

REVISTA MOLDOVENEASCĂ
DE DREPT INTERNAȚIONAL
ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

*Moldavian Journal
of International Law
and International Relations*

*Молдавский журнал
международного права
и международных отношений*

*Nr. 1
2011*

REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

Publicație periodică științifico-teoretică
și informațional-practică fondată de
Asociația de Drept Internațional din Republica Moldova

Asociați:

Institutul de Istorie, Stat și Drept
al Academiei de Științe a Moldovei,
Universitatea de Studii Europene din Moldova,
Institutul de Stat de Relații Internaționale din Moldova,
Asociația pentru Politică Externă
și Cooperare Internațională din Republica Moldova

Înregistrată de către Camera Înregistrării de Stat
de pe lângă Ministerul Justiției al Republicii Moldova
Certificatul nr. MD 000039
din „04., august 2009

Apare din 2006 de 4 ori pe an
Nr. 1 (19), 2011
ISSN 1857-1999

REDACTOR-ȘEF:

BURIAN Alexandru
doctor habilitat în drept, profesor universitar

SECRETAR ȘTIINȚIFIC:

CHIRTOACĂ Natalia
doctor în drept, conferențiar universitar

CONSILIUL REDACȚIONAL:

ANGEL Jose Luis IRIARTE, doctor în drept, profesor universitar (Spania); **ARHILUC Victoria**, doctor habilitat în drept, profesor cercetător (Italia); **BALAN Oleg**, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar (Moldova); **BENIUC Valentin**, doctor habilitat în științe politice (Moldova); **FUAREA Augustin**, doctor în drept, profesor universitar (România); **HEINRICH Hans-Georg**, doctor habilitat în drept, profesor universitar (Austria); **KAPUSTIN Anatolii**, doctor habilitat în drept, profesor universitar (Rusia); **MAZILU Dumitru**, doctor în drept, profesor universitar (România); **NAZARIA Sergiu**, doctor habilitat în științe politice (Moldova); **POPESCU Dumitra**, doctor în drept, profesor universitar (România); **ROȘCA Alla**, doctor habilitat în științe politice; profesor universitar (SUA); **SACOVICI Vasiliu**, doctor habilitat în științe politice; conferențiar universitar (Belarusi); **SEDLIȚCHI Iurie**, doctor în drept, profesor universitar (Moldova); **TIMCENCO Leonid**, doctor habilitat în drept, profesor universitar (Ucraina)

REDACȚIA:

CHINDÎBALIUC Oleana (redactor)

ADRESA NOASTRĂ:

Republica Moldova, mun. Chișinău,
str. Gh. Iablocikin, 2/1, bir. 305, MD 2069.
Tel. (37322) 23.44.17; Fax: (37322) 43.03.05

e-mail: alexandruburian@mail.md; alexandruburian@mail.ru;
alexandruburian@yahoo.com

Indexul: PM 32028

Formulările și prezentarea materialelor nu reprezintă întotdeauna poziția revistei și nu angajează în nici un fel redacția.
Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

© „Revista Moldovenească de Drept Internațional
și Relații Internaționale”, 2011.
Toate drepturile rezervate.

SUMAR

DREPT INTERNAȚIONAL PUBLIC

- **Alexandru BURIAN**. Aspecte politico-juridice privind serviciul diplomatic (Политико-правовые основы дипломатической службы).....5
- **Natalia CHIRTOACĂ, Alexandr CAUIA**. Participarea directă la ostilități – un criteriu de definirea a statutului de combatant în cadrul conflictelor armate contemporane.....21
- **Vitalie GAMURARI**. Locul și rolul sancțiunilor în justiția tranzițională (partea II).....33

DREPT INTERNAȚIONAL PRIVAT

- **Andrei BORSHCEVȘCHI, Boris SOSNA**. Drepturile minorităților în acte internaționale.....42
- **Violeta COJOCARU, Raluca-Oana ANDONE**. Reflectarea în literatura de specialitate a aspectelor conflictuale privind condițiile de formă ale actului juridic.....57

RELATII INTERNAȚIONALE

- **Natalia ALBU**. Influența factorului religios asupra securității naționale.....68

TRIBUNA DOCTORANDULUI

- **Anton KORINEVICH**. Dreptul internațional al surselor energetice ca ramura a dreptului internațional contemporan (Международное энергетическое право как отрасль современного международного права)77
- **Maia GLADARENCO-STOIAN**. Canale de dialog diplomatic între S.U.A. și R.P.C. în anii 1969 -1972.....85
- **Natalia BEREGOI**. Considerații privind manifestarea politicilor mediatice.....97
- **Nelea GRMAILLO**. Problemele procesului de creare a normelor de drept internațional: tendințe noi.....106
- **Oleana CHINDÎBALIUC**. Armonizarea legislației energetice a Republicii Moldova cu legislația UE ca bază a asigurării securității naționale (Гармонизация энергетического законодательства Республики Молдова с законодательством ЕС - основа обеспечения безопасности страны).....113

COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE

- **Evghenii MOISEENCO**. Metodologia asigurării securității economice a Comunității Statelor Independente (Методология обеспечения экономической безопасности Содружества Независимых Государств).....133
- **Ion-Ciprian STOIAN**. Influența modelului francez asupra organizării corpului de avocați în România.....139
- **Ivan UNGUREAN**. Abordarea constituțională a spălării banilor și finanțării terorismului - un blocaj național al asumării angajamentelor internaționale ale Republicii Moldova.....147

TRIBUNA DISCUȚIONALĂ

- **Sergiu NAZARIA, Vladimir POLIȚEV**. Operația Iași-Chișinău și unele interpretări actuale ale ei.....155

BIBLIOTECA SPECIALIZATĂ

- Noi publicații.....161

NOUTĂȚI ȘTIINȚIFICE

- Condițiile de prezentare a manuscriselor pentru publicare în "Revista moldovenească de drept internațional și relații internaționale".....165
- Date despre autori.....171

**МОЛДАВСКИЙ ЖУРНАЛ
МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА И
МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ**

Научно-теоретический и информационно-практический
периодический журнал, основанный
Ассоциацией международного права Республики Молдова

Соучредители:

Институт истории, государства и права
Академии наук Молдовы,
Европейский университет Молдовы,
Молдавский государственный институт
международных отношений,
Ассоциация внешней политики
и международного сотрудничества Республики Молдовы

Зарегистрирован Государственной Регистрационной
Палатой при Министерстве юстиции Республики Молдова
Сертификат № MD 000039
от «4» августа 2009 года

Выходит с 2006 года. Издаётся 4 раза в год
№ 1 (19), 2011 год.
ISSN 1857-1999

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

БУРИАН Александр
доктор юридических наук, профессор

УЧЕНЫЙ СЕКРЕТАРЬ:

Наталья КИРТОАКЭ
кандидат юридических наук, доцент

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:

АНХЕЛ Хосе Луис **ИРИАРТИ** доктор права, профессор (Испания); **АРХИЛЮК** **Виктория** доктор юридических наук, профессор (Италия); **БАЛАН** **Олег** доктор юридических наук, доцент (Молдова); **БЕНЮК** **Валентин** доктор политических наук (Молдова); **КАПУСТИН** **Анатолий** доктор юридических наук, профессор (Россия); **МАЗИЛУ** **Думитру** доктор права, профессор (Румыния); **НАЗАРИЯ** **Сергей** доктор политических наук (Молдова); **ПОПЕСКУ** **Думитра** доктор права, профессор (Румыния); **РОШКА** **Алла** доктор политических наук, профессор (США); **САКОВИЧ** **Василий** доктор политических наук, доцент (Беларусь); **СЕДЛЕЦКИЙ** **Юрий** кандидат юридических наук, профессор (Молдова); **ТИМЧЕНКО** **Леонид** доктор юридических наук, профессор (Украина); **ФУЕРЕА** **Августин** доктор права, профессор (Румыния); **ХЕЙНДРИЧ** **Ханс-Георг**, доктор права, профессор (Австрия)

РЕДАКЦИЯ:

Оляна КИНДЫБАЛЮК (редактор);

НАШ АДРЕС:

ул. Г. Яблочкин, 2/1, оф. 305, мун. Кишинёв,
Республика Молдова, MD 2069
Тел. (37322) 23.44.17; Факс: (37322) 43.03.05
e-mail: alexandruburian@mail.md; alexandruburian@mail.ru;
alexandruburian@yahoo.com

Почтовый индекс: RM 32028

Мнения редакции не обязательно совпадают
с мнениями авторов публикаций.

Ответственность за точность проводимой информации
и изложение фактов лежит на авторах.

© «Молдавский журнал международного права
и международных отношений», 2011.

Все права зарегистрированы.

СОДЕРЖАНИЕ

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПУБЛИЧНОЕ ПРАВО

- **Александр БУРИАН.** Политико-правовые основы дипломатической службы.....5
- **Наталья КИРТОАКЭ, Александр КАУЯ.** Непосредственное участие в военных действиях – один из критериев определения статуса комбатанта в современных вооруженных конфликтах.....21
- **Виталие ГАМУРАРЬ.** Роль и место санкций в правосудии переходного периода (часть II).....33

МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

- **Андрей БОРШЕВСКИЙ, Борис СОСНА.** Права национальных меньшинств в международных актах....42
- **Виолета КОЖОКАРУ. Радука-Оана АНДОНЕ.** Отражение конфликтных аспектов формальных требований юридического акта в специализированной литературе.....57

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ

- **Наталья АЛБУ.** Влияние религиозного фактора на национальную безопасность.....68

ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ

- **Антон КОРИНЕВИЧ.** Международное энергетическое право как отрасль современного международного права.....77
- **Майя ГЛАДАРЕНКО-СТОЯН.** Дипломатические каналы диалога между США и Китаем в 1969 -1972 гг.85
- **Наталья БЕРЕГОЙ.** Размышления относительно проявления медийной политики.....97
- **Неля ГРИМАЙЛО.** Проблемы создания норм международного права: новые тенденции.....106
- **Оляна КИНДЫБАЛЮК.** Гармонизация энергетического законодательства Республики Молдова с законодательством ЕС - основа обеспечения безопасности страны.....113

НАУЧНЫЕ СООБЩЕНИЯ

- **Евгений МОИСЕЕНКО.** Методология обеспечения экономической безопасности Содружества Независимых Государств.....133
- **Ион-Чиприан СТОЯН.** Влияние французской модели правовой системы на создание института адвокатуры в Румынии.....139
- **Иван УНГУРЯН.** Конституционный подход к отмыванию денег и финансированию терроризма – национальное блокирование по выполнению международных обязательств Республикой Молдова.147

ДИСКУССИОННАЯ ТРИБУНА

- **Сергей НАЗАРИЯ, Владимир ПОЛИВЦЕВ.** Яско-Кишиневская операция и некоторые современные интерпретации.....155

СПЕЦИАЛИЗИРОВАННАЯ БИБЛИОТЕКА

- Новые публикации.....161

НОВОСТИ НАУЧНОГО МИРА

- Условия опубликования и требования к предоставляемым материалам в «Молдавский журнал международного права и международных отношений».....165
- Наши авторы.....171

**MOLDAVIAN JOURNAL
OF INTERNATIONAL LAW AND
INTERNATIONAL RELATIONS**

Scientific-theoretical and information-practical
periodical publication founded by
Association of International Law from the Republic of Moldova

Co-founders:

Institute of History, State and Law
of the Academy of Sciences of Moldova,
Institute for Strategic Studies
from the University of European Studies of Moldova,
The Moldavian State Institute of International Relations,
Association of Foreign Policy
and International Cooperation from the Republic of Moldova

Registered with State Chamber of Registration
of Ministry of Justice of the Republic of Moldova
Certificate Nr. MD 000039
"4", August 2009

Published quarterly
No. 1 (19), 2011
ISSN. 1857-1999

EDITOR –IN – CHIEF:

BURIAN Alexander
Doctor Habilitat of Law, Full Professor

SCIENTIFIC SECRETARY:

Natalia CHIRTOACA,
Doctor of Law, Associate Professor

EDITORIAL BOARD:

ANGEL Jose Luis IRIARTE, Doctor of Law, Professor (Spain);
ARHILIUC Victoria, Doctor Habilitat of Law, Professor (Italy);
BALAN Oleg, Doctor Habilitat of Law, Associate Professor
(Moldova); **BENIUC Valentin**, Doctor Habilitat of Political
Science (Moldova); **FUAREA Augustin**, Doctor of Law, Professor
(Romania); **HEINRICH Hans-Georg**, Doctor of Law, Professor
(Austria); **KAPUSTN Anatoly**, Doctor Habilitat of Law, Professor
(Russia); **MAZILU Dumitru**, Doctor of Law, Professor
(Romania); **NAZARIA Sergei**, Doctor Habilitat of Political
Science (Moldova); **POPESCU Dumitru**, Doctor of Law,
Professor (Romania); **ROȘCA Alla**, Doctor Habilitat of Political
Science, Professor (USA); **SACOVICI Vasiliu**, Doctor Habilitat of
Political Science, Associate Professor (Belarus); **SEDLITSCHI
Yuri**, Doctor of Law, Professor (Moldova); **TIMCENCO Leonid**,
Doctor Habilitat of Law, Professor (Ukraine)

EDITORSHIP:

KINDIBALYK Olyana (editor):

OUR ADDRESS:

MD-2069, Republic of Moldova, Chisinau, of. 305,
2/1 Ghenadie Iablocikin str.
Tel. (37322) 23.44.17; Fax: (37322) 43.03.05
e-mail: alexandruburian@mail.md; alexandruburian@mail.ru;
alexandruburian@yahoo.com

PIN: PM 32028

The views of Editors do not necessarily coincide
with the opinions of the authors.

The responsibility for the authenticity and accuracy of the facts in
the published articles rests with the authors.

© Moldavian Journal of International Law
and International Relations, 2011

All rights reserved.

CONTENTS

PUBLIC INTERNATIONAL LAW

- **Alexandru BURIAN** Politico-legal framework of the diplomatic service.....5
- **Natalia CHIRTOACĂ, Alexandr CAUIA.** Direct participation in hostilities - a criterion for defining combatant status in contemporary armed conflicts.....21
- **Vitalie GAMURARI.** The role and place of sanctions in transitional justice (part II).....33

PRIVATE INTERNATIONAL LAW

- **Andrei BORSHCEVSKI, Boris SOSNA.** Minority rights in international acts.....42
- **Violeta COJOCARU, Raluca-Oana ANDONE.** The speciality literature reflection of the conflict of laws aspects regarding the formal validity conditions of the juridical act.....57

INTERNATIONAL RELATIONS

- **Natalia ALBU.** Influence of the religious factor on national security.....68

THE TRIBUNE OF YOUNG SCIENTISTS

- **Anton KORINEVICH.** International energy law as a branch of modern international law.....77
- **Maia GLADARENCO-STOIAN.** Diplomatic channels of dialogue between the U.S. and China in 1969 - 1972 years.....85
- **Natalia BEREGOI.** Considerations of media policy manifestation.....97
- **Nelea GRIMAILO.** Problems of creation of norms of international law: new trends.....106
- **Oleana KINDIBALIUC.** Harmonization of energy legislation of the Republic of Moldova with the legislation of EU on this topic – basis of state security.....113

THE SCIENTIFIC COMMUNICATIONS

- **Evghenii MOISEENKO.** Methodology of maintenance of economic surity of the Commonwealth of Independent States.....133
- **Ion-Ciprian STOIAN.** The effect of the french legal system on the establishment of advocacy institute in Romania.....139
- **Ivan UNGUREAN.** Constitutional approach to money laundering and financing of terrorism – a national lock for assuming international commitments by the Republic of Moldova.....147

THE TRIBUNE OF DISCUSSION

- **Sergiu NAZARIA, Vladimir POLIVȚEV.** The Jassy-Kishinev operation and its modern interpretations.....155

SPECIALIZED LIBRARY

- News publications161

SCIENTIFIC NEWS

- Conditions and requirements for publication materials and their design submitted to the "Moldavian Journal of International Law and International Relations".....165
- About authors.....171

DREPT INTERNAȚIONAL PUBLIC**ПОЛИТИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ
ДИПЛОМАТИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ****Александр БУРИАН*****ASPECTE POLITICO-JURIDICE PRIVIND SERVICIUL DIPLOMATIC**

Republica Moldova, proclamându-se în 1991 stat suveran și independent, tinde a se integra în societatea internațională dezvoltând relațiile sale diplomatice cu alte state și participând la activitățile din cadrul organizațiilor internaționale în concordanță cu normele de drept internațional și practica existentă în acest domeniu. Este evident, că pentru a realiza cu succes aceste aspirații este necesar de efectuat o analiză profundă a totalității de norme juridice, principii organizaționale, metode și procedee de activitate diplomatică, care sunt menite să promoveze interesele externe ale statului, și de a le aplica consecvent în practică.

În literatura de specialitate editată în Republica Moldova pe parcursul ultimilor două decenii sunt abordate numeroase probleme ce țin de consolidarea statalității noastre și de promovarea intereselor naționale pe plan extern. Cu regret, problematica reglementării juridice a activității diplomatice este puțin studiată, iar analizele și investigațiile care se fac sunt prea puține pentru a aborda în complexitatea lor tot setul de probleme ce apar în procesul promovării politicii externe a statului.

Pentru Republica Moldova, stat aflat în perioada de tranziție, care de abia își determină locul său în societatea internațională, este extrem de important să utilizeze toate posibilitățile diplomației sale pentru rezolvarea cu succes a tuturor problemelor de ordin politic, economic și social. Nu mai puțin importantă este și necesitatea recurgerii la mijloacele diplomatice pentru rezolvarea pașnică a diferendului transnistrean.

În condițiile actuale, dreptul diplomatic este chemat să joace un rol de prim ordin, să devină un instrument eficient pentru clădirea statalității moldovenești. Sarcina-cheie pentru tânărul nostru stat este de a determina care metode și procedee de activitate diplomatică sunt mai eficiente pentru traducerea în viață a intereselor naționale ale Moldovei, de a stabili care instrumente și mijloace de operare pot fi mai eficiente pentru restabilirea integrității naționale, de a identifica mecanismele instituționale și cadrul normativ de reglementare a diplomației moldovenești, de a determina modelele și programele de pregătire a cadrelor, destinate promovării politicii externe moldovenești.

Pe parcursul ultimilor decenii în activitatea diplomatică s-au conturat noi tendințe și metode de rezolvare a diferendelor și problemelor majore. Pe de o parte, diplomația multilaterală, instituționalizată în organizații internaționale, ciocnindu-se cu multiplele conflicte de ordin politic, etnic și confesional s-a pomenit incapabilă de a soluționa prin metode tradiționale diferendele dintre grupările naționale, etnice, lingvistice și religioase. Tentativele de mediere instituțională între conflictuali și de inițiere a negocierilor dirijate de „o forță neutră” nu se soldau cu succes. Conflictele, odată începute, își continuau mersul și logica sa distrugătoare, nereacționând la eforturile diplomației tradiționale și multilaterale. Organizațiile internaționale, care și-au asumat responsabilitățile pentru asigurarea securității internaționale s-au văzut obligate de a găsi noi forme și metode de soluționare a conflictelor.

În rezultat, s-a conturat o nouă formă de activitate diplomatică – diplomația preventivă, menită să prevină evenimentele periculoase pentru societatea internațională, dar nu doar să reacționeze la situația deja creată și ieșită de sub control.

Pe de altă parte, pe parcursul ultimilor ani s-a intensificat activitatea diplomatică ad-hoc, exercitată nu numai de reprezentanții puterii executive, ci și de către reprezentanții organelor legislative. Un rol deosebit în noul tip de activitate diplomatică îl joacă adunările parlamentare de pe lângă diverse organizații internaționale. Deputații acestor foruri parlamentare internaționale tind, tot mai mult și mai mult, să se implice în soluționarea conflictelor din diverse zone și țări, în rezolvarea problematicii legate de apărarea drepturilor omului, în dirijarea proceselor de democratizare și integrare internațională și regională. Se poate afirma cu certitudine că la etapa actuală i-a născut o nouă formă de diplomație – diplomația parlamentară.

* **Alexandru BURIAN** - doctor habilitat în drept, profesor universitar, consultant științific, Secția Drept Internațional și Relații Internaționale, Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei, președinte al Asociației de Drept Internațional din Republica Moldova (**Александр БУРИАН** – доктор юридических наук, профессор, научный консультант отдела международного права и международных отношений Института истории, государства и права АН Молдовы, президент Молдавской Ассоциации международного права).

Cele expuse, precum și importanța aplicării practice a diplomației atât tradiționale, cât și preventive și parlamentare, determină actualitatea temei de cercetare și motivația alegerii ei.

POLITICO- LEGAL FRAMEWORK OF THE DIPLOMATIC SERVICE

The Republic of Moldova, having proclaimed itself in 1991 as independent and sovereign state, aspires to be integrated into universal system, developing its diplomatic relations with other countries and participating in activities of international organizations in accordance with the existing rules and principles of international law. It is natural that in order to resolve this task successfully it is necessary to analyze in detail a set of legal rules, organizational principles, methods and means of diplomatic activity directed on realization of state interests in the field of foreign policy.

In specialized literature, published in the Republic of Moldova over the past two decades, a set of problems related to the strengthening of our statehood and carrying out of national interests in the foreign policy plan is considered. However, the problematics of legal regulation of diplomatic activity is a little investigated, and those analyses and estimations which nevertheless appear on the given subject, is clearly insufficient for a comprehensive approach in studying a number of problems that appear in the course of realization of foreign policy of the state.

For Moldova, as for a transit state which merely defines its place in the global system, is extremely important to use all the features of its diplomacy with a view of successful realization its political, economic and social problems. No less important is the need to use effective diplomatic means and ways for the peaceful settlement of the Transnistrian conflict.

In modern conditions diplomatic law coming to the fore, is intended to be an effective instrument in consolidation of the Moldovan statehood. A key challenge for our young state is the need to determine what methods and principles of diplomatic work can be most effective in carrying out the national interest of Moldova, to install what methods, tools and instruments of action can be most effective for the restoration of territorial integrity, to identify institutional mechanisms and regulatory framework needed to be implemented in the process of legal regulation of the Moldovan diplomacy, to determine the mechanism, programs and training methods that are intended for the Moldovan diplomatic service.

Over the past decades the new trends that define the forms and methods of dispute resolution and prime problems have been strengthened in the diplomatic activities. On the one hand, multilateral diplomacy institutionalized in international organizations that had faced with a set of conflicts of political ethnic and confessional nature become incapable to resolve them by using traditional methods. Attempts of institutional mediation between parties to the conflict through the establishment of negotiations with the participation of "neutral force" have not brought the desired results. Conflicts, once begun, proceeded on the basis of its destructive logic without paying any attention to the attempts of traditional and multilateral diplomacy to stop or isolate them. International organizations that have pledged to maintain international security were going to seek new forms and methods of resolving disputes and conflicts.

As a result, process of formation of the new form of diplomatic activity – preventive diplomacy which aim is to outstrip the occurrence of events hazardous to the international security, to establish measures on their prevention, and not just look for ways to resolve the conflict situation that had been already begun.

On the other hand, in recent years the influence of ad hoc diplomacy, which is realized not only by the executive but also by the legislative power, has increased. Parliamentary assemblies of international organizations play a special role in this new form of diplomatic activity. The deputies of these parliamentary international organizations, more and more pretend to direct intervention in the processes of conflict resolution in the different zones and countries, in issues related to the protection of human rights, management of processes of democratization, international and regional integration. It is possible to ascertain that now there is a new form of diplomatic activity - parliamentary diplomacy.

The aforesaid, as well as the importance of practical application of diplomacy, both traditional, preventive and parliamentary, have defined the relevance of research topic and the motivation of its choice.

1. Конвенции и международные договоры, касающиеся дипломатических отношений

Дипломатическая деятельность регламентируется нормами международного права, которые первоначально обычными нормами права, признаваемыми обязательными, которые впоследствии стали международными правовыми нормами на основе процесса кодификации существующих обычаев.

Первой конвенцией, которая регламентировала различные аспекты дипломатической деятельности, стал Венский протокол (Венский регламент) о рангах дипломатических агентов от

19 марта 1815 г. с дополнением, внесенным Аахенским протоколом о классификации дипломатических агентов от 21 ноября 1818 г.

Венский регламент устанавливает деление глав дипломатических представительств на три класса (ст.1):

1) Класс послов, легатов или нунциев;

2) Класс посланников, независимо от того именуется ли они, полномочными министрами, министрами-резидентами или иначе, аккредитуемых при монархе;

3) Класс поверенных в делах, аккредитуемых при министрах иностранных дел.

Регламент устанавливает старшинство дипломатов в зависимости от ранга, уточняя, что в каждом классе ранг дипломатических агентов связан с датой прибытия к месту службы и официального вступления в должность.

Ст.5 обязывает государства пребывания установить единый порядок приема дипломатических агентов соответствующих классов.

Аахенский протокол установил, однако, промежуточный класс глав дипломатических миссий, класс министров-резидентов, который в дипломатической иерархии занимает место впереди временного поверенного.

На международной панамериканской конференции в Гаване 20 февраля 1928 г., в которой приняли участие 14 латиноамериканских государств, была принята Гаванская конвенция о дипломатических агентах¹.

Конвенция касается обычных дипломатических агентов, представляющих свои правительства постоянно, чрезвычайных дипломатических агентов, уполномоченных выполнять особые миссии, представляющих свои правительства на международных конференциях и конгрессах или в международных организациях (ст.2).

Конвенция регламентирует различные аспекты предоставления и обеспечения иммунитетов, привилегий и прерогатив дипломатических агентов, указывая, что все дипломатические агенты, независимо от класса, за исключением вопросов, касающихся старшинства и этикета, обладают равными правами (ст.3). Конвенция уточняет, что дипломатические агенты, помимо функций, которые указаны в их верительных грамотах, имеют право выполнять функции, разрешенные внутренним законодательством аккредитуемого государства. Вместе с тем дипломатические агенты могут пользоваться этим правом, не вступая в конфликт с законодательством государства пребывания (ст.4). Статья 9 предусматривает, что чрезвычайные дипломатические агенты пользуются теми же иммунитетами и прерогативами, что и обычные дипломатические агенты.

Комиссия международного права ООН начала в 1949 г. процесс кодификации и регламентации дипломатических иммунитетов и привилегий. Начиная с 1954 г. велись работы по подготовке Конвенции о дипломатических сношениях. На заседании в 1958 г. Резолюцией № 1450 Генеральная Ассамблея ООН постановила, что проект Конвенции будет обсуждаться на отдельной конференции. Она состоялась 21 марта - 14 апреля 1961 г. в Вене. В конференции приняли участие 81 государство, которые 18 апреля 1961 г. одобрили Венскую конвенцию о дипломатических сношениях, вступившую в силу в апреле 1964 г.

Венская конвенция 1961 г. представляет собой важный шаг в процессе кодификации норм международного права, которые ранее в целом были приняты странами. В то же время Конвенция кодифицировала и сформулировала новые нормы и правила, одобрение которых ранее не имело универсального характера, и внесла, таким образом, важный вклад в развитие международного права.

Тем не менее, следует отметить, что Венская конвенция 1961 г. не охватывает весь круг проблем дипломатического права, а только правила, применяемые в дипломатических двусторонних отношениях. Она не регламентирует межгосударственные отношения в области дипломатии ad-hoc, а также отношения, связанные с деятельностью представительств государств в международных организациях, что вызвало необходимость позднейшего принятия Конвенции о

¹ См: Э. Сатоу. Руководство по дипломатической практике, с. 201; И. П. Блищенко, Дипломатическое право, 2-е издание, исправленное и дополненное. Москва: Издательство «Высшая школа», 1990, с. 67-71.

специальных миссиях (1969) и Венской конвенции о представительствах государств в их отношениях с международными организациями универсального характера 1975 г.

Венская конвенция 1961 г. упорядочила составляющие дипломатических отношений, выдвинув на первый план дипломатическое представительство как комплексный орган, выполняющий определенные функции и пользующийся определенными иммунитетами. Рассматривая дипломатическое представительство как основное ядро дипломатического права, Конвенция таким образом расширяет применение иммунитетов и привилегий для новой категории лиц - членов дипломатических представительств, которые до тех пор пользовались привилегированным положением только благодаря своей принадлежности к окружению главы дипломатического представительства. В этом контексте дипломатический персонал миссии получил важные привилегии и иммунитеты, а в определенных пределах применение иммунитетов и привилегий было распространено и на административно-технический персонал дипломатического представительства.

Конвенция решила проблемы равноправия интересов между аккредитуемым государством и государством пребывания. Государству пребывания предоставили целый комплекс специальных прерогатив, ограничивающих чрезмерное увеличение численности иностранного дипломатического представительства. Важным был и тот факт, что Конвенция преобразовала в правовые нормы простые правила международной вежливости, касающиеся процедуры запроса агемана, освобождение от таможенных пошлин и т.д..

Статус специальных миссий регламентирован Конвенцией о специальных миссиях 16 декабря 1969 г., трактующей специальную миссию как «временную, имеющую представительский характер государства, которая направляется одним государством в другое с согласия последнего, чтобы вести переговоры по определенным вопросам или выполнять в этом государстве определенную задачу» (ст.1). «Представителем государства, направленным для выполнения специальной миссии» может считаться любое лицо, которому направляющее государство предоставило это качество.

Конвенция 1969 г. определила правовой статус специальных миссий и их сотрудников, условия направления, задачи, их организацию и персонал. Однако, несмотря на это, конвенция подвергалась и продолжает подвергаться критике за «почти полное уподобление специальных миссий постоянным». Этот факт неизбежно привел к толкованию существования этих миссий только в рамках двусторонних отношений².

Еще один объект критики конвенции заключается в том, что согласно ее положениям, только страны могут направлять специальные миссии, в то время как другие субъекты международного права (национально-освободительные движения, враждующие стороны, движения сопротивления, правительства в изгнании, международные организации) лишены этой возможности.

На современном этапе в Конвенции 1969 г о специальных миссиях участвуют только 29 государств. Республика Молдова не присоединилась к этой Конвенции.

Дипломатическая деятельность регулируется также положениями Конвенции о предотвращении преступлений и наказании за преступления против лиц, пользующихся международной защитой, включая дипломатических агентов от 14 декабря 1972 г., которая вступила в силу в 1977 г.

В 1975 г. была предпринята попытка принять Венскую конвенцию о представительствах государств в их отношениях с международными организациями универсального характера, которая, однако, не вступила в силу до настоящего времени, из-за противодействия со стороны государств, на территории которых расположены штаб-квартиры международных организаций. Отношения между государствами и международными организациями, а также между самими международными организациями регулируются международными многосторонними и двусторонними договорами. Так, 13 февраля 1946 г. была одобрена Конвенция о привилегиях и иммунитетах Объединенных Наций, признавшая за ООН качество международного юридического лица, а также ее право обладать иммунитетом от юрисдикции в отношении имущества и активов,

² См: Prof., dr. Ion M. Anghel. Dreptul diplomatic. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1975, p. 216.

иммунитетом от уголовной и гражданской юрисдикции для представителей государств-членов ООН, ее сотрудников и экспертов, право на неприкосновенность ее помещений и архивов.

21 ноября 1947 г. состоялось принятие Конвенции о привилегиях и иммунитетах специализированных учреждений Организации Объединенных Наций, которая в сущности распространяет на них те же права, иммунитеты и привилегии, которые были предоставлены самой ООН.

Статус международных организаций в государствах пребывания устанавливается в двусторонних соглашениях с этими государствами. В этих соглашениях оговариваются иммунитеты и привилегии, которые страна-резидент предоставляет как организации, так и ее сотрудникам. Примерами двусторонних соглашений такого рода могут служить Договор между ООН и США о местоположении Центральных учреждений ООН от 26 июня 1947 г., Соглашение об иммунитетах и привилегиях ООН, заключенный 19 апреля 1946 г. между Федеральным Советом Швейцарии и Генеральным секретарем ООН, Соглашение между Дунайской Комиссией и Правительством Венгрии от 27 мая 1964 г. о местоположении Комиссии и т.д.

Иммунитеты и привилегии международных организаций иногда обеспечиваются внутренним законодательством стран пребывания (Франция, Великобритания, Швейцария, США).

2. Установление дипломатических отношений и учреждение дипломатических представительств

Международные отношения представляют собой отношения между субъектами международного права. Эти отношения могут иметь разную природу: государства заключают политические, экономические и военные альянсы, устанавливают двусторонние и многосторонние отношения в разных сферах, учреждают международные организации и т.д. В свою очередь, международные организации в качестве субъектов международного права также заключают соглашения с другими субъектами международного права, учреждают постоянные представительства и т.д.

Доктриной международного права дается определение дипломатических отношений как «регулируемые с помощью представительских органов и мирных средств внешних сношений одного субъекта международного права с любым другим субъектом международного права»³.

Важность установления международных отношений единодушно признается в практике государств и доктриной международного права. Разумеется, отсутствие дипломатических отношений не является препятствием для заключения международного договора между двумя государствами, для двустороннего сотрудничества в разных областях или сотрудничества в рамках международной организации. В Венской конвенции о праве международных договоров в ст. 74 говорится, что «разрыв или отсутствие дипломатических или консульских отношений между двумя или более государствами не препятствует заключению договоров между этими государствами». Тем не менее, отношения между странами, признающими друг друга только *de facto*, по сути не приводят к обмену дипломатическими представительствами, как это происходит в тех случаях, когда отношения между государствами имеют нормальный характер, основываясь на взаимном признании *de jure*.

Между двумя государствами должны существовать дипломатические отношения. Эти отношения являются по определению инструментом установления мира между соответствующими государствами, не ведущими военных действий⁴. Будучи связанными по своей природе с субъектами международного права, дипломатические отношения имеют постоянный характер, устанавливаются не на какой-то срок, а имеют бессрочное действие.

Участниками дипломатических отношений являются государства как субъекты международного права, Святейший престол, межправительственные международные организации

³ См: Michael Hardy. *Modern Diplomatic Law*, Manchester University Press, 1968, p. 1, цит. по: Prof., dr. Ion M. Anghel, *op. cit.*, p. 22; Bonciog, Aurel. *Drept diplomatic*. București: Editura Fundației „România de Măine”, 2000, p. 39-40.

⁴ См: Adolfo Maresca, *Il diritto dei trattati*, Milano, 1971, p. 495, цит. по: Prof., dr. Ion M. Anghel, *op. cit.*, p. 23.

и, с некоторыми оговорками, национально-освободительные движения и правительства в изгнании.

Как международное, так и внутреннее право не регламентирует и не оговаривает совокупность условий, необходимых для установления дипломатических отношений. Во внутренних актах некоторых государств определяется только орган, в компетенцию которых входит осуществление прерогативы установления дипломатических отношений. Например, Конституция Республики Молдова предоставляет подобную прерогативу Президенту Республики, который, по предложению Правительства, «утверждает учреждение, упразднение или изменение ранга дипломатических миссий» (ст.86).

Исходя из существующего опыта и практики, доктрина международного права уточняет⁵, что установление дипломатических отношений предполагает одновременное выполнение трех условий:

- 1) субъекты, устанавливающие дипломатические отношения, должны иметь статус международного юридического лица;
- 2) государства или правительства, устанавливающие дипломатические отношения, должны взаимно признавать друг друга;
- 3) между этими двумя государствами должен существовать договор (соглашение) об установлении дипломатических отношений;

Наличие статуса международного юридического лица является неотъемлемым условием для установления дипломатических отношений. «Установление дипломатических отношений только функция одного из субъектов международного права»⁶. Вместе с тем, необходимо отметить, что дипломатические отношения в собственном смысле этого слова характерны только для отношений между государствами. Отношения между государством и международной организацией или двумя международными организациями имеют свою специфику и особенности, отличающие их от дипломатических отношений. То же в случае, когда мы рассматриваем отношения между государством и национально-освободительным движением.

Взаимное признание государств является условием, которое, в случае его выполнения, позволяет государству как субъекту международного права осуществлять свое право на учреждение миссии. В этом смысле установление дипломатических отношений возможно только в случае, если этому предшествовало признание государства или соответствующего правительства *de jure*. Подобная процедура взаимного признания предоставляет каждому государству по отдельности статус международного юридического лица. В том случае, когда взаимное признание совершается только *de facto*, признавшие друг друга субъекты могут поддерживать только экономические и торговые отношения, осуществив обмен представителями не имеющими статус дипломатических агентов.

Акт признания государства или правительства сам по себе не представляет собой факт установления дипломатических отношений. Признание - это внутренний политико-правовой акт, выражающий политическую волю государства, совершающего это действие, реализованное в форме одностороннего правового акта (декрет, решение, указ и т.д.) и направленное затем признаваемому государству в форме декларации, коммюнике, вербальной ноты и т.д. В то время как установление дипломатических отношений представляет собой международный политико-правовой акт, который основывается на взаимном согласии государств, и оформляется документально в виде совместного правового акта (соглашение, протокол, совместное коммюнике и т.д.)

Следовательно, признание - это односторонний правовой акт, который не может привести *ipso facto* к установлению дипломатических отношений⁷. Вместе с тем, в доктрине утверждается, что признание, являясь необходимым атрибутом процедуры установления дипломатических

⁵ См: Aurel Bonciog, op. cit., p. 41; Prof., dr. Ion M. Anghel, op. cit., p. 24.

⁶ См: *Annuaire de la Commission du droit international*, vol. I, 1957, p. 12 (цит по: Prof., dr. Ion M. Anghel, op. cit., p. 25).

⁷ См: Tredinnick, Felipe. *Derecho internacional publico y relaciones internacionales*. Tercera edicion. Editorial "Los amigos del libro". Bolivia:La Paz - Cochabamba, 1997, p. 43.

отношений, не приводит автоматически и в обязательном порядке к их установлению⁸. Установление дипломатических отношений в силу необходимости взаимного согласия является двусторонним правовым актом.

Тем не менее возникают случаи, когда посредством самого акта признания выражается желание установить дипломатические отношения и даже учредить дипломатическое представительство. Например, в совместном американо-китайском Коммюнике от 15 декабря 1979 г. о признании Китайской Народной Республики указывается, что «Соединенные Штаты Америки и Китайской Народной Республики согласились признать друг друга и установить дипломатические отношения начиная с 1 марта 1979 г.». В коммюнике отмечено, что оба государства «обменяются послами и учредят посольства с 1 марта 1979»⁹.

Учреждение дипломатического представительства можно осуществить только на основе специального соглашения. Установление дипломатических отношений, как это видно, является политико-правовым актом, который выражает отношение одного государства к другому, в то время как учреждение дипломатического представительства представляет собой акт организации средств осуществления политического, экономического и т.д. диалога между двумя государствами.

Соглашение об учреждении дипломатических миссий основывается, как правило, на принципах взаимности как в отношении учреждения по взаимному согласию постоянного представительства, так и в отношении установления его ранга¹⁰. Соглашение об открытии дипломатического представительства, обычно закрепляются в письменной форме в виде акта (договор, соглашение, протокол, конвенция, декларация, обмен нотами), содержащего следующие элементы соглашения:

- 1) уровень представительства (посольство или миссия);
- 2) местоположение представительства (которое не всегда совпадает со столицей государства);
- 3) структура представительства (которое может иметь филиалы, являющиеся его частью, расположенные в других населенных пунктах, чем само представительство);
- 4) количество аккредитуемого персонала (этот пункт может служить отдельным предметом двустороннего урегулирования).

Следует указать, что решение о направлении дипломатического представительства принимается компетентными органами аккредитуемого государства. На основании этого решения подписывается двустороннее соглашение об учреждении дипломатического представительства. В этом контексте можно утверждать, что учреждение дипломатического представительства возможно с использованием внутренней и внешней протокольной практики.

Анализируя правила направления (учреждения) дипломатической миссии, необходимо изучить возможности прекращения его деятельности. Обстоятельства, способные привести к прекращению деятельности представительства, различны. Некоторые из них имеют объективный характер и возникают в результате экономических, политических или других причин, однако не приводят к прекращению дипломатических отношений. Например, Польша, Чехия, Румыния вынуждены были упразднить многие дипломатические представительства не первостепенной важности вследствие финансовых трудностей, сохранив, однако, нормальные дипломатические отношения со странами, в которых им пришлось пойти на такой шаг.

Разрыв дипломатических отношений представляет собой особый случай, когда представительство не может существовать вследствие отсутствия дипломатических отношений. Случаи разрыва дипломатических отношений могут быть различными: возникновение враждебности между двумя государствами, исчезновение одного из субъектов отношений и т.д.¹¹.

⁸ См: Броунли Я., Международное право, (В двух книгах), Издательство “Прогресс”, Москва, 1977, Кн. 1, с. 484-485.

⁹ См: Prof., dr. Ion M. Anghel, op. cit., p. 26.

¹⁰ См: Niciu, Marțian, I. Drept internațional public. Două volume, Ediția a II-a (revizuită și completată). Iași: Editura Fundației “Chemarea”, 1995-1996, p. 139.

¹¹ В 1960 г. Нигерия порвала дипломатические отношения с Францией, ссылаясь при этом на то, что последняя проводила ядерные испытания в Сахаре; арабские страны порвали дипломатические отношения с государствами

Разрыв дипломатических отношений может произойти вследствие войны. Некоторые авторы считают, что война прерывает *ipso facto* дипломатические отношения, исходя из постулата, что государства всегда должны поддерживать между собой отношения мира¹². На самом деле война не приводит к автоматическому разрыву дипломатических отношений. Известны случаи японо-китайского конфликта 1931-1932 гг. и индо-пакистанского 1965 г, когда враждующие стороны поддерживали дипломатические отношения. Вместе с тем, можно привести примеры, когда в отсутствие открытого вооруженного конфликта и без объявления войны дипломатические отношения прерывались¹³.

Особый случай представляет собой приостановление деятельности дипломатического представительства. Такая ситуация не совпадает с приостановлением дипломатических отношений и достаточно редко случается в дипломатической практике. В качестве примера можно вспомнить, как во время оккупации фашистской Германией территории европейских стран, некоторые из них создали правительства в изгнании¹⁴. Следует отметить, что приостановление деятельности осуществляется только при условии, когда признание правительств является формальным. Такая практика не принята в большинстве государств, в том числе и в Республике Молдове. В этом контексте может быть изучена практика Франции, автоматически признающей новые правительства, независимо от способа их прихода к власти (в том числе в результате неконституционных действий)¹⁵. Известны доктрины Эстрада (Мексика, 1930), Тобара (Эквадор, 1907), Джефферсон (США, 1801), Вильсон (США, 1912), схожие с французской доктриной¹⁶.

3. Персонал дипломатических миссий

Венская конвенция 1961 г. о дипломатических отношениях подразделяет членов дипломатического представительства на три категории:

- 1) глава миссии;
- 2) члены персонала представительства;
- 3) частные домашние работники.

Члены персонала дипломатического представительства в свою очередь делятся на три категории:

- 1) члены дипломатического персонала
- 2) члены административно-технического персонала;
- 3) члены обслуживающего персонала.

Конвенция вводит еще одну классификацию: в качестве дипломатического агента может выступать либо глава миссии, либо один из членов персонала дипломатической миссии. В других дипломатических представительствах в этом качестве могут выступать как глава миссии, так и все члены персонала дипломатического представительства.

К указанным категориям необходимо прибавить и членов семей сотрудников дипломатических миссий, которым аккредитующее государство предоставляет особый статус.

На основе обобщения этих категорий можно сделать вывод, что в состав дипломатического представительства входят:

- 1) глава миссии;
- 2) дипломатический персонал представительства;
- 3) недипломатический персонал представительства (который включает административно-технический и обслуживающий персонал);
- 4) члены семей сотрудников представительства;

которые признали Израиль; Китайская Народная Республика поступает аналогичным образом с государствами которые признают Тайвань.

¹² См: Aurel Bonciog, *op. cit.*, p. 50.

¹³ В период с 1939 по 1945 гг. были зарегистрированы 63 случая разрыва дипломатических отношений с государствами Оси, без какой-либо декларации об объявлении войны.

¹⁴ Случай с Польшей в 1939-1945 гг., правительство которой находилось в изгнание в Лондоне.

¹⁵ В августе 1991 г. Франция признала ГКЧП.

¹⁶ См: Dr. Felipe Tredinnic, *op. cit.*, p. 46-47.

5) частный персонал представительства («частные домашние работники», которые не являются служащими аккредитующего государства, а исполняют домашние обязанности у сотрудников дипломатического представительства).

Государство пребывания может лимитировать численность, направляемого персонала, если стороны заранее не согласовали этот вопрос, заключив специальное соглашение, регулирующее численность персонала представительства.

Назначение, прибытие и отъезд сотрудников дипломатического представительства, за исключением главы представительства, который рассматривается как отдельная процедура, совершается путем уведомления аккредитующим государством государства пребывания.

4. Становление молдавской дипломатии

Республика Молдова провозгласила свою независимость 27 августа 1991 г. и, вместе с другими 14 бывшими союзными республиками СССР стала полноправным членом международного сообщества¹⁷. Затем последовала внутренняя процедура «развода» в рамках бывшего СССР и внешняя процедура «двустороннего признания» ее другими странами и международными организациями, в первую очередь ООН.

Став субъектом международного права, Республика Молдавия начала процесс установления дипломатических отношений с другими субъектами международного права и, соответственно, учреждения своих постоянных дипломатических миссий за рубежом. Параллельно начался процесс реорганизации специализированных государственных учреждений, поскольку в качестве союзной республики Молдавская ССР имела Министерство иностранных дел, функции которого ограничивались так называемыми «дружественными отношениями с городами-побратимами».

Реорганизация, или точнее, создание дипломатической службы Республики Молдова превратилась в интересный, но и необычайно трудный творческий процесс, поскольку страна в тот момент не обладала необходимыми юридическими нормами, позволяющими осуществлять внешние функции, не располагала профессионально подготовленными дипломатическими кадрами, не имела опыта работы в области внешних сношений, а также базы данных, касающихся норм и принципов международного права. Вопреки этим проблемам и трудностям всего лишь в течение двух-трех лет Республика Молдова сумела организовать дипломатическую службу, деятельность которой осуществляется в центральном аппарате Министерства иностранных дел и дипломатических миссиях за рубежом.

Правовую основу дипломатической службы составляют Конституция Республики Молдова, Закон о дипломатической службе Республики Молдова от 27 декабря 2001 года, международные договоры, одной из сторон которых является Республика Молдова, в том числе Венская конвенция о дипломатических сношениях от 18 апреля 1961 года и Венская конвенция о консульских сношениях от 24 апреля 1963 года, а также другие нормативные акты.

5. Дипломатическая служба Республики Молдова

Общие положения о дипломатической службе

Дипломатические представительства Республики Молдова расположены в государствах, с которыми она поддерживает дружественные отношения и осуществляет сотрудничество в экономической, торговой и политической областях¹⁸.

Под *дипломатической службой* понимается деятельность дипломатических и консульских учреждений Республики Молдова в их совокупности и наемного персонала данных учреждений, уполномоченных проводить внешнюю политику Республики Молдова, в том числе осуществлять внешнеэкономические отношения и связи с государствами мира и международными организациями как внутри страны, так и за рубежом¹⁹.

¹⁷ Burian, Alexandru. Republica Moldova în contextul geopolitic contemporan . În: 15 ani de independență a Republicii Moldova, conf. șt. int (2006; Chișinău). 15 ani de independență a Republicii Moldova: Materialele conf. șt. int., 22 aug. 2006, Chișinău / col. de red.: Gheorghe Duca, ... Ch.: Tipogr. A.Ș.M., 2006. 168 p., p. 80-88.

¹⁸ См.: Alexandru Burian. Drept diplomatic și consular. Chișinău: Editura „ARC”, 2001, p. 140-141.

¹⁹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, № 20 din 05.02.2002., art. 80

Дипломатическая служба имеет следующие основные цели:

- a) проведение внешней политики в целом и осуществление торговых и экономических внешних отношений в частности;
- b) представительство и защита в международном плане национальных интересов Республики Молдова;
- c) осуществление суверенных прав Республики Молдова в международных отношениях;
- d) защита прав и интересов Республики Молдова, ее граждан (физических и юридических лиц) согласно международной практике и в пределах, допускаемых нормами и принципами международного права;
- e) содействие двусторонним и многосторонним политическим, торговым, экономическим, культурным, научным связям Республики Молдова с государствами мира, урегулирование возможных политико-юридических проблем с данными государствами;
- f) формирование необходимых дипломатических качеств для предупреждения, действия и реагирования на международные события, способные нанести ущерб интересам Республики Молдова;
- g) обеспечение согласованности и единства действий Республики Молдова во внешнем плане;
- h) создание благоприятного образа Республики Молдова за рубежом;
- i) соблюдение и последовательное развитие международного права;
- j) соблюдение прав человека как основы любого человеческого общества;
- k) осуществление дипломатическими методами и средствами специфических действий для обеспечения всеобщего и регионального мира и безопасности.

Учреждения дипломатической службы имеют следующие основные функции:

- a) разработка и осуществление концепций, стратегий и основных направлений внешней политики Республики Молдова;
- b) исключительная координация деятельности центральных отраслевых органов и других органов публичной власти Республики Молдова в целях обеспечения осуществления единой политики в области международных отношений;
- c) анализ политической и экономической ситуации в мире, внешней и внутренней политики иностранных государств, деятельности международных организаций;
- d) информирование органов публичной власти Республики Молдова согласно их компетенции о международных событиях, имеющих значение для страны;
- e) предоставление помощи и защиты гражданам Республики Молдова (ее физическим и юридическим лицам), находящимся за рубежом, в рамках, предусмотренных международным правом;
- f) представление Республики Молдова в отношениях с другими государствами и с международными организациями;
- g) организация и участие в переговорах по заключению международных договоров с другими государствами и с международными организациями;
- h) способствование свободному функционированию иностранных дипломатических и консульских представительств на территории Республики Молдова, а также обеспечение контроля за соблюдением их дипломатических и консульских привилегий и иммунитетов;
- i) обеспечение депонирования, регистрации, учета и хранения международных договоров Республики Молдова;
- j) обеспечение государственного протокола;
- k) принятие мер по соблюдению, разработке и инициированию изменений национального законодательства о внешней деятельности, обобщение практики его применения;
- l) профессиональная подготовка и усовершенствование персонала учреждений дипломатической службы;
- m) осуществление других функций, предусмотренных законодательством.

Учреждения дипломатической службы осуществляют консульские функции, предусмотренные Консульским уставом, утвержденным Правительством.

Система учреждений дипломатической службы

Система учреждений дипломатической службы состоит из следующих структур:

- a) Министерство иностранных дел, имеющее статус центрального органа;
- b) дипломатические представительства, в том числе постоянные представительства при международных организациях, делегации, миссии *ad hoc*;
- c) консульские учреждения;
- d) другие учреждения, созданные с целью обеспечения деятельности учреждений дипломатической службы, в том числе подготовки и усовершенствования их персонала.

Дипломатическим представителям присваиваются следующие ранги:

I - посольство под руководством чрезвычайного и полномочного посла или постоянное представительство под руководством постоянного представителя;

II - миссия под руководством посланника;

III - миссия под руководством поверенного в делах.

Консульским учреждениям присваиваются следующие классы:

I - генеральные консульства;

II - консульства;

III - вице-консульства;

IV - консульские агентства.

Функционирование и материальное обеспечение учреждений дипломатической службы

Для обеспечения функционирования учреждений дипломатической службы Правительство утверждает их структуру и положения о функционировании, а Министерство иностранных дел издает приказы, распоряжения и утверждает инструкции и внутренние положения.

Дипломатическим представительством Республики Молдова руководит его глава - чрезвычайный и полномочный посол, либо постоянный представитель, либо делегат, либо посланник, либо поверенный в делах или временный поверенный в делах, несущий ответственность за деятельность учреждения, которым руководит.

Консульским учреждением Республики Молдова руководит его глава - генеральный консул, либо консул, либо вице-консул, либо консульский агент, либо временно исполняющий обязанности главы консульского учреждения, несущий ответственность за деятельность учреждения, которым руководит.

Создание, упразднение и изменение ранга дипломатических представительств иницируются Министерством иностранных дел и утверждаются Президентом Республики Молдова по предложению Правительства.

Создание, упразднение и изменение класса консульских учреждений Республики Молдова иницируются Министерством иностранных дел и утверждаются Правительством.

В составе дипломатических представительств и консульских учреждений могут быть открыты специальные бюро или отделы для представления и защиты торговых и экономических интересов Республики Молдова в государстве пребывания.

Материальное обеспечение учреждений дипломатической службы осуществляется систематически исходя из их задач и нужд. По предложению Министерства иностранных дел Правительство принимает с этой целью постановления, обеспечивая выделение необходимых бюджетных средств.

Финансирование расходов на содержание дипломатических и консульских представительств Республики Молдова за границей осуществляется через Министерство иностранных дел за счет средств государственного бюджета, в том числе за счет доходов, поступивших от оказания консульских услуг, в национальной валюте, конвертируемой в иностранную валюту.

Средства, полученные в иностранной валюте дипломатическими и консульскими представительствами Республики Молдова от оказания консульских услуг за границей, отражаются в доходах государственного бюджета и используются как источник бюджетного

финансирования для покрытия расходов данных представительств в пределах ассигнований, предусмотренных для этих целей в государственном бюджете, на основе отчетов о поступлении и использовании данных средств, представляемых ежеквартально Министерству финансов.

Министерство иностранных дел вправе перераспределять между дипломатическими и консульскими представительствами средства, полученные от оказания консульских услуг, превышающие пределы утвержденных на их содержание ассигнований.

Структура персонала учреждений дипломатической службы

Персонал учреждений дипломатической службы состоит:

1) в составе Министерства иностранных дел:

a) из государственных служащих, занимающих дипломатические должности;

b) из государственных служащих, осуществляющих техническое обслуживание, обеспечивающее функционирование учреждений дипломатической службы;

c) из административно-технического и обслуживающего персонала;

2) в дипломатических представительствах и консульских учреждениях:

a) из членов дипломатического и консульского персонала (далее - *дипломатические агенты и консульские должностные лица*);

b) из членов административно-технического персонала;

c) из членов обслуживающего персонала.

В Министерстве иностранных дел устанавливаются следующие дипломатические должности:

a) министр;

b) первый заместитель министра;

c) заместитель министра;

d) генеральный секретарь;

e) посол по особым поручениям;

f) директор кабинета;

g) советник министра;

h) начальник главного управления;

i) заместитель начальника главного управления;

j) начальник управления;

k) заместитель начальника управления;

l) начальник отдела;

m) советник;

n) первый секретарь;

o) второй секретарь;

p) третий секретарь;

q) атташе.

Для дипломатических агентов и консульских должностных лиц устанавливаются следующие должности в зависимости от ранга дипломатического представительства или класса консульского учреждения:

a) чрезвычайный и полномочный посол;

b) постоянный представитель или делегат при международной организации;

c) посланник;

d) поверенный в делах или временный поверенный в делах;

e) генеральный консул;

f) министр-советник, заместитель постоянного представителя при международной организации;

g) советник;

h) первый секретарь;

i) консул;

j) второй секретарь;

- k) вице-консул;
- l) третий секретарь;
- m) атташе;
- n) консульский агент;
- o) референт.

Приравнивание дипломатических должностей в Министерстве иностранных дел и дипломатических представительствах и консульских учреждениях к государственным должностям центральных органов публичного управления осуществляется согласно схеме, являющейся составной частью Закона о дипломатической службе.

С целью обеспечения эффективного распределения персонала в особых условиях дипломатической службы Министерство иностранных дел располагает резервом персонала. Положение о резерве персонала утверждается министром иностранных дел.

Зачисление на дипломатическую должность и освобождение от нее

На дипломатическую должность может быть зачислено лишь лицо, которое соответствует следующим условиям:

- a) имеет гражданство Республики Молдова;
- b) обладает всеми политическими и гражданскими правами, предусмотренными Конституцией Республики Молдова;
- c) имеет диплом (лицензию) об университетском образовании;
- d) владеет молдавским языком и одним из языков международного общения;
- e) обладает физическими качествами, необходимыми для работы в области внешних отношений;
- f) не имеет судимости за умышленно совершенное преступление.

Чрезвычайные и полномочные послы, постоянные представители, посланники - главы дипломатических представительств назначаются на должность и освобождаются от должности Президентом Республики Молдова по предложению Правительства. Предложения относительно назначения на эти должности или освобождения от них вносятся в Правительство министром иностранных дел после консультаций с Парламентом.

Генеральный консул назначается на должность и освобождается от должности Правительством по предложению министра иностранных дел. Главы остальных консульских учреждений назначаются на должности и освобождаются от них министром иностранных дел.

В специальные бюро и отделы для представления и защиты торговых и экономических интересов Республики Молдова в государстве пребывания могут быть переведены государственные служащие из других отраслевых органов публичного управления.

Зачисление на другие дипломатические должности осуществляется приказом министра иностранных дел по предложению Аттестационно-квалификационной комиссии Министерства иностранных дел, действующей на основании положения о ней.

Дипломатические ранги

В соответствии с квалификацией и профессиональной подготовкой лицам, зачисленным на дипломатическую должность, присваиваются следующие дипломатические ранги:

- a) атташе;
- b) третий секретарь;
- c) второй секретарь;
- d) первый секретарь;
- e) советник;
- f) министр-посланник;
- g) посол.

Дипломатические ранги присваиваются указом Президента Республики Молдова по предложению министра иностранных дел по рекомендации Аттестационно-квалификационной комиссии Министерства иностранных дел на основе результатов аттестации. Аттестационно-

квалификационная комиссия собирается по меньшей мере один раз в год. Положение о комиссии утверждается министром иностранных дел.

Дипломатический ранг посла присваивается указом Президента Республики Молдова по предложению министра иностранных дел после консультаций с премьер-министром.

Обладатель дипломатического ранга не может быть лишен его иначе как в случае, предусмотренном статьей 14 Закона о дипломатической службе.

По истечении сроков, предусмотренных настоящей статьей для получения соответствующего дипломатического ранга, лица, зачисленные на дипломатическую должность, в соответствии с требованиями, предусмотренными в положении об Аттестационно-квалификационной комиссии Министерства иностранных дел, могут предстать для аттестации.

Установлены следующие минимальные сроки, необходимые для присвоения очередного дипломатического ранга:

- a) один год с даты назначения на дипломатическую должность - для ранга атташе;
- b) два года в ранге атташе - для ранга третьего секретаря;
- c) два года в ранге третьего секретаря - для ранга второго секретаря;
- d) три года в ранге второго секретаря - для ранга первого секретаря;
- e) три года в ранге первого секретаря - для ранга советника;
- f) четыре года в ранге советника - для ранга министра-посланника.

Для присвоения ранга посла могут быть предложены, как правило, лица, зачисленные на дипломатическую должность, - обладатели дипломатического ранга министра-посланника.

При исчислении необходимого срока для присвоения дипломатического ранга принимается во внимание:

- a) период работы в Министерстве иностранных дел Республики Молдова;
- b) период работы в дипломатических представительствах и консульских учреждениях Республики Молдова;
- c) период работы в качестве международных служащих в международных правительственных организациях, членом которых является Республика Молдова, или дипломатических представительствах данных организаций;
- d) период прохождения постуниверситетского обучения и различных стажировок по рекомендации Министерства иностранных дел.

За совершение действий, подлежащих наказанию в соответствии с законодательством Республики Молдова или государства пребывания, лицо, зачисленное на дипломатическую должность, может быть понижено в ранге или лишено дипломатического ранга.

Понижение в ранге лица, зачисленного на дипломатическую должность, и лишение его дипломатического ранга осуществляются в соответствии с процедурой, применяемой при присвоении дипломатического ранга.

Лишение дипломатического ранга лиц, уволившись из учреждений дипломатической службы, производится по решению судебной инстанции.

Срок пребывания в дипломатических представительствах и консульских учреждениях

Главы дипломатических представительств и консульских учреждений назначаются на должность на срок до четырех лет. Для остальных дипломатических агентов и консульских должностных лиц, а также для членов административно-технического и обслуживающего персонала данный срок не может превышать трех лет.

По истечении срока выполнения своих функций дипломатический агент или консульское должностное лицо переводится на дипломатическую должность в Министерстве иностранных дел при условии наличия вакантных должностей. В противном случае эти лица зачисляются в резерв Министерства иностранных дел.

Члены административно-технического и обслуживающего персонала, направленные в дипломатическое представительство или консульское учреждение не из персонала центрального органа, по истечении установленного срока выполнения своих функций могут быть зачислены на должность в Министерстве иностранных дел при условии наличия вакантных должностей.

В целях обеспечения реализации положений статьи 15 в учреждениях дипломатической службы применяется принцип ротации персонала в соответствии с планом, утвержденным министром иностранных дел. При ротации лица, зачисленные на дипломатическую должность, служащие, занимающие административно-технические должности или должности обслуживающего персонала в Министерстве иностранных дел, переводятся соответственно на дипломатическую или консульскую должность, на административно-технические должности или должности обслуживающего персонала в дипломатических представительствах или консульских учреждениях Республики Молдова.

Перевод персонала учреждений дипломатической службы осуществляется в зависимости от служебной необходимости с учетом квалификации, профессиональной подготовки и принципа ротации персонала.

Перевод на дипломатические или консульские должности в Министерстве иностранных дел, а также в дипломатических представительствах или консульских учреждениях осуществляется из рядов лиц, зачисленных на дипломатическую должность в Министерстве иностранных дел, а также из числа служащих учреждений центральных органов публичной власти, специализирующихся на международных отношениях, согласно положениям статьи 10.

При переводе в другие центральные органы публичной власти члены персонала учреждений дипломатической службы, имеющие дипломатические ранги, зачисляются в резерв Министерства иностранных дел.

Срок работы на дипломатической должности в Министерстве иностранных дел между двумя периодами работы в дипломатическом представительстве или консульском учреждении не может быть менее одного года.

Деятельность в международных организациях

Лица, зачисленные на дипломатическую должность в Министерстве иностранных дел, могут быть рекомендованы для зачисления в международные организации, членом которых является Республика Молдова, или в дипломатические представительства этих организаций в соответствии с положениями об этих международных организациях.

Служащий учреждений дипломатической службы не может занимать должность, находящуюся в отношениях подчиненности или подконтрольности с должностью, занимаемой в системе учреждений дипломатической службы его прямыми родственниками или свойственниками. В случае нарушения этих требований служащий подлежит переводу на должность, исключаящую такую подчиненность, а при невозможности перевода один из служащих подлежит увольнению.

Служащие учреждений дипломатической службы могут быть с их согласия временно направлены в специализированные учреждения Республики Молдова или других государств для профессионального усовершенствования или стажировки. В таких случаях за ними сохраняется оплата труда, предусмотренная законодательством.

Заключение

В современных условиях дипломатическое право выходит на передний план, призвано стать действенным инструментом в деле консолидации молдавской государственности. Ключевой задачей для нашего молодого государства является необходимость определить какие именно методы и принципы дипломатической деятельности могут быть самыми действенными в деле проведения в жизнь национальных интересов Молдовы, установить какие способы, средства и инструменты действия могут быть самыми результативными для восстановления территориальной целостности страны, выявить институционные механизмы и нормативную базу, необходимых для осуществления процесса правового регулирования молдавской дипломатии, определить механизм, программы и методы подготовки кадров, предназначенных для молдавской дипломатической службы.

Библиография:

1. Блищенко И.П. Дипломатическое право. Издание 2-е, переработанное и дополненное, Москва: «Высшая школа», 1990.
2. Броунли Я., Международное право, (В двух книгах). Москва: Издательство “Прогресс”, 1977.
3. Буриан А. Введение в дипломатическую практику. Кишинев: „ARC”, 2001.
4. Буриан А. Международные конференции и дипломатия ad hoc: понятия, структура, правовой режим. В: Белорусский журнал международного права и международных отношений. 2002, № 2, с. 13-17.
5. Буриан А. Правовой режим дипломатической деятельности. Изд. 2-ое. Кишинев: CEP USM, 2005.
6. Буриан А. Характеристика дипломатической службы Республики Молдова. В: Московский журнал международного права. 2003, № 4.
7. Буриан А., Дипломатическое и консульское право. Издание 2-е, дополн. и переработанное. Кишинев: CEP USM, 2008.
8. Буриан А., Основные требования дипломатического протокола и церемониала. В: «Закон и жизнь». 2002, № 7, с. 30-40.
9. Закон о международных договорах Республики Молдова (№ 595-XIV от 24 сентября 1999 г. В: Мониторул Официал Республики Молдова. № 24-26, art. 136).
10. Закон Республики Молдова о дипломатической службе (№. 761-XV от 27 декабря 2001 года. В: Мониторул Официал Республики Молдова. nr. 20 (905) din 2 februarie 2002).
11. Консульский устав Республики Молдова (№ 368 от 28 марта 2002 года. В: Мониторул Официал Республики Молдова. nr. 50-52, 11 aprilie 2002).
12. Положение о деятельности дипломатических миссий Республики Молдова, утвержденное Постановлением Правительства Республики Молдова, № 744 от 29 июня 2007 года).
13. Положение о МИДЕИ Республики Молдова. В: Мониторул Официал Республики Молдова. nr. 151, 11 noembrie 2005, art. 1233).
14. Anghel Ion M. Dreptul diplomatic. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1975.
15. Arhiliuc Victoria. Diplomația preventivă și securitatea colectivă a statelor. Chișinău: Tipografia “Reclama”, 1999.
16. Bonciog Aurel. Drept diplomatic. București: Editura Fundației „România de Măine”, 2000.
17. Burian Alexandru. Drept diplomatic și consular. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. Chișinău: “Cuant”, 2003.
18. Burian Alexandru. Introducere în practica diplomatică și procedura internațională. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. Chișinău: CEP USM, 2008.
19. Burian Alexandru. Regimul de drept al activității diplomatice. Ed a 2-a. Chișinău: CEP USM, 2005.
20. Burian Alexandru. Relațiile internaționale, politica externă și diplomația: Curs de lecții (Ediția a 3-a, revăzută și adăugită). Chișinău: CEP USM, 2007.
21. Burian Alexandru. Teoria relațiilor internaționale: Curs de lecții. (Ed. a 3-a, rev. și adăug.). Chișinău: CEP USM, 2008.
22. Feltham R.G. Introducere în dreptul și practica diplomației. București: Editura ALL, 1996.
23. Hardy Michael. Modern Diplomatic Law. Manchester University Press, 1968.
24. Niciu Marțian I. Drept internațional public. Două volume, Ediția a II-a (revizuită și completată). Iași: Editura Fundației “Chemarea”, 1995-1996.
25. Nicolson Harold. Arta diplomatică. București: Editura Politică, 1966.
26. Popescu Dumitra; Năstase, Adrian. Drept internațional public. Ediție revăzută și adăugită. București: Casa de Editură și Presă “Șansa” SRL, 1997.
27. Tredinnick Felipe. Derecho internacional publico y relaciones internacionales. Tercera edición. Bolivia: Editorial “Los amigos del libro”, La Paz - Cochabamba, 1997.

PARTICIPAREA DIRECTĂ LA OSTILITĂȚI – UN CRITERIU DE DEFINIREA A STATUTULUI DE COMBATANT ÎN CADRUL CONFLICTELOR ARMATE CONTEMPORANE

*Natalia CHIRTOACĂ**
*Alexandr CAUIA**

НЕПОСРЕДСТВЕННОЕ УЧАСТИЕ В ВОЕННЫХ ДЕЙСТВИЯХ – ОДИН ИЗ КРИТЕРИЕВ ОПРЕДЕЛЕНИЯ СТАТУСА КОМБАТАНТА В СОВРЕМЕННЫХ ВООРУЖЕННЫХ КОНФЛИКТАХ

В настоящее время государства не являются единственными субъектами, способными применять силу или насилие. В рамках современных вооруженных конфликтов участие различных действующих лиц, относительно организованных групп гражданских субъектов, частных военных компаний, становится всё более интенсивным. Этот феномен массового участия гражданских лиц в развитии военных действий приводит к необходимости определения понятия «прямое участие», которое позволило бы классифицировать действия субъектов как законные или незаконные.

В представленной статье рассматриваются составные элементы прямого участия в вооруженном конфликте и часто встречаемые в рамках военных операций случаи, квалификация которых является достаточно затруднительной.

Важность квалификации действия как относящегося к прямому участию в конфликте заключается в наступлении для гражданского лица, осуществляющего такое действие, последствий в виде лишения режима защиты, предоставляемого нормами международного гуманитарного права, и, соответственно, применения к лицу санкций за простое участие в конфликте, а в случае гражданских лиц, соблюдающих принцип отличия (в частности, лиц, нанятых частными военными компаниями), прямое участие может быть достаточным условием для предоставления статуса комбатанта. Таким образом, определение правового статуса участников современных вооруженных конфликтов представляется трудно осуществимым, а условие прямого участия, учтенное в совокупности с рядом иных условий, может привести к разработке нового определения статуса комбатанта.

DIRECT PARTICIPATION IN HOSTILITIES - A CRITERION FOR DEFINING COMBATANT STATUS IN CONTEMPORARY ARMED CONFLICTS

Currently, the states are not the only exponents of the force or the violence. In contemporary armed conflicts, the participation of different actors and groups of civilians relatively organized, Private Military Companies is becoming more intense. This phenomenon of mass participation of civilians in the conduct of hostilities creates the need to define the notion of "direct participation", which would allow classifying their actions as legal or illegal.

In the text of this article will be investigated elements of direct participation in armed conflict and frequent cases that may occur in military operations and whose qualification is quite difficult.

The importance of classifying actions as a direct participation in the conflict has direct consequence for the civil person who performs it, depriving the regime of protection afforded by the rules of international humanitarian law and possibly its punishment for mere participation in the conflict, but for civilians who respect the principle of distinction (e.g. Private Military Companies employees) direct participation could be a sufficient condition for granting combatant status. Thus, defining the legal status of participants in contemporary armed conflicts is difficult to be achieved but the condition of direct participation, combined with a number of other conditions could lead to the development of a new definition of combatant status.

* *Natalia CHIRTOACĂ* – doctor în drept, conferențiar universitar, IISD al AȘM.

* *Alexandr CAUIA* - doctorand la IISD al AȘM, lector ULIM.

La momentul actual statele nu sunt unicele exponente ale forței sau ale violenței. În cadrul conflictelor armate contemporane, participarea diferitor actori precum grupuri de persoane civile relativ organizate, Companii Militare Private devine tot mai intensă. Acest fenomen al participării în masă a persoanelor civile la procesul de desfășurare a ostilităților generează necesitatea de a defini noțiunea de „participare directă”, care ar permite să clasificăm acțiunile acestora drept legale sau ilegale.

În textul prezentului articol urmează să fie cercetate elementele constitutive ale participării directe în cadrul conflictului armat și cazurile frecvente care pot avea loc în cadrul operațiunilor militare și a căror calificare este una destul de dificilă.

Importanța calificării unei acțiuni drept participare directă la conflict are drept consecință directă, pentru persoana civilă care o realizează, privarea de regimul de protecție oferit de normele dreptului internațional umanitar și, eventual, sancționarea acesteia pentru simpla participare la conflict, iar pentru persoanele civile care ar respecta principiul distincției (de exemplu angajații Companiilor Militare Private) participarea directă ar putea fi o condiție suficientă pentru acordarea statutului de combatant. Astfel, definirea statutului juridic al participanților în cadrul conflictelor armate contemporane este dificil de a fi realizată, iar condiția participării directe, cumulată cu un șir de alte condiții ar putea duce la elaborarea unei noi definiții a statutului de combatant.

Pentru a fi calificată drept participare directă în cadrul ostilităților militare, acțiunea persoanei urmează să îndeplinească sau să satisfacă cumulativ următoarele trei criterii:

1. Efectul scontat al acțiunii urmează să fie cauzarea unui prejudiciu asupra operațiunilor sau potențialului militar al unei părți la conflict sau provocarea morții, rănirii sau distrugerii persoanelor sau obiectelor care se bucură de protecție în cazul atacului direct. (pragul prejudiciabil sau limita minimă a prejudiciului generat).

2. Trebuie să existe o legătură de cauzalitate directă dintre acțiune și prejudiciul cauzat, prejudiciul constituind rezultatul unor acțiuni coordonate sau efectul direct al acestei acțiuni. (provocarea directă)

3. Acțiunea să aibă drept obiectiv primordial atingerea nivelului minim al prejudiciului și să fie realizată în favoarea unei părți participante la conflict.²⁰

Pentru ca limita minimă de pericol sau așa numitul prag prejudiciabil să fie atins rezultatul acțiunii persoanei urmează să genereze un efect negativ asupra operațiunilor sau potențialului militar al părții în conflict sau să provoace moartea, rănirea sau distrugerea persoanelor sau obiectelor care se bucură de protecție în cazul atacurilor militare.

Pentru o acțiune sau alta să poată fi calificată drept participare directă în cadrul ostilităților, efectul scontat al acesteia urmează să atingă un prag sau nivel determinat al prejudiciului cauzat.²¹

1.1. Acțiunea sau efectul negativ asupra unei operațiuni militare sau a potențialului militar al unei părți la conflict – pragul prejudiciabil.

În acest sens experții au menționat faptul că în cazul când efectul scontat al unei acțiuni urmează să se materializeze într-un eventual prejudiciu de natură militară, elementul cantitativ nu este relevant pentru atingerea pragului de prejudiciu. În acest context „prejudiciul de natură militară” urmează să fie interpretat nu doar ca și provocarea morții, rănirea sau distrugerea combatanților sau a bunurilor militare, ci și orișicare consecință negativă asupra potențialului militar sau a unei operații militare în cadrul conflictului realizată de către o parte la conflict.²²

Conform normelor cutumiare ale dreptului internațional umanitar, utilizarea armamentului sau a altor mijloace cu scopul comiterii unor acțiuni violente îndreptate împotriva potențialului militar uman și material al forțelor adverse, constituie un exemplu incontestabil de participare directă în cadrul operațiunilor militare.²³

Acțiunile diversioniste și alte genuri de acțiuni cu caracter militar și cu caracter nemilitar, care duc la perturbarea procesului de dislocare, de transmisiune a informației necesare, de aprovizionarea cu

²⁰ Нильс Мельцер. Руководство по толкованию понятия непосредственное участия в военных действиях в свете международного гуманитарного права. МККК, 2010, с. 36

²¹ Background Doc. DPH 2004, p. 25; Report DPH 2005, p. 33.

²² Report DPH 2005, p. 31.

²³ Жан-Мари Хенкерст. Обычное международное гуманитарное право. Нормы М.: МККК, 2006, с. 25.

alimente a forțelor armatei adverse pot genera un efect negativ asupra unei operațiuni militare sau a potențialului militar al unei părți la conflict, adică pot atinge pragul prejudiciabil necesar pentru a fi calificate drept participare directă în cadrul ostilităților.

De asemenea, efectul negativ poate fi provocat prin acapararea sau controlul efectiv asupra unui teritoriu, a unui obiect sau a unui număr de combatanți ai părții adverse. Spre exemplu: privarea adversarului de a folosi unele teritorii, obiecte sau mecanisme în scopul realizării obiectivelor militare propuse, paza combatanților armatei adverse care au căzut în prizonierat cu scopul de a periclita tentativele de eliberare a acestora cu forța, cu excepția când această activitate constituie obligațiunea de serviciu al unui funcționar al statului deținător²⁴, dezamorsarea minelor plasate de forțele armate adverse, ar atinge pragul prejudiciabil necesar pentru a fi calificate drept participare directă în cadrul conflictelor armate contemporane.

Pragul prejudiciabil se consideră a fi realizat și în cazul atacului asupra rețelelor de calculatoare ale părții adverse prin intermediul unui sistem exterior sau utilizarea sistemul informațional al adversarului în propriile interese²⁵, interceptarea convorbirilor și mesajelor secrete a eșalonului superior²⁶ al armatei adverse sau transmiterea informației cu caracter tactic în ceea ce privește alegerea țintei militare în cadrul operațiunii.²⁷

În același timp acțiunea unei persoane nu poate fi calificată drept una care ar provoca prejudiciu potențialului militar uman și material pe simplu motiv că nu ar acționa pozitiv asupra acestuia. Astfel, refuzul persoanei de a colabora cu una dintre părțile adverse în calitate de informator, cercetaș sau observator nu ar atinge în nici un caz pragul prejudiciabil necesar, adică efectul negativ scontat poate fi generat doar printr-o acțiune și nu prin intermediul unei inacțiuni.²⁸

1.2. Provocarea morții, rănirii sau distrugerii persoanelor sau bunurilor care se bucură de protecție în cazul atacului direct.

Unele acțiuni pot fi parte integrantă a unor operațiuni militare, chiar dacă nu au drept rezultat scontat provocarea unui efect negativ asupra potențialului uman și militar al armatei adverse sau a părții în conflict. Dacă nu a fost provocat un prejudiciu cu caracter militar, atunci, acțiunea, pentru a atinge pragul prejudiciabil, urmează să genereze eventual moartea, rănirea sau distrugerea personalului sau bunurilor materiale ale părții adverse.²⁹

Cele mai puține discuții s-au iscat în cazul calificării situației în cazul producerii unui atac asupra persoanelor protejate de legile și obiceiurile de drept internațional umanitar, adică atacul asupra persoanelor civile sau a personalului medico-sanitar sau cel religios, care urmează să fie calificat drept participare directă în cadrul ostilităților chiar dacă nu se produce un prejudiciu cu caracter militar. Acest fapt vine în strictă conformitate cu prevederile Convențiilor de la Haga care stipulează: „se interzice atacul sau bombardarea sub orice formă a orașelor, satelor sau localităților neprotejate.”³⁰ Prin prisma dreptului internațional umanitar, noțiunea de „atac” urmează să fie interpretată drept: „...acte de violență împotriva adversarului, fie că aceste acte sunt ofensive sau defensive.”³¹ Expresia „împotriva adversarului” nu are drept obiectiv identificarea acestuia ci materializarea legăturii intrinseci dintre persoanele care săvârșesc acțiunea și una dintre părțile la conflict. Astfel, chiar și actele de violență împotriva persoanelor civile sau asupra obiectelor care se bucură de protecție pot fi calificate drept participare directă la ostilități, ceea ce nu înseamnă că sunt admise de dreptul internațional umanitar.³²

²⁴ Report DPH 2005, p. 15.

²⁵ Report DPH 2005, p. 14.

²⁶ Report DPH 2005, p. 29.

²⁷ Report DPH 2004, p. 5.

²⁸ Нильс Мельцер. Руководство по толкованию понятия непосредственное участия в военных действиях в свете международного гуманитарного права. МККК, 2010, с. 38.

²⁹ Report DPH 2005, p. 30 f.

³⁰ Convenția a IV-a de la Haga din 1907, art. 25

³¹ Protocolul Adițional I, art. 49, alin. 1.; Victor Crețu, Alexei Barbăneagră. *Tratate Internaționale (Drept Umanitar)*. Chișinău, 1999, p. 210.

³² Protocolul Adițional I, art. 48, 51; Victor Crețu, Alexei Barbăneagră. *Tratate Internaționale (Drept Umanitar)*. Chișinău, 1999, p. 210-212; Protocolul Adițional II art. 13; Victor Crețu, Alexei Barbăneagră. *Tratate Internaționale (Drept Umanitar)*. Chișinău, 1999, p. 260.

Spre exemplu, atacul unui lunetist asupra persoanelor civile sau bombardarea unor sate și orașe ce pot avea drept rezultat provocarea morții, rănirea sau distrugerea persoanelor și bunurilor care se bucură de protecție în fața atacurilor militare directe, vor fi calificate drept participare directă la ostilități indiferent de faptul dacă au provocat un prejudiciu militar părții adverse.

Acțiunile care nu generează prejudiciu cu caracter militar și nu duc la moartea, rănirea sau distrugerea bunurilor și persoanelor care se bucură de protecție, nu pot fi calificate drept metode și mijloace de ducere a războiului³³ sau mijloace de „provocare a prejudiciului adversarului.”³⁴ Spre exemplu: construcția de baricade sau de posturi fortificate, întreruperea aprovizionării cu curent electric, produse alimentare sau apă, acapararea autovehiculelor sau a combustibilului, manipularea la nivel de rețele de calculatoare, arestarea sau deportarea persoanelor, pot avea un efect negativ semnificativ asupra securității statului, sănătății persoanelor sau comerțului și pot fi chiar interzise de normele dreptului internațional umanitar. Cu toate acestea, în cazul când caracterul militar al prejudiciului lipsește, respectivele acțiuni nu vor putea atinge pragul prejudiciabil pentru a fi calificate drept participare directă în cadrul ostilităților.

Pragul prejudiciabil necesar pentru ca o acțiunea să poată fi calificată drept participare directă în cadrul ostilităților urmează să aibă drept rezultat scontat provocarea efectului negativ asupra operațiunilor militare sau a potențialului militar al unei părți la conflict. Dacă prejudiciul cu caracter militar lipsește, atunci pragul prejudiciabil poate fi atins în cazul când rezultatul acțiunii poate fi moartea, rănirea sau distrugerea bunurilor sau persoanele care se bucură de protecție în fața atacurilor directe. În ambele cazuri acțiunile descrise pot atinge pragul prejudiciabil și, respectiv, pot fi calificate drept participare directă în cadrul conflictului militar, cu condiția respectării legăturii de cauzalitate directă dintre aceasta una dintre părțile la conflict.

O altă condiție care urmează să fie constatată pentru ca o acțiune să poată fi calificată drept participare directă în cadrul ostilităților este cauzarea directă a prejudiciului. Această condiție se consideră a fi realizată în cazul unei legături directe dintre cauză, adică acțiunea concretă și prejudiciul scontat sau în cazul când această acțiune constituie o parte integrată a unei operațiuni militare, care are drept scop principal provocarea unui prejudiciu forțelor militare adverse.

Utilizarea termenului de cauzare „directă” implică logic prezumția unor acțiuni „indirecte”, care nu vor putea fi calificate drept participare directă în cadrul ostilităților. Astfel urmează să fie realizată o distincție clară dintre o provocare directă și una indirectă. Conform Comentariului Protocoalelor Adiționale: „noțiunea de „participare directă” nu trebuie limitată doar la operațiunile militare active, ceea ce ar îngusta vădit câmpul de aplicare al acesteia, dar nici calificarea drept „participare directă” a tuturor eforturilor militare nu ar fi într-o concordanță logică cu exigențele impuse de conflictele armate contemporane în cadrul cărora toată populația participă într-o oarecare măsură la susținerea eforturilor militare, chiar dacă nu o face direct. În cazul interpretării extensive a acestui criteriu de stabilire a participării directe o bună parte a populației civile ar putea fi încadrată în categoria de combatanți, fapt absolut inadmisibil.”³⁵ Această poziție este confirmată și atât de practica tribunalelor internaționale,³⁶ cât și, tangențial, de către prevederile normelor de drept internațional umanitar³⁷

În general, pe lângă desfășurarea acțiunilor militare, eforturile militare generale s-ar realiza printr-o totalitate de acțiuni care ar putea să contribuie efectiv la înfrângerea inamicului. De exemplu: proiectarea, producerea și transportarea armamentului, construcția drumurilor, aeroporturilor, gărilor, porturilor, podurilor și a altor elemente ale infrastructurii în afara unor operațiuni militare concrete, iar acțiunile întru susținerea conflictului armat ar mai îngloba în sine și susținerea economică, financiară, politică și informațională. Este admisibil să credem că atât eforturile militare generale cât și activitatea întru susținerea conflictului armat, ar putea contribui la atingerea pragului prejudiciabil necesar pentru a fi

³³ Protocolul Adițional I, art. 35 (1); Victor Crețu, Alexei Barbăneagră. *Tratate Internaționale (Drept Umanitar)*. Chișinău 1999, p. 204.

³⁴ Convenția a IV-a de la Haga din 1907, art. 22.

³⁵ Yves Sandoz. *Commentary of Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, Geneva: ICRC, 1987. pp. 1679

³⁶ ICTY, *Prosecutor v. Strugar*, Case No. IT-01-42-A, Judgement of 17 July 2008, p. 175-176.

³⁷ Convenția IV de la Geneva din 12 August 1949, art. 15 (1) (b); Victor Crețu, Alexei Barbăneagră. *Tratate Internaționale (Drept Umanitar)*, Chișinău 1999, p. 129.

calificate drept participare directă. Unele dintre aceste acțiuni se pot dovedi a fi chiar necesare pentru înfrângerea inamicului, adică susținerea financiară, asigurarea forțelor militare cu alimente și spațiu pentru dislocare, producerea de armament și muniții. Însă, spre deosebire de desfășurarea acțiunilor militare, care au drept obiectiv materializarea pragului prejudiciabil scontat, atât eforturile militare generale cât și acțiunile întru susținerea conflictului armat au drept obiectiv doar susținerea și potențarea capacității de provocare a prejudiciului.³⁸

Participarea „directă” prezumă acțiuni militare care prin natura și scopul lor pot avea drept rezultat scontat provocarea unui prejudiciu concret potențialului uman și dotării tehnice ale adversarului.³⁹

În cadrul discuțiilor asupra acestei probleme experții au subliniat faptul că „susținerea” acțiunilor militare, „pregătirea” acestora sau „abilitarea cu dreptul” de a participa în cadrul acțiunilor militare nu trebuie să fie confundate sau asimilate, echivalate cu „participarea directă”, care se materializează prin participarea personală a individului în cadrul acțiunilor militare menite să genereze un prejudiciu forțelor armate adverse și de sine stătător comite acte de ostilitate, care sunt parte a acțiunilor militare.⁴⁰

2.1. Provocarea directă și indirectă. Pentru ca o acțiune să poată fi calificată drept participare „directă” și nu una „indirectă” în cadrul operațiunilor militare, trebuie să fie constatată o legătură cauzală suficient de strânsă dintre aceasta și efectul produs.⁴¹

Astfel, participarea directă prezumă existența unei legături cauză-efect foarte strânsă între acțiunea persoanei și efectul produs, în acel loc și în acel moment când acțiunea se consumă.⁴² „Provocare indirectă a prejudiciului”⁴³ sau „contribuția materială la procesul de provocare a prejudiciului”,⁴⁴ constituie noțiuni mult prea vagi, iar acceptarea lor ar duce la faptul că o bună parte din populația civilă să fie învinuită de participare directă în cadrul ostilităților și să fie privată de protecția în fața atacurilor militare directe. Pentru evitarea confuziilor, participarea directă și indirectă urmează să fie interpretată și calificată în lumina provocării directe sau indirecte a prejudiciului.

În acest context, provocarea sau cauzarea directă, adică cauza, în raport cu prejudiciul cauzat urmează să constituie un tot întreg. Astfel, acțiunile individuale care contribuie la creșterea potențialului militar sau la creșterea capacității de cauzare a prejudiciului militar părții adverse sau cauzează un prejudiciu indirect, nu pot fi calificate drept participare directă în cadrul conflictelor armate contemporane. Spre exemplu, aplicarea sancțiunilor economice asupra unei părți la conflict, privarea acesteia de resurse financiare sau punerea la dispoziția părții adverse a resurselor și serviciilor (energie electrică, combustibil, materiale de construcție, servicii financiare)⁴⁵ vor avea o importanță colosală pentru desfășurarea și soarta operațiunilor militare, dar nu și un efect direct și prompt. Alte exemple de participare sau mai bine zis contribuție indirectă ar fi cercetarea științifică și proiectarea, producerea și transportarea armamentului și munițiilor, cu excepția cazului când aceste acțiuni sunt parte integrantă a unei operațiuni militare complexe, care are drept obiectiv scontat, cauzarea unui prejudiciu echivalent cu pragul prejudiciabil necesar pentru ca acțiunea să fie calificată drept participare directă în cadrul operațiunilor militare. O situație care merită un interes deosebit este procesul de pregătire a viitorilor combatanți. Chiar dacă recrutarea și pregătirea personalului militar este extrem de importantă pentru atingerea obiectivelor militare propuse, legătura cauză-efect dintre aceste acțiuni de pregătire și prejudiciul cauzat părții adverse rămâne a fi una indirectă⁴⁶ Numai în cazul când recrutarea și pregătirea constituie o parte integrată a unei operațiuni militare distincte, aceste acțiuni pot fi calificate drept participare directă în cadrul ostilităților.

³⁸ ICTY, Prosecutor v. Strugar, Case No. IT-01-42-A, Judgement of 17 July 2008, p. 178.

³⁹ Yves Sandoz, Commentary of Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949, Geneva: ICRC, 1987, p. 1944.

⁴⁰ Report DPH 2005, p. 21, 27, 30.

⁴¹ Нильс Мельцер. Руководство по толкованию понятия непосредственное участия в военных действиях в свете международного гуманитарного права. МККК, 2010, с. 41.

⁴² Yves Sandoz, Commentary of Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949, Geneva: ICRC, 1987, p. 4787.

⁴³ Report DPH 2005, p. 28.

⁴⁴ Report DPH 2005, p. 28, 34.

⁴⁵ Report DPH 2004, pp. 14. f.

⁴⁶ Report DPH 2004, pp. 10.

Pentru ca o acțiune să poată fi calificată drept participare directă la ostilități nu este necesar și nici suficient ca aceasta să fie necesară pentru cauzarea prejudiciului. Spre exemplu, finanțarea și asigurarea trupelor cu alimentele necesare sau producerea armamentului sunt acțiuni necesare pentru realizarea operațiunilor militare, dar între acestea și cauzarea prejudiciului legătura cauză-efect lipsește. Pe de altă parte acțiunile unui informator dintr-un grup în cadrul unei operațiuni militare complexe vor fi calificate drept participare directă la conflict, cu toate că acțiunile sale se pot dovedi absolut inutile pentru atingerea pragului prejudiciabil.

De asemenea nu este suficient faptul ca acțiunea și prejudiciul cauzat să fie legate între ele printr-un șir de evenimente ceea ce ar asigura legătura de cauzalitate dintre acestea. Spre exemplu confecționarea unui material sau mecanism explozibil, păstrarea acestuia, aducerea prin contrabandă a elementelor acestuia, chiar dacă constituie elemente necesare pentru realizarea pragului prejudiciabil și sunt legate între ele prin intermediul conexiunii de cauză-efect, nu constituie participare directă la conflict, spre deosebire de amplasarea sau detonarea acestui mecanism, deoarece, aceste acțiuni, în sine lor, nu duc la atingerea pragului prejudiciabil.

2.2. Provocarea directă în cadrul operațiunilor colective.

Actualul standard al noțiunii de „participare directă” urmează să aprecieze complexitatea acțiunilor și operațiunilor din cadrul conflictelor armate contemporane.⁴⁷ Spre exemplu, utilizarea unui aparat de zbor nepilotat implică și necesită acțiuni concertate a unui vast segment de specialiști: experți în tehnologiile performante, care ghidează aparatul de zbor, echipajele aeronavelor abilitate cu funcția de a colecta informațiile necesare, transmisioniștii, care sunt responsabili de asigurarea legăturii dintre toate părțile implicate și comandantul, care este responsabil pentru desfășurarea cu succes a operației în întregime.⁴⁸ Chiar dacă toate aceste persoane sunt implicate în procesul de realizare a operației, nu toate acțiunile individuale ale fiecărui participant în parte pot fi calificate drept participare directă în cadrul conflictului armat. Cu toate acestea, în astfel de cazuri, acțiunea și efectul produs de aceasta urmează să fie apreciată prin prisma prejudiciului cauzat de întreaga operațiune, adică, în complex și acțiunile fiecărui participant, în acest caz, vor putea fi calificate drept participare directă în cadrul ostilităților. Printre astfel de genuri de operații, mai pot fi menționate, determinarea țintei care urmează să fie atacată, analiza și transmiterea informațiilor tactice forțelor ofensive etc.⁴⁹

2.3. Proximitatea temporală, spațială și cauzală

Pentru ca o acțiune sau altă să poată fi calificată drept participare directă se impune constatarea unei proximități logice dintre acțiune și efect, fapt ce nu trebuie să fie confundat cu apropierea directă sau indicativă. Spre exemplu, în cadrul unui conflict armat, părțile implicate utilizează pe larg armele cu efect întârziat (minele antipersonal, minele „capcană”), adică legătura temporală dintre acțiunea de amplasarea a acestora și efectul produs nu este una imediată, de asemenea părțile fac uz de armament care poate fi pus în acțiune de la distanță prin intermediul tehnologiilor informaționale, adică persoana care contribuie efectiv la realizarea operațiunii militare nu se află într-o proximitate geografică. Cu toate acestea, acest gen de acțiuni urmează să fie calificate drept participare directă în baza legăturii de cauzalitate dintre acțiune și efectul produs care întrunește elementele caracteristice pragului prejudiciabil.

Asigurarea cu alimente a combatanților în cadrul operațiunilor militare, chiar dacă constituie un element necesar pentru desfășurarea cu succes a obiectivelor militare propuse, iar legătura de cauzalitate rămâne a fi una destul de strânsă dintre aceste acțiuni și efectul scontat care întrunește elementele pragului prejudiciabil, aceste acțiuni nu vor putea fi calificate drept participare directă deoarece legătura cauză – efect rămâne a fi una indirectă.

⁴⁷ Нильс Мельцер. Руководство по толкованию понятия непосредственное участия в военных действиях в свете международного гуманитарного права. МККК, 2010, с. 44

⁴⁸ Report DPH 2005, p. 35.

⁴⁹ Нильс Мельцер. Руководство по толкованию понятия непосредственное участия в военных действиях в свете международного гуманитарного права. МККК, 2010, с. 44.

Astfel proximitatea geografică și temporală sunt elemente necesare, dar nu și suficiente pentru a califica o acțiune sau alte drept participare directă în cadrul ostilităților, elementul definitiv rămânând a fi legătura de cauzalitate directă dintre acțiunea persoanei și efectul acesteia.

Pentru a fundamenta cele anterior menționate urmează să explicăm cele mai frecvente exemple pe care le putem constata în cadrul conflictelor armate contemporane. Unul dintre aceste exemple ar fi conducerea unui camion care transportă muniții. Transportarea munițiilor pe linia frontului de către o persoană civilă ne permite să calificăm această situație la prima vedere drept o participare directă în cadrul conflictului armat. O astfel de argumentare a fost acceptată de către instanțele naționale, în cazul când o persoană civilă la volanul unui vehicul a transportat două rachete, fapt consumat în proximitatea temporală și geografică a procesului de desfășurare a operațiunilor militare⁵⁰ sau în cazul când munițiile erau transportate la locul de unde urmau să fie utilizate contra inamicului.⁵¹

În cazul când munițiile sunt transportate de către un șofer civil de la baza de producere a acestora în portul de unde urmează să fie expediate pe linia frontului, este o situație unde proximitatea geografică și temporală lipsește, iar situația nu poate fi calificată drept participare directă în cadrul conflictului armat. Chiar dacă, autovehiculul care transportă muniții este, incontestabil, o țintă legală, persoana civilă care-l conduce nu-și va pierde regimul de protecție, deoarece acțiunile sale nu pot fi calificate drept participare directă în cadrul conflictului armat. Astfel, în cazul atacului asupra unui automobil cu muniții, urmează să fie luată în calcul viața persoanei civile în scopul respectării principiului proporționalității dintre avantajul militar obținut și distrugerea unei persoane protejate de normele și obiceiurile dreptului internațional umanitar.

Un alt exemplu care poate fi întâlnit destul de des în cadrul cotidianului conflictelor armate contemporane sunt „scuturile umane” benevole. În astfel de situații, urmează să fie respectată aceeași logică ca și în cazurile când persoanele civile care se bucură de protecție în cazul atacurilor directe, înconjoară un obiect militar, pentru a-i asigura protecția. Dacă persoanele civile, care se bucură de protecție, din proprie inițiativă, fără a fi silit sau impuse de una dintre părțile beligerante, se poziționează într-un fel sau altul pentru a periclita buna desfășurare a operațiunilor militare, atunci aceste acțiuni vor atinge, cu siguranță, pragul prejudiciabil necesar pentru a putea fi calificate drept participare directă în cadrul operațiunilor militare.⁵² Acest scenariu poate deveni unul extrem de actual mai ales în cazul unor operațiuni terestre în cadrul cărora populația civilă, mai ales în spațiul urban, pentru a proteja cumva forțele militare pe care le susțin, formează o barieră „vie” în calea forțelor armate adverse. Astfel, în cazul când o femeie acoperită cu haina sa largă doi combatanți ai unei părți beligerante, fapt ce le-a permis acestora să obțină un oarecare avantaj. Această acțiune este calificată drept participare directă în cadrul operațiunilor militare.⁵³

Calificarea situației este o cu totul alta în cazul atacului executat de către forțele aeriene sau în cadrul unui atac de artilerie, unde prezența persoanelor civile în imediata apropiere a obiectului militar care constituie o țintă legală, nu constituie un obstacol dificil de a fi evitat mai ales în cazul când forțele armate sunt dotate cu arme de mare precizie. În cele mai de se cazuri prezența pe câmpul de luptă a „scuturilor vii” generează mai mult o problemă juridică decât una fizică, adică atacarea acestora urmează să fie apreciată prin prisma principiului proporționalității dintre ținta militară propusă și prejudiciul cauzat. Chiar dacă acțiunile persoanelor civile care formează aceste „scuturi vii” pot atinge pragul prejudiciabil necesar pentru a fi calificate drept participare directă în cadrul operațiunilor militare, legătura cauză-efect rămâne a fi una indirectă.⁵⁴ Faptul că unele persoane civile abuzează de regimul de protecție oferit de normele dreptului internațional umanitar pentru a împiedica atacul asupra unui obiectiv militar care constituie o țintă legală, nu-i privează pe aceștia de protecția garantată persoanelor civile, indiferent de calitățile obiectului pe care intenționează și încearcă să-l apere cu prețul propriei vieți.

În acest sens normele de drept internațional umanitar stipulează: „7. prezența sau mișcările populației civile sau ale unor persoane civile nu pot fi utilizate pentru a se pune anumite puncte sau

⁵⁰ U.S. Military Commission, USA v. Salim Ahmed Hamdam, 19 December 2007, p.6.

⁵¹ Israel HCJ, PCATI v. Israel, above N 24, par. 35.

⁵² Raport DPH 2006, pp.44ff.; Raport DPH 2008, p.70 ff.

⁵³ Raport DPH 2004, p.6 f.

⁵⁴ Raport DPH 2008, p.70 ff.

anumite zone la adăpost de operațiunile militare, mai ales pentru a încerca să se pună obiectivele militare la adăpost de atacuri sau să acopere, să favorizeze sau afecteze operațiunile militare. Părțile la conflict nu trebuie să dirijeze mișcările populației civile pentru a încerca să pună obiectivele militare la adăpost de atacuri sau să acopere operațiunile militare.”⁵⁵

În pofida acestor reglementări exprese și a practicii cutumiare stabilite, care condamnă fenomenul „scuturilor vii”, acest fapt poate fi constatat destul de des în cadrul conflictelor armate contemporane, fapt care generează un pericol imens pentru persoanele civile participante și poate duce la faptul ca moartea acestora să fie calificat drept prejudiciu colateral admisibil, ceea ce nu duce la inițierea unei anchete pe cauza decesului, acest caz fiind unul admis de către normele cutumiare ale dreptului internațional umanitar.

Criteriul legăturii cauză-efect este satisfăcut în cazul când o acțiune sau o operațiune militară concretă și bine coordonată, parte constituantă a căreia este acțiunea respectivă, în baza unei analize logice, poate avea drept efect scontat atingerea pragului prejudiciabil necesar pentru ca o astfel de acțiune să fie calificată drept participare directă în cadrul operațiunilor militare. Cu toate acestea, acțiunea care satisface condiția existenței unei legături directe dintre producerea acesteia și efectul care atinge pragul prejudiciabil, nu va fi calificată drept participare directă dacă nu este constatată legătura cu partea beligerantă. Pentru ca acest criteriu al legăturii cu una dintre părțile beligerante să fie satisfăcut, urmează ca pragul prejudiciabil al efectului acțiunii inițiate să fie îndreptat contra sau în dauna uneia dintre părțile aflate în conflict.

3. 1. Legătura cu partea beligerantă

În baza celor anterior menționate, nu toate acțiunile, care au drept efect scontat realizarea pragului prejudiciabil prin împiedicarea realizării operațiunilor militare sau distrugerea potențialului militar al părții adverse sau prin provocarea morții, rănirii sau distrugerii persoanelor și obiectelor care se bucură de protecție în fața atacurilor directe, pot fi calificate drept participare directă în cadrul conflictelor armate contemporane.⁵⁶

Astfel, acțiunile care ar putea fi calificate drept participare directă se află într-o legătură directă cu operațiunile militare și chiar formează o parte constituantă a acestora. Normele convenționale ale dreptului internațional umanitar definesc „operațiunile militare” drept aplicarea metodelor și mijloacelor de provocare a prejudiciului militar părții adverse,⁵⁷ iar atacurile individuale ca fiind îndreptat contra inamicului.

Astfel, pentru ca acțiunea persoanei să poată fi calificată drept participare directă în cadrul conflictului militar, pe lângă criteriul pragului prejudiciabil și a legăturii cauză-efect, acesta urmează să fie întreprinsă în favoarea sau în defavoarea uneia dintre părțile beligerante, adică urmează să fie constatată legătura cu partea la conflict, drept ultimă condiție necesară pentru o calificare corectă. Legătura cu partea la conflict în sensul calificării acțiunii drept participare directă nu trebuie să fie confundată cu „legătura” cu acțiunile care au avut loc în cadrul conflictului militar drept condiție preliminară pentru ca o acțiune să fie calificată drept crime de război, în sensul practicii stabilite de Tribunalul Internațional pentru fosta Iugoslavie⁵⁸ și de Tribunalul Internațional pentru Ruanda.⁵⁹ Acțiunea sau acțiunile violente care nu se desfășoară în favoarea sau în detrimentul uneia dintre părțile beligerante, nu pot fi calificate drept participare directă la conflict, chiar dacă ating pragul prejudiciabil necesar și poate fi constatată o legătură directă dintre acțiune și efectul cu caracter militar produs.⁶⁰ În acest caz, acțiunea cu caracter violent a unui grup de persoane nu atinge nivelul minim de ascensiune a violențelor pentru a putea fi calificat drept un conflict armat aparte în cadrul unui conflict armat contemporan cu caracter complex, acțiunile acestora

⁵⁵ Protocolul Adițional I, art. 51 (7); Victor Crețu, Alexei Barbăneagră. *Tratate Internaționale (Drept Umanitar)*. Chișinău 1999, p. 210-212; Protocolul Adițional II art. 13; Victor Crețu, Alexei Barbăneagră. *Tratate Internaționale (Drept Umanitar)*, Chișinău, 1999, p. 212.

⁵⁶ Нильс Мельцер. Руководство по толкованию понятия непосредственное участия в военных действиях в свете международного гуманитарного права. МККК, 2010, с. 47.

⁵⁷ Convenția a IV-a de la Haga din 1907, art. 22.

⁵⁸ ICTY, Prosecutor v. Kunarac et al., Case No. IT-96-23, Judgement of 12 June 2002, (Appeals Chamber) par. 58.

⁵⁹ ICTY, Prosecutor v. Rutaganda, Case No. ICTR-96-3, Judgement of 26 may 2003, (Appeals Chamber) par. 570.

⁶⁰ Raport DPH 2006, pp.51 ff.

sunt de competența exclusivă a organelor de ordine a părții pe teritoriul căreia au loc aceste acțiuni criminale.

3.2. Legătura cu partea beligerantă și atitudinea subiectivă

Legătura cu partea beligerantă nu trebuie să fie confundată cu **intenția subiectivă** a persoanei care este extrem de dificil de a fi identificată într-o perioadă de timp foarte scurtă, de câteva clipe, ceea ce face imposibil stabilirea acestui criteriu ca fiind unul definitoriu în procesul de calificare a unor acțiuni drept participare directă la conflict⁶¹ sau **intenția dușmănoasă**, element ce nu este expres reglementat de normele convenționale ale dreptului internațional umanitar, fiind parte a normelor de aplicare a forței, care la rândul lor fac parte din normele dreptului intern, iar utilizarea acesteia, s-ar dovedi chiar periculoasă pentru aprecierea și calificarea participării directe la conflict.⁶²

Fiind un factor de natură obiectivă, legătura cu partea la conflict nu este în coraport și nu se determină în baza emoțiilor sau atitudinile persoanei față de una dintre părțile beligerante sau în dependență de capacitatea psihologică a persoanei de a-și conștientiza caracterul acțiunilor întreprinse. În această ordine de idei, chiar și persoanele civile impuse să participe în cadrul ostilităților de partea unui actor beligerant sau persoanele civile care nu au atins vârsta admisibilă, vor fi lipsite de protecția garantată de numele dreptului internațional umanitar în cazul participării directe la operațiunile militare.

În unele situații excepționale, starea moral-psihologică a persoanei poate dubii sau suspiciuni în ceea ce privește legătura dintre acțiunile persoanei și partea la conflict. Acest scenariu poate fi realizat în cazul când persoana civilă nu are nici cea mai vagă impresie despre caracterul acțiunilor sale, de exemplu în cazul când șoferul conduce un autovehicul în care este amplasată o bombă ce poate fi activată de la distanță sau, în cazul când, persoanele civile se află în imposibilitate fizică de a schimba situația, de exemplu, când acestea, contra voinței lor sunt impuse să creeze „scuturi vii” pentru a oferi un avantaj părții în conflict. În aceste cazuri acțiunile persoanelor civile nu vor fi calificate drept participare directă și aceste persoane vor constitui obiectul de protecția a normelor dreptului internațional umanitar și se vor bucura de protecție în fața atacului direct. Viața și securitatea acestor persoane urmează să fie luată în calcul în procesul de determinare a principiului proporționalității și a prejudiciului colateral admisibil.

Multe din acțiunile care pot fi constate în cadrul conflictelor armate contemporane, pot atinge pragul prejudiciabil necesar, dar nu toate dintre acestea vor putea fi calificate drept participare directă în cadrul operațiunilor militare, deoarece, legătura cu unele dintre părțile beligerante lipsește. Spre exemplu, în timpul unui schimb de focuri dintre poliție și un grup criminal, care, în tentativa de a prăda o bancă, au luat un ostatic,⁶³ acțiunile cu caracter criminal și violent care se produc fără a avea vreo legătură cu conflictul armat, furtul de armament cu scopul de a-l utiliza întru atingerea obiectivelor criminale, ar putea atinge pragul prejudiciabil necesar, dar nu contra unei sau în favoarea uneia dintre părțile beligerante. Într-un sens analogic, drumurile sau căile de acces ale forțelor militare ale unei părți la conflict poate fi blocat de deplasarea masivă a populației civile sau a refugiaților, dar aceștia întreprind acest gen de acțiuni pentru a se proteja pe sine și pe cei apropiați, fără a avea intenția de a genera un avantaj sau a provoca o pagubă unei părți beligerante, de aceea legătura cu partea în conflict nu poate fi constatată. Concluzia va fi cu totul alta, în cazul când persoanele civile blochează o cale de acces pentru a permite insurgenților, adică reprezentanților unei părți beligerante, de a evita contactul cu combatanții armatei adverse, ceea ce va crea un avantaj de natură militară pentru aceștia, faptele persoanelor civile implicate urmând a fi calificate drept participare directă.

Criteriul care constă în determinarea legăturii cu partea beligerantă este extrem de important în următoarele cazuri:

a) Autoapărare. În cazul când persoana civilă opune rezistență, chiar și armată, contra combatanților care încalcă vădit normele și principiile dreptului internațional umanitar, adică comit jafuri, tâlhării, violuri contra sa sau contra apropiaților săi nu va fi calificată drept acțiuni în favoarea uneia dintre părțile beligerante, chiar dacă atinge gradul prejudiciabil și există o legătură imediată dintre acțiunile acesteia și efectele negative provocate, deoarece, o atare acțiuni nu este realizată în favoarea sau în

⁶¹ Raport DPH 2005, pp.9, 26, 34, 66 f.

⁶² Raport DPH 2005, pp.35 f.

⁶³ Raport DPH 2005, p.9, 11.

defavoarea unei părți în conflict. Dacă autoapărarea ar duce la pierderea statutului protector, acest fapt ar genera unele consecințe absurde, adică ar legitima, practic, orișice gen de atrocități din partea combatanților implicați. Astfel, utilizarea unei forțe proporționale și necesare pentru înlăturarea unui pericol iminent care vine de la un combatant, nu va fi calificată drept participare directă. Acest fapt nu trebuie să fie confundat cu dreptul statelor la autoapărare, fapt ce ține de *ius ad bellum*, adică nu face parte din obiectul de stadiu al dreptului internațional umanitar.

b) Realizarea sau apărarea ordinii publice existente pe teritoriul controlat de una dintre părțile beligerante. Normele dreptului internațional umanitar prevăd a distincția sau o diferență de bază dintre desfășurarea operațiunilor militare în cadrul conflictului militar și garantarea ordinii legale în adresa populației și a teritoriului controlat de una dintre părțile beligerante. Astfel, omorul, rănirea sau distrugerea persoanei sau bunurilor care se află „sub puterea”⁶⁴ sau „în mâinile”⁶⁵ în spiritul normelor dreptului internațional umanitar, cu siguranță nu fac parte din operațiunile militare și nu pot fi calificate drept participare directă la conflict. Spre exemplu, utilizarea forțelor militare de către Guvernul unui stat pentru înăbușirea unui puci, pentru a controla o mișcare în masă a populației civile sau pentru a preveni sau împiedica dezordinile în masă însoțite de acte de huliganism și tâlhărie, care poate avea drept efect moartea, rănirea sau distrugerea persoanelor sau bunurilor, nu poate fi calificată drept operațiuni militare în cadrul unui conflict militar. Analogic vor fi tratate și acțiunile în cazul reprimării tentativei de evadare a prizonierilor de război⁶⁶ sau executarea pedepsei cu moartea, care se dovedește a fi una legală pe teritoriul puterii deținătoare⁶⁷, deoarece nu constituie acțiuni îndreptate împotriva unei părți beligerante în cadrul conflictelor armate contemporane.

Din cadrul noțiunii de participare directă sunt excluse nu doar realizarea controlului administrativ, a hotărârilor judecătorești și a garantării ordinii legale, ci și acțiunile ce constituie crime de război sau alte încălcări ale prevederilor dreptului internațional umanitar, care se produc în afara operațiunilor militare în cadrul conflictului. Chiar dacă, pedepsele colective, luarea de ostatici, tratamentul inuman asupra persoanelor luate sub strajă și anihilarea lor arbitrală constituie încălcări ale dreptului internațional umanitar, în orișice circumstanță, acestea nu fac parte din cadrul operațiunilor militare.⁶⁸ Aceste acțiuni pot fi calificate drept infracțiuni atât conform dreptului național, cât și conform dreptului internațional și pot servi drept bază legală pentru aplicarea armei contra făptuitorilor acestora sau în caz de autoapărare în fața infractorilor sau în caz de protecția a altor persoane, în limitele acțiunilor de garantare a ordinii legale. Termenul „atac” în contextul crimelor contra umanității, nu întotdeauna întrunește elementele necesare pentru a fi calificat drept participare directă, în sensul determinat de normele dreptului conflictului armat. Conform practicii tribunalelor internaționale, termenul „atac” în contextul crimelor contra umanității are o interpretare puțin diferită de cea dată de normele dreptului internațional umanitar. În cazul crimelor de război, acest termen nu este limitat de desfășurarea operațiunilor militare, dar poate cuprinde cazurile de tratament inuman și degradant față de persoanele reținute, care nu participă direct în cadrul operațiunilor militare.⁶⁹

În cazul acestui gen de acțiuni din partea persoanelor civile sau a prizonierilor de război, pierderea statutului de persoană protejată, în sensul prevederilor dreptului internațional umanitar, nu constituie o pedeapsă pentru acțiunile ilegale pe care le săvârșesc, ci o necesitate militară, argumentată de rigorile conflictelor armate contemporane.

⁶⁴ Convenția IV de la Geneva din 12 august 1949, art. 4; Victor Crețu, Alexei Barbăneagră. *Tratate Internaționale (Drept Umanitar)*. Chișinău. 1999, p. 125.

⁶⁵ Convenția III de la Geneva din 12 august 1949, art. 5; Victor Crețu, Alexei Barbăneagră. *Tratate Internaționale (Drept Umanitar)*. Chișinău 1999, p. 58; Protocolul Adițional I, art. 75. Victor Crețu, Alexei Barbăneagră. *Tratate Internaționale (Drept Umanitar)*. Chișinău. 1999, p. 227-229.

⁶⁶ Convenția III de la Geneva din 12 august 1949, art. 42 //Victor Crețu, Alexei Barbăneagră. *Tratate Internaționale (Drept Umanitar)*. Chișinău. 1999, p. 72.

⁶⁷ Convenția III de la Geneva din 12 august 1949, art. 100-101//Victor Crețu, Alexei Barbăneagră. *Tratate Internaționale (Drept Umanitar)*. Chișinău. 1999, p. 93.

⁶⁸ Convenția I-IV de la Geneva din 12 august 1949, art. 3 comun; Victor Crețu, Alexei Barbăneagră. *Tratate Internaționale (Drept Umanitar)*, Chișinău 1999, p. 10; Convenția IV, de la Geneva din 12 august 1949, art. 32; Victor Crețu, Alexei Barbăneagră, „*Tratate Internaționale (Drept Umanitar)*. Chișinău 1999, p. 135; Protocolul Adițional I, art. 75 (2);Victor Crețu, Alexei Barbăneagră. *Tratate Internaționale (Drept Umanitar)*. Chișinău 1999, p. 227.

⁶⁹ ICTY, Prosecutor V. Kunarac et al., Case No. IT-96-23, 2001, par. 416.

c) **Tulburările în masă organizate de persoane civile.** În multe cazuri, pe timp de conflict armat, pot avea loc tulburări în masă, care se pot manifesta nu doar prin manifestări pașnice a populației nesatisfăcute de politica dusă de puterea ocupantă sau de către un regim dictatorial, dar pot escalada până la vărsări de sânge, adică moartea, rănirea sau distrugerea persoanelor sau obiectelor, ceea ce în final ar putea avea efecte pozitive pentru una dintre părțile beligerante. De aceea este absolut necesar de a face diferența dintre participarea directă care are drept principal obiectiv susținerea unei părți în conflict contra inamicului și formele violente de manifestare a populației civile contra puterii ocupante sau regimului impus de autoritățile penitenciare.⁷⁰

d) **Actele de violență dintre persoanele civile.** Analogic cazului anterior analizat, pentru ca actele de violență manifestate de un grup de civili contra altui grup, urmează să aibă drept obiectiv susținerea unei părți în procesul de luptă contra celeilalte. Astfel, această situație nu va putea fi calificată drept participare directă în cazul când, persoanele civile, profitând de slăbirea sau distrugerea sistemului legal existent, se dedau acțiunilor violente cu alt scop decât cel menționat anterior.⁷¹ Cel mai probabil, legătura cu partea aflată în conflict va fi realizată în cazul când motivul confruntărilor dintre persoanele civile va același cu cel care a stat la baza declanșării conflictului militar și când acțiunile acestora vor avea drept efect un prejudiciu cu caracter militar.

Determinarea legăturii intrinseci cu o parte la conflict se dovedește a fi destul de dificilă în cadrul ostilităților, deoarece grupurile criminale sau pirații deseori profită de situația incertă generată de conflictele armate contemporane și acționează în așa numitele „zone gri”, ceea ce nu permite combatanților care participă legal în cadrul operațiunilor militare de a califica acțiunile persoanelor implicate, care ating pragul prejudiciabil ca fiind o participare directă la conflict.⁷² Combatanții trebuie să se bazeze pe informațiile obiective care le stau la dispoziție pentru a determina dacă sunt în prezența unei participări directe, situație în care personale implicate se transformă din persoane protejate de numele dreptului internațional umanitar, iar atacul asupra lor constituie o încălcare flagrantă a dreptului aplicabil și pot genera răspundere penală, într-o țintă legală.⁷³ În practică criteriul principal pentru determinarea participării directe urmează să fie aprecierea acțiunilor persoanei, care ating pragul prejudiciabil, în limitele respective de timp și spațiu ca fiind generatoare de prejudiciu pentru o parte la conflict în favoarea părții adverse. Deoarece participarea directă duce la pierderea statutului de persoană protejată, aprecierea urmează să fie una obiectivă, iar în cazul apariției unor dubii, prezumția statutului de protecție în fața atacului direct are prioritate.

Concluzii. Utilizarea celor trei criterii de bază pentru aprecierea participării directe: atingerea pragului prejudiciabil, relația cauză-efect dintre acțiune și efectul de natură militară al acesteia și legătura cu una dintre părțile beligerante, permit realizarea diferenței clare dintre participarea directă la conflict cu toate consecințele acesteia rezultate din pierderea statutului de persoană protejată și acțiunile care, deși au loc în spațiul și pe parcursul conflictelor armate contemporane, nu vor putea fi calificate drept participare directă din cauza lipsei cumulului celor trei condiții analizate anterior. Acțiunile care ating pragul prejudiciabil, dar nu constituie participare directă la conflict, urmează să fie reglementate prin prisma standardelor impuse de procesul de garantare a ordinii legale de către partea care exercită controlul efectiv asupra teritoriului respectiv sau de necesitățile dictate de procesul de autoapărare.

Bibliografie:

1. Barbăneagră A. și alții. Comentariu al Codului penal al Republicii Moldova. Comentariu. Studiu științifico-practic. Chișinău: Reclama SA, 2009. 847 p.
2. Barbăneagră A., Berliba V., Gurschi C. și alții. Codul penal comentat și adnotat. Chișinău: Cartier, 2005. 656 p.
3. Barbăneagră A., Gamurari V. Crime de război. Chișinău: Reclama, 2008. 500 p.

⁷⁰ Raport DPH 2004. p. 4.

⁷¹ ICTY, Prosecutor v. Rutaganda, Case No. ICTR-96-3, Judgement of 26 may 2003, (Appeals Chamber) par. 570.

⁷² Нильс Мельцер, Руководство по толкованию понятия непосредственное участия в военных действиях в свете международного гуманитарного права. МККК, 2010, с. 52.

⁷³ Raport DPH 2005. p. 9 f., 22,26,28,34,40.

4. Convenția I de la Geneva pentru îmbunătățirea sortii răniților, bolnavilor și naufragiaților din forțele armate în campanie, adoptată la 12 august 1949. În: *Tratate Internaționale (Drept Umanitar)*. Chișinău: GURANDA-ART, 1999, p. 9-33.
5. Martinus Nijhoff. *International Dimensions of Humanitarian Law*. The Hague: 1988. 105 p.
6. Mc Coubrey. *International Humanitarian Law: Modern Developments in the Limitation of Warfare*. 2nd ed. Dartmouth: Aldershot, 1998. 137 p.
7. Нильс Мельцер. *Руководство по толкованию понятия непосредственное участие в военных действиях в свете международного гуманитарного права*. В: МККК, 2010. 36 с.

Copyright©Natalia CHIRTOACĂ, Alexandr CAUIA, 2011.

LOCUL ȘI ROLUL SANCTIUNILOR ÎN JUSTIȚIA TRANZIȚIONALĂ (PARTEA II)*

Vitalie GAMURARI*

РОЛЬ И МЕСТО САНКЦИЙ В ПРАВОСУДИИ ПЕРЕХОДНОГО ПЕРИОДА (ЧАСТЬ II)

Данная статья, иллюстрируя роль и место санкций в правосудии переходного периода, а также важность восстановления правонарушителем справедливости в противовес его наказанию, возвращает нас к проблеме индивидуальной ответственности за серьезные нарушения международного гуманитарного права. На рубеже 1990-х гг. эта проблема становится одной из центральных тем международного права. Вот уже более 30 лет кодификация ответственности государств является основным направлением деятельности Комиссии международного права, которая уделяла большое внимание финансовому возмещению, а не уголовно-правовым санкциям. Такой подход к проблеме позволяет выявить несогласованность внутригосударственной практики с международным правом, когда речь идет о характере и объеме санкций, роли потерпевших и ответственности негосударственных образований, в том числе частных компаний и международных организаций. В этом контексте, по мнению Марка Фримена, одного из теоретиков правосудия переходного периода, потребность в таком виде правосудия должна быть сбалансирована с потребностью в мире, демократии, справедливом развитии и верховенстве закона. Так создание Международного уголовного суда явилось в этом отношении важным инструментом в защите верховенства закона.

Анализ проведенного исследования позволяет отметить, что Республика Молдова, понимая необходимость переходного периода в вопросе применения санкций, ответных мер, репрессий, как мер международной ответственности находится на правильном пути. Это в первую очередь относится к уголовной ответственности за совершение международных преступлений, включая военные преступления, преступления против человечности, геноцид и др.

THE ROLE AND PLACE OF SANCTIONS IN TRANSITIONAL JUSTICE (PART II)

This article, illustrating the role and place of sanctions in transitional justice as well as the importance of validity restoration, which was once violated by offender, emphasizes the issue of individual responsibility for serious violations in international humanitarian law. In early 1990s it became one of the central themes of international law. For more than 30 years, the codification of the legislation regarding state responsibility is one of the main activities of the International Law Commission which has paid more attention to financial compensation rather than to criminal penalties. Such approach allows us to reveal the inconsistency of interstate practice with international law. It is especially applied to the moments when we are talking about the nature and extent of sanctions, the role of victims and accountability of non-state entities, including private companies and international organizations. In this context, according to Mark Freeman, one of the theorists of transitional justice, the need for this form of justice must be balanced with the need for peace, democracy, equitable development and the rule of law. Thus the establishment of International Criminal Court was in this respect an important tool in protecting the rule of law.

The analysis of the research allows us to notice that the Republic of Moldova, understanding the necessity of transition in question of application of sanctions, retaliatory measures, repression as measures of international responsibility is on the right track. This applies primarily to criminal liability for international crimes, including war crimes, crimes against humanity, genocide etc.

Eficiența cadrului național

Pornim de la faptul că garant al universalității principiul complementarității, ce prevede că justiția națională trebuie să fie primul reper în impunerea respectării drepturilor omului și a dreptului umanitar. Eficacitatea urmăririi pe plan național depinde de exercitarea obligațiilor asumate pe plan internațional de

* Partea I a fost publicată în: *Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale*. 2010, nr. 4, p. 43-54.

* **Vitalie GAMURARI** – doctor în drept, conferențiar universitar, ULIM.

către state. Statele părți la Convențiile de la Geneva trebuie „să respecte și să facă să fie respectate” dreptul umanitar. Dar conform sistemului drepturilor omului, timp îndelungat caracterizat de o logică de „non-implicare” în drepturile garantate, statele părți la instrumentele internaționale trebuie în egală măsură „să respecte, să protejeze și să pună în aplicare” angajamentele asumate. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a menționat, inclusiv în unele spețe recente, importanța obligațiilor ce decurg din articolele 2 și 3 ale Convenției Europene a Drepturilor Omului, pornind de la obligația de a ancheta, de a urmări și de a sancționa încălcările comise. Aceasta redă fără îndoială realitatea – justiția trebuie să fie exercitată pe cât este posibil la nivel național, justiția internațională intervenind doar în calitate de ultim garant al unei bune administrații a justiției.

Pentru ca principiile subsidiarității și complementarității să poată funcționa pe deplin, este binevenit că justiția națională să fie constituită din judecători competenți, independenți și imparțiali. Ne întrebăm de exemplu care ar fi cazul Republicii Moldova în situația în care mai funcționează tribunalele militare? Aducem exemplul Franței când deciziile justiției militare nu sunt nici motivate, nici publicate.⁷⁴ Ori, eficacitatea sancțiunilor este strâns legată de o oarecare „pedagogie” a justiției care trebuie să stabilească anumite repere clare și sancțiuni previzibile. Aceasta ar trebui să constituie un imperativ pentru toate nivelele – de la sancțiunea disciplinară, pronunțată de autoritatea ierarhică – la sancțiunea penală, adoptată într-un termen rezonabil, toate ținând cont de circumstanțele adecvate, în special de cele atenuante. În acest sens factorul temporar joacă un rol deseori neglijat. Drept exemplu poate servi procesul Milosevic, care a început destul de târziu, în timp ce Tribunalul penal internațional pentru ex-Iugoslavia a fost creat în 1993, iar jurisdicția *ratione temporis* începe din 1991, a trebuit să se aștepte până în anul 1997, când s-a declanșat criza din Kosovo, pentru ai înainta primul act de acuzare. Apoi a avut loc târăgânarea legată de aspecte procedurale, iar toate acestea au demonstrat că momentele acceptate au avut efect negativ în raport cu comunitatea internațională. Faptul că procesele au avut loc la aproape zece ani de la faptele comise a dus la scăderea eficacității justiției. Cu siguranță justiția devine o mașină de întârziat pentru autorii crimelor, în afara oricărei posibilități de prescripție – după cum s-a văzut în cazul procesului întârziat asupra câtorva supraviețuitori ai conducerii Khmerilor roșii. Presupunem că doar caracterul imediat al unei sancțiuni eficace îi poate acorda un veritabil rol de intimidare.

Încălcările dreptului internațional umanitar țin de responsabilitatea statului: ea îl obligă să urmărească și să sancționeze aceste încălcări. Statele terțe pot și ar trebui în egală măsură să urmărească aceste încălcări în cazul în care ele constituie încălcări grave ale dreptului internațional umanitar, fie că este vorba despre „infrațiuni grave” în sensul Convențiilor de la Geneva, fie despre încălcări grave ce reiese din alte texte recunoscute ca „crime de război”, fie încălcări grave a „regulilor cutumiare”, care în egală măsură sunt crime de război. Această obligație este sau cel puțin trebuie să fie o consecință directă a obligației ce decurge din principiul competenței universale în materie de crime internaționale. În opinia profesorului Xavier Phillippe, în lipsa unui răspuns expres, societatea internațională a fost tentată sporadic să creeze mecanisme de sancționare care s-au soldat cu crearea tribunalelor penale internaționale *ad hoc* sau a tribunalelor mixte, pentru a răspunde deficiențelor mecanismelor clasice.⁷⁵ Crearea unei Curți Penale Internaționale permanente ilustrează nașterea unei voințe politice noi, însă nu va putea ea de una singură să soluționeze toate problemele, în caz că majoritatea urmărilor nu va fi preluată de statele părți.

Competența organismelor internaționale

Pentru a da un răspuns adecvat vom încerca să ne bazăm pe studiul efectuat de profesorul Xavier Phillippe⁷⁶ și să stabilim careva claritate.⁷⁷

⁷⁴ Emmanuel Decaux. Définition des sanctions traditionnelles: portée et caractéristiques. Revue internationale de la Croix-Rouge. No 870, p.256 [http://www.icrc.org/Web/fre/sitefre0.nsf/htmlall/review-870-p249/\\$File/irrc-870-decaux_fra-pr-web-final.pdf](http://www.icrc.org/Web/fre/sitefre0.nsf/htmlall/review-870-p249/$File/irrc-870-decaux_fra-pr-web-final.pdf) (consultat la 26.12.2010).

⁷⁵ Xavier Phillippe. Les sanctions des violations du droit international humanitaire: problématique de la répartition des compétences entre autorités nationales et entre autorités nationales et internationales. Revue internationale de la Croix-Rouge. No 870, p.360 [http://www.icrc.org/Web/fre/sitefre0.nsf/htmlall/review-870-p359/\\$File/irrc-870-Phillippe-pr-web-fra.pdf](http://www.icrc.org/Web/fre/sitefre0.nsf/htmlall/review-870-p359/$File/irrc-870-Phillippe-pr-web-fra.pdf) (consultat la 26.12.2010).

⁷⁶ Idem.

⁷⁷ Studiul în cauză a fost prezentat de profesorul Xavier Phillippe împreună cu autorul prezentului articol în cadrul „Primului seminar regional pentru implementarea dreptului internațional umanitar pentru statele CSI”, lucrările căruia s-au desfășurat la Sankt-Petersburg, între 17-19 iunie 2008. Prezentarea opiniilor în cauză au fost coordonate cu profesorul Xavier Phillippe, pentru ce îi aducem sincere mulțumiri.

În primul rând, sancțiunea pentru încălcările grave ale dreptului internațional umanitar nu este lăsată în afara viziunii nici a dreptului internațional umanitar,⁷⁸ nici a dreptului penal, inclusiv internațional și național.⁷⁹

În al doilea rând, în ultimul timp suntem martorii unui nou fenomen – când un organ preia unele competențe, funcția principală al căruia nu ține de aplicarea sancțiunilor pentru încălcarea dreptului internațional umanitar. În fața ineficienței mecanismelor clasice de sancționare, victimele sunt în căutarea noilor căi în obținerea justiției în fața unui organ jurisdicțional. Numeroase state sunt membre ale organizațiilor internaționale pentru protecția drepturilor omului și, în acest sens au integrat în ordinele sale juridice mecanisme de recurs individual, ce permite naționalilor săi să sesizeze un judecător supranațional în caz de litigiu. Curtea Europeană pentru Drepturile Omului a fost de mai multe ori solicitată pentru a sancționa încălcări ale drepturilor omului, care constituie în același timp încălcări ale dreptului internațional umanitar.⁸⁰ Totuși, trebuie să atenționăm asupra poziției specifice a Înaltei Curți – sancționând comportamente ce constituie încălcări grave de drept internațional umanitar, ea preferă să se refere doar la încălcarea Convenției Europene a Drepturilor Omului.⁸¹ Chestiunea referinței la dreptul aplicabil poate fi considerată secundară în exercitarea căutării diversificării competenței sale. Alegerea normei de referință – dreptul internațional umanitar sau dreptul internațional al drepturilor omului – rămâne a fi condiționată de factori interni și externi care nu-i vom analiza în studiul în cauză. Trebuie să constatăm că o veritabilă complementaritate, este în cale de apariție între diversele organe împuternicite să sancționeze încălcările dreptului internațional umanitar. Această competență dezvoltată accidental, poate în egală măsură genera careva consecințe în raport cu eficacitatea însăși a sancțiunilor. Trebuie să menționăm că organele jurisdicționale ale dreptului internațional al drepturilor omului nu au fost concepute pentru a da răspuns provocărilor încălcărilor dreptului internațional umanitar. În cazul în care unele rezultate apreciabile au putut fi obținute, interesul acestora trebuie să fie privit din punct de vedere al timpului. Și aici venim cu careva constatări vis-a-vis de chestiunea abordată.

-1- Exercițarea competenței în cauză de către jurisdicțiile regionale pentru drepturile omului poartă un caracter ocazional și se găsește integrată într-o dimensiune mai vastă a protecției internaționale a drepturilor fundamentale. În consecință, este dificil de a califica situația unei veritabile competiții între jurisdicții, mai degrabă este vorba despre un mecanism de substituie ce demonstrează, în viziunea noastră, incapacitatea sistemelor naționale de a lua măsuri de sancționare efective.

-2- Referința la dreptul umanitar pentru a analiza încălcările drepturilor fundamentale nu este făcută în termenii în care se face interpretarea regulilor convenționale sau normative care servesc fundamentul sancțiunii. În speța menționată anterior, Curtea Europeană pentru Drepturile Omului s-a referit în mod direct la acte ce constituie încălcări grave ale dreptului umanitar – mijloace și metode de luptă utilizate; utilizarea masivă a armelor non-discriminatorii – fără a le califica așa, dar referându-se la articolele din Convenție.⁸² Analiza raționamentului jurisdicțiilor sunt în principiu dificile, dat fiind că trebuie să ținem cont de problemele diferite. Putem menționa aici că competențele acestor jurisdicții, în materie de sancțiuni pentru încălcările dreptului internațional umanitar, nu sunt puse în aceeași termeni ca cei întâlniți în cazul jurisdicțiilor naționale sau internaționale. Jurisdicțiile împuternicite să constate încălcările drepturilor omului nu sunt jurisdicții penale. Ele condamnă statele și nu autorii încălcărilor. Substituirea deci, posedă propriile limite.

-3- Competența *ratione materiae* a acestor jurisdicții nu le sugerează să abordeze chestiunea încălcărilor grave și sancționarea lor într-o perspectivă represivă sau răzbunătoare, ci mai mult în termeni de conformitate a comportamentelor în raport cu angajamentele internaționale ale statelor (Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale). Rolul judecătorilor este determinarea

⁷⁸ A se vedea: Convenția de la Geneva (1949) I, art.49; Convenția de la Geneva (1949) II, art.50; Convenția de la Geneva (1949) III, art.129; Convenția de la Geneva (1949) IV, art.146.

⁷⁹ Aceste obligații au fost descrise în partea I a articolului în cauză, publicat în numărul precedent al revistei.

⁸⁰ Hélène Tigroudja. La Cour européenne des droits de l'homme face au conflit en Tchécéhenie. Revue trimestrielle des droits de l'homme. 2006, p.128 (din arhiva personală a autorului).

⁸¹ A se vedea de exemplu: *Affaire Khasiyev et Akayeva c. Russie* (requêtes nos 57942/00 et 57945/00). Arrêts du 24 février 2005 <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=57942&sessionid=65965853&skin=hudoc-fr> (consultat la 02.02.2011).

⁸² Articolele 2, 3, 5, 13 a Convenției Europene a Drepturilor Omului.

dacă obligația convențională a fost luată în considerație într-un caz concret în raport cu elementele înaintate de părți. În consecință, sancțiunea pronunțată de organele sale jurisdicționale de protecție a drepturilor omului nu pot fi considerate decât o satisfacție de a vedea statul pârât în tratamentul său ca cel ce încalcă dreptul internațional umanitar, cu eventuala pronunțare a unei compensații financiare care va reprezenta, conform termenilor stabiliți o „satisfacție echitabilă”. A propos, ne putem întreba dacă exercitarea unei competențe în materie de drept internațional umanitar de către aceste jurisdicții pot influența, într-o formă sau alta, comportamentul celor ce poartă armele?

-4- Aceste jurisdicții nu se pot substitui deficienței generale a sistemului. Ele pot cu siguranță sprijini, încuraja careva căi, dar ele sunt concepute pentru cereri individuale și nu pot deci, absorbi masa încălcărilor dreptului internațional umanitar, atunci când acestea au fost comise. Regretul formulat de unii observatori și comentatori de o absență de referință directă la dreptul internațional umanitar poate fi înțeles: care jurisdicție va prelua riscul să iasă din câmpul său de competență, cu pretextul că ea ar putea la fel să se inspire sau să aplice în mod direct regulile de drept internațional umanitar? Protecția substanței regulii este mai importantă pentru jurisdicție în comparație cu căutarea unei baze mai largi. Deci nu putem vorbi despre un transfer de competență, doar despre o competență marginală în cadrul căreia resursele sunt limitate.⁸³ A miza pe substituirea competenței ar fi o eroare.

-5- Este imposibil de a ignora ponderea politică a acestor cazuri și obligația pe care și le asumă jurisdicțiile sesizate pentru a apărea ireproșabile din punct de vedere juridic. Criteriul aproximativ nu poate fi pus în aceste ipoteze, deseori mediatizate, care intervin în contexte care nu sunt de regulă pacifitoare. Această pondere politică a raționamentului juridic influențează indiscutabil perceperea competenței materiale de către jurisdicții: alegerea normelor de referință nu se poate face cu ușurință asigurând exercitarea de stil care cuprinde toate textele existente și protejând aceleași drepturi.

-6- Din start se pune întrebarea privind capacitatea absorbției de către organele jurisdicționale pentru protecția drepturilor omului a procesului de tratare a încălcărilor grave ale dreptului internațional umanitar, precum și punerea în aplicare a sancțiunilor. Este vorba despre o limită materială exterioară ce ține de capacitatea jurisdicțiilor de a accepta un număr mare de cereri. În cazul în care acestea vor trebui să facă față unui aflus masiv de cereri, riscurile de resecționare vor crește și șansele de a vedea ca jurisdicția să se pronunțe în condiții bune vor fi minimalizate.

Responsabilitatea Națiunilor Unite

Ne-am referit la aspectul jurisdicțional al unor instanțe care apar în calitate de alternativă în cazul în care organele abilitate nu-și exercită obligațiile în modul așteptat. Să ne referim în acest sens și la rolul ONU, care în viziunea noastră este destul de important – în cazul în care justiția locală este „inaplicabilă”, Comisia de consolidare a păcii va trebui să determine drept prioritar „reconstrucția” aparatului judiciar și restabilirea securității juridice. Comisia pentru consolidarea păcii este un organ consultativ interguvernamental al ONU care susține eforturi de pace în țările care au traversat un conflict violent. Ea este produsul unei recomandări al *Panel de haute niveau sur les menaces, les défis et le changement*, care în raportul apărut în decembrie 2004 avea ca obiectiv constituirea unui „organ interguvernamental unic care să se ocupe în mod exclusiv de consolidarea păcii, care să se adreseze donatorilor, organismelor, programelor și instituțiilor financiare să acționeze de comun acord și să mobilizeze resurse financiare în scopul promovării unei păci durabile”. Această recomandare va fi aprobată de Summit-ul ONU în decembrie 2005 și adoptat în comun de Adunarea Generală (rezoluția 60/180)⁸⁴ și Consiliul de Securitate la 20 decembrie 2005 (rezoluția 1645).⁸⁵ În acest sens, trebuie menționată inițiativa Elveției referitor la examinarea noțiunilor de „justiție” și de „stat de drept”, care trebuie să fie mai exprese, în special în cazul teritoriilor ieșite din criză. Care ar putea fi sancțiunea eficientă, în situația în care lipsesc judecătorii, penitenciarele, iar vechii beligeranți au devenit responsabili politici care partajează puterea? Așa cum combaterea corupției și exigența justiției nu trebuie să devină un *alibi* al unei tabere contra alteia, la fel nu poate fi acceptată impunerea unei justiții a învingătorilor pentru a facilita uitarea crimelor, fapt ce în așa mod poate constitui un preț pentru victoria obținută.

⁸³ Xavier Phillipe, op. cit., p.366.

⁸⁴ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/498/41/PDF/N0549841.pdf?OpenElement> (consultat la 07.02.2011).

⁸⁵ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/654/18/PDF/N0565418.pdf?OpenElement> (consultat la 07.02.2011).

Totodată ONU ar trebui să-și impună ea însăși criteriile cele mai exigente în materie de justiție. Așa de exemplu, operațiunile de menținere a păcii scapă de competența Curții Europene pentru Drepturile Omului, după cum a fost menționat recent în hotărârile *Behrami v. Franța și Sramati v. Franța, Germania și Norvegia*, emisă la 02.05.2007 de Marea Cameră, care se referă la operațiunile MINUK și la forțele KFOR în Kosovo.⁸⁶ Curtea se referise la noile lucrări ale Comisiei de Drept Internațional – proiectul de articole privind răspunderea organizațiilor internaționale,⁸⁷ examinată prin prisma codificării responsabilității statelor. Într-o intervenție solicitată, consilierul juridic al Națiunilor Unite avea să indice că „actele unor organe similare sunt în principiu imputabile ONU și, în cazul în care ele sunt comise în încălcarea unei obligații internaționale, angajează responsabilitatea internațională a Organizației, inclusiv îi impune obligația de reparație”.⁸⁸ Dar spre deosebire de răspunderea organizației, răspunderea personalului ar trebui să fie clarificată și să nu depindă de sistemele naționale, mai mult sau mai puțin neglijent, după cum s-a văzut în cazul crimelor sexuale comise de căștile albastre. Un sistem disciplinar comun ar fi cel mai eficient mijloc de a menține standardele cele mai înalte în cadrul contingentelor multinaționale, în baza unui principiu al subsidiarității și al respectării principiului *non bis in idem*.

Rămâne o neconcordanță care este dificil de ignorat, vorbind de justiție și de sancțiuni ce implică statele și care se referă la organizațiile internaționale, constatăm că ele lasă neatinsă chestiunea grupelor armate, fără a se referi la mișcările teroriste. Caracterul de intimidare al sancțiunii este în concordanță cu o ierarhie și o disciplină ce corespunde structurilor instituite, inclusiv în ipoteza Protocolului adițional II. Respectiv, argumentul reciprocității nu poate fi invocat față de situațiile de natură asimetrică. Dar vom spera că argumentul exemplarității va putea juca un rol tot mai mare. Sancțiunea nu are doar un caracter negativ, ea poate avea și un sens pozitiv.

Pentru a răspunde la provocările impuse de operațiunile de menținere a păcii ale ONU va trebui să aducem careva precizări. Aplicarea dreptului internațional umanitar *ratione personae* în ultimii ani devine o problemă actuală atât pentru părțile la un conflict armat, cât și pentru comunitatea internațională în general. Evenimentele din 11 septembrie 2001 au contribuit la evidențierea unor probleme cum ar fi: dreptul aplicabil conflictului dintre un stat și o formațiune nestatală; criteriile aplicabile față de statutul de combatant; statutul „necombatantilor” luați ca prizonieri. Statutul personalului ONU ce participă la operațiunile de menținere a păcii, ce are dreptul să aplice forța, la fel vine în contradicție cu prevederile tradiționale a noțiunii de combatant.

De fiecare dată apare problema – ce norme de drept vor reglementa activitatea acestor formațiuni militare, în special – se vor răsfrânge asupra lor prevederile dreptului internațional umanitar sau nu?

Pentru a da răspuns la această întrebare este necesar de a determina careva momente și anume – poate oare fi considerată ONU parte la un conflict armat? Dacă da, atunci în ce volum vor fi aplicate prevederile dreptului internațional umanitar. Un alt moment – se vor aplica prevederile ce reglementează conflictele armate internaționale sau cele non-internaționale? Sau poate aceste misiuni trebuiesc privite doar ca operațiuni polițienești, ce nu sunt reglementate de prevederile dreptului internațional umanitar?

Comitetul Internațional al Crucii Roșii (CICR) a atras atenția Secretarului general al ONU asupra necesității asigurării aplicării prevederilor Convențiilor de la Geneva de către forțele aflate sub comandamentul ONU odată cu desfășurarea primelor operațiuni în peninsula Sinai și sectorul Gaza. În anul 1961 CICR a trimis statelor semnatare al Convențiilor de la Geneva și membrilor ONU un memorandum, care prevedea responsabilitatea individuală și colectivă (conform art.1 comun Convențiilor de la Geneva) pentru respectarea prevederilor dreptului internațional umanitar din partea contingentelor transmise Națiunilor Unite. Rezoluția 25 „Aplicarea Convențiilor de la Geneva de către forțele armate ale ONU” adoptată în cadrul celei de-a XX-a Conferință internațională a CICR de la Viena din 1965,

⁸⁶ La Cour européenne des Droits de l'Homme. Grande Chambre. Décision sur la recevabilité de la requête no 71412/01, présentée par Agim BEHRAMI et Bekir BEHRAMI contre la France et de la requête no 78166/01, présentée par Ruzhdi SARAMATI contre la France, l'Allemagne et la Norvège <http://ireenat.univ-lille2.fr/uploads/media/Behrami - Saramati.pdf>, paras.147-151 (consultat la 07.02.2011).

⁸⁷ [http://untreaty.un.org/ilc/sessions/61/2009_RIO_articles_and_commentaries\(f\).pdf](http://untreaty.un.org/ilc/sessions/61/2009_RIO_articles_and_commentaries(f).pdf) (consultat la 07.02.2011).

⁸⁸ La Cour européenne des Droits de l'Homme. Grande Chambre. Décision sur la recevabilité de la requête no 71412/01, présentée par Agim BEHRAMI et Bekir BEHRAMI contre la France et de la requête no 78166/01, présentée par Ruzhdi SARAMATI contre la France, l'Allemagne et la Norvège <http://ireenat.univ-lille2.fr/uploads/media/Behrami - Saramati.pdf>, para.33 (consultat la 07.02.2011).

recomanda elaborarea acordurilor corespunzătoare, ce ar garanta respectarea normelor Convențiilor de la Geneva de către forțele armate ale statelor aflate sub comandamentul ONU.⁸⁹ În legătură cu crearea forțelor provizorii ale ONU în Liban în 1978, Președintele CICR a trimis o scrisoare Secretarului general al ONU în scopul aducerii la cunoștință a poziției CICR. Asemenea pași au fost întreprinși și în continuare.⁹⁰

Pe parcursul a mai multor ani ONU nu se hotărâ să recunoască necesității respectării dreptului internațional umanitar de către forțele de menținere a păcii. Aducând drept argumente prezența factorilor de ordin juridic, politic și practic, ea respingea ideea posibilității aplicării directe a dreptului internațional umanitar. În special, ONU susținea că nu este participantă la Convențiile de la Geneva și că ultimele nu prevăd posibilitatea ratificării lor de către organizațiile internaționale. În plus, ONU nu poate fi privită ca parte la conflict în sensul Convențiilor de la Geneva, iar exercitarea unor prevederi convenționale nu este posibilă.

În legătură cu creșterea numărului de atacuri asupra personalului ONU, în 1995 Adunarea Generală a ONU a adoptat Convenția privind securitatea personalului Națiunilor Unite, care prevede în mod expres aplicarea dreptului internațional umanitar de către forțele ONU.⁹¹ Necesitatea unei asemenea convenții a fost dictată de multiplele victime din cadrul forțelor pacifitoare. Timp de 45 ani pierderile observatorilor în Israel a constituit 39 oameni. Timp de 2 ani numărul victimelor în Somalia a depășit cifra 130 oameni.⁹² Suntem martori a evoluției procesului de asumare a obligației de către ONU, a garantării respectării dreptului internațional umanitar de către forțele armate, în raport cu care nu exercită un control direct.

La 6 august 1999 ONU a publicat Buletinul Secretarului general „Respectarea de către forțele ONU a normelor de drept internațional umanitar”. Buletinul se aplică în exclusivitate operațiunilor sub comandamentul și controlul ONU. Adoptând rezoluția privind exercitarea operațiunii în baza Capitolului VII al Cartei ONU, Consiliul de Securitate sancționează un stat sau un grup de state, care acordând contingente armate, sunt obligate să garanteze aplicarea prevederilor dreptului internațional umanitar în cadrul acestor operațiuni.

Buletinul prevede că principiile și normele de bază ale dreptului internațional umanitar trebuie aplicate de către forțele armate ale ONU în timpul operațiunilor de menținere sau de restabilire a păcii, fie în cadrul conflictelor internaționale, fie celor – interne. Această prevedere se referă atât la operațiunile de menținere a păcii, cât și la cazurile de aplicare a dreptului la legitima apărare.

Documentul de față prevede că el conține normele aplicabile militarilor în timpul unui conflict armat. Reiese că forțele ONU sunt obligate să respecte prevederile Convențiilor de la Geneva, precum și alte acorduri internaționale, parte la care sunt statele ce oferă contingentele sale.

Din punct de vedere juridic Buletinul reprezintă un document administrativ, publicat de Secretarul general al ONU. Buletinul conține recomandări și prevederi pentru forțele armate ce participă la operațiuni sub comandamentul și controlul ONU. Totuși, trebuie să menționăm că prevederile acestui document nu au forță obligatorie, iar normele prezentate în formă de principii nu sunt definitive.

Aplicabilitatea sancțiunilor în condițiile conflictelor non-internaționale

Impunerea sancțiunilor de către statul care a participat direct la conflict reprezintă obiect al unui număr de constrângeri importante, care ar trebui să elimine anumite provocări. În primul rând, statul trebuie să fie capabil să conducă în mod corespunzător procedura și să aibă voința să o aplice – ceea ce în general este departe de a fi cazul situației de conflict. În al doilea rând, statul trebuie să stabilească proceduri în care toate părțile ar putea avea încredere. Pentru a face aceasta, trebuie să fie garantat un tratament egal și individualizat tuturor, indiferent de grupul cărui aparține. Aceste condiții care reprezintă condiții prealabile *sine qua non* sunt obligatorii – normele aplicabile vor fi aceleași pentru toți, pentru ca

⁸⁹ Revue International de la Croix Rouge. № 563. Novembre 1965, p.541 (din arhiva personală a autorului).

⁹⁰ Риникер А. Соблюдение международного гуманитарного права силами ООН. Международный Журнал Красного Креста. Сборник статей. 1999, с.278.

⁹¹ Résolution adoptée par l'Assemblée générale. A/RES/49/59. 17 février 1995. Convention sur la sécurité du personnel des Nations Unies et du personnel associé http://www.un.org/french/documents/view_doc.asp?symbol=A/RES/49/59&Lang=F (consultat la 07.02.2011).

⁹² Лукашук И.И. Международное право. Особенная часть. Москва. Издательство «БЕК». 1997.224 с.

grupurile armate să poată fi sigure și ca rezerva lor naturală de a transfera membrii săi guvernului să fie depășită.⁹³

Faptul că statul respectiv acordă o amnistie pe cât este de posibilă persoanelor care au luat parte la un conflict armat, pentru fapte ce nu constituie crime de război – în mod ideal atunci când conflictul încă are loc – poate avea un rol decisiv în perceperea de către părți a intenției sincere din partea acestuia în punerea în aplicare a unei în urmăririi imparțiale.⁹⁴ În cazul în care nici o formă de amnistie nu este acordată pentru simpla participare la ostilități, statul poate accepta cel puțin o reducere a pedepsei în asemenea situații, în speranța că aceasta va avea un impact pozitiv asupra respectării dreptului internațional umanitar.⁹⁵ A propos, situația în care statul urmărește membrii grupului armat în baza legislației penale ordinare doar pentru faptul că au luat parte la ostilități – refuzând să le recunoască „dreptul la statutul de combatant” – duce la lipsa oricărui interes din partea acestora de a se conforma regulilor dreptului internațional umanitar, deoarece ei riscă să fie urmăriți la nivel național, chiar dacă respectă regulile în cauză. Bineînțeles, amnistiiile generale care cuprind și crimele grave comise într-un conflict sunt inacceptabile.⁹⁶ Consiliul de Securitate al ONU,⁹⁷ Comisia pentru drepturile omului a ONU⁹⁸ și Secretarul general al ONU⁹⁹ au confirmat de mai multe ori că amnistiiile nu sunt aplicabile în cazul crimelor de război.

Un alt criteriu care trebuie luat în vedere este că procedura unei justiții penale este greu să fie asigurată nemijlocit în timpul conflictului. În general este necesar de a aștepta sfârșitul ostilităților și ca statul să preia controlul asupra teritoriului său înainte ca justiția să poată fi ajustată procedurilor care oferă garanțiile necesare unui proces echitabil. Printre altele, procedurile penale sunt în general complexe și de durată, în special când este vorba despre încălcări grave ale dreptului internațional umanitar comise pe scară largă sau în mod sistematic și pot impune necesitatea unor opinii ale experților care nu sunt disponibili la nivel național, de unde și importanța de a combina aceste proceduri cu alte soluții imediate.

Un alt mijloc de depășire a dificultăților susmenționate ar consta în implicarea unui stat terț pe baza competenței universale, altfel spus, principiul conform căruia statele pot trage la răspundere autorii crimelor internaționale, indiferent de locul comiterii, caracterul conflictului, naționalitatea autorului sau a victimei. Există mai multe exemple în practica contemporană a statelor când acestea recurg la competența universală pentru a pune sub urmărire membrii grupurilor armate.¹⁰⁰

În sfârșit, trebuie la fel să fie posibil de beneficiat de mecanismele justiției tranziționale în perioada post-conflictuală, în special cele care fac referință la sistemele justiției tradiționale.¹⁰¹ Aceste mecanisme trebuie să ia în considerație interesele, drepturile și obligațiile părților implicate. În plus, în cazul în care aceste mecanisme ar putea avea avantajul să fie rapide, ele trebuie în mod obligatoriu să respecte toate garanțiile unui proces echitabil.

⁹³ A se vedea în acest sens: Anne-Marie La Rosa et Carolin Wuerzner. Groupes armés, sanctions et mise en œuvre du droit international humanitaire. Revue internationale de la Croix-Rouge No 870, p. 327-341 [http://www.icrc.org/Web/fre/sitefre0.nsf/htmlall/review-870-p327/\\$File/irrc-870-LaRosa-Wuerzner-web-fra-final.pdf](http://www.icrc.org/Web/fre/sitefre0.nsf/htmlall/review-870-p327/$File/irrc-870-LaRosa-Wuerzner-web-fra-final.pdf) (consultat la 26.12.2010).

⁹⁴ Хенкертс Ж.-М., Досвальд-Бек Л. Обычное международное гуманитарное право. Нормы. МККК. Москва: Радуга. 2006, p.786-790, Regula 159. În egală măsură a se vedea art.6 par.5 al Protocolului adițional II (1977).

⁹⁵ Document informativ elaborat pentru reuniunea de experți la nivel înalt asupra problemelor actuale în materie de drept internațional umanitar „Améliorer la conformité au droit international humanitaire”. CICR. Cambridge, 25-27 juin 2004 (din arhiva personală a autorului).

⁹⁶ A se vedea: Gamurari V., Barbăneagră A. Crimele de război. Chișinău. Reclama SA. 2008, p.448-477.

⁹⁷ A se vedea: rezoluțiile Consiliului de Securitate 1120 (1997) [http://www.un.org/french/documents/view_doc.asp?symbol=S/RES/1120\(1997\)](http://www.un.org/french/documents/view_doc.asp?symbol=S/RES/1120(1997)) (consultat la 10.02.2011) și 1315 (2000) [http://www.un.org/french/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1315\(2000\)](http://www.un.org/french/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1315(2000)) (consultat la 10.02.2011).

⁹⁸ A se vedea: rezoluția 2002/79 a Comisiei (actualmente Consiliul) pentru drepturile omului (din arhiva persoană a autorului).

⁹⁹ A se vedea: Raportul Secretarului general privind instituirea unui Tribunal special pentru Sierra Leone (S/2000/915) <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/661/78/PDF/N0066178.pdf?OpenElement> (consultat la 10.02.2011).

¹⁰⁰ A se vedea: Gamurari V., Barbăneagră A., op. cit., p.236-263.

¹⁰¹ A se vedea: Amedeo Cottino. Prévention du crime et lutte contre la criminalité: les concepts occidentaux face aux pratique juridiques traditionnelles. Revue internationale de la Croix-Rouge. Nr. 870, p.289-301 [http://www.icrc.org/Web/fre/sitefre0.nsf/htmlall/review-870-p289/\\$File/irrc-870-cottino_pr%20web-far-final.pdf](http://www.icrc.org/Web/fre/sitefre0.nsf/htmlall/review-870-p289/$File/irrc-870-cottino_pr%20web-far-final.pdf) (consultat la 10.02.2011).

O altă soluție în condițiile imposibilității punerii în aplicare a justiției de către statul implicat în conflict ar fi instituirea tribunalelor internaționale sau mixte. În principiu, aceste tribunale oferă garanția unei justiții independente și imparțiale, ceea ce nu putem spune deseori despre justiția la nivel național. Mai mult, ele trebuie să fie în stare să-i trateze în mod echitabil pe toți cei ce au comis acte de violență, pentru ca realitatea din tribunal să fie pe cât de posibil aproape de realitatea din teren. Aceasta apare ca un element esențial pentru evitarea radicalizării pozițiilor și pentru ca sancțiunile să contribuie, pe cât este de posibil, la revenirea la starea de pace. Este în principiu poziția adoptată de Curtea Penală Internațională, după care sunt puse sub urmărire și aduse în fața justiției nu doar crimele comise de către state, dar în egală măsură cele comise de grupurile armate.¹⁰² Biroul procurorului are o responsabilitate specială în acest sens – determină politica judiciară, direcționând exercitarea acțiunii penale.

Totodată, tribunalele internaționale au un neajuns – sunt situate foarte departe de locul și persoanele implicate – fapt ce poate reduce efectul pe care sancțiunile trebuie să le aibă. Dar, trebuie să menționăm că există o tendință tot mai mare de a institui proceduri internaționalizate care să fie plasate cât mai aproape de locurile unde au fost comise crimele. În aceeași ordine de idei, pare să fie esențială că inițiativele internaționale permit de a stabili legătură cu sistemele naționale implicate fapt ce ar permite implicarea capacităților la nivel național pentru ca cazurile să poată acoperi în mod direct și rapid conflictul în conformitate cu garanțiile unui proces echitabil.

Încheiere

Referindu-ne la rolul pe care îl pot avea sancțiunile în procesul de impunere a respectării dreptului internațional umanitar, așa cum este prevăzut de Convențiile de la Geneva, trebuie să constatăm că dificultatea ține de natura conflictului armat și nivelul de pregătire al părților. Contează ca principiul *ratione temporis* să fie implementat de către state în strictă conformitate cu tendințele doctrinare contemporane. Ne referim în special la cea de-a doua categorie de norme de drept internațional umanitar, care reflectă obligațiile asumate de către state, inclusiv în timp de pace – promovarea și implementarea standardelor dreptului internațional umanitar în ordinea juridică internă la toate nivelele, de exemplu prin prisma familiarizării societății cu normele acestei ramuri de drept.

Dacă ne referim la grupurile armate prezente în cadrul unui conflict, constatăm că sancțiunile, inclusiv procesul de aplicare a lor, se ciocnește de unele probleme practice. Ferm este că în cazul grupurilor armate regulamentare este dificil de a elimina paradigma aplicabilă forțelor armate guvernamentale, care oferă un cadru de examinare de factori și condiții ce permit să facă sancțiunile mai efective. Acești factori se bazează pe o bună cunoștință a dreptului umanitar – sancțiunile asociate pe non-respectare și pe asimilarea acestor cunoștințe. Superiorii ierarhici joacă un rol decisiv în acest context, căci ei asigură, emițând instrucțiuni și ordine clare, ca subalternii să respecte legea, în plus anume ei sunt cei ce reacționează prompt în caz de încălcare. În plus, rapiditatea aplicării sancțiunii ar trebui să fie un factor pe care subalternii le evaluează înainte de a se angaja într-un comportament delicvent.

Odată ce am recunoscut că sancțiunile joacă un rol important, asigurând o mai bună respectare a dreptului, contează să examinăm natura sancțiunilor, inclusiv organul care le va impune. Este clar că limitarea sancțiunilor doar la componența penală – fapt indiscutabil în cazul încălcărilor grave ale dreptului internațional umanitar – face capacitatea preventivă a acestora mai „aleatoare”. Trebuie de mers mai departe și de încercat de determinat toți factorii care pot duce la aplicarea sancțiunilor care produc, în primul rând efecte dorite, de unde și avantajul de a explora măsurile disciplinare pe care orice grup armat le poate impune, inclusiv participarea acestor grupuri la mecanismele justiției tranziționale și celei tradiționale.

Chestiunea sancțiunilor penale rămâne cu toate acestea nucleul dreptului internațional umanitar în cazurile în care sunt comise încălcări grave. Chiar dacă procedura stabilită trebuie să fie compatibilă cu o justiție echitabilă, dreptul umanitar nu exclude posibilitatea ca alte subiecte decât statele să poată impune sancțiuni penale, inclusiv grupurile armate. Pare a fi evident, că se impun studii aprofundate pentru a

¹⁰² La moment, Curtea Penală Internațională a emis mandate de arest contra 16 membri ai grupurilor armate în Uganda, Republica democratică Congo, Sudan și Republica centralafricană. Doar un singur mandat de arest este adresat unui ex-ministru de stat, ce conducea afacerile interne în guvernul sudanez, iar o cerere de arest a fost emisă contra șefului statului sudanez în exercițiu. La 06.11.2009 Președinția Curții Penale Internaționale a emis o decizie privind situația din Kenya adresată Camerei preliminare II. La 31.03.2010 Camera preliminară II a autorizat Procurorul să pornească o anchetă în cazul situației din Kenya. Informația disponibilă la adresa <http://www.icc-cpi.int/Menu/ICC/Situations+and+Cases/> (consultat la 10.02.2011).

identifica condițiile susceptibile de a permite anumitor grupuri armate să exercite justiția, stabilind mecanisme absolut conforme exigențelor dreptului și de promovare a rolului sancțiunilor pentru ameliorarea respectării dreptului internațional umanitar.

Copyright©Vitalie GAMURARI, 2011.

DREPT INTERNAȚIONAL PRIVAT**ПРАВА НАЦИОНАЛЬНЫХ МЕНЬШИНСТВ
В МЕЖДУНАРОДНЫХ АКТАХ**

*Андрей БОРШЕВСКИЙ**
*Борис СОСНА***

DREPTURILE MINORITĂȚILOR ÎN ACTE INTERNAȚIONALE

Acest articol conține descrierea a legislației internaționale de protecție a drepturilor minorităților etnice. Toți oamenii sunt egali în fața legii și au dreptul la o protecție egală a legii împotriva oricărei discriminări și împotriva oricărei incitări la discriminare.

Discriminarea între ființele umane pentru motive de rasă, culoare sau origine etnică este un obstacol în calea relațiilor pașnice de prietenie între națiuni, fiind susceptibilă să tulbure pacea și securitatea popoarelor, precum și coexistența armonioasă a persoanelor în cadrul aceluiași stat; existența barierelor rasiale este incompatibilă cu idealurile oricărei societăți umane.

Declarația Națiunilor Unite privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, din 20 noiembrie 1963, afirmă în mod solemn necesitatea de a se elimina rapid toate formele și toate manifestările de discriminare rasială în toate părțile lumii și de a asigura înțelegerea demnității persoanei umane.

Discriminare rasială are în vedere orice deosebire, excludere, restricție sau preferință întemeiată pe rasă, culoare, ascendență sau origine națională sau etnică, care are ca scop sau efect de a distruge sau compromite recunoașterea, folosința sau exercitarea, în condiții de egalitate, a drepturilor omului și a libertăților fundamentale în domeniile: politic, economic, social și cultural sau în oricare alt domeniu al vieții publice.

NATIONAL MINORITY RIGHTS IN INTERNATIONAL ACTS

This article describes the International legislation to protect the rights of ethnic minorities. All human beings are equal before the law and are entitled to equal protection of the law against any discrimination and against any incitement to discrimination.

Discrimination between human beings on the grounds of race, colour or ethnic origin is an obstacle to friendly and peaceful relations among nations and is capable of disturbing peace and security among peoples and the harmony of persons living side by side even within one and the same State, the existence of racial barriers is repugnant to the ideals of any human society.

United Nations Declaration on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination of 20 November 1963 (General Assembly resolution 1904 (XVIII)) solemnly affirms the necessity of speedily eliminating racial discrimination throughout the world in all its forms and manifestations and of securing understanding of and respect for the dignity of the human person.

Racial discrimination means any distinction, exclusion, restriction or preference based on race, colour, descent, or national or ethnic origin which has the purpose or effect of nullifying or impairing the recognition, enjoyment or exercise, on an equal footing, of human rights and fundamental freedoms in the political, economic, social, cultural or any other field of public life.

Человек, его права и свободы являются высшей ценностью и основой демократии¹⁰³. Поэтому одним из важнейших показателей демократичности государства является

**Андрей Петрович БОРШЕВСКИЙ* – кандидат исторических наук, старший научный сотрудник сектора национальных меньшинств Института культурного наследия Академии наук Молдовы.

***Борис Ильич СОСНА* – кандидат юридических наук, старший научный сотрудник Института истории, государства и права Академии наук Молдовы.

¹⁰³ Сосна Б., Боршевский А., Петров В. Права человека в странах Европейского Союза. Измаил: Измайльский Институт водного транспорта, 2009, с. 1-5.

законодательное закрепление прав нацменьшинств¹⁰⁴, ратификация Парламентом основных международных актов в этой сфере. Это особенно актуально в многонациональных странах, где проживает большое количество различных этносов.

Все демократические страны признали приоритет (или равенство) международных актов в области прав человека над национальным законодательством. Это означает, что международные принципы прав и свобод человека фактически инкорпорированы в национальное право, то есть международные акты о правах человека являются частью внутреннего законодательства демократических стран мира.

Согласно статье 4 Конституции Республики Молдова права и свободы человека толкуются и применяются в соответствии с Всеобщей декларацией прав человека, пактами и другими договорами, одной из сторон которых является Республика Молдова. При наличии несоответствий между пактами и договорами об основных правах человека, одной из сторон которых является Республика Молдова, и внутренними законами приоритет имеют международные нормы.

Данное конституционное положение является выражением одного из принципов взаимного доверия государств международного сообщества: добросовестного соблюдения международных обязанностей (*pacta sunt servanda*). Устав ООН, подчеркивая идею о том, что государства-участники обязались создать необходимые условия для поддержания правосудия и соблюдения обязательств, вытекающих из договоров и источников международного права, придает принципу *pacta sunt servanda* более широкое значение, расценивая его не только как правило, требующее обязательного и добросовестного исполнения положений договора, но и выполнения обязательств, вытекающих для каждого государства из всех источников международного права. В своих постановлениях Конституционный суд РМ указывал на важность и обязательность принципа *pacta sunt servanda*¹⁰⁵.

Как результат, при отправлении правосудия молдавские судьи могут непосредственно применять нормы международного законодательства.

Существует большое количество международных актов, гарантирующих права национальных меньшинств¹⁰⁶.

В тоже время отметим, что права национальных меньшинств часто нарушаются, а имплементация норм общего международного права в этой области обставлена целым рядом оговорок¹⁰⁷.

Всеобщая декларация прав человека – это первый международный документ, в котором изложен широкий, хотя и не полный, перечень основных прав человека¹⁰⁸. Эта Декларация поколебала идею о том, что национальный суверенитет укрывает правительства от пристального внимания к тому, как они соблюдают права человека¹⁰⁹. Ранее любая страна могла заявить, что то, как она обращается со своими собственными гражданами, – это ее внутреннее дело, и, следовательно, не подлежит международному анализу и контролю. Всеобщая декларация, выражая повсеместное возмущение традиционными нормами международных отношений, предложила совершенно новое: то, как какое-либо государство относится к своим собственным

¹⁰⁴ Ковригина М. В. Обеспечение прав национальных меньшинств в демократическом государстве. В: Международное публичное и частное право. 2007, № 5, с. 2 – 4.

¹⁰⁵ Постановление Конституционного Суда РМ О контроле конституционности некоторых положений ст. 155/3 Уголовного кодекса в редакции Закона № 1436-XIII от 24 декабря 1997 года «О внесении изменений и дополнений в Уголовный кодекс» № 17 от 2 .04. 2002. В: Мониторул Официал Республики Молдова, 2002. № 50-52.

¹⁰⁶ Боршевский А.П. Права национальных меньшинств: международное законодательство и ситуация в Республике Молдова. В: Republica Moldova - casa noastră comună. Materialele conferenței republicane științifico-practice. Chișinău, 21 august 2006. Culegere de lucrări științifice, p.42-47.

¹⁰⁷ Пешперова И. Ю. Права национальных меньшинств и их защита в рамках Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе (ОБСЕ). Автореферат дисс. канд. юрид. наук. СПб., 1998, с. 2-4.

¹⁰⁸ Боршевский А.П. Обучение демократии. Учебно-методическое пособие. Кишинев, 2008, с. 100.

¹⁰⁹ Borșevski A. Caracteristica legislației internaționale prin prisma drepturilor minorităților naționale. În: Buletinul clinicilor juridice. 2007, № 5, p.19-20.

гражданам, составляет предмет закономерной озабоченности всех государств и не является исключительно внутренним делом данного государства.

Развивая положения о правах человека в Уставе ООН, Декларация составила базис, на котором строится любое региональное и глобальное соглашение о правах человека. Несмотря на то, что сначала некоторые страны не поддержали эту декларацию, сегодня она считается обязательным документом для всех стран, включая и недавно образовавшиеся государства. И хотя страны могут "интерпретировать" Всеобщую декларацию на свой собственный лад, преследуя свои цели, никто не осмеливается ее отвергать. Декларация явилась первым международным актом, который признал, что права человека принадлежат ему от рождения и без них он не может реализовать себя как личность. И какое бы ни было по своему устройству государство, оно обязано уважать человеческие права, признавать их и обеспечивать.

На Второй всемирной конференции по правам человека (Вена, Австрия, 14 – 25 июня 1993 года), 171 государство подтвердили, что Всеобщая декларация прав человека «является общей нормой, к достижению которой должны стремиться народы всех стран», и что «долгом каждого государства, независимо от его политической, экономической и культурной системы, является содействие уважению прав человека, и основных свобод и защита этих прав».

Всеобщая декларация прав человека объявляет всех людей свободными и равными от рождения в достоинстве и правах (Ст. 1), независимо от пола, расы, цвета кожи, политических или иных убеждений, имущественного, социального, национального или сословного происхождения (Ст. 2).

Статья 7 Декларации гласит, что все люди равны перед законом и имеют право, без всякого различия, на равную защиту закона. Все люди имеют право на равную защиту от какой бы то ни было дискриминации, нарушающей Декларацию, и от какого бы то ни было подстрекательства к такой дискриминации.

Каждый человек имеет право на образование, которое должно быть направлено к полному развитию человеческой личности и к увеличению уважения к правам человека и основным свободам. Образование должно содействовать взаимопониманию, терпимости и дружбе между всеми народами, расовыми и религиозными группами, и должно содействовать деятельности Организации Объединенных Наций по поддержанию мира (ст. 26 Декларации)¹¹⁰.

Парламент Республики Молдова 28.07.1990 г. принял решение о присоединении к Всеобщей декларации прав человека от 10.12.1948 г., ратифицировал также Международный пакт о гражданских и политических правах от 16.12.1966 г. и Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах от 16.12.1966 г.

Международный пакт о гражданских и политических правах в статье 2 подтверждает приверженность стран - участников уважению к правам и свободам личности независимо от пола, языка, расы, религиозных мировоззрений, или иных убеждений, сословного или имущественного положения.

Статья 27 Пакта гласит, что в тех странах, где существуют этнические, религиозные и языковые меньшинства, лицам, принадлежащим к таким меньшинствам, не может быть отказано в праве совместно с другими членами той же группы пользоваться своей культурой, исповедовать свою религию и исполнять ее обряды, а также пользоваться родным языком¹¹¹.

Международная конвенция о ликвидации всех форм расовой дискриминации была принята Генеральной Ассамблеей 21 декабря 1965 года и вступила в силу 4 января 1969 года. Участниками Конвенции по состоянию на апрель 2010 года являются 173 страны, еще 6 стран Конвенцию подписали, но не ратифицировали (Республика Молдова присоединилась к Конвенции 10.09.1991 г., в силе в РМ с 17.06.1993 г.).

Международная конвенция о ликвидации всех форм расовой дискриминации отмечает, что всякая теория превосходства, основанного на расовом различии, в научном отношении ложна, в

¹¹⁰ Всеобщая декларация прав человека. В: Боршевский А.П. Основные права и свободы граждан в ведущих демократических странах мира и в Молдове. Кишинев, 2004, с.190-194.

¹¹¹ Международный Пакт о гражданских и политических правах. В: Международные акты о правах человека. Москва, 1999.

моральном - предосудительна и в социальном - несправедлива и опасна и что не может быть оправдания для расовой дискриминации, где бы то ни было, ни в теории, ни на практике¹¹². Конвенция подтверждает, что дискриминация людей по признаку расы, цвета кожи или этнического происхождения является препятствием к дружественным и мирным отношениям между нациями и может привести к нарушению мира и безопасности среди народов, а также гармоничного сосуществования лиц даже внутри одного и того же государства, что существование расовых барьеров противоречит идеалам любого человеческого общества¹¹³,

В Конвенции выражение «расовая дискриминация» означает любое различие, исключение, ограничение или предпочтение, основанное на признаках расы, цвета кожи, родового, национального или этнического происхождения, имеющие целью или следствием уничтожение или умаление признания, использования или осуществления на равных началах прав человека и основных свобод в политической, экономической, социальной, культурной или любых других областях общественной жизни (Ст.1)¹¹⁴.

Конвенция определяет, что государства-участники осуждают расовую дискриминацию и обязуются безотлагательно всеми возможными способами проводить политику ликвидации всех форм расовой дискриминации и способствовать взаимопониманию между всеми расами. Государства-участники осуждают всякую пропаганду и все организации, основанные на идеях или теориях превосходства одной расы или группы лиц определенного цвета кожи или этнического происхождения, или пытающиеся оправдать, или поощряющие расовую ненависть и дискриминацию в какой бы то ни было форме¹¹⁵.

Государства-участники обязуются запретить и ликвидировать расовую дискриминацию во всех ее формах и обеспечить равноправие каждого человека перед законом, без различия расы, цвета кожи, национального или этнического происхождения¹¹⁶.

За соблюдением Конвенции ведет надзор Комитет по ликвидации расовой дискриминации¹¹⁷, состоящий из 18 экспертов. Он также может рассматривать индивидуальные жалобы на нарушение Конвенции¹¹⁸ в отношении тех 53 стран, которые сделали соответствующее заявление. На ноябрь 2009 г. комитет принял решения по существу 24 жалоб, в 10 случаях усмотрел нарушения конвенции.

В заключение Комитета ООН по ликвидации расовой дискриминации по Молдове Комитет отмечает, что парламентские адвокаты из Центра по правам человека Молдовы занимаются разбирательством лишь незначительного количества жалоб по расовой дискриминацией. Комитет рекомендовал Молдове увеличить роль и улучшить качество деятельности Парламентских адвокатов относительно жалоб о расовой дискриминации, рассматривать укрепление Центра по правам человека в соответствии с Парижскими Принципами¹¹⁹.

Комитет отметил, что Молдова не приняла детального законодательства по предотвращению и борьбе с дискриминацией во всех областях, и что много существующих

¹¹² Кочарян В. В. Национальные меньшинства и их защита в международном праве. В: Правоведение. 1995, № 2, с. 29 – 44.

¹¹³ Боршевский А., Сосна А. Права национальных меньшинств: международное законодательство. В: Международное публичное и частное право. 2009, №3, с. 19-20.

¹¹⁴ Международная конвенция о ликвидации всех форм расовой дискриминации. В: Боршевский А.П. Основные права и свободы граждан в ведущих демократических странах мира и в Молдове. Кишинев, 2004, с. 240-250.

¹¹⁵ Боршевский А.П. Права национальных меньшинств: международное законодательство и ситуация в Республике Молдова. В: Republica Moldova - casa noastră comună. Materialele conferenței republicane științifico-practice. Chișinău, 21 august 2006. Culegere de lucrări științifice, p. 42-47.

¹¹⁶ Международная конвенция о ликвидации всех форм расовой дискриминации. В: Боршевский А.П. Основные права и свободы граждан в ведущих демократических странах мира и в Молдове. Кишинев, 2004, с. 240-250.

¹¹⁷ Долотказина А. А. Правовой статус национальных меньшинств. В: Пробелы в российском законодательстве. 2009, № 4, с. 39 – 41.

¹¹⁸ Решетов Ю. А. Ликвидация расовой дискриминации - правовой императив человечества. В: Московский журнал международного права. 1998. Специальный выпуск (декабрь), с. 79 – 83.

¹¹⁹ Полное название: Принципы, касающиеся статуса национальных учреждений, занимающихся поощрением и защитой прав человека (Приложение к резолюции 48/134 Генеральной Ассамблеи от 20 декабря 1993 года)

положений по недискриминации гарантируют равенство перед законом и пользование правами человека только гражданам страны. По этой причине Комитет рекомендовал Молдове взять во внимание необходимость принятия детального законодательства по недискриминации, защищающее как граждан так и не граждан; включить определение прямой и косвенной дискриминации, а также предусматривать санкции, средства и методы восстановления в нарушенных правах, доступность доказательности дискриминации в гражданских процессах.

Комитет также отметил, что украинский, гагаузский и болгарские языки и соответствующие культуры преподаются как предметы и только в ограниченном числе школ, где язык обучения является русским. Также украинский и болгарский языки являются языком обучения только в определенных классах в нескольких экспериментальных школах. Отсутствуют школы с преподаванием на ромском, азербайджанском или татарском языке. Качество обучения молдавского языка для детей представителей национальных меньшинств оставляет желать лучшего. Комитет рекомендовал Молдове усилить меры по обеспечению возможности обучения детей национальных меньшинства на их родном языке а так же на молдавском, и/или изучать их язык и культуру в период всего цикла образования. А так же: а) расширить обучение украинского, гагаузского и болгарского языка в школах, где язык обучения является молдавским; б) увеличить число школ, где языки указанных меньшинств являются языками преподавания и преподаются; в) ввести обучение языков численно небольших национальных меньшинств в список преподаваемых предметов по требованию учащихся. Молдова должна продолжить усиление мер по улучшению качества преподавания молдавского языка для детей представителей национальных меньшинств.

Комитет рекомендовал Молдове гарантировать расследование, судебное рассмотрение и санкционирование во всех случаях расовой и этнических дискриминации.

Комитет также отметил отрицательное отношение и существование в обществе стереотипов в отношении ромов и других представителей национальных меньшинств. Для преодоления этого Комитет рекомендовал нашей стране увеличить усилия по борьбе с предубеждениями в отношении ромов и других представителей национальных меньшинств среди правительственных чиновников, способствованию продвижения терпимости и межкультурному диалогу среди различных этнических групп Республики Молдова.

Декларация о правах лиц, принадлежащих к национальным или этническим, религиозным и языковым меньшинствам (принята резолюцией 47/135 Генеральной Ассамблеи 18 декабря 1992 года) гласит, что лица, принадлежащие к национальным или этническим, религиозным и языковым меньшинствам, имеют право пользоваться достоинствами своей культуры, исповедовать свою религию и отправлять религиозные обряды, а также использовать свой язык в частной жизни и публично, свободно и без вмешательства или дискриминации в какой бы то ни было форме; имеют право активно участвовать в культурной, религиозной, общественной, экономической и государственной жизни; имеют право активно участвовать в принятии на национальном и, где это необходимо, региональном уровне решений, касающихся того меньшинства, к которому они принадлежат, или тех регионов, в которых они проживают, в порядке, не противоречащем национальному законодательству.

Государства должны принимать при необходимости меры для обеспечения того, чтобы лица, принадлежащие к меньшинствам, могли в полной мере и эффективно осуществлять все свои права человека и основные свободы без какой бы то ни было дискриминации и на основе полного равенства перед законом¹²⁰.

В **Конвенции относительно дискриминации в области труда и занятий**, принятой Международной Организации Труда 25 июня 1958 г. (Республика Молдова присоединилась к конвенции 26.09.1995 г.) закреплена обязанность государства провозгласить и проводить национальную политику, направленную посредством согласованных с национальными условиями и практикой методов на поощрение равенства возможностей и обращения в отношении труда и занятий с целью искоренения всякой дискриминации в этой области. Под дискриминацией в

¹²⁰ Декларация о правах лиц, принадлежащих к национальным или этническим, религиозным и языковым меньшинствам. В: Проблемы толерантности межэтнических и межрелигиозных отношений. Справочно-методические материалы. Тамбов, 2005.

данной конвенции понимается: всякое различие, исключение или предпочтение, основанные на признаках расы, цвета кожи, пола, религии, политических убеждений, национальной принадлежности или социального происхождения, и имеющие своим результатом ликвидацию или нарушение равенства возможностей или обращения в области труда и занятий; всякое другое различие, исключение или предпочтение, имеющие своим результатом ликвидацию или нарушение равенства возможностей или обращения в области труда и занятий.

Рамочная конвенция о защите национальных меньшинств была принята в 1995 г. Советом Европы¹²¹. Из стран-членов Совета Европы не подписана Францией, Монако, Андоррой и Турцией; подписана, но не ратифицирована Бельгией, Грецией, Исландией и Люксембургом (Республика Молдова присоединилась к Конвенции 22.10.1996 г., в силе с 1 февраля 1998 года).

В Конвенции отмечается, что защита национальных меньшинств необходима для стабильности, демократической безопасности и мира на европейском континенте, что плюралистическое и подлинно демократическое общество должно уважать этническую, культурную, языковую и религиозную самобытность любого лица, принадлежащего к национальному меньшинству, что создание обстановки терпимости и диалога необходимо для того, чтобы культурное разнообразие было источником и фактором обогащения, а не раскола общества¹²².

Статья 1 Конвенции определяет, что защита национальных меньшинств и прав и свобод лиц, принадлежащих к этим меньшинствам, является неотъемлемой частью международной защиты прав человека и в качестве таковой является областью международного сотрудничества.

Любое лицо, принадлежащее к национальному меньшинству, имеет право свободного выбора рассматриваться или не рассматриваться таковым, и этот выбор или осуществление прав, которые связаны с этим выбором, не должны ущемлять данное лицо.

Статья 4 Конвенции определяет, что стороны обязуются гарантировать любым лицам, принадлежащим к национальным меньшинствам, право на равенство перед законом и на равную защиту закона. В связи с этим любая дискриминация, основанная на принадлежности к национальному меньшинству, запрещается.

Стороны поощряют дух терпимости и диалог между культурами, а также принимают эффективные меры по содействию взаимному уважению, взаимопониманию и сотрудничеству между всеми лицами, проживающими на их территории, независимо от их этнической, культурной, языковой или религиозной принадлежности, особенно в области образования, культуры и средств информации.

Конвенция закрепила обязанность государства признавать за любым лицом, принадлежащим к национальному меньшинству, право размещать в общественных местах вывески, надписи и другую информацию частного характера на языке своего меньшинства.

Стороны обеспечивают уважение прав каждого лица, принадлежащего к национальному меньшинству, на свободу мирных собраний и свободу ассоциаций, свободу выражения мнения и свободу мысли, совести и религии.

Стороны обязуются признавать, что право на свободу выражения мнения любого лица, принадлежащего к национальному меньшинству, включает свободу придерживаться какого-либо мнения и свободу получать и обмениваться информацией или идеями на языке меньшинства без вмешательства со стороны публичной власти и независимо от границ. В рамках своих правовых систем стороны обеспечивают, чтобы лица, принадлежащие к национальным меньшинствам, не подвергались дискриминации в отношении доступа к средствам информации.

Статья 10 закрепляет обязательство стран, ратифицировавших Конвенцию, признавать за любым лицом, принадлежащим к национальному меньшинству, право свободно и беспрепятственно пользоваться языком своего меньшинства устно и письменно в частной жизни и в общественных местах. В регионах со значительным или традиционным присутствием лиц,

¹²¹ Боршевский А.П. Международное законодательство о правах национальных меньшинств и положение в Молдове. В: Закон и жизнь. 2008, № 8, с. 30-34.

¹²² Федоров К. М. Рамочная конвенция Совета Европы о защите национальных меньшинств. В: Московский журнал международного права. 2007, № 2, с. 53 – 67.

принадлежащих к национальным меньшинствам, если эти лица просят об этом и такие просьбы отвечают реальным потребностям, Стороны будут стремиться обеспечить, насколько это возможно, условия, позволяющие использовать язык меньшинства в отношениях между этими лицами и административными властями.

Стороны обязуются признавать за любым лицом, принадлежащим к национальному меньшинству, право пользоваться своей фамилией, именем и отчеством на языке этого меньшинства, а также право на их официальное признание в соответствии с требованиями, закрепленными их правовыми системами.

Конвенция гласит, что стороны в случае необходимости принимают меры в области образования и научных исследований с целью улучшения знаний культуры, истории, языка и религии как своих национальных меньшинств, так и основной группы населения.

Стороны обязуются создавать необходимые условия для эффективного участия лиц, принадлежащих к национальным меньшинствам, в культурной, общественной и экономической жизни, а также в ведении государственных дел, особенно тех, которые затрагивают их¹²³.

Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод (Рим, 4 ноября 1950 г.) не гарантирует как таковое общее право на отсутствие дискриминации. Однако в статье 14 Конвенция запрещает, чтобы лица подвергались дискриминации, но только в пользовании правами и свободами, признанными в Конвенции (статья 14 Конвенции гласит, что пользование правами и свободами, изложенными в Европейской конвенции, обеспечивается без дискриминации по какому бы то ни было признаку, как то: в отношении пола, расы, цвета кожи, языка, религии, политических или иных убеждений, национального или социального происхождения, принадлежности к национальным меньшинствам, имущественного положения, рождения или иного обстоятельства)¹²⁴.

Статья 14 не имеет самостоятельного значения, она дополняет другие нормативные статьи Конвенции и Протоколов: она обеспечивает отдельным лицам или группам лиц защиту от всех видов дискриминации при осуществлении прав и свобод, защищаемых этими статьями. Европейский суд по правам человека указал, что статья 14 может применяться даже без нарушения их требований и, в этой мере, она имеет самостоятельное значение, но все же она не должна применяться, если обстоятельства спора не подпадают под действие, по меньшей мере, одной из указанных норм¹²⁵.

В одном из первых своих решений, где Суд применил названные выше критерии, он констатировал нарушение ст. 14 в сочетании со ст. 2 Протокола № 1, которое выразилось в том, что в некоторых районах Бельгии дети из франкоязычных семей были лишены возможности получать школьное образование на родном языке (решение по делу «О языках в Бельгии» от 9 февраля 1967 г.)¹²⁶.

Более детально защита прав национальных меньшинств закреплена в Протоколе № 12 к Европейской конвенции.

Протокол № 12 к Европейской Конвенции о защите прав человека и основных свобод был принят 4 ноября 2000 года в Риме (вступил в силу 1 апреля 2005 года после ратификацией 10 странами). Парламентская Ассамблея Совета Европы еще в 1993 году в рекомендации 1201 (1993) предложила, чтобы Комитет министров принял дополнительный протокол по правам меньшинств к Европейской конвенции о правах человека. Протокол № 12 был подписан Молдовой 4 ноября 2000 года, но до настоящего времени не ратифицирован. Очевидно, что вступление в силу для

¹²³ Рамочная конвенция о защите национальных меньшинств. В: Проблемы толерантности межэтнических и межрелигиозных отношений. Справочно-методические материалы. Тамбов, 2005.

¹²⁴ Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: Convention de sauvegarde des Droits de l'Homme et des Libertés fondamentales. Пер. с англ. СПб., 1996.

¹²⁵ Де Сальвиа М. Прецеденты Европейского суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящиеся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. СПб, 2004, с. 742-743.

¹²⁶ Комментарий к Конвенции о защите прав человека и основных свобод и практике ее применения / Под общ. ред. д. ю. н., проф. В. А. Туманова и д. ю. н., проф. Л. М. Энтина. М., 2002. С.215.

Молдовы данного Протокола повлечет за собой значительное расширение компетенции Европейского суда по правам человека в сфере защиты прав национальных меньшинств Молдовы. Протокол закрепляет принцип, что все люди равны перед законом и имеют право на равную защиту законом. Статья 1 Протокола гласит, что пользование любым правом, признанным законом, должно быть обеспечено без какой бы то ни было дискриминации по признаку пола, расы, цвета кожи, языка, религии, политических или иных убеждений, национального или социального происхождения, принадлежности к национальным меньшинствам, имущественного положения, рождения или любого иного обстоятельства.

Европейская Хартия региональных языков и языков меньшинств была разработана по рекомендации Парламентской Ассамблеи Совета Европы и Европейского Парламента комиссией международных экспертов в области использования языков, созданной Комитетом министров Совета Европы. Она была принята Комитетом министров 25 июня 1992 года и открыта для подписания 5 июня 1992 года в Страсбурге¹²⁷. В рекомендации 1255 (1995) о защите прав национальных меньшинств, принятой 31 января 1995 года Парламентской Ассамблеей Совета Европы, содержится надежда, что Хартия будет вскоре подписана и ратифицирована подавляющим большинством государств-членов и что значительное число европейских государств, не являющихся членами Совета, станут ее участниками.

Парламентская ассамблея Совета Европы также рекомендовала Комитету министров предложить тем государствам-членам, которые еще не подписали, и тем государствам, которые еще не ратифицировали Европейскую хартию о региональных языках и языках меньшинств, сделать это как можно скорее.

Республика Молдова еще в 1995 г. заявила о своей готовности подписать и ратифицировать ее. Однако острота языковой ситуации в республике, сохранение напряженности в отношениях с восточными регионами страны, экономическая нестабильность, довольно частая смена состава правительства и другие факторы долгое время не позволяли Молдове вплотную вернуться к проблеме присоединения и ратификации Хартии¹²⁸. Хартия была подписана Молдовой лишь 11 июля 2002 года, но до сих пор не ратифицирована Парламентом.

Присоединение Республики Молдова к Европейской Хартии региональных языков и языков меньшинств будет способствовать улучшению межэтнических отношений; консолидирует механизмы продвижения языкового и культурного многообразия; принесет свой вклад в соответствие Молдовы европейским стандартам в этой области, будет способствовать интеграции в Европейский Союз.

Целью Хартии является способствование поддержке и развитию традиций и культурного наследия Европы посредством защиты исторических региональных языков или языков меньшинств Европы, некоторые из которых рискуют исчезнуть с течением времени.

Сутью Хартии является признание региональных языков или языков меньшинств как показателей культурного процветания. Пункты Части II относятся ко всем языкам, которые исторически использовались в государстве.

Хартия – единственный обязательный для исполнения документ международного уровня, направленный на защиту и поддержку региональных языков или языков меньшинств. Страны-участницы получают единую схему языковой политики, признанную на международном уровне. Вниманию стран-участниц предоставляется обширный практический опыт улучшения языковой среды. Государство подписывает и ратифицирует Хартию, намечая различные мероприятия для языков, которые защищаются в соответствии с Частью III Хартии (Часть III Хартии включает 68 пунктов, в которых описаны 98 мероприятий, разработанных в поддержку языков, которые были выбраны для защиты по условиям этой части Хартии. Для каждого языка должны быть

¹²⁷ Соболева А. К. Языковые права национальных меньшинств: Проблемы защиты. В: Российская и европейская правозащитные системы. Нижний Новгород, 2003, с. 148 - 163.

¹²⁸ Степанов В. Степанов В. П. Украинцы Молдовы: динамика этнической и гражданской идентичностей (1989–2005 гг.). Автореферат дисс. докт. хаб. истории. Кишинев, 2008, с. 16.

выполнены, по меньшей мере, 35 мероприятий из, по крайней мере, 6 областей общественной жизни)¹²⁹.

Хартия предоставляет полное руководство по защите в повседневной жизни.

Многие государства, подписавшие Хартию, теперь защищают и поддерживают языки, которые раньше даже не признавались частью культурного и лингвистического наследия страны. Хартия призывает государства проявлять уважение к географической области распространения региональных языков или языков меньшинств. В жизни этот принцип важен, например, при планировании изменений административных границ, если такое изменение может иметь негативные последствия для региональных языков или языков меньшинств.

Один из базовых принципов Хартии гласит, что использование языков не должно быть ограничено только личной жизнью. Необходимо поощрять использование языков в общественной жизни. Применяя этот принцип, государственные и местные власти разработали новые области употребления языков во всех сферах общественной жизни, таких как образование, экономика, средства массовой информации, работа административных органов власти и судов. Для развития любого языка крайне важно предоставлять возможность получить образование на всех уровнях. Хартия требует, чтобы государства предоставляли необходимые формы и средства преподавания и изучения всех региональных языков или языков меньшинств. Так, носители языка имеют право отправить детей в школу, которая предоставляет образование полностью на региональном языке или языке меньшинства, или в которой, по крайней мере, этот язык изучают как один из предметов на всех уровнях образования: от дошкольного до высшего. Государство обязано предоставить возможность такого образования и обеспечить соответствующую подготовку учителей.

Таким образом, во многих случаях удалось добиться улучшения ситуации с предоставлением образования на родном языке или обучением языку как предмету, в том числе и для тех языков, которые не защищены более подробной Частью III Хартии.

Носители языка могут выступать в суде на родном языке без дополнительных расходов на устный перевод или письменный перевод документов. Государство должно сделать так, чтобы документы на региональном языке или языке меньшинства признавались судом.

Носители языка могут заполнять формы и переписываться с административными органами на родном языке, использовать своё имя и географические названия так, как они звучат или пишутся на родном языке. Кроме того, региональный язык или язык меньшинства используется на дорожных знаках. Государство обязано сделать так, чтобы административная работа велась на региональном языке или языке меньшинства. Носители языков должны иметь возможность принимать телерадиовещание (целые каналы или регулярные трансляции) на родном языке, будь то государственные или коммерческие вещатели. Им должны быть доступны газеты и аудиовизуальные продукты на родном языке. Государство должно поддерживать вещание на региональных языках или языках меньшинств как часть государственного вещания, или поощрять владельцев частных каналов включать в эфир такие передачи, а также должным образом поддерживать производство средств аудиовизуальной информации. Носителям языка должны быть доступны зрелищные культурные мероприятия, богатые библиотеки и возможность книгоиздательства на родном языке, кроме того, должна развиваться собственная терминология. Государство берётся поощрять и поддерживать различного рода культурные мероприятия, а также обеспечивать участие представителей носителей языков в планировании культурных мероприятий. Носители языка могут обращаться за социальной поддержкой и помощью на родном языке. Использование региональных языков или языков меньшинств поощряется во всех сферах экономики. Государство обязано исключить все ограничения использования языков на рабочих местах, за исключением тех случаев, когда это полностью оправдано практическими соображениями.

Наибольшую выгоду от действия Хартии получают сами языки, а выгода, в данном случае, – это эффективное использование региональных языков или языков меньшинств во всех сферах

¹²⁹ Европейская Хартия региональных языков и языков меньшинств. В: Совет Европы: Документы по национальному вопросу / Сост. Ю. И. Вдовин; Ред. В. Е. Левтов. СПб., 2000.

общественной и личной жизни. Носители региональных языков или языков меньшинств играют главную роль в достижении этой цели. Языки могут жить и развиваться только за счёт ежедневного и активного употребления.

В течение года после ратификации Хартии государство представляет первый отчёт о политике, проведённой в соответствии с Частью II Хартии, и о мерах, предпринятых в соответствии с теми пунктами Части III, на которые государство согласилось. Следующие отчёты предоставляются каждые три года. Обычно государство готовит отчёт вместе с представителями носителей региональных языков или языков меньшинств. Государство обязано предать отчёт гласности. Кроме того, отчёт будет опубликован на веб-сайте Хартии. Совет Европы может организовывать семинары или встречи, чтобы помочь государству подготовить ратификацию Хартии. Государство-участник может по собственной инициативе собирать встречи для подготовки отчётов и во время распространения отчётов. Такие семинары или встречи могут быть организованы также для распространения информации, содержащейся в докладе Комитета экспертов по проведённому им исследованию или в рекомендациях, принятых Комитетом министров Совета Европы.

Определенная работа ведется и в рамках СНГ. Так, 21 октября 1994 г. была принята **Конвенция об обеспечении прав лиц, принадлежащих к национальным меньшинствам**¹³⁰.

Большая роль в закреплении и защите прав национальных меньшинств принадлежит ЮНЕСКО (Организация Объединённых Наций по вопросам образования, науки и культуры). Организация была создана 16 ноября 1945 г. и её штаб-квартира располагается в Париже. В настоящее время в организации насчитывается 193 государства-члена. Организация имеет следующие цели: содействовать укреплению мира и безопасности путем расширения сотрудничества народов в области образования, науки и культуры в интересах обеспечения всеобщего уважения справедливости, законности и прав человека, а также основных свобод, провозглашенных в Уставе Организации Объединённых Наций, для всех народов без различия расы, пола, языка или религии¹³¹.

Конвенция о борьбе с дискриминацией в области образования была принята 14 декабря 1960 года Генеральной конференцией Организации Объединённых Наций по вопросам образования, науки и культуры на её одиннадцатой сессии.

В Конвенции определено, что «дискриминация» охватывает всякое различие, исключение, ограничение или предпочтение по признаку расы, цвета кожи, пола, языка, религии, политических или иных убеждений, национального или социального происхождения, экономического положения или рождения, которое имеет целью или следствием уничтожение или нарушение равенства отношения в области образования.

Статья 3 Конвенции обязывает государства принять меры для ликвидации или предупреждения дискриминации, в том числе отменить все законодательные постановления и административные распоряжения и прекратить административную практику дискриминационного характера в области образования; устранить всякую дискриминацию при приеме учащихся в учебные заведения.

Статья 4 закрепляет обязанность государства разрабатывать, развивать и проводить в жизнь общегосударственную политику, использующую соответствующие национальным условиям и обычаям методы для осуществления равенства возможностей в области образования.

Декларация о расе и расовых предрассудках была принята и провозглашена Генеральной конференцией Организации Объединённых Наций по вопросам образования, науки и культуры на её двадцатой сессии 27 ноября 1978 года¹³².

В декларации отмечено, что все народы и все группы людей, каков бы ни был их состав или этническое происхождение, вносят свой самобытный вклад в расцвет цивилизаций и культур,

¹³⁰ Степанов В.П. Ук. соч., с.15.

¹³¹ Устав Организации Объединённых Наций по вопросам образования, науки и культуры. В: Горячев Ю.А. Московская школа и ЮНЕСКО. М., 2008, с. 173-174.

¹³² Декларация о правах лиц, принадлежащих к национальным или этническим, религиозным и языковым меньшинства. В: Проблемы толерантности межэтнических и межрелигиозных отношений. Справочно-методические материалы. Тамбов, 2005.

которые, в своем плюрализме и благодаря своему взаимопроникновению составляют всеобщее достояние человечества. Все люди принадлежат к одному и тому же виду и имеют общее происхождение, они рождаются равными в достоинстве и в правах, и все они составляют неотъемлемую часть человечества. Все люди и группы людей имеют право отличаться друг от друга, рассматривать себя как таковых и считаться такими. Однако многообразие форм жизни и право на различие ни при каких обстоятельствах не могут служить предлогом для расовых предрассудков; ни юридически, ни фактически они не могут служить оправданием какой бы то ни было дискриминационной практики.

Статья 2 Декларации гласит, что всякая теория, приписывающая превосходство или неполноценность отдельным расовым или этническим группам, которая давала бы право одним людям господствовать над другими или отвергать других, якобы низших по отношению к ним, или основывающая суждения об оценке на расовых различиях, научно несостоятельна и противоречит моральным и этическим принципам человечества.

В статье 3 закреплено положением о том, что любое различие, исключение, ограничение или предпочтение, основанное на признаках расы, цвета кожи, этнического или национального происхождения или религиозной нетерпимости, исходящей из расистских воззрений, которое нарушает или ставит под угрозу суверенное равенство государств и право народов на самоопределение или которое произвольным или дискриминационным образом ограничивает право на всестороннее развитие любого человека или группы людей, которое предполагает абсолютно равный доступ к средствам прогресса и полного расцвета личности и коллектива в атмосфере уважения ценностей, а также национальной и мировой культуры, несовместимо с требованиями справедливого международного порядка, гарантирующего уважение прав человека.

Декларации гласит, что государство в соответствии со своими конституционными принципами и процедурами, а также все компетентные органы и все работники образования несут ответственность за то, чтобы ресурсы в области образования всех стран использовались для борьбы с расизмом.

Статья 6 закрепляет обязанность государство принимать все надлежащие меры, включая законодательные, в особенности в области образования, культуры и информации, в целях предотвращения, запрещения и ликвидации расизма, расовой пропаганды, расовой сегрегации.

Статья 9 гласит, что принцип равенства в достоинстве и правах всех людей и всех народов, независимо от расы, цвета кожи и происхождения, является общепринятым принципом, признанным в международном праве. Следовательно, любая форма расовой дискриминации, проводимая государством, является нарушением международного права, влекущим за собой международную ответственность государства.

Декларация принципов толерантности, принятая ЮНЕСКО 16 ноября 1995 года гласит, что толерантность означает уважение, принятие и правильное понимание богатого многообразия культур мира, форм самовыражения и способов проявлений человеческой индивидуальности. Ей способствуют знания, открытость, общение и свобода мысли, совести и убеждений. Толерантность – это гармония в многообразии, это не только моральный долг, но и политическая, и правовая потребность. Толерантность – это добродетель, которая делает возможным достижение мира и способствует замене культуры войны культурой мира.

Толерантность – это не уступка, снисхождение или потворство, это, прежде всего, активное отношение, формулируемое на основе признания универсальных прав и основных свобод человека. Ни при каких обстоятельствах толерантность не может служить оправданием посягательств на эти основные ценности, толерантность должны проявлять отдельные люди, группы и государства.

В целях мобилизации общественности, привлечения внимания к опасностям, кроющимся в нетерпимости, и укрепления приверженности и активизации действий в поддержку поощрения толерантности и воспитания в ее духе, ЮНЕСКО провозгласил 16 ноября ежегодно отмечаемым Международным днем, посвященным толерантности¹³³.

¹³³ Декларация принципов толерантности. В: Проблемы толерантности межэтнических и межрелигиозных отношений. Справочно-методические материалы. Тамбов, 2005.

Генеральная Ассамблея Организации Объединенных Наций провозгласила 2010 год Международным годом сближения культур и возложила на ЮНЕСКО роль ведущего учреждения по проведению этого года. Цель этого Международного года заключается в оказании содействия тому, чтобы распутать клубок неведения, предрассудков и социального отчуждения, которые порождают напряженность, являются причиной отсутствия безопасности, насилия и конфликтов. Речь идет о том, чтобы, выступая в поддержку диалога и лучшего понимания друг друга, содействовать уважению культуры другого и разрушить барьеры между различными культурами.

Обмен и диалог между культурами являются наилучшим орудием построения мира. В рамках Международного года сближения культур ЮНЕСКО организовала ряд мероприятий, посвященных Международному фестивалю культурного разнообразия (17-26 мая) и празднованию Всемирного дня культурного разнообразия 21 мая.

Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе (ОБСЕ) также осуществляет борьбу с дискриминацией.

В *Заключительном акте Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе*¹³⁴ от 1 августа 1975 года было выделено положение о национальных меньшинствах, закреплено обязательство государств-участников "уважать права лиц, принадлежащих к таким меньшинствам" и защищать их законные интересы, "уважать права человека и основные свободы, включая свободу мысли, совести, религии и убеждений, для всех, без различия расы, пола, языка и религии"¹³⁵.

Значение этого факта трудно переоценить, если учесть, что на международном универсальном уровне вплоть до 1992 года, когда в ООН была принята "Декларация о правах лиц, принадлежащих национальным или этническим, религиозным и языковым меньшинствам", с осторожностью относились к выделению национальных меньшинств в особую общность индивидов, нуждающихся в защите. В Комиссии ЭКОСОС (Экономический и Социальный Совет ООН) по правам человека на начальной стадии ее деятельности, например, считали, что если национальные меньшинства приобретут специальную защиту по международному праву, то с учетом фактического проживания представителей того или иного народа на территории ряда государств могут возникнуть противоречия между отдельными странами¹³⁶.

В решениях Совета Министров ОБСЕ в Порто (МС.DD/6/02), Маастрихте (МС.DEC/4/03) и Софии (МС.DEC/12/04), на конференции ОБСЕ по антисемитизму (Берлин, 28 и 29 апреля 2004 г.), встречи ОБСЕ по расистской, антисемитской пропаганде в Интернете (Париж, 16 и 17 июня 2004 г.), и конференции ОБСЕ по толерантности и борьбе с расизмом, ксенофобией и дискриминацией (Брюссель, 13-14 сентября 2004 г.), Конференции ОБСЕ по борьбе с антисемитизмом и другими формами нетерпимости (Кордоба, 8-9 июня 2005 г.) отмечено, что случаи нетерпимости и дискриминации представляют угрозу демократии¹³⁷.

В *Кордобской декларации* (итоговый документ Конференции ОБСЕ по борьбе с антисемитизмом и другими формами нетерпимости) отмечено: скорбя о десятках миллионов жертв войны, Холокоста, оккупаций и репрессий, осуждая все формы этнических чисток и вспоминая наши обязательства предпринять все возможное для предотвращения попыток геноцида сейчас и в будущем; помня важность открытого и прозрачного межконфессионального и межкультурного диалога и партнерства ради толерантности, уважения и взаимного понимания и укрепления свободы верования и религий через прозрачные и недискриминационные законы, положения и практики; абсолютно осуждая расизм, ксенофобию, антисемитизм, другие формы нетерпимости и дискриминации, включая те, которые направлены против мусульман и христиан, а также подстрекательства к преступлениям ненависти на почве расы, цвета, пола, языка, религии, политических или других мнениях, национальном или социальном происхождении, рождении или

¹³⁴ В 1994 году на Будапештской встрече на высшем уровне было принято решение о переименовании СБСЕ с 1 января 1995 в ОБСЕ - Организацию по безопасности и сотрудничеству в Европе.

¹³⁵ Заключительный акт Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе, Хельсинки, 30 июля - 1 августа 1975 г. М., 1987.

¹³⁶ Пешперова И. Ю. Ук. соч., с. 2-6.

¹³⁷ Кордобская декларация. Итоговый документ Конференции ОБСЕ по борьбе с антисемитизмом и другими формами нетерпимости в Кордобе, 8-9 июня 2005 года. [on-line] <http://www.hri.ru> (Дата посещения: 13.03.2011).

другом статусе, и подтверждая существующие обязательства ОБСЕ в этих областях; настаивая на том, что международные события или политические проблемы никогда не являются оправданием для расизма, ксенофобии, дискриминации, включая мусульман, христиан и членов других религий, и что международные события или политические проблемы в Израиле или где-либо еще на Ближнем Востоке никогда не оправдывают антисемитизм; помня об обязательстве развивать эффективные методы сбора и хранения надежной информации и статистики об антисемитских и других преступлениях ненависти и похожих инцидентах обусловленных нетерпимостью для выработки стратегии борьбы с ними; помня о том, что соответствующее законодательство и деятельность правоохранительных органов необходимы для преодоления нетерпимости и дискриминации и что власти государств-участников ОБСЕ играют ключевую роль в принятии и внедрении такого законодательства и осуществлении эффективного мониторинга и деятельности правоохранительных органов; помня о важности образования, включая образование о Холокосте и антисемитизме, как мерах предотвращения и ответа на все формы нетерпимости и дискриминации, а также содействия интеграции и уважения многообразия; помня о важной роли средств массовой информации, включая Интернет, в борьбе с ненавистью, способствующих толерантности через информационные и образовательные программы, а также отражающих позитивный вклад разнообразия в общество.

Офис демократических институтов и прав человека предлагает консультации членам ОБСЕ по образованию в области Холокоста, по программам, предлагающим помощь государствам-членам в области законодательства, правоохранительных практик, сбора данных и по обмену лучшими методами в области борьбы с расистской, ксенофобской и антисемитской пропагандой в Интернете¹³⁸.

Документ Копенгагенского совещания Конференции по человеческому измерению СБСЕ от 29 июня 1990 г. гласит, что государства-участники признают, что вопросы, относящиеся к национальным меньшинствам, могут быть удовлетворительным образом решены только в демократических политических рамках, основанных на верховенстве закона, в условиях функционирования независимой судебной системы. Эти рамки гарантируют полное уважение прав человека и основных свобод, равные права и положение всех граждан, свободное выражение всех их законных интересов и чаяний, политический плюрализм, социальную терпимость и выполнение правовых норм, ставящих эффективные препятствия на пути злоупотребления государственной властью.

Лица, принадлежащие к национальным меньшинствам, имеют право полностью и эффективно осуществлять свои права человека и основные свободы без какой-либо дискриминации и в условиях полного равенства перед законом.

Государства-участники примут, в случае необходимости, специальные меры с целью гарантировать лицам, принадлежащим к национальным меньшинствам, полное равенство с другими гражданами в осуществлении прав человека и основных свобод и пользовании ими.

Принадлежность лица к национальному меньшинству является предметом его личного выбора, и никакие неблагоприятные последствия не могут возникать из осуществления такого выбора. Лица, принадлежащие к национальным меньшинствам, имеют право свободно выражать, сохранять и развивать свою этническую, культурную, языковую или религиозную самобытность и поддерживать и развивать свою культуру во всех ее аспектах, не подвергаясь каким-либо попыткам ассимиляции вопреки своей воли. В частности, они имеют право: свободно пользоваться своим родным языком в личной и общественной жизни; создавать и поддерживать свои собственные образовательные, культурные и религиозные учреждения, организации или ассоциации, которые могут искать добровольную финансовую и другую помощь, а также государственную поддержку в соответствии с национальным законодательством; исповедовать свою религию, в том числе приобретать, обладать и использовать религиозные материалы и осуществлять религиозную деятельность в области образования на своем родном языке; устанавливать и поддерживать беспрепятственные контакты между собой в пределах своей страны, а также через границы с гражданами других государств, с которыми они имеют общее

¹³⁸ Там же.

этническое или национальное происхождение, культурное наследие или религиозные верования; распространять информацию, иметь доступ к ней и обмениваться информацией на своем родном языке; создавать и поддерживать организации или ассоциации в пределах своей страны и участвовать в деятельности международных неправительственных организаций.

Документ Копенгагенского совещания Конференции по человеческому измерению СБСЕ закрепил обязанность государств защищать этническую, культурную, языковую и религиозную самобытность национальных меньшинств на своей территории и создавать условия для поощрения этой самобытности, принимать необходимые меры с этой целью после проведения надлежащих консультаций, включая контакты с организациями или ассоциациями таких меньшинств, в соответствии с процедурой принятия решений каждого государства.

Государствам необходимо стремиться гарантировать, чтобы лица, принадлежащие к национальным меньшинствам, вне зависимости от необходимости изучать официальный язык или официальные языки соответствующего государства, имели надлежащие возможности для обучения своему родному языку или на своем родном языке, а также, там, где это возможно и необходимо, для его использования в государственных органах в соответствии с применяемым национальным законодательством. В контексте преподавания истории и культуры в учебных заведениях они также будут учитывать историю и культуру национальных меньшинств.

Государства-участники обязаны уважать право лиц, принадлежащих к национальным меньшинствам, на эффективное участие в государственных делах, включая участие в делах, относящихся к защите и поощрению самобытности таких меньшинств.

Государства-участники отмечают усилия, предпринятые с целью защиты и создания условий для поощрения этнической, культурной, языковой и религиозной самобытности определенных национальных меньшинств путем создания в качестве одного из возможных средств для достижения этих целей, в соответствии с политикой заинтересованного государства, надлежащих местных или автономных органов управления, отвечающих конкретным историческим и территориальным условиям таких меньшинств.

Государства-участники признают особую важность развития конструктивного сотрудничества между ними по вопросам национальных меньшинств. Такое сотрудничество имеет своей целью содействие взаимопониманию и доверию, дружественным и добрососедским отношениям, международному миру, безопасности и справедливости.

Каждое государство-участник будет содействовать климату взаимного уважения, понимания, сотрудничества и солидарности между всеми лицами, проживающими на его территории, без различия этнического или национального происхождения или религии и будут поощрять решение проблем с помощью диалога, основанного на принципах верховенства закона.

Таким образом, международное право содержит огромное количество актов, реально защищающих права этнических меньшинств. Многие из этих актов послужили образцом для создания национальной законодательной базы по охране прав этнических меньшинств.

Список литературы:

1. Боршевский А., Сосна А. Права национальных меньшинств: международное законодательство. В: Международное публичное и частное право. 2009, №3, с. 19-20.
2. Боршевский А.П. Международное законодательство о правах национальных меньшинств и положение в Молдове. В: Закон и жизнь. 2008, № 8, с. 30-34.
3. Боршевский А.П. Обучение демократии. Учебно-методическое пособие. Кишинев, 2008. 100 с.
4. Боршевский А.П. Права национальных меньшинств: международное законодательство и ситуация в Республике Молдова. В: Republica Moldova - casa noastră comună. Materialele conferinței republicane științifico-practice. Chișinău, 21 august 2006. Culegere de lucrări științifice, p. 42-47.
5. Де Сальвиа М. Прецеденты Европейского суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящиеся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. СПб, 2004, с. 742-743.
6. Декларация о правах лиц, принадлежащих к национальным или этническим, религиозным и языковым меньшинствам. В: Проблемы толерантности межэтнических и межрелигиозных отношений. Справочно-методические материалы. Тамбов, 2005.

7. Декларация принципов толерантности. В: Проблемы толерантности межэтнических и межрелигиозных отношений. Справочно-методические материалы. Тамбов, 2005.
8. Долотказина А. А. Правовой статус национальных меньшинств. В: Пробелы в российском законодательстве. 2009, № 4, с. 39 – 41.
9. Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: Convention de sauvegarde des Droits de l'Homme et des Libertés fondamentales. Пер. с англ. СПб., 1996.
10. Европейская Хартия региональных языков и языков меньшинств. В: Совет Европы: Документы по национальному вопросу /Сост. Ю. И. Вдовин; Ред. В. Е. Левтов. СПб., 2000.
11. Заключительный акт Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе, Хельсинки, 30 июля - 1 августа 1975 г. М., 1987.
12. Ковригина М. В. Обеспечение прав национальных меньшинств в демократическом государстве. В: Международное публичное и частное право. 2007, № 5, с. 2 – 4.
13. Комментарий к Конвенции о защите прав человека и основных свобод и практике ее применения / Под общ. ред. д. ю. н., проф. В. А. Туманова и д. ю. н., проф. Л. М. Энтина. М., 2002. 215 с.
14. Кордобская декларация. Итоговый документ Конференции ОБСЕ по борьбе с антисемитизмом и другими формами нетерпимости в Кордобе, 8-9 июня 2005 года. [on-line] <http://www.hri.ru> (Дата посещения: 13.03.2011).
15. Кочарян В. В. Национальные меньшинства и их защита в международном праве. В: Правоведение. 1995, № 2, с. 29 – 44.
16. Международная конвенция о ликвидации всех форм расовой дискриминации. В: Боршевский А.П. Основные права и свободы граждан в ведущих демократических странах мира и в Молдове. Кишинев, 2004, с. 240-250.
17. Международный Пакт о гражданских и политических правах. В: Международные акты о правах человека. Москва, 1999.
18. Пешперова И. Ю. Права национальных меньшинств и их защита в рамках Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе (ОБСЕ). Автореферат дисс. канд. юрид. наук. СПб., 1998.
19. Постановление Конституционного Суда РМ О контроле конституционности некоторых положений ст. 155/3 Уголовного кодекса в редакции Закона № 1436-ХІІІ от 24 декабря 1997 года «О внесении изменений и дополнений в Уголовный кодекс» № 17 от 2 .04. 2002. В: Мониторул Официал Републики Молдова. 2002, № 50-52.
20. Рамочная конвенция о защите национальных меньшинств. В: Проблемы толерантности межэтнических и межрелигиозных отношений. Справочно-методические материалы. Тамбов, 2005.
21. Решетов Ю. А. Ликвидация расовой дискриминации - правовой императив человечества. В: Московский журнал международного права. 1998. Специальный выпуск (декабрь), с. 79 – 83.
22. Соболева А. К. Языковые права национальных меньшинств: Проблемы защиты. В: Российская и европейская правозащитные системы. Нижний Новгород, 2003, с. 148 - 163.
23. Сосна Б., Боршевский А., Петров В. Права человека в странах Европейского Союза. Измаил: Измайльский Институт водного транспорта, 2009.
24. Степанов В. П. Украинцы Молдовы: динамика этнической и гражданской идентичностей (1989–2005 гг.). Автореферат дисс. док. хаб. истории. Кишинев, 2008.
25. Устав Организации Объединённых Наций по вопросам образования, науки и культуры. В: Горячев Ю.А. Московская школа и ЮНЕСКО. М., 2008.
26. Федоров К. М. Рамочная конвенция Совета Европы о защите национальных меньшинств. В: Московский журнал международного права. 2007, № 2, с. 53 – 67.
27. Borșevski A. Caracteristica legislației internaționale prin prisma drepturilor minorităților naționale. În: Buletinul clinicilor juridice. 2007, nr. 5, p.19 - 20.

REFLECTAREA ÎN LITERATURA DE SPECIALITATE A ASPECTELOR CONFLICTUALE PRIVIND CONDIȚIILE DE FORMĂ ALE ACTULUI JURIDIC

Violeta COJOCARU*
Raluca-Oana ANDONE**

ОТРАЖЕНИЕ В СПЕЦИАЛИЗИРОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ КОНФЛИКТНЫХ АСПЕКТОВ ФОРМАЛЬНЫХ ТРЕБОВАНИЙ ЮРИДИЧЕСКОГО АКТА

Настоящая статья анализирует коллизионные аспекты, касающиеся условий формы сделки на основании статьи 1609 Гражданского кодекса Республики Молдова (книга V- «международное частное право»).

Требования к форме сделки устанавливаются законом государства, определяющим существо сделки. Сделка, совершенная за пределами Республики Молдова, считается действительной с точки зрения формы, если она соответствует одному из следующих условий: а) соблюден закон места, где она совершена; б) соблюдены требования законодательства Республики Молдова; в) соблюден национальный закон или закон места жительства совершившего ее лица; д) она является действительной в соответствии с законом, применяемым к органу, рассматривающему ее действительность.

Составление, изменение или отмена завещания считаются действительными, если актом соблюдены требования к форме, применяемые в момент его совершения, изменения или отмены либо в момент смерти наследодателя, согласно одному из следующих законов: а) национальному закону наследодателя; б) закону места жительства наследодателя; в) закону места совершения, изменения или отмены акта; д) закону места нахождения недвижимости, являющейся предметом наследования по завещанию; е) закону судебной инстанции или органа, осуществляющего процедуру передачи наследственного имущества.

THE SPECIALITY LITERATURE REFLECTION OF THE CONFLICT OF LAWS ASPECTS REGARDING THE FORMAL VALIDITY CONDITIONS OF THE JURIDICAL ACT

The paper presents conflict of laws aspects regarding the formal validity conditions of the juridical act reflected in the legislation of the Republic of Moldova and in the speciality literature, starting from the dispositions of art. 1609 of the Moldavian Civil Code (the V-th Book – „International private law”).

The formal validity conditions of the juridical act are established by the law of the country that governs the material conditions of the juridical act. The juridical act signed outside the Moldavian borders is considered to be formally valid if it fulfills one of the following conditions: а) the law of the country where the contract was signed; б) the requirements of the Moldavian law are complied with; в) the national law or the domicile law of the person that signed it; д) is valid according to the law applicable to the authority that examines the validity of the juridical act.

The signing, the modification or the revoking of the will are considered to be valid if the juridical act fulfills the formal validity conditions applicable at the moment when it was signed, modified or revoked, or at the decease date of the testator, according to one of the following laws: - the national law of the testator; - the domicile law of the testator; - the law of the country where the will was signed, modified or revoked; - the law of the place where the testament immovables are situated; - the law of the court of justice or of the body that fulfills the transfer procedure of the inheritance.

În contextul tranziției dificile a Republicii Moldova către o economie de piață competitivă, care a generat schimbări radicale ce necesită un cadru juridic adecvat, actul juridic reprezintă o instituție fundamentală care stă la temelia reglementării raporturilor juridice de drept privat cu elemente de extraneitate.

* Violeta COJOCARU - doctor habilitat, conf. univ., USM.

** Raluca-Oana ANDONE - lector universitar, Universitatea „Petre Andrei”, Iași, România.

Legea aplicabilă condițiilor de formă ale actului juridic este reglementată în Cartea a V-a din Codul civil al Republicii Moldova, dedicată dreptului internațional privat și într-o serie de tratate bilaterale referitoare la asistența juridică în materie civilă și comercială semnate de Republica Moldova cu Republica Azerbaidjan, Republica Letonia, Republica Lituania, România, Rusia, Ucraina, Republica Italiană (aceasta încă nu este în vigoare), Republica Turcia, Republica Populară Ungară, Republica Cehia și Republica Slovacă. De asemenea, există dispoziții în domeniul care constituie obiectul nostru de studiu și în convenții internaționale semnate de Republica Moldova, precum Convenția CSI (Comunității Statelor Independente) cu privire la asistența juridică și raporturile juridice în materie civilă, familială și penală din 22 ianuarie 1993 de la Minsk, Convenția europeană de arbitraj comercial internațional de la Geneva din 1961, Convenția ONU (Organizației Națiunilor Unite) pentru recunoașterea și executarea sentințelor arbitrale străine din 10 iunie 1958 de la New York.

Această temă a constituit o preocupare pentru autorii moldoveni V. Babară și M. Buruiană, autorii români I. P. Filipescu, M.V. Jakotă, D. A. Sitaru, O. Ungureanu, C. Jugastru și A. Circa, D. Lupașcu, I. Macovei, I. Chelaru și G. Gheorghiu, T.R. Popescu, M. Avram și R. Bobei, G. Gheorghiu și N. Enache, autorii străini consacrați Y. Loussouarn și P. Bourel, H. Batiffol, J.P. Niboyet, J. Derruppé, R.H. Graveson și C.F. Forsyth.

Autorul român Gh. Beleiu consideră că, în sens restrâns, *forma actului juridic reprezintă modalitatea de exteriorizare a voinței, realizată cu intenția de a produce efecte juridice*, adică de a crea, modifica sau stinge un raport juridic. În sensul larg al noțiunii, forma actului juridic desemnează condițiile de formă ce trebuie îndeplinite de actul juridic pentru valabilitatea sa, pentru proba sa și pentru opozabilitatea sa față de terți¹³⁹.

Forma actului juridic este reglementată în art. 208-215 C.civ R.M. Astfel, art. 208 alin. 2 și 209 C. civ. R.M. prevăd faptul că forma actului juridic este o condiție de valabilitate numai în cazurile expres prevăzute de lege, consacrand prin "*forma verbală a actului juridic*" principiul *consensualismului existent* și în dreptul român. Astfel, actul juridic pentru care legea sau acordul părților nu stabilește formă scrisă sau autentică poate fi încheiat verbal. Actul juridic care poate fi încheiat verbal se consideră încheiat și în cazul în care comportamentul persoanei arată vădit voința de a-l încheia. Tăcerea este considerată ca o exprimare a voinței de a încheia actul juridic în cazurile prevăzute de lege sau de acordul părților.

"*Forma scrisă a actului juridic*" este consacrată în art. 210-211 C. civ. R.M., care prevede faptul că trebuie să fie încheiate în scris actele juridice dintre persoanele juridice și cele dintre persoanele juridice și persoanele fizice, iar actele juridice dintre persoanele fizice numai dacă valoarea obiectului actului juridic depășește 1000 lei moldovenești, iar în cazurile prevăzute de lege, indiferent de valoarea obiectului. Există și o excepție: ipoteza în care momentul încheierii coincide cu momentul executării. Dacă, din cauza unei deficiențe fizice, boli sau din alte cauze, persoana nu poate semna cu propria mână actul juridic, atunci, în baza împuternicirii date de ea, actul juridic poate fi semnat de o altă persoană. Semnătura terțului trebuie să fie certificată de notar sau de o altă persoană împuternicită prin lege, arătându-se cauza în a cărei virtute cel care a încheiat actul juridic nu a putut semna cu propria mână. Nerespectarea formei scrise a actului juridic face să decadă părțile din dreptul de a cere, în caz de litigiu, proba cu martori pentru dovedirea actului juridic și atrage nulitatea lui numai în cazul în care acest efect este expres prevăzut de lege sau prin acordul părților.

În opinia autorilor moldoveni S. Băieș și N. Roșca, actul juridic încheiat în scris este acel document în care voința este expusă de persoana care îl semnează, care poate fi un singur document, în cazul actului unilateral, sau, în ipoteza contractului, un singur document semnat de ambele părți ori două documente, unul semnat de o parte și altul de cealaltă parte, schimbate reciproc, procedură stabilă și în art. 210 alin. 2 C. civ. R.M. Utilizarea mijloacelor tehnice la semnarea actului juridic este permisă în cazul și în modul stabilit de lege ori prin acordul părților, conform art. 210 alin. 3 C.civ. R.M.

Art. 212 C. civ. R.M., intitulat "*Forma autentică a actului juridic*", prevede faptul că aceasta este obligatorie în cazurile stabilite de lege și în cele prevăzute prin acordul părților, chiar dacă legea nu cere forma autentică. Nerespectarea formei autentice atrage nulitatea actului juridic, conform art. 213 C. civ. R.M. Autentificarea notarială a actului juridic se face în conformitate cu prevederile Legii nr. 1453/2002

¹³⁹ Beleiu G. Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil. București: Universul Juridic, 2003, p. 172.

cu privire la notariat¹⁴⁰. S. Băieș și N. Roșca consideră că în Codul civil se regăsesc puține dispoziții prin care se cere autentificarea notarială a actului juridic. De exemplu, se cere forma autentică în cazul actelor juridice importante: - procura de substituie (art. 253 alin. 2); - actul juridic de constituire a servituții (art. 431 alin. 2); - contractul de ipotecă (art. 468 alin. 2); - testamentul autentic (art. 1458 lit. b).

Art. 214 C. civ. R.M., intitulat "Înregistrarea actului juridic", consacră *forma cerută pentru opozabilitatea față de terți* prin faptul că actul juridic care are ca obiect bunuri imobile urmează să fie înregistrat în modul stabilit prin lege. Poate fi stabilită prin lege condiția înregistrării unor alte acte juridice. Modalitatea de înregistrare a actelor juridice care are ca obiect bunuri imobile este stabilită în Legea cadastrului bunurilor imobile¹⁴¹. Nerespectarea acestei cerințe de formă nu atrage nulitatea actului juridic, ci inopozabilitatea actului juridic, adică imposibilitatea părților de a invoca drepturile izvorâte din actul juridic respectiv față de terți, care, pot ignora actul încheiat. Între părți, însă, actul respectiv își produce toate efectele. Această condiție de formă este cerută de lege în mod obligatoriu în materia drepturilor reale, existând interesul ca acestea să fie aduse la cunoștința terțelor persoane.

Gh. Chibac, A. Băieșu, Al. Rotari și O. Ifrim consideră că, pornind de la importanța și gravitatea efectelor pe care le produce un testament, pentru protejarea voinței testatorului împotriva unor influențe și presiuni, precum și pentru a exclude orice dubiu referitor la existența și sensul manifestării de voință a testatorului, legea prevede, sub sancțiunea nulității absolute, anumite forme testamentare pe care trebuie să le ia voința testatorului pentru a produce efecte juridice¹⁴². În art. 1458 C. civ. R.M. sunt prevăzute *formele în care se pot întocmi testamentele*: - *olograf*, adică scris în întregime personal, datat și semnat de testator; - *autentificat notarial și cel asimilat lui*; - *mistic*, însemnând cel scris în întregime, datat și semnat de testator, strâns și sigilat și apoi prezentat notarului, care aplică inscripția de autentificare pe plic și îl semnează împreună cu testatorul. Așadar, legislația Republicii Moldova nu recunoaște valabilitatea testamentului verbal (nucupativ).

Conform art. 1459 C. civ. R.M., *sunt asimilate celor autentificate notarial testamentele autentificate de următoarele persoane*: - medicul principal, șeful, adjuncții lor în probleme medicale, medicul de serviciu al spitalului, al unei alte instituții medicale, al sanatoriului, directorul sau medical principal al azilului pentru invalizi și bătrâni dacă testatorul se tratează sau locuiește într-o astfel de instituție; șeful expedițiilor de explorări, expedițiilor geografice și a altor expediții similare, dacă testatorul se află într-o astfel de expediție; - căpitanul navei sau aeronavei, dacă testatorul se află pe navă sau în aeronavă; - comandantul unității, institutului și colegiului militar dacă la locul aflării lor nu există notar și dacă testatorul este militar sau îndeplinește serviciul în unitatea militară sau este persoană civilă sau membru al familiei acestuia; - șeful instituției de privațiune de libertate dacă testatorul se afla în locuri de privațiune de libertate. Testamentul astfel autentificat se expediază cel târziu a doua zi după autentificare unuia dintre notarii de la locul instituției în cauză.

Potrivit legii române, testamentul poate fi olograf, încheiat prin act autentic sau în formă mistică. Art. 1040 C. civ. român din 2009 reglementează doar testamentul în formă olografă sau autentică, dispărând forma mistică, însă reglementează testamentele privilegiate, întocmite în condiții speciale.

Trecând la normele conflictuale aplicabile formei actului juridic, conform art. 1609 alin. 1 C.civ. R.M.¹⁴³, condițiile de formă ale actului juridic sunt stabilite de legea statului care guvernează fondului actului juridic. Actul juridic încheiat în afara teritoriului Republicii Moldova se consideră valabil din punctul de vedere al formei dacă îndeplinește una din următoarele condiții: a) este respectată legea locului unde a fost întocmit; b) sunt respectate exigențele legislației Republicii Moldova; c) este respectată legea națională sau legea domiciliului persoanei care l-a întocmit; d) este valabil conform legii aplicabile autorității care examinează validitatea actului juridic. Potrivit art. 1609 alin. 2 teza a II-a, dacă legea aplicabilă fondului actului juridic impune o anumită formă autentică, această cerință nu poate fi înlăturată,

¹⁴⁰ Legea cu privire la notariat. Nr. 1453-XV din 8 noiembrie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 154-157. <http://lex.justice.md>. (accesat 25.02.2011).

¹⁴¹ Legea cadastrului bunurilor imobile. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr. 44-46. <http://lex.justice.md>. (accesat 25.02.2011).

¹⁴² Chibac Gh. ș.a. Drept civil. Contracte și succesiuni. Vol. III. Chișinău: Cartier, 2010, p. 529.

¹⁴³ Codul civil al Republicii Moldova. Nr. 1107-XV din 6 iunie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.2002, nr. 82-86/661. Republicat cu modificări și completări în Monitorul Oficial al Republicii Moldova 01.08.2008, nr. 140-142/574.

chiar dacă actul juridic este întocmit în străinătate. Dispoziții asemănătoare se regăsesc în art. 71-72 din Legea română nr. 105/1992 și în art. 2639 C. civ. român din 2009¹⁴⁴.

Articolul amintit reglementează o normă conflictuală principală și mai multe norme conflictuale subsidiare în materia formei actului juridic, consideră V. Babară¹⁴⁵. Astfel, în principal, condițiile de formă ale actului juridic sunt stabilite de legea care guvernează fondul actului juridic (care se aplică atât în materia actelor juridice unilaterale, cât și a contractelor), iar, cu caracter subsidiar față de aceasta, de legea locului întocmirii actului (fie act juridic unilateral, fie contract), de legea națională sau legea domiciliului persoanei care l-a întocmit (aplicabilă numai actelor unilaterale), respectiv de legea autorității care examinează validitatea actului juridic (*auctor regit actum*).

Referitor la ipoteza precizată la litera c) a art. 1609 alin. 1 C. civ. R.M., autorul V. Babară consideră că aceasta ar putea fi aplicată și în materia contractelor în situația la care se referă art. 1613 alin. 2 lit. a C.civ. R.M., care dispune că un contract este valabil încheiat dacă părțile contractante se află, la momentul încheierii contractului, în state diferite și sunt respectate condițiile de formă potrivit legislației unuia dintre aceste state¹⁴⁶.

Cât privește regula *auctor regit actum*, aceasta se aplică în cazul în care validitatea actului juridic este examinată de o autoritate a unui stat în străinătate, însă, în cazul în care autoritatea care îi examinează validitatea este una din țara forului, atunci se va aplica regula *locus regit actum*.

Art. 1609 alin. 1 C.civ. R.M. se aplică formei actelor juridice unilaterale, bilaterale și multilaterale, prin trimiterea de la art. 1613 alin. 1. Alin. 2 al art. 1609 se aplică fondului actelor juridice unilaterale. Doar cu privire la forma actelor juridice bilaterale se aplică art. 1613, iar cu privire la fondul acestora, se aplică art. 1610 - 1611. În materia fondului actelor multilaterale se aplică art. 1610 - 1611 C.civ. R.M.

Între statutul formei și statutul actului există o concordanță, întrucât statutul actului este folosit pentru determinarea statutului formei. În opinia autorului M. Buruiană, specificul statutului formei constă în faptul că, pe lângă legătura cu statutul actului juridic din prima teză a alin. 1 din art. 1609 C. civ. R.M., la lit. a-d din teza a doua a acestui articol se face în mod alternativ legătura cu locul întocmirii actului juridic, respectarea exigențelor legislației Republicii Moldova, naționalitatea sau domiciliul persoanei care l-a întocmit și autoritatea care examinează validitatea actului juridic, în scopul de a favoriza validarea formei actului juridic (*favor negotii*)¹⁴⁷. Deși, din modul de redactare al acestui text de lege s-ar putea deduce subsidiaritatea statutelor formei enumerate în teza a doua față de statutul formei reglementat în teza întâi, toate statutele formei au rang egal în ce privește forma actelor unilaterale.

În ipoteza în care există mai multe statute ale formei și nici unul nu este respectat, iar fiecare prevede diferite sancțiuni pentru nerespectarea formei actului juridic, atunci se va aplica acel statut al formei care prevede sancțiunea cea mai blândă. Totuși, dacă statutul formei este reglementat de legea Republicii Moldova, trebuie luate în considerare dispozițiile Codului civil care stabilesc principiul libertății formei actului juridic, cu excepția cazurilor în care legea impune o anumită formă.

Referitor la *caracterul normelor conflictuale cu privire la forma actelor juridice*, V. Babară consideră că, dacă acestea sunt privite prin raportare una la cealaltă, au un caracter facultativ (alternativ), însemnând că actul juridic poate fi încheiat în oricare din formele prevăzute la art. 1609 alin. 1 și la art. 1613 C. civ. R.M., dar, dacă sunt privite în ansamblu, adică în afara sferei enumerării lor, au un caracter imperativ, întrucât nu se poate deroga de la aplicarea acestora prin alegerea altei legi. Totuși, există și excepții de la imperativitatea lor, prevăzute de art. 458 C. proc. civ. R.M.: - în privința mijloacelor de probă pentru dovedirea unui act juridic și a puterii doveditoare a înscrisului care îl constată, regula *locus regit actum* e facultativă cu *lex voluntatis*; - regula *locus regit actum* are un caracter imperativ în materia dovezii actelor de stare civilă și a puterii lor doveditoare¹⁴⁸.

În opinia lui I.P. Filipescu, prin raportare la dreptul internațional privat român, regula *locus regit actum* are un caracter facultativ când ne referim la un act sub semnătură privată, întrucât cetățenii români

¹⁴⁴ Andone R. Condiții de formă ale actului juridic în dreptul internațional privat. Comparație între reglementarea română și cea din Republica Moldova. În: Studii și cercetări juridice europene. Vol. I, Conferința internațională a doctoranzilor în Drept din Timișoara - aprilie 2010. Timișoara: Wolters Kluwer, 2010, p. 17-32.

¹⁴⁵ Babară V. Drept internațional privat. Chișinău: Elena V.I., 2009, p. 238.

¹⁴⁶ Babară V. Drept internațional privat. Chișinău: Elena V.I., 2009, p. 240.

¹⁴⁷ Antohi L. ș.a. Comentariul Codului civil al Republicii Moldova. Vol. II. Chișinău: ARC, 2006, p. 1311.

¹⁴⁸ Babară V. op. cit.. Chișinău: Elena V.I., 2009, p. 240-241.

vor putea încheia în străinătate acte juridice sub semnătură privată, în formele prevăzute de legea română, deci fără a se respecta legea locului încheierii actului, iar cetățenii străini vor putea încheia în România astfel de acte juridice în forma prevăzută de legea lor națională. În privința actelor autentice întocmite de cetățenii români în străinătate sau de cetățenii străini în România, regula *locus regit actum* are un caracter imperativ¹⁴⁹. Alți autori, precum Y. Loussouarn și P. Bourel, consideră că și în cazul actelor autentice regula aminită are un caracter facultativ, în sensul că părțile pot încheia actul juridic în forma autentică prevăzută de legea aleasă de acestea, dacă au posibilitatea de a alege¹⁵⁰.

De asemenea, legea română prevede prin dispoziții speciale, anumite cerințe de formă cu privire la încheierea căsătoriei, testament, cambie, bilet la ordin și cec.

În raport cu art. 1613 alin. 2 C.civ. R.M., care reglementează legea aplicabilă formei contractului, art. 1609 alin. 1 teza a doua C. civ. R.M. conține dispoziții generale (*lex generalis*). Articolul 1623 alin. 2 C.civ. R.M. - care reglementează legea aplicabilă formei testamentului - constituie o normă specială (*lex specialis*) față de teza a doua a alin. 1 din art. 1609 C. civ. R.M.

Totuși, art. 1609 alin. 1 teza a doua C. civ. R. M. nu se aplică cu privire la forma unui act juridic unilateral sau bilateral prin care se constituie un drept asupra unui bun sau se dispune de acesta, precum și cu privire la forma unui contract de societate, cărora li se va aplica prima teză a acestui alineat. Art. 1609 alin. 1 C. civ. R. M. se aplică formei unui contract matrimonial și al unui contract privind plata pensiei de întreținere, însă art. 1609 alin. 2 C. civ. R. M nu se aplică fondului acestor contracte, întrucât există dispoziții speciale în acest sens în Codul familiei.

Este necesară distincția între condițiile de formă și condițiile de publicitate ale actului juridic, reglementate în art. 1602, 1604 și 1608 C.civ. R.M. De asemenea, este utilă diferența între forma actului juridic și forma alegerii dreptului aplicabil actului juridic, întrucât alegerea dreptului aplicabil actului juridic nu necesită forma pe care dreptul ales o prescrie pentru actul juridic însuși. Astfel, dacă actul juridic este nul pentru nerespectarea formei, alegerea dreptului aplicabil rămâne valabilă și se aplică efectelor nulității actului juridic.

Art. 1609 alin. 1 teza întâi C.civ. R.M. se aplică formei actelor juridice încheiate în Republica Moldova și în străinătate. Deși teza a doua a acestui text de lege se referă doar la forma actelor juridice încheiate în străinătate, autorul M. Buruiană consideră că legiuitorul nu a dorit să creeze două regimuri diferite pentru actele încheiate în Republica Moldova, respectiv pentru cele încheiate în străinătate, astfel încât aceasta se va aplica deopotrivă ambelor situații¹⁵¹.

Cât privește *domeniul de aplicare al legilor privind forma actului juridic*, V. Babară consideră că acestea guvernează următoarele aspecte: - forma de exteriorizare a actului juridic, în sensul de *negotium* (forma verbală sau scrisă, forma *ad validitatem* sau *ad probationem* ori pentru opozabilitatea față de terți, dacă este necesară remiterea bunului, în cazul actelor juridice reale); - forma de redactare a actului juridic, în sensul de *instrumentum* (persoanele competente să întocmească înscrisul, mențiunile pe care trebuie să le cuprindă - precum mențiunea "bun și aprobat" din legislația română pentru înscrisul sub semnătură privată care conține obligația unei părți de a preda o sumă de bani sau o câtime de bunuri, condițiile de redactare - cum ar fi formalitatea multiplului exemplar din legislația română pentru înscrisul sub semnătură privată bilateral); - durata valabilității sale, în cazul în care a fost încheiat pentru o durată limitată în timp; - mijloacele de probă privind actul juridic și forța lor probantă¹⁵². D.A. Sitaru mai include în domeniul de aplicare al legilor privind forma actului juridic și următoarele aspecte: - condițiile de formă ale convenției asupra probelor; - sancțiunile aplicabile actului juridic, în cazul nerespectării dispozițiilor legale privind forma (ex.: nulitatea, felurile ei, regimul juridic al nulității).

I.P. Filipescu consideră că legea aplicabilă în materia formei actelor juridice arată dacă proba testimonială este admisă și până la ce sumă sau dacă este necesar un înscris. Un act întocmit într-o țară care admite libertatea nestânjenită a probațiunii cu martori va putea fi probat tot cu martori, chiar dacă legea forului eventual nu ar admite sau ar îngredi această probă. Același lege va hotărî dacă un act are

¹⁴⁹ Filipescu I.P. Drept internațional privat. București: Actami, 1999. p. 340-343.

¹⁵⁰ Loussouarn Y., Bourel P. Droit international privé. Paris: Dalloz, 2001. p. 468.

¹⁵¹ Antohi L. ș.a. (Buruiană M. – art. 1609) Comentariul Codului civil al Republicii Moldova. Vol. II. Chișinău: ARC, 2006, p. 1312.

¹⁵² Babară V. op. cit.. Chișinău: Elena V.I., 2009, p. 241-242.

valoarea unui început de dovadă scrisă, îngăduind completarea acestor dovezi prin proba cu martori; la fel, aceeași lege va governa capacitatea sau incapacitatea unui martor¹⁵³.

În art. 161 alin. 1 din Legea română nr. 105/1992 se prevede că mijloacele de probă pentru dovedirea unui act juridic și puterea doveditoare a înscrisului care îl constată sunt cele prevăzute de legea locului încheierii actului sau de legea aleasă de părți, dacă acestea aveau dreptul să o aleagă; potrivit alin. 3 al aceluiași articol de lege, se va aplica legea română, dacă aceasta admite și alte mijloace de probă decât cele prevăzute de legea locului încheierii actului sau de legea aleasă de părți. Legea română mai este aplicabilă și în cazul în care ea îngăduie proba cu martori și cu prezumții judecătorești, chiar dacă aceste mijloace de probă nu sunt admisibile potrivit legii străine.

Autorul român D.A. Sitaru consideră că art. 161 alin. 1 din Legea nr. 105/1992 limitează sfera legilor aplicabile, în sensul că prevede aplicarea alternativă doar a regulii *locus regit actum* sau a *lex voluntatis*¹⁵⁴.

În dreptul internațional privat, forma exterioară a actului juridic este cârmuită de legea locului unde se încheie actul, exprimată prin regula *locus regit actum*, care își găsește aplicarea în toate sistemele de drept, chiar dacă are un caracter alternativ ori subsidiar.

În opinia autorului I.P. Filipescu, justificarea aplicării acesteia se întemeiază pe considerente de ordin practic, constând în faptul că actele solemne implică intervenția unei autorități locale care aplică propria sa lege, iar în privința celorlalte categorii de acte juridice, în prezumția că legea locală este cel mai bine cunoscută de părți: de exemplu, dacă o persoană aflată în străinătate ar trebui să încheie un act juridic în forma prevăzută de legea sa națională, ar putea fi pusă în situația neplăcută de a nu putea încheia actul juridic, deși i-ar fi necesar, cum ar fi un act autentic care nu se poate întocmi decât în forma și de către autoritățile indicate de legea statului străin. Regula *locus regit actum* satisface o cerință de generalitate, în sensul că pe teritoriul unui stat se aplică aceeași lege pentru toate actele juridice întocmite¹⁵⁵.

În practică, în materia formei exterioare a actului juridic există *situații în care legea locului încheierii actului nu se aplică*. Se disting două categorii de excepții:

a) **generale**, care intervin oricare ar fi competența legislativă avută în vedere (formă, drepturi, obligații):

- ordinea publică în dreptul internațional privat (ex.: art. 164 alin. 4 C. fam. Republica Moldova interzice încheierea căsătoriei între persoane de același sex, astfel încât cetățenii moldoveni aflați într-o țară străină care ar permite acest lucru nu pot încălca aceasta dispoziție);

- fraudă la lege în dreptul internațional privat (ex.: într-un raport juridic de drept intern se introduce în mod fraudulos un element de extraneitate, care declanșează artificial un conflict de legi, iar prin aplicarea normei conflictuale normal competente pentru ipoteza creată, se trimite la un alt sistem de drept decât dreptul intern, care ar fi fost aplicabil acelui raport în mod firesc);

- retrimiteră poate fi aplicată în această materie doar dacă legea locului încheierii actului juridic, la care trimite norma conflictuală, nu ar accepta această competență și ar retrimite la altă lege, cum ar fi legea națională sau legea care cârmuiește fondul actului juridic; lucru aplicabil în sistemele de drept care admit retrimiteră, pentru că Republica Moldova nu admite retrimiteră, conform art. 1583 C.civ. R.M. (în România, potrivit art. 4 alin. 1 din Legea nr. 105/1992 este acceptată retrimiteră de gradul I, adică la legea forului – a instanței sesizate, nu însă și retrimiteră de gradul II, la legea străină a unui stat terț).

b) **speciale**, care privesc categoria conflictelor de legi în domeniul formei exterioare a actelor juridice:

- cât privește forma testamentului, potrivit art. 1623 C. civ. R.M., *întocmirea, modificarea sau revocarea testamentului sunt considerate valabile dacă actul respectă condițiile de formă aplicabile la data când a fost întocmit, modificat sau revocat, ori la data decesului testatorului, conform oricăreia din următoarele legi: - legea națională a testatorului; - legea domiciliului acestuia; - legea locului unde actul a fost întocmit, modificat sau revocat; - legea locului unde se afla imobilul ce constituie obiectul succesiunii testamentare; - legea instanței de judecată sau a organului care îndeplinește procedura de*

¹⁵³ Filipescu I. P. op.cit. București: Actami, 1999, p. 336.

¹⁵⁴ Sitaru D. A. Drept internațional privat. București: Lumina Lex, 2001, p. 219.

¹⁵⁵ Filipescu I. P. op.cit. București: Actami, 1999, p. 333.

transmitere a averii succesoriale. Dispoziții similare se regăsesc în art. 68 din Legea română nr. 105/1992 și în art. 2635 C. civ. român din 2009. Conform art. 42 din Tratatul între Republica Moldova și România privind asistența juridică în materie civilă și penală din 1996¹⁵⁶, ”forma întocmirii, modificării și revocării testamentului este cea prevăzută, la data întocmirii, modificării sau revocării sale, de legea părții contractante al cărei cetățean a fost defunctul sau de legea părții contractante pe teritoriul căreia aceste acte au fost făcute. În privința capacității de a testa, modifica ori revoca testamentul, precum și în privința consecințelor juridice ale viciilor de voință, se aplică legea părții contractante al cărei cetățean a fost defunctul la data întocmirii, modificării sau revocării testamentului. După aceeași lege se stabilesc și tipurile de dispoziții testamentare care sunt admise”. Potrivit art. 885 C. civ. român, cetățeanul român care s-ar afla într-o țară străină va putea face testamentul său în formă olografă după cerințele prescrise de legea română sau în forma autentică solicitată la locul unde se întocmește testamentul.

I.P. Filipescu a ridicat problema dacă acest cetățean poate să recurgă și la alte forme de testament permise de legea locului încheierii actului, dar care nu ar corespunde formei olografe sau autentice cerute de legea română, răspunsul fiind unul negativ, întrucât regula *locus regit actum* urmează a se aplica doar cu privire la formele de realizare a autentificării testamentului, în rest acesta aflându-se în fața unei excepții de la competența legii locului încheierii; regulile de formă ale testamentului, fiind reguli de apărare personală, urmează pe cetățenii români în orice țară. În situația în care un cetățean străin ar încheia în România un testament, dacă nu se opune ordinea publică de drept internațional privat, acesta poate întocmi testamentul în formele prevăzute de legea lui națională. Așadar, regula *locus regit actum* are un caracter facultativ în privința încheierii unui testament de către un străin în România.

Ipotecile constituite într-o țară străină asupra unor construcții situate în România nu pot avea efect în România decât dacă au fost întocmite în formă autentică, potrivit dispozițiilor art. 1773 C. civ. român. Aceste ipoteci nu pot avea efect în România decât după vizarea lor de către notarul public de la locul situării bunului și după luarea unei inscripții. Notarul este obligat să verifice dacă actele de constituire a ipotecii îndeplinesc toate condițiile cerute de legea locului unde s-au întocmit pentru a fi considerate autentice. Actele încheiate în străinătate care constată consimțământul pentru stingerea sau reducțiunea unei inscripții ipotecare nu sunt executorii în România decât dacă au fost realizate în formă autentică, conform art. 1789 C. civ. român, aspect verificat de notarul public de la locul situării bunului.

Formele de publicitate referitoare la bunuri sunt guvernate de legea aplicabilă la data și în locul unde se realizează. Formele de publicitate care au ca efect constituirea drepturilor privind bunurile imobile sunt guvernate de legea statului pe al cărui teritoriu se află bunurile, chiar dacă temeiul juridic al dobândirii, transmiterii sau stingerii dreptului real ori al garanției reale s-a constituit prin aplicarea unei alte legi, conform art. 1608 C. civ. R.M. Dispoziții similare în această materie există în art. 64 din Legea română nr. 105/1992 și în art. 2626 C. civ. român din 2009.

Autorul V. Babară consideră că *forma de procedură* se referă la desfășurarea procesului civil și este guvernată de legea forului¹⁵⁷. Astfel, în Titlul IV din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova¹⁵⁸ este prezentată procedura în procesele cu element de extraneitate. Potrivit art. 458 C. proc. civ. R.M., „în procesele civile cu element de extraneitate, instanțele judecătorești moldovene aplică legislația procedurală a țării, dacă nu s-a dispus altfel în mod expres. Obiectul și temeiul acțiunii civile în aceste procese sunt determinate de legea care reglementează fondul raportului juridic litigios, ca și calitatea procesuală a părților. Mijloacele de probă pentru dovedirea unui act juridic și puterea doveditoare a înscrisului care îl constată sunt cele prevăzute de legea locului unde s-a încheiat actul juridic sau de legea aleasă de părți, dacă ele au dreptul să o aleagă, însă administrarea probelor se face în conformitate cu legislația Republicii Moldova. Proba faptelor se face potrivit legii locului unde s-au produs; totuși, este posibilă aplicarea legii moldovene dacă aceasta admite și ale mijloace probatoare decât cele prevăzute

¹⁵⁶ Tratatul între Republica Moldova și România privind asistența juridică în materie civilă și penală din 6 iulie 1996. Ratificat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 1018-XIII din 03.12.1996. <http://www.mfa.gov.md/tratate-internationale-rm> și <http://lex.justice.md>. (accesat 25.02.2011).

¹⁵⁷ Babară V. op. cit., Chișinău: Elena V.I., 2009, p. 237.

¹⁵⁸ Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Nr. 225-XV din 30 mai 2003, În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.06.2003, nr. 111-115/451. Republicat cu modificări și completări în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 20.03.2009, nr. 57-58/163.

pentru dovedirea unui act juridic. Dovada stării civile și puterea doveditoare a actelor de stare civilă sunt reglementate de legea locului unde s-a încheiat înscrisul invocat”, conform art. 458 alin. 5 C. proc. civ. R.M.

Dispoziții asemănătoare în această materie există în art. 161 din Legea română nr. 105/1992. Legea română este aplicabilă și în cazul în care ea îngăduie proba cu martori și cu prezumții ale instanței, chiar dacă aceste mijloace de probă nu sunt admisibile potrivit legii străine.

Forma de abilitare este cea prevăzută de legea moldoveană pentru validitatea unui act juridic încheiat în numele unei persoane lipsite de capacitate de exercițiu sau cu capacitate de exercițiu restrânsă. Potrivit dispozițiilor art. 1592 C. civ. R.M., legea națională a persoanei care se află sub tutelă sau curatelă se aplică în ce privește „instituirea, modificarea, producerea de efecte și încetarea raporturilor de tutelă și curatelă asupra minorilor, persoanelor majore incapabile sau limitate în capacitatea de exercițiu, precum și raporturile între tutore sau curator și persoana care se află sub tutelă sau curatelă. Acceptarea tutelei sau curatelei este guvernată de legea națională a persoanei desemnate în calitate de tutore sau curator. Raporturile dintre tutore sau curator și persoana care se află sub tutelă sau curatelă se determină conform legii statului a cărui autoritate a desemnat tutorele sau curatorul.” Dacă persoana care se afla sub tutelă sau curatelă locuiește pe teritoriul Republicii Moldova, se aplică legea acestui stat, dacă este mai favorabilă persoanei. Conform art. 1592 alin. 4 C. civ. R.M., tutela sau curatela instituită asupra cetățenilor Republicii Moldova care au reședința în afara teritoriului Republicii Moldova este recunoscută ca valabilă dacă nu există obiecții legale întemeiate din partea oficiului consular sau al ambasadei Republicii Moldova acreditate în statul străin”.

În concepția legiuitorului Republicii Moldova, persoanele cu capacitate de exercițiu deplină sunt persoanele cu vârsta peste 18 ani, persoanele care s-au căsătorit sub vârsta de 18 ani (de la 16 ani, pentru motive temeinice, cu acordul părinților și al autorității administrației publice locale) și persoanele emancipate (minorul de 16 ani care lucrează sau practică activitate de întreprinzător). Persoanele cu capacitate de exercițiu restrânsă sunt minorii cu vârsta cuprinsă între 14-18 ani, minorii cu vârsta cuprinsă între 7-14 ani – dar care pot încheia o sferă și mai restrânsă de acte juridice - și persoanele limitate în capacitatea de exercițiu datorită consumului de alcool sau de narcotice, printr-o hotărâre a instanței de judecată, care va institui și curatela.

Potrivit opiniei autorilor moldoveni S. Baieș și N. Roșca, persoanele lipsite de capacitate de exercițiu sunt minori cu vârsta cuprinsă între 0-7 ani și bolnavi mintali, cărora li se va numi un tutore¹⁵⁹. Se constată două deosebiri majore față de dispozițiile legislației române care nu cunoaște instituția emancipării minorului, iar, în art. 12 alin. 1 din Decretul nr. 31/1954, prevede faptul că nu au capacitate de exercițiu minorii cu vârsta sub 14 ani¹⁶⁰.

Astfel, art. 21-22 C. civ. R.M. precizează că actele juridice ale persoanelor cu capacitate de exercițiu restrânse trebuie încheiate cu încuviințarea prealabilă a părinților sau a curatorului, iar actele juridice ale persoanelor lipsite de capacitate de exercițiu sunt încheiate de părinți sau tutore. Potrivit opiniei autoarei V. Cebotari, tutela se instituie asupra minorilor lipsiți de ocrotire părintească până la împlinirea de către aceștia a vârstei de 14 ani, iar curatela se instituie asupra minorilor lipsiți de ocrotire părintească cu vârsta cuprinsă între 14 și 18 ani¹⁶¹. Se observă o diferență importantă față de prevederile legislației române, întrucât aceasta din urmă dispune tutela pentru ambele categorii de minori, cu vârsta sub 14 ani și cu vârsta cuprinsă între 14-18 ani, curatorul fiind considerat doar un substitut temporar al tutorelui¹⁶².

Art. I alin. 2 lit. a din Convenția europeană de arbitraj comercial internațional de la Geneva din 1961¹⁶³, ratificată deopotrivă de Republica Moldova și de România, reglementează forma clauzei de arbitraj după cum urmează: „În sensul prezentei convenții se înțelege prin: convenție de arbitraj fie o clauză compromisorie înscrisă într-un contract, fie un compromis, semnate de părți sau conținute într-un schimb de scrisori, de telegrame sau de comunicări prin telex și, în raporturile între țări ale căror legi nu

¹⁵⁹ Baieș S., Roșca N. Drept civil. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică. Chișinău: Tipografia Centrală, 2007, p. 280.

¹⁶⁰ Apetrei I., Andone R. O. Instituții de drept civil. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică. Iași: Venus, 2006, p. 81.

¹⁶¹ Cebotari V. Dreptul familiei. Chișinău: Tipografia Reclama S.A., 2008, p. 307.

¹⁶² Apetrei I., Andone R. O. Dreptul familiei – suport de curs. Iași: Venus, 2005, p. 113-114.

¹⁶³ Convenția europeană de arbitraj comercial internațional de la Geneva din 21 aprilie 1961. Ratificată de România prin Decretul nr. 281/1963. (accesat 25.02.2011). Ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 1331-XIII din 26.09.1997.

impun forma scrisă pentru convențiile de arbitraj, orice convenție încheiată în formele permise de aceste legi.”

Art. II din Convenția ONU (Organizației Națiunilor Unite) pentru recunoașterea și executarea sentințelor arbitrale străine din 10 iunie 1958 de la New York¹⁶⁴, ratificată deopotrivă de Republica Moldova și de România, reglementează forma clauzei de arbitraj după cum urmează: „ Prin convenție scrisă se înțelege o clauză compromisorie inserată într-un contract sau un compromis semnat de părți sau cuprinse într-un schimb de scrisori sau telegrame.”

Mai trebuie adăugat faptul că, la formele clasice pe care le pot îmbrăca actele juridice, se adaugă forma electronică, reglementată în Legea cu privire la documentul electronic și semnătura digitală¹⁶⁵ și Legea privind comerțul electronic¹⁶⁶. Potrivit art. 6 lin. 5 din prima lege amintită, documentul electronic este echivalat, după valoarea sa probantă, dovezilor scrise; documentul electronic nu poate fi respins în calitate de probă pentru motivul că are formă electronică.

Referitor la autentificarea actelor juridice, competențele unui notar moldovean sunt limitate la teritoriul Republicii Moldova, acesta neavând dreptul de a întocmi acte juridice în străinătate, potrivit art. 3 al Legii cu privire la notariat.

Art. 1609 alin. 1 C.civ. R.M. se aplică procurii. În literatura de specialitate, s-a pus problema dacă forma unei procuri întocmită în străinătate, prin care reprezentantul este împuternicit să transmită drepturi reale asupra unui bun imobil sau mobil care se află ori este situat în Republica Moldova trebuie să corespundă formei actului juridic prin care se transmit drepturile reale asupra unui asemenea bun. Autorul M. Buruiană consideră că nu este necesar ca forma procurii să corespundă formei actului juridic de transmitere a unui drept asupra bunului, întrucât prin procură nu se transmite însuși dreptul real asupra unui bun, astfel încât forma procurii rămâne reglementată de alin. 1 al art. 1609 C.civ. R.M. Totuși, luând în considerare faptul că art. 252 alin. 2 C.civ. R.M. prevede faptul că procura eliberată pentru încheierea de acte juridice în formă autentică trebuie autentificată notarial, se pare că forma procurii eliberată în străinătate pentru transmiterea unui drept real asupra unui bun imobil sau mobil aflat în Moldova trebuie să fie reglementată de dreptul moldovean, ca drept al locului aflării bunului.

Cesiunea de creanță este supusă indirect, prin art. 1613 alin. 1, statutului formei prevăzută pentru actul juridic la alin. 1 al art. 1609 C.civ. R.M.; însă, în privința fondului său, se va aplica art. 1619 alin. 1 C.civ. R.M. privind transmiterea obligațiilor.

Actele unilaterale de drept public ale autorităților nu sunt acte juridice de drept privat, motiv pentru care fondul și forma lor sunt reglementate de prevederi corespunzătoare dreptului public, nesupunându-se dispozițiilor art. 1609 C.civ. R.M..

Făcând o comparație cu legea aplicabilă formei contractului, potrivit art. 1613 C.civ. R.M., *contractul trebuie să corespundă condițiilor de formă stabilite de legea prevăzută la art. 1609 alin. 1. Contractul este valabil în cazul în care: a) părțile contractante se află, la momentul încheierii contractului, în state diferite și sunt respectate condițiile de formă potrivit legislației unuia dintre aceste state; b) reprezentantul unei părți a contractului respecta condițiile de formă potrivit legislației statului pe al cărui teritoriu se afla la momentul încheierii contractului.* Dispoziții similare se regăsesc în art. 86 din Legea română nr. 105/1992.

În literatura de specialitate, autorul român D. A. Sitaru a constatat că actul juridic unilateral și contractul vor fi valabile din punct de vedere al formei dacă îndeplinesc oricare din legile menționate la art. 71 și 86 din Legea română nr. 105/1992, aplicându-se astfel *principiul legii mai favorabile în materia formei actului juridic*¹⁶⁷.

Cât privește efectele actului juridic încheiat în străinătate cu respectarea regulii *locus regit actum*, autorul I.P. Filipescu consideră că actul juridic încheiat într-o țară străină în mod valabil va avea în

¹⁶⁴ Convenția ONU (Organizației Națiunilor Unite) pentru recunoașterea și executarea sentințelor arbitrale străine din 10 iunie 1958 de la New York. Ratificată de România prin Decretul nr. 186/24 iulie 1961. (accesat 25.02.2011). În: Buletinul Oficial al României, 24.07.1961, nr. 19. Ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 87-XIV din 10.07.1998.

¹⁶⁵ Legea cu privire la documentul electronic și semnătura digitală. Nr. 264-XV din 15 iulie 2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 132-137/710 din 06.08.2004. <http://lex.justice.md>. (accesat 25.02.2011).

¹⁶⁶ Legea privind comerțul electronic. Nr. 284-XV din 22 iulie 2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. <http://lex.justice.md>. (accesat 25.02.2011).

¹⁶⁷ Sitaru D. A. op. cit. București: Lumina Lex, 2001, p. 211.

România aceeași forță probantă cu aceea prevăzută în legea țării unde s-a efectuat actul. Așadar, în România se va putea face dovada cu martori a actului juridic încheiat în străinătate chiar peste valoarea de 250 de lei, dacă legea locului permite aceasta¹⁶⁸. Actul juridic încheiat într-o țară străină în formele prevăzute de legea locului încheierii lui nu va avea în România și forță executorie, chiar dacă acesta ar avea forță executorie după legea locului încheierii, soluția întemeindu-se pe principiul suveranității și pe cel al egalității statelor. Acest act juridic va putea dobândi forță executorie în România prin procedura numită *exequatur*.

În art. 11 din Regulamentul (CE) nr. 593/2008¹⁶⁹ (aplicabil României ca stat membru al Uniunii Europene), intitulat „Validitatea de formă”, se prevede că *un contract încheiat între persoane sau reprezentanți ai acestora care se află în aceeași țară în momentul încheierii lui este considerat valabil din punct de vedere al formei dacă îndeplinește condițiile de formă prevăzute de legea care îi reglementează fondul sau de legea țării în care se încheie contractul. Contractul care are ca obiect un drept real imobiliar sau un drept de locațiune asupra unui imobil este supus condițiilor de formă prevăzute de legea țării în care este situat bunul imobil*. În art. 18, se prevede faptul că *actul juridic menit să producă efecte juridice poate fi probat cu orice mijloace de probă admise fie de legea forului, fie de oricare dintre legile menționate la articolul 11 din regulamentul*.

În literatura de specialitate¹⁷⁰ s-a afirmat că în dreptul european se întâlnesc două situații distincte: prima se referă la armonizarea prin directive a unor domenii contractuale, iar a doua se referă la posibilitatea adoptării unui cod european, care ar realiza o unificare fără precedent în materia dreptului privat, al contractelor în special. În acest scop, Parlamentul European a emis Rezoluția din 26 mai 1989 privind efortul de armonizare al dreptului privat al statelor membre¹⁷¹ și Rezoluția din 6 mai 1994 referitoare la armonizarea anumitor sectoare de drept privat ale statelor membre¹⁷². Comisia a optat pentru crearea în viitor a unui Cod European opțional al Contractelor, care să păstreze intacte legile naționale, în ciuda protestelor specialiștilor în drept comparat – susținători ai unui Cod European Civil, care să se substituie legilor naționale. Unii autori au analizat avantajele și dezavantajele apariției unui Cod European opțional al Contractelor¹⁷³.

În viitor va fi oportună cercetarea aspectelor privind unificarea și armonizarea în materia legii aplicabile condițiilor de formă ale actului juridic, în perspectiva uniformizării legislației Republicii Moldova cu normele europene¹⁷⁴.

Bibliografie:

1. Andone R. Condiții de formă ale actului juridic în dreptul internațional privat. Comparație între reglementarea română și cea din Republica Moldova. În: Studii și cercetări juridice europene. Vol. I, Conferința internațională a doctoranzilor în Drept din Timișoara - aprilie 2010. Timișoara: Wolters Kluwer, 2010, p. 17-32.
2. Antohi L. ș.a. Comentariul Codului civil al Republicii Moldova. Vol. II. Chișinău: ARC, 2006. 1356 p.
3. Apetrei I., Andone R. O. Dreptul familiei – suport de curs. Iași: Venus, 2005. 126 p.
4. Apetrei I., Andone R. O. Instituții de drept civil. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică. Iași: Venus, 2006. 101 p.
5. Babară V. Drept internațional privat. Chișinău: Elena V.I., 2009. 418 p.

¹⁶⁸ Filipescu I. P. op.cit. București: Actami, 1999, p. 339.

¹⁶⁹ Regulamentul Parlamentului European și al Consiliului privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale (Roma I). Nr. 593 din 17 iunie 2008. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene. 2008, nr. L 177, p. 6 – 16. <http://eur-lex.europa.eu>. (accesat 25.02.2011).

¹⁷⁰ Șandru D. M. Evoluții recente în armonizarea dreptului european al contractelor. În: Revista Română de Drept Comunitar. 2007, nr. 3, p. 34.

¹⁷¹ Rezoluția Parlamentului European din 26 mai 1989 privind efortul de armonizare al dreptului privat al statelor membre. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. C 158/400/1989. <http://eur-lex.europa.eu>. (accesat 25.02.2011).

¹⁷² Rezoluția Parlamentului European din 6 mai 1994 referitoare la armonizarea anumitor sectoare de drept privat ale statelor membre. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. C 205/518/1994. <http://eur-lex.europa.eu>. (accesat 25.02.2011).

¹⁷³ Kerber W., Grundman S. An optional European contract law: advantages and disadvantages. În: European Journal of Law and Economics. Vol. I. Olanda, Springer. 2006, nr. 3, p. 215. www.springerlink.com/content/bh10447146177j22/fulltext.pdf. (accesat 25.02.2011).

¹⁷⁴ Andone R. The speciality literature reflection on the conflict of laws aspects regarding the material validity conditions of the juridical act from the Moldavian international private law. În: Jurnalul de studii juridice. 2010, nr. 3-4. Iași: Lumen, 2010, p. 181

6. Baieș S., Roșca N. Drept civil. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică. Chișinău: Tipografia Centrală, 2007. 412 p.
7. Beleiu G. Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil. București: Universul Juridic, 2003. 599 p.
8. Cebotari V. Dreptul familiei. Chișinău: Tipografia Reclama S.A., 2008. 345 p.
9. Chibac Gh. ș.a. Drept civil. Contracte și succesiuni. Vol. III. Chișinău: Cartier, 2010. 568 p.
10. Codul civil al Republicii Moldova. Nr. 1107-XV din 6 iunie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.2002, nr. 82-86/661. Republicat cu modificări și completări în Monitorul Oficial al Republicii Moldova 01.08.2008, nr. 140-142/574.
11. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Nr. 225-XV din 30 mai 2003, În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.06.2003, nr. 111-115/451. Republicat cu modificări și completări în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 20.03.2009, nr. 57-58/163.
12. Convenția europeană de arbitraj comercial internațional de la Geneva din 21 aprilie 1961. Ratificată de România prin Decretul nr. 281/1963. Ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 1331-XIII din 26.09.1997.
13. Convenția ONU (Organizației Națiunilor Unite) pentru recunoașterea și executarea sentințelor arbitrale străine din 10 iunie 1958 de la New York. Ratificată de România prin Decretul nr. 186/24 iulie 1961. În: Buletinul Oficial al României, 24.07.1961, nr. 19. Ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 87-XIV din 10.07.1998.
14. Filipescu I. P. Drept internațional privat. București: Actami, 1999. 575 p.
15. Legea cadastrului bunurilor imobile. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr. 44-46. <http://lex.justice.md>. (accesat 25.02.2011).
16. Legea cu privire la documentul electronic și semnătura digitală. Nr. 264-XV din 15 iulie 2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 132-137/710 din 06.08.2004. <http://lex.justice.md>. (accesat 25.02.2011).
17. Legea cu privire la notariat. Nr. 1453-XV din 8 noiembrie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 154-157. <http://lex.justice.md>. (accesat 25.02.2011).
18. Legea privind comerțul electronic. Nr. 284-XV din 22 iulie 2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. <http://lex.justice.md>. (accesat 25.02.2011).
19. Regulamentul Parlamentului European și al Consiliului privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale (Roma I). Nr. 593 din 17 iunie 2008. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene. 2008, nr. L 177, p. 6 – 16. <http://eur-lex.europa.eu>. (accesat 25.02.2011).
20. Rezoluția Parlamentului European din 26 mai 1989 privind efortul de armonizare al dreptului privat al statelor membre. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. C 158/400/1989. <http://eur-lex.europa.eu>. (accesat 25.02.2011).
21. Rezoluția Parlamentului European din 6 mai 1994 referitoare la armonizarea anumitor sectoare de drept privat ale statelor membre. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. C 205/518/1994. <http://eur-lex.europa.eu>. (accesat 25.02.2011).
22. Sitaru D. A. Drept internațional privat. București: Lumina Lex, 2001. 575 p.
23. Șandru D. M. Evoluții recente în armonizarea dreptului european al contractelor. În: Revista Română de Drept Comunitar. 2007, nr. 3, p. 34.
24. Tratatul între Republica Moldova și România privind asistența juridică în materie civilă și penală din 6 iulie 1996. Ratificat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 1018-XIII din 03.12.1996. <http://www.mfa.gov.md/tratate-internationale-rm> și <http://lex.justice.md>.
25. Andone R. The speciality literature reflection on the conflict of laws aspects regarding the material validity conditions of the juridical act from the Moldavian international private law. În: Jurnalul de studii juridice. 2010, nr. 3-4. Iași: Lumen, 2010, p. 167-183.
26. Kerber W., Grundman S. An optional European contract law: advantages and disadvantages. În: European Journal of Law and Economics. Vol. I. Olanda, Springer: 2006, nr. 3, p. 215-236. www.springerlink.com/content/bh10447146177j22/fulltext.pdf. (accesat 25.02.2011).
27. Loussouarn Y., Bourel P. Droit international privé. Paris: Dalloz, 2001. 832 p.

RELAȚII INTERNAȚIONALE**INFLUENȚA FACTORULUI RELIGIOS ASUPRA
SECURITĂȚII NAȚIONALE***Natalia ALBU****ВЛИЯНИЕ РЕЛИГИОЗНОГО ФАКТОРА НА НАЦИОНАЛЬНУЮ БЕЗОПАСНОСТЬ**

Религиозный фактор был и остается одной из наиболее дискуссионных проблем всего международного сообщества. После падения Берлинской стены, особенно в последние два десятилетия, религиозный фактор находится в повестке дня большинства политических и теоретических дискуссий. Такой интерес к религии вызван, прежде всего, ролью, которую она играет в жизни каждого общества. Связанная с конкретными институтами, она помогает поддерживать социальную сплоченность в обществе, наделяя не только его жизнь, но и жизнь индивида определенным смыслом, исполняя, в определенных ситуациях, функцию социального контроля и функцию социального воспитания.

На протяжении некоторых эпох религия играла роль политической идеологии, представляя собой важный связующий элемент социальных групп. В то же время споры относительно составляющих безопасности, средств её обеспечения явились одним из сложных вопросов научной общественности. И было бы неверным с нашей точки зрения рассматривать данный вопрос, не проанализировав при этом роль религиозного фактора. Рассмотрение данного вопроса, связь между составляющими религии и национальной безопасности, поможет нам установить - действительно ли религиозный фактор, посредством действий, которыми он управляет, является угрозой национальной безопасности и, коль существуют благоприятные условия, для выработки стратегий, которыми необходимо руководствоваться, дабы избежать «перерастание» данного фактора в источник религиозного конфликта. В то же время, перспектива перерастания данной проблемы в проблему международного характера, позволяет выделить существенное, в Европе и в мире в целом, сектантство рассматривается в качестве основной опасности, представляющей угрозу глобального масштаба.

INFLUENCE OF THE RELIGIOUS FACTOR ON NATIONAL SECURITY

The religious factor was and remains one of the most controversial issues of all international community. After the fall of the Berlin Wall, especially last two decades, the religious factor is part of the agenda of the majority of political and theoretical discussions. This interest is due to the religion, especially the role that it plays in the life of each society. Related to specific institutions, it helps to maintain a social cohesion in society, filling not only is life but the life of the individual with its sense, playing in certain situations, the function of social control and function of social education.

During some periods, religion had played the role of political ideology, representing an important binding element of social groups. At the same time, the debate about the components of the security and means of its maintenance were one of the difficult questions of the scientific community. It would be incorrect from our point of view to consider this issue, without analyzing the role the religious factor. Consideration of this issue, the relationship between the components of religion, and national security, will help us to establish – whether the religious factor, through actions, which the last manages, is a threat to national security, since there are favorable conditions to develop strategies to be followed in order to avoid “escalating” of this factor into the source of religious conflict. At the same time, the prospect of transformation of the present problem into international one, allows us to conclude that sectarianism, in Europe and in the world as a whole, is considered as a basic danger posing a threat of global scale.

În cadrul comunității internaționale, religia a fost și rămâne un factor controversat. Astfel, de la căderea Zidului Berlinului, în special în ultimele două decenii, factorul religios face parte din principalele probleme din cadrul dezbaterilor politice majore și teoretice. Deoarece religia¹⁷⁵ asociată cu instituțiile

* *Natalia ALBU* – doctor în politologie, IISD al AȘM

¹⁷⁵ Religia poate însemna principii morale, rituri, dar și modul de a gândi și a trăi sacral, propriu unui grup.

specifice asigură coeziunea socială, oferă o motivație(sens) în viața comunităților umane și individului. Exerciți, în numeroase cazuri, controlul social și al funcției de educație socială. În anumite epoci, religia suplinește chiar ideologia politică, în primul rând acolo unde reprezintă și un element important al identității grupului social. În același timp dezbaterile asupra componentelor securității și a modurilor cum se poate realiza securitatea au devenit din ce în ce mai complexe și mai specializate. Iar analiza politicii de securitate nu se poate face fără o reflecție asupra factorului religios. Abordarea unui asemenea subiect, legătura dintre elementul religios și securitatea națională, ne va permite să stabilim dacă factorul religios, prin acțiunile pe care le generează, poate antrena riscuri pentru securitatea națională și internațională, și dacă există premise favorabile pentru stimularea strategiilor ce ar trebui urmate pentru evitarea transformării acestui factor într-o sursă de conflict de natură religioasă.

Odată cu intensificarea procesului de globalizare are loc și apariția unor noi tipuri de vulnerabilități și amenințări, care au aprofundat dezbaterile asupra securității printre teoreticieni și factori decizionali, deopotrivă. Dezbaterile asupra componentelor securității naționale și a modurilor de asigurare a securității au devenit din ce în ce mai complexe și mai specializate. *Securitatea națională* reprezintă condiția fundamentală a existenței națiunii și statului, care are drept scop apărarea și promovarea intereselor și obiectivelor naționale, contracararea riscurilor și amenințărilor la adresa intereselor naționale, care și determină orientarea politicii externe și interne a statului în contextul securității regionale și globale. Cu toate că propunem o definiție a securității naționale, nu ținem să dezvoltăm un cadru conceptual al securității, care să înmulțească doar numărul celor existente. În acest sens vom specifica de la început aspectele asupra cărora ne vom refri în continuarea cercetării noastre, aspecte a căror problemă a fost ridicată, relativ recent, pe scena studiilor de securitate, și anume aspectele legate de religie.

Astfel, dincolo de tema amenințărilor la adresa securității naționale și internaționale, pe fondul vulnerabilităților crescânde, legătura dintre securitate și religie apare ca un element foarte concret în procesele de reformă democratică din diferitele regiuni ale lumii. Eventual, aceste reforme sunt corelate cu procese de extindere a structurilor economice, politice și militare. Procese de felul acesta au loc în America Latina, deasemenea vizează și continentul european, aflat sub impactul extinderii NATO și a Uniunii Europene. Acest aspect, de fapt, a fost cel mai adesea integrat dimensiunii sociale a securității [6, p. 130]. În acest sens, științe precum cele politice, ale relațiilor internaționale, antropologiei, economiei, dreptului și lingvisticii, pot furniza instrumente utile. Așa cum este bine cunoscut, majoritatea conceptelor de securitate, vehiculate astăzi în mediul politic și academic, provin din câmpul studiilor de securitate.

Dacă în perioada Războiului Rece conceptele se concentrau asupra dimensiunilor politice și militare, acestea două fiind percepute drept dimensiunile din care apar sursele majore de amenințări la adresa statului, după încheierea perioadei au apărut noi perspective deschise de însuși desfășurarea concretă a evenimentelor pe scena relațiilor internaționale. *Atenția a fost mutată dinspre stat către societate/comunitate, analizele fiind orientate în special asupra laturii umane: reducerea surselor de suferință, a conflictelor violente, concomitent cu îmbunătățirea nivelului de trai al individului și al familiei.*

Totodată, securitatea este abordată din perspective multidimensionale: riscurile economice, de mediu, cele privind sănătatea, ca și relația dintre securitatea individuală și cea a comunității au aprins dezbaterile asupra conceptului de securitate. Susținătorii acestor noi abordări argumentează că, statul nu mai poate întotdeauna furniza securitate cetățenilor săi și, mai mult, își poate pune chiar în pericol proprii cetățeni. În acest sens, autorul *Mihai-Ștefan Dinu* este de părere că, relațiile de putere create în interiorul statului, dar și cele create în exterior, ne pot conduce către considerarea unui caracter mai extins al conceptului, permițându-ne noi căi de abordare, și anume conturând ideea că securitatea poate fi considerată drept **construcție socială**¹⁷⁶. Termenul desemnează cel mai adesea o entitate integrată sistemului social, construită de către indivizii unei culturi sau societăți/comunități, aceasta existând pentru

The Concise Oxford Dictionary- religia „este recunoașterea de către om a unei puteri conducătoare supraomenești și în special a unui Dumnezeu personal îndreptățit căruia i se dă ascultare”.

¹⁷⁶ Peter L. Berger și Thomas Luckmann au fost primii autori ce au folosit sintagma în titlul lucrării „*Construcția socială a realității*”, publicată inițial în anul 1966, ultimii 40 de ani propulsând termenul în curentul principal al științelor sociale. Conform autorilor, conceptul central al construcției sociale este faptul că diferiți actori ce interacționează într-o formă de sistem social, tind să dezvolte, în timp, tipare sau reprezentări mentale ale acțiunilor celorlalți, acestea putând deveni învederate prin „interpretarea” unor roluri pe care acești actori le joacă în relație cu ceilalți actori [2].

că, acei indivizi sunt de acord să se comporte ca și cum ar exista, sau să respecte anumite reguli sau convenții. Exemple de construcții sociale sunt numeroase: bani, titluri, guverne, naționalitatea, universități, corporații etc. Deși aprins dezbătute, construcțiile sociale pot cuprinde: limba, clasa socială, religia, moralitatea [11, p. 7].

Astăzi, în contextul globalizării și fragmentării culturale, multe componente sociale ale comunității mondiale se află în căutarea propriei identități. Acest fapt determină în mare parte conexiunea dintre securitatea națională și religie. Căci fenomenul religios încearcă să răspundă eternelor căutări spirituale, făcând apel la valorile dreptății, cinstei, solidarității, opunându-le corupției, in justiției, inegalității, lipsei de morală. Religiiile fiind, însă, un organism bine instituționalizat și reprezentate de structuri ierarhizate și autoritare, nu întotdeauna reușesc să supună influenței, or individul contemporan nu este tocmai dispus să suporte autoritatea, mai mult autoritarismul. El nu dorește ca într-o chestiune atât de importantă și de intimă cum este legătura sa cu divinitatea să se supună unor autorități cu statut de mediator. De aceea aderarea la credințele cu ordine internă liberală sau la cele paralele nu este înfăptuitoare [15, p. 4]. Pe de altă parte unii indivizi, grupuri și comunități sociale recurg la religiile care prin constituția lor sunt apte de a forma conștiințe dogmatice, inocula fanatismul, provocând fundamentalismul conservator, agresiv și revoluționar, precum fenomenul integrismului¹⁷⁷.

Însă, înainte de a desfășura fenomenele sus menționate în contextul temei noastre de cercetare, totuși se merită de atras atenția în primul rând asupra dimensiunii sociale a securității, pentru a nu confunda două concepte diferite, este vorba de securitatea socială și societală. Căci acestea două au fost confundate și în cadrul elaborării Strategiei de securitate națională a Republicii Moldova, unde inițial măsurile de asigurare a securității societale presupuneau activități de contracarare a viciilor sociale precum sunt tabacismul, abuzul de alcool și utilizarea substanțelor narcotice [A se vedea: 20].

Când vorbim despre *securitate societală*, ne referim la menținerea, în cadrul unor condiții acceptabile, pentru a permite procesul de evoluție, a identității naționale colective, a modelelor tradiționale ale limbii, culturii, religiei și obiceiurilor unui popor. În acest sens merită atenție definiția autorului Waever, care susține că „securitatea societală se referă la prezervarea, în condiții acceptabile de evoluție, a pattern-urilor tradiționale de limbă, cultură, asociere și de identitate națională, religioasă și de obiceiuri” [7]. Relevantă este și opinia autorului Barry Buzan [6, p.131], potrivit căreia, conceptul de „securitate societală” se referă la „amenințările și vulnerabilitățile ce afectează modele de identitate comunitară și cultură”. Atunci când ciocnirea dintre aceste modele culturale devine inevitabilă, imbracând forme violente, în interiorul statelor sau peste granițe, problemele de „securitate societală” devin probleme de securitate globală și rolul comunității internaționale în prevenirea amplificării conflictului apare și mai pregnant (cum este cazul fostei Iugoslavii). În ceea ce privește prevenirea izbucnirii conflictului, prin acțiunea asupra cauzelor care îl pot produce și prezervarea „securității societale”, esențială devine analiza caracteristicilor naționalismului și a formelor sale agresive.

În ceea ce privește securitatea socială, autorii autohtoni A. Rojco și E. Colîbneac ne oferă următoarea definiție: „Securitatea socială este starea de protecție de diverse pericole, care amenință interesele vitale ale persoanei și relațiile dintre grupuri sociale cu privire la situația lor și locul în societate” [21, p. 1]. Criteriile de bază ale securității sociale sunt următoarele: condițiile activității vitale ale omului și perfecționării spirituale a personalității; poziția familiei ca instrument social; gradul stabilității sociale a societății; măsura degradării societății și a populației [21, p.5]. De fapt, aici se are în vedere aspectul economic al țării, ce ține de nivelul veniturilor populației, de gradul de diferențiere, de structura consumului, nivelul ocupării forței de muncă¹⁷⁸ etc., în special se axează pe fenomenele sociale ce însoțesc sărăcia, cum ar fi: criminalitatea, alcoolismul, analfabetismul, corupția, demoralizarea populației etc., iar în aspectul psihologic, sărăcia, în special cea cronică, condiționează anumite comportamente deviate

¹⁷⁷ Ambele categorii – *fundamentalismul* și integrismul reflectă în primul caz tendința de a reveni la geneză, la sursa purității religioase, cea de-a doua noțiune reprezentând voința de a impune obstacol celuilalt, de a demonstra nerespectul, refuzând dialogul. *Integrismul* se asociază cu ambițiile cuceririi puterii politice, inclusiv prin violența armată [15, p. 5].

¹⁷⁸ Harold Wilensky în 1975 susține că „Esența statului bunăstării este garantarea guvernamentală a unor *standarde minime* privind venitul, alimentația, sănătatea, educația și locuința, asigurate fiecărui cetățean ca drepturi sociale”). Legat de această definiție, Harold Wilensky face - 10 de ani mai târziu - următoarele precizări: „...cele mai multe din aceste garanții, adesea cuprinse sub denumirea de *securitate socială* au luat forma unei asigurări sociale contra riscurilor de baza ale vieții industriale: accidente la locul de muncă, boli profesionale, șomaj, batrânețe” [A se vedea: 24].

determinate, în primul rând, de valorile socio-umane apărute în rezultatul unei vieți mizerabile. Aceste aspecte sunt interdependente și se condiționează reciproc. În acest sens, legătura între securitate și religie ca elemente concret în procesele de reformă democratică în diferite regiuni ale lumii pot apărea pe fondul unor vulnerabilități și amenințări crescute în domeniul social.

În continuare, pentru a înțelege nivelul de influență a acțiunilor generate de dimensiunile fenomenului religios asupra dinamicii stării de securitate, este necesar de desfășurat funcțiile religiei în acest context.

În linii mari, nu este ușor să dăm o definiție a religiei, aceasta având în evoluția sa istorică sensuri diferite, după faptele semnificative din viața societății¹⁷⁹. Religia poate însemna principii morale, rituri, dar și modul de a gândi și a trăi sacrul, propriu unui grup.

Din punct de vedere funcțional, religia poate fi considerată o forță pozitivă. Ea are funcții sociale relevante, existând în diferite forme în orice societate. Religia asigură coeziunea socială, prin ansamblul de idei, valori și norme necesare oamenilor pentru a-și forma o identitate comună. Un exemplu elocvent este religia iudaică ce a permis evreilor, trăind separați în diferite regiuni și culturi timp de secole, să-și păstreze identitatea prin idei și practici religioase comune.

Întrebările în legătură cu existența umană, scopul existenței umane, își găsesc răspunsuri în religie, emoțional oferind un sens în viață. Este de fapt și singura „instituție” socială care încearcă să rezolve aceste probleme. Religia poate avea funcția de control social pentru că, deseori normele societății au la bază idei religioase. Legile, cum sunt cele ce interzic crima și furtul, capătă pe lângă forța legală și o forță morală – sursa fiind în „Cele 10 porunci” – au legitimitate sacră. La fel, dreptul divin de exercitare a domniei la regi. În islam, legea (sharia) își găsește sursa în Coran. Religia oferă, totodată, sprijin afectiv și psihologic, alinare, de care omul are nevoie pentru a supraviețui într-o lume complexă și nesigură. Acest sprijin este util în perioadele de criză cum ar fi moartea unei persoane apropiate. Religia dă un scop morții și oferă un ansamblu de practici rituale pentru doliu („priveghiul” la creștini, „șina” la evrei) care au rolul de a ameliora suferința celor rămași în viață [12].

Cum vedem, în cadrul ambelor fenomene, religie și securitate, coeziunea socială reprezintă un scop în sine. În ceea ce privește factorul religios, coeziunea socială presupune în special modalitatea de gestionare a credințelor. Astăzi, tot mai mult, înțelăm că amenințarea privind coeziunea socială, este un imperativ care își găsește reflectare în direcțiile politicii de securitate națională a mai multor țări ale UE.¹⁸⁰

În context european, religia și securitatea se regăsesc ca domenii de interes, sub forma preocupării Uniunii Europene de a se construi ca o zonă de libertate, securitate și justiție. Astfel, libertatea religiei este un drept fundamental al tuturor cetățenilor europeni, iar alături de celelalte drepturi și libertăți fundamentale se asigură prin politica de securitate și apărare comună europeană, pe când securitatea europeană se adresează în special individului, și în același timp are ca argument drepturile și libertățile fundamentale ale individului. Realizarea unei zone de libertate, securitate și justiție a fost și este unul dintre obiectivele Uniunii Europene, stabilite prin Tratatul de la Amsterdam, organizația trebuind să garanteze un nivel înalt de securitate astfel ca libertățile fundamentale ale omului să poată fi exercitate pe deplin. Astfel, se încearcă găsirea unui echilibru între valorile de libertate și securitate. În același timp, se consideră că divergențele interne cu privire la tradițiile religioase prezintă, uneori, probleme cruciale la fel ca și raportul cu alte religii.

În afara spațiului euro-atlantic, însă, religia exercită, în general, funcții mai importante

¹⁷⁹ Notă: Cuvântului religie îi sunt asociate două etimologii latine: una este cea derivată din verbul „relegere” (a reveni în urmă prin lectură, cuvânt, gândire, a reculege), care sugerează legătura cu trecutul, cu o tradiție. Religia devine astfel aducerea aminte a unui trecut, actualizare permanentă a acestuia. Cealaltă etimologie provine din „religare” și are sens de „a lega”, „a fixa”, așa cum se întâmplă în multe regiuni ale lumii: religia unește, construiește și fundamentează liantul (coeziunea) social(ă). Coeziune socială care pe lângă componența religioasă dispune și de aportul limbii, al tradiției istorice și al atașamentului de un anumit teritoriu. Rezultă de aici o cultură comună, modele și norme de comportament unitare.

¹⁸⁰ NOTĂ: Pe site-ul oficial al Uniunii Europene, se precizează următoarele: „Coeziunea economică și socială este o expresie a solidarității între Statele Membre și regiunile Uniunii Europene. Scopul este dezvoltarea echilibrată a UE, prin reducerea disparităților între regiuni și promovarea oportunităților egale pentru toți”. În acest context, se poate spune că politica de coeziune economică și socială reprezintă suma inițiativelor și acțiunilor publice întreprinse în direcția reducerii disparităților de dezvoltare economică și socială între regiuni și a apropierei nivelului de viață al locuitorilor lor, prin acțiuni orientate spre creșterea competitivității acestor regiuni și prin crearea de noi locuri de muncă mai bine plătite pentru locuitorii din regiunile respective în vederea înglobării obiectivelor de dezvoltare durabilă.

în societate. În statele europene foste socialiste, de pildă, bisericile ortodoxe se asociază direct cu administrațiile publice, în gestionarea problemelor societății, având o influență notabilă asupra puterii (în Federația Rusă, de exemplu). În țările musulmane există: regimuri teocratice (Iran) sau guvernate de „legea islamică” (în Asia și Africa); fenomene de intoleranță religioasă și de prozelitism agresiv; conflicte și războaie justificate pe revendicări religioase etc. Grupuri etno-culturale întregi se individualizează prin apartenența la o religie sau alta și își dispută controlul asupra unor „locuri sfinte” (Ierusalimul de pildă). Liderii spirituali ocupă poziții influente în societate, îndeosebi acolo unde statul este slab. Se înregistrează numeroase cazuri în care, societăți în curs de modernizare, în a doua jumătate a secolului XX, au „căzut” în tribalism și fundamentalism religios (în Africa, dar și în zone din Albania și Caucaz, Indochina, Asia de Sud-Est). De obicei, spațiile în care fenomenul religios este bine reprezentat (cu elemente de fundamentalism) sunt identice cu cele care persistă suprapopularea, malnutriția, subdezvoltarea etc.

Deși multă vreme factorul religios, nu a fost considerat adevărata problemă a securității naționale, la momentul în care s-a constatat că avea potențial de a inflama o stare de tensiune sau conflict între state, modul de abordare a acestui factor a fost reconsiderat. Aparținând dimensiunii culturale a securității, factorul *religios*, alături de cel *etnic*, capătă o importanță majoră în analiza de securitate, spațiul de manifestare al securității culturale situându-se la nivelul interrelaționării securității individuale cu securitatea națională, în sensul că indivizii sau grupurile substatale, în cazul nostru grupurile religioase sau etnice, pot deveni o problemă de securitate națională, comportamentul acestora degenerând spre acțiuni teroriste, separatiste, revoluționare etc. Preocupare în acest sens antrenează existența a mai multor tradiții religioase în anumite zone de frontieră, care provoacă mișcări de populații cu transformări ale hărți religioase. Astfel, în India de nord-est, la hotar cu Bangladesh, autoritățile indiene au construit o barieră care acoperă aproape o treime din această frontieră mai mult de 4800 km. În afara subcontinentului indian, puțini oameni cunosc despre acest fapt, pentru că este vorba de zonele rar vizitate de turiști. Scopul barierei este de a descuraja trecerile clandestine ale militanților extremiști - zona cunoaște un număr mare de grupări insurgente - și imigranți - bangladeși vin în număr pentru a încerca să găsească o viață mai bună. Dar în spatele acestei explicații se ascunde teama responsabililor de securitatea indiană față de creșterea rapidă a populației musulmane din India de nord-est (inclusiv Assam), cu consecințe pe termen mai lung pentru echilibrul politic.

Fără să ne aprofundăm asupra dimensiunilor identitare și naționaliste nu trebuie să uităm de cealaltă parte a fenomenului religios, adică, predispozițiile sale de a traversa frontierele: activitățile transnaționale ale religiilor, uneori, continuă să intre în conflict cu strategiile statului națiune.

Astăzi, mai mari organizații religioase tind să gândească și să acționeze într-o perspectivă transnațională¹⁸¹. Acest lucru se observă și în cazul Bisericii Romano-Catolice, care se bucură de avantajul unic de a avea, de asemenea, datorită Vaticanului, o prezență diplomatică și o modalitate de prezență pe scena internațională, fără echivalente în alte religii. Autorul, José Casanova a remarcat faptul că mondializarea oferă catolicismului roman „posibilități unice de a se extinde, de a se adapta rapid la nevoile sistemului mondial apărut și poate chiar să joace un rol activ în modelarea unelor aspecte ale noului sistem” [8]. Și acest lucru ilustrează, încă, o dată riscul tuturor interpretărilor prea simpliste: naționalismul religios este doar o parte a situației și rolul strategic al religiilor.

Anume această dimensiune transnațională, inspiră unele dintre temerile ale regimului comunist chinez față de misiunile creștine. De asemenea, în măsură egală, dimensiunea transnațională motivează aspirațiile pan-islamice, chiar dacă acest fapt este departe de a conduce întotdeauna la o cooperare în profunzime [10], dar ea contribuie ca turbulențele dintr-un sector al lumii musulmane să fie potențial susceptibile de a inspira sentimente de solidaritate în zone etnice diferite, și este foarte probabil ca acest lucru se va dezvolta în continuare în secolul al XXI-lea, pentru toate motivele deja menționate.

Cu toate că majoritatea marilor doctrine spirituale promovează pacea, religia rămâne pe mai departe un suport ideologic al unor conflicte armate. Căci, coexistența grupelor religioase diferite prezintă cert riscuri de confruntări și fricțiuni, însă ele comportă deasemenea avantaje: dacă adeptul a unei alte religii este vecinul cuiva, sunt șanse ca această religie să preia o imagine umană și să nu fie o entitate

¹⁸¹ NOTĂ: Putem menționa ca exemplu Bisericele protestante sau ortodoxe, general organizate pe o bază națională, a căror diasporă se găsește deseori divizată în funcție de distincția națională; deasemenea marile organizații cu tendințe islamice deseori sunt dependente de strategia unui stat, aici este vorba de Arabia Saudită, Pakistan sau de la Libia.

anonimă. Aici este vorba de funcția constructivistă a unui conflict. Omogenizarea religioasă a unor zone riscă de a contribui, dacă mișcările religioase activiste se dezvoltă acolo concomitent, la o viziune foarte restrânsă și simplificatoare asupra altor religii și sfere de influență. În continuare vom menționa condițiile suficient necesare pentru transformarea religiei în factor de generare a conflictelor armate care pot fi: existența într-un spațiu, la un moment-dat, a unor puternice discriminări religioase; combinarea discriminărilor religioase cu cele etnico-culturale și politice și cu decalajele economico-sociale; prozelitismul religios agresiv și violent; fundamentalismul religios, cu precădere, islamic etc.

Factorii care stimulează și agravează conflictele religioase: polaritatea sistemului politic (cristalizarea și funcționarea unei puteri centrale omnipotente și exclusiviste); instituții politico-administrative slabe, ineficiente, corupte, nefuncționale; gradul slab de materializare a coerenței social-economice (decalaje sociale periculoase, grefate pe tribalism, regionalism, antagonisme etno-culturale și religioase).

Cele mai cunoscute *forme de conflict*: acțiuni paramilitare inclusiv de tip gherilă sau „intifada”; acțiuni de tip terorist (intern și internațional); război etno-religios clasic (Bosnia-Herțegovina); acțiuni combinate (gherilă, terorism, război etno-religios clasic).

Factorii care contribuie la agravarea conflictelor religioase necesită dezvoltarea anumitor *măsuri de gestionare* a formelor de conflict menționate, precum:

➤ Gestionarea politică internă, însoțită de reforme democratice (eficientă). Aici merită de atras atenția asupra faptului că, existența unui regim politic democratic crează condiții de: manifestare a pluralismului etnic, religios și cultural; a spiritului public dezvoltat și a unei societăți civile mature. Deasemenea, în aceste condiții, putem vorbi de o administrație publică eficientă; coerență social-economică; statut social stabil; grad scăzut de inamicitate între grupurile sociale din stat și dintre state. Dacă să vorbim la nivel ideatic, atunci toți acești factori, luați împreună, contribuie la fundamentarea tradiției istorice de lipsa a unei voințe de conflict. În același timp, datorită faptului că bisericile, asociațiile sau grupurile religioase pot deveni actori ale căror acțiuni pot influența evoluția securității – și nu numai la nivel național, ci și regional sau global –, relația biserică-stat este influențată pozitiv din punct de vedere al securității, atunci când acești actori acceptă valorile statului democratic, domnia legii și ordinea de drept.

➤ Gestionarea politico-militară internă, preponderent violentă (ineficientă).

➤ Internaționalizarea conflictelor și gestionarea internațională, cu mijloace politice sau politico-militare, inclusiv, prin operații de pace. Tendința actuală este de elaborare a unor norme și de creare a unor mecanisme internaționale de prevenire, gestionare a conflictelor violente și de reconstrucție post-conflict.

Reieșind din dinamica mediului de securitate post război rece¹⁸², conflictele religioase se prezintă arareori în formă pură. În cele mai multe situații, scopurile, obiectivele, formele de materializare ale conflictelor sunt complexe, factorul religios fiind preponderent sau nu. Atunci când apartenența la o religie devine element esențial sau important de identificare a unui grup social (în special a identității naționale), conflictele politico-militare au caracter religios pregnant sau preponderent; și în situația în care grupuri sociale defavorizate în cadrul unor societăți se identifică cu o religie, conflictele violente dintre „favorizați” și „defavorizați” iau forma conflictelor religioase. În societățile cu nivel redus de maturizare a națiunii moderne, religia oferă susținere ideologică pentru realizarea unor platforme politice în vederea realizării unor coeziuni statale sau regionale (acolo unde predomină încă structurile tribale și de clan).

Pe de altă parte, anumite grupuri politice internaționale recurg la religie pentru a-și legitima programele și acțiunile „antimondialiste” și „antiimperialiste” (fundamentalismul islamic de tip Al Qaeda care brodează pe tema conflictului civilizațional împotriva Occidentului „materialist” și „satanic”) [11].

În acest context, S. P. Huntington are, totuși, meritul de a fi scos în evidență – într-o epocă de globalizare – rolul factorului civilizațional, inclusiv religios, în agregarea marilor grupări economico-politice ale lumii. Actualmente asistăm la o renaștere a practicii religioase din întreaga lume. Religia părăsește sfera privată și, în unele cazuri, devine politizată. Ea devine o parte mai vizibilă, mai proeminentă și mai importantă în viața publică atât din țara respectivă, cât și pe plan internațional.

Revenind la problemele ce țin de factorul religios și securitatea națională din perspectiva transnațională, atunci putem evidenția faptul că, în Europa precum și în lume, un pericol cu posibilități

¹⁸² De exemplu: Conflicte etnico-religioase din Balcani, Caucaz, Asia Centrală și Orientul Apropiat și Mijlociu.

enorme de extindere transfrontalieră provine din partea *sectarismului*¹⁸³. Sectele au implicații, ce nu trebuie de neglijate, asupra securității, reprezentând o gravă problemă socială, deoarece pun în discuție valorile și tradiția familială, siguranța individului și a statului. În același timp, egocentrismul unor secte cu origini teologice și rituale, divizarea societății în „puri” și „satanici”, constituie riscuri la adresa coerenței sociale, sectele de acest tip fiind uneori adevărate grupuri de presiune și provocând o anarhie internă constantă. Sectarismul este un fenomen care, prin escaladarea extremă a unor aspecte doctrinare, violează valorile și instituțiile societății, afectează echilibrul social, iar uneori se antrenează în războaie de guerilă contra autorităților. Trăsătura comună a sectelor, indiferent de baza lor axiologică, este în mișcarea anticultică, aceasta fiind un risc dezintegrator la adresa sistemului social global prin obiectivele propăvăduite: atacarea cultului familiei, practici sexuale bizare, exploatarea de către „profeți” a unor mase umane, evaziune de taxe, intrigi politice etc. [5].

Unele dintre cele mai mari tragedii provocate de secte au avut ca substrat tocmai interpretarea tendențioasă a textului Apocalipsei: este cazul sectei „*Templul Poporului*”, care s-a ilustrat prin sinuciderea în masă, la 29 noiembrie 1978, a circa 1.000 dintre adepții săi; al sectei „*Davidienilor*” din Statele Unite (1993) și al sectei „*Ordinului Templului Solar*” (1994 și 1995), atacul cu gaz Sarin al sectei „*AUM*” în metrourile din Tokio (1995) și suicidul colectiv de la „*Heaven's Gate*” din Los Angeles (1995). Un alt exemplu este gruparea sectantă hindusă „*Ananda Marga*” (Calea Fericirii), își selecționează adepții, în special, din rândul tinerilor din casele de copii. Acestora li se aplică procedee devenite deja tradiționale de „*spălare a creierului*”, pentru a fi transformați în soldați ai mișcării în cauză.

Deasemenea și Bisericele Ortodoxe s-au confruntat deseori cu pericolul sectar. Vom menționa cazul, din cadrul Bisericii Ortodoxă Greacă. Cea mai importantă problemă pe care aceasta a întâmpinat-o după aderare a constituit-o proliferarea fenomenului sectar, la care s-a adăugat disputa cu Biserica Catolică în materie de patrimoniu bisericesc [9]. Influența pe care Biserica Greacă o exercită asupra societății este foarte mare, de aceea oamenii politici preferă să întrețină o relație de bună amiciție cu aceasta. Îngrijorarea firească a Bisericii Ortodoxe față de pericolul sectar a fost denunțată însă de organisme abilitate de la Bruxelles ca fiind incompatibilă cu *Convenția Europeană a Drepturilor Omului*. În acest context, nu sunt puțini cei care cred că, sub pretextul apărării drepturilor fundamentale ale omului, statul, prin intermediul unei instanțe laice de judecată, respectiv CEDO, intervine în chestiuni revendicate de o instituție de cult [A se vedea: 23, 13, 14, 17, 16, 18].

Acest fapt evidențiază că în Europa, și nu numai, problema sectelor a trecut de la stadiul de „fenomen social discutat” la acela de „pericol la adresa securității publice”. Aproape peste tot în Europa au apărut organisme însărcinate cu supravegherea fenomenului, însă măsurile de contracarare a acțiunilor sectelor sunt deseori considerate încălcări ale drepturilor omului. Astfel, în 1996 guvernul francez a înființat o misiune inter-ministerială de luptă împotriva sectelor. În Germania, principala vizată, a fost Biserica Scientologică. Începând din 1997, după o anchetă a serviciilor de poliție, guvernul federal a pus în gardă populația cu privire la pericolul prezentat de aceasta sectă, iar landul Bavaria a decis excluderea adepților săi din funcțiile publice. Această atitudine europeană, în special măsurile împotriva sectei scientologice din Germania, au fost denunțate oficial de Washington. De fapt, toți observatorii fenomenului se asteptau la o contra-ofensivă a sectelor multinaționale, care dispun de resurse financiare ce vin din partea grupărilor religioase din Statele Unite. În 1997, Biroul pentru Democrație, Drepturile Omului și Munca (BDHRL), o instituție a Departamentului de Stat, a făcut public un raport privind drepturile omului în lume. Violent atacată, Germania era așezată alături de China pe lista statelor care încălcă libertatea religioasă.

Cele mai cunoscute culte distructive (Conform Declarației Conferinței „*Sectele Totalitare – pericol pentru Drepturile Omului în Europa de Est*”) care își desfășoară activitatea și pe teritoriul Republicii Moldova sunt: Biserica Unificării a lui Moon, cunoscută cu numele de „Organizația pentru pacea în lume” sau „pentru armonia familiei”, Martorii lui Iehova, Societatea Conștiinței Krishna (krisnaitii), Biserica Scientologica (Dianetica), „Cuvântul credinței” și alte biserici neoharismatice „ale Evangheliei depline”, Biserica sfinților ultimelor zile (mormonii). Toate aceste organizații religioase sunt

¹⁸³ Termenul de „sectă” desemnează de obicei, cu nuanță peiorativă, grupări religioase disidente sau chiar grupări de discipoli sau adepți reuniți în jurul unui lider, învățător. Din punct de vedere teologic secta reprezintă o ruptură, o separare față de religia de origine.

scoase în afara legii sau private de statutul religios într-un șir de state europene, membre ale acordurilor internaționale.

Astfel, nu putem contesta faptul că factorul religios depășește astăzi, prin influența sa, frontierele tradiționale ale actorilor statali. Noi asistăm astăzi la un proces ce afectează politica statelor și căilor sale de guvernare și determină statele liberale, precum și țările în curs de dezvoltare, la nivel intern și extern. Iar dinamica mediului de securitate post război rece ne conduc spre afirmația că, religia a devenit aspect major în evoluția securității, pentru că este percepută ca având influență directă asupra suveranității statelor, nu de puține ori tensiunile, crizele și conflictele de natură etnico-religioasă având atașate revendicări teritoriale¹⁸⁴, făcând la nivel extern cooperarea dintre state problematică și conducând, astfel, la probleme de securitate.

În același timp, am reușit să scoatem în evidență faptul că, prin complexitatea crescută a aspectului religios pot fi influențate, atât relațiile dintre state, cât și starea internă de securitate a unui stat. La rândul său, actorii statali utilizează factorul religios în dezvoltarea politicilor sale. Prin urmare, implicațiile se pot resimți atât la nivel național cât și regional. Sperăm că religia va genera puține grupări și factori de risc care să amenințe securitatea. Disponind de un enorm potențial constructiv, actorii confesionali poartă o mare responsabilitate pentru ca secolul XXI să aducă omenirii mult râvnita pace universală, iar fenomenul de integrare economică și politică, să genereze speranța de a privi lumea contemporană în termenii unei evoluții spre normalitate și cooperare, modulată de vectorii competiției și diversității.

Cum am menționat anterior, religia este un ghid moral și o identitate de grup, fiind un potențial detractor sau promotor al securității globale. Considerăm că, în linii mari, potențialul constructiv prevalează net asupra aspectelor distructive, dar care nu pot fi neglijate în numele identificării și realizării soluțiilor de securitate.

Bibliografie:

1. Berger P. L., Luckmann T. *Construirea socială a realității*. București: Editura ART, 2008.
2. Berger P. L., Luckmann T. *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. New York: Anchor Books, 1996, p. 51-55, p. 59-61.
3. Berger P. L., *The Desecularization of the World: A Global Overview*. În *The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics*. Washington. 1999, p.1-18.
4. Berger V. *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*. București: ediția a IV-a, 2003.
5. Bruno Fouchereau. *Sectele – calul troian al Statelor Unite în Europa*. <http://bisericasecreta.wordpress.com/2007/01/06/sectele-calul-troian-al-statelor-unite-in-europa/>. (vizitat 14.10.2010).
6. Buzan B. *Popoarele, statele și teama*. Chișinău: Editura Cartier, 2000.
7. Buzan B., Wæver O., and Wilde J. *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder CO: Lynne Rienner Publishers, 1998.
8. Casanova J. *Globalizing Catholicism and the Return to a „Universal” Church*. În *Transnational Religion and Fading States*. Hoebner Rudolph S., Piscatori James [coord.]. Boulder and San Francisco: Westview Press. 1997, p. 121-143.
9. *Constituția statului grec Biserica Catolică e definită drept xeno dogmă*. <http://www.catholica.ro/stiri/show.asp?id=12166>. (vizitat 14.10.2010).
10. Dale F. Eickelman. *Trans-state Islam and Security*. În *Transnational Religion and Fading States*. Hoebner Rudolph S., Piscatori James [coord.]. Boulder and San Francisco: Westview Press, 1997, p. 27-46.
11. Dinu M., Zodian V. *Securitatea națională și religia*, p.5. http://www.ussas.unap.ro/securitatea_nationala_si_religia.pdf. (vizitat 14.10.2010)
12. Dinu M. *Influența factorilor etnici și religios asupra dinamicii mediului de securitate*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2008.
13. Fokas E. *Greek Orthodoxy and European Identity*. <http://www.hks.harvard.edu/kokkalis/GSW2/Fokas.PDF>. (vizitat 14.10.2010).
14. Frégosi F., Willaime J.-P. *Le religieux dans la commune: régulations locales du pluralisme religieux en France*. În *Histoire et société*. 2001, Vol. 43, p. 29-46.

¹⁸⁴ NOTĂ: Aici teritoriul este considerat drept spațiul fizic în care se exercită suveranitatea unui stat.

15. Juc V, Beniuc V. Factorul confesional în realitățile internaționale. Chișinău: CEP USM, 2008.
16. Magalie F.-L., Messner F. Les lieux de culte en France et en Europe: statuts, pratiques, fonctions. În *Law and Religion Studies*. Peeters Publishers, Vol. 3, 2007, p. 57- 66.
17. Mureșan R., Provocări și perspective ale Bisericii Ortodoxe în Uniunea Europeană. În *Biserica Ortodoxă în Uniunea Europeană. Contribuții necesare la securitatea și stabilitatea europeană*. București: Editura Universității din București, 2006, p. 153-170.
18. Neither the Roman Catholic Church (several thousand strong in Greece) nor the Protestant denominations are recognised. <http://www.hks.harvard.edu/kokkalis/GSW2/Fokas.PDF> (vizitat 14.10.2010).
19. Politica de coeziune după 2013: Comisarul Hübner subliniază necesitatea de a investi în viitor cu ocazia unei dezbateri la nivel înalt desfășurate la Maribor, Slovenia. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/538&format=HTML&aged=0&language=RO&guiLanguage=en> (vizitat 16.02.2011).
20. Proiectul Strategiei Securității Naționale, p.12. <http://www.sis.md/md/strateg/> (vizitat 12.10.2010).
21. Rojco A., Colîbnea. E. Problemele securității sociale și de creare a sistemului de standarde sociale minime în Moldova. Informație de sinteză. Institutul Național de Economie și Informație. Chișinău, 2001.
22. *The Concise Oxford English Dictionary*. USA: Oxford University Press, 11th edition, 2006.
23. Ursu A.- D. Libertatea de religie – libertate interioară și libertate exterioară. În: *Themis*. 2005, nr. 3, p. 65-66.
24. Wilensky H. *The welfare state and equality*. Berkeley: University of California Press, 1975.

Copyright© Natalia ALBU, 2011.

TRIBUNA DOCTORANDULUI**МЕЖДУНАРОДНОЕ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЕ ПРАВО КАК
ОТРАСЛЬ СОВРЕМЕННОГО МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА****Антон КОРИНЕВИЧ*****INTERNATIONAL ENERGY LAW AS A BRANCH OF MODERN INTERNATIONAL LAW**

Despite the development of international legal thought one of the most difficult areas of research of modern science is international law's theory. Theoretical issues are rarely raised by recognized classics, but young researchers don't hasten to participate in their decision. The theme of this article is the subject of author's dissertational thesis; all issues related to international energy law and its place in the system of modern international law, of course, is impossible to describe in a few pages. Nevertheless, it is necessary to pay attention on the main points.

The article is dedicated to the analysis of international energy law as a branch of contemporary international law, determination of its place in the system of international law. Also the peculiarities of contemporary international law, criteria for determination of branch of international law, interrelations between international energy law and international economic law are being analyzed. The determination of international energy law as a branch of international law is a national interest of States-importers of energy resources as this will secure transparency of relations and will increase the role of State in regulation of international relations in energy sphere.

Today, international energy law can be defined as a set of principles and norms of international law that govern relations between states concerning extraction, use, trade, transit and supply of energy resources. It is a part of public international law.

**DREPTUL INTERNAȚIONAL AL SURSELOR ENERGETICE
CA RAMURA A DREPTULUI INTERNAȚIONAL CONTEMPORAN**

În pofida faptului că gândirea juridico-internațională este în permanentă evoluție, una din cele mai dificile direcții de cercetare în știința contemporană a dreptului internațional rămâne să fie teoria. Problemele teoretice tot mai rar și mai rar sunt abordate de către clasicii recunoscuți în materie, iar tinerii cercetători nu se grăbesc să participe la soluționarea și investigarea lor. Tema acestui articol este tema tezei de doctorat a autorului, și, evident, că nu toate problemele legate de dreptul surselor energetice și locul acestui drept în sistemul științei de drept internațional pot fi oglindite în doar câteva pagini. Însă, necătând la aceasta, ar fi cazul de atras atenția la câteva momente.

Articolul este dedicat analizei dreptului surselor energetice ca ramură a dreptului internațional public și determinarea acestuia în sistemul dreptului internațional contemporan. Particularitățile dreptului internațional contemporan determină necesitatea studierii legăturii între dreptul internațional al surselor energetice și dreptul internațional economic. Rolul dreptului internațional al surselor energetice este determinat de faptul că statele – importatoare de surse energetice sunt cointeresate în asigurarea securității sale energetice și această cointeresare duce în mod inevitabil la creșterea rolului statului în procesele de reglementare a relațiilor internaționale în domeniul energeticii.

În prezent, dreptul internațional a surselor energetice reglementează problematica privind extracția, prelucrarea, transportarea, tranzitul și utilizarea surselor energetice, și, evident, este parte componentă și ramură a dreptului internațional public.

* **КОРИНЕВИЧ Антон Александрович** - соискатель кафедры международного права Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, юрист 2 категории Научно-исследовательской части Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Несмотря на развитие международно-правовой мысли одним из самых тяжелых направлений исследований в современной науке международного права является его теория. Теоретические вопросы все реже поднимаются признанными классиками, а молодые исследователи не спешат участвовать в их решении. Тема данной статьи является темой диссертационного исследования автора, все вопросы, связанные с международным энергетическим правом и его местом в системе современного международного права, безусловно, невозможно изложить на нескольких страницах. Тем не менее, кажется, на основные моменты стоит обратить внимание.

Международное энергетическое право – новое явление в современном международном праве. До 1970-х годов не существовало международно-правового регулирования международных отношений в сфере энергетики. Существовали лишь национальные правовые регулирования электроэнергетической, угольной и ядерной отрасли. Нефть была единственным исключением, поскольку она должна была отправляться из далеких стран-производителей, а прежняя связь между добычей, перевозкой и продажей была нарушена в результате процесса деколонизации. В то время национальные нефтяные рынки очень жестко регулировались, с монопольными правами и контролем цен или, по меньшей мере, с преимуществами для национальных нефтяных компаний, которые должны были добывать нефть для национальных экономик. В то время в контексте международно-правовой регуляции отношений в сфере энергетики существовали лишь общие нормы, которые имели обычный характер и которые влияли на международное инвестирование нефтяной промышленности¹⁸⁵.

Но ситуация изменилась за последние четыре десятилетия. Во-первых, возникли национальные отрасли права, которые не только осуществляют контроль над государственными энергетическими монополиями, которые, возможно, в историческом контексте стали первым элементом национального энергетического права. Во-вторых, к появлению развитого нефтегазового права, которое действует, в частности, как административное право и регулирует вопрос предоставления лицензий на доступ к разведке и разработке месторождений, в течение 1970-х годов привело открытие месторождений нефти и газа в голландских, норвежских, английских и датских прибрежных зонах. Национальное и сравнительное нефтегазовое право стало предметом исследования отдела энергетического права и права природных ресурсов Международной ассоциации адвокатов (Section on Energy & Natural Resources Law of the International Bar Association) и Центра исследований нефтяного права в Университете г. Данди (Centre for Petroleum Law Studies at the University of Dundee).

Сегодня международное энергетическое право можно определить как совокупность принципов и норм международного права, которые регулируют межгосударственные отношения относительно добычи, использования, торговли, транзита, снабжения энергетических ресурсов. Оно является частью международного публичного права.

Чтобы понять, какое место принадлежит международному энергетическому праву в системе современного международного права, следует уяснить, а что же такое современное международное право, какие его главные черты. Фундамент современного международного права заложил Устав ООН. Как отмечает нигерийский профессор Т. Элайес, современное международное право берет свое начало со времени окончания Второй мировой войны, прежде всего с появления ООН. Как пишет И.И. Лукашук, точка зрения о том, что фундаментом современного международного права является Устав ООН, довольно широко признана в доктрине¹⁸⁶. И.И. Лукашук отмечает, что Устав ООН появился не на пустом месте. Он опирается на предыдущий опыт регулирования международных отношений. Содержание Устава ООН отобразило особенные условия, которые сложились в канун завершения Второй мировой войны, веру людей в способность государств объединить усилия ради победы не только в войне, но и в битве за мир и процветание всех народов. В социальном плане Устав ООН является отображением общечеловеческих интересов и надежд на то, что совместными усилиями государства обеспечат

¹⁸⁵ Walde T. *International Energy Law: An Introduction to Modern Concepts, Context, Policy and Players* / Thomas Walde // Schneider/Theobald, *Handbuch zum Recht der Energiewirtschaft*. 2002, p. 1129.

¹⁸⁶ Лукашук И.И. *Международное право. Общая часть* / Игорь Иванович Лукашук. – М. : Издательство БЕК, 2000, с. 75.

мир и процветание. В политическом плане положения Устава ООН отображали новый тип мышления. В основу международного права был положен принцип сотрудничества. И.И. Лукашук отмечает, что можно утверждать, что как появление современного международного права, так и его развитие, стало возможно во многом благодаря многостороннему сотрудничеству. Как писал Специальный докладчик Комиссии международного права ООН Д. Гонсалес: «Бесспорно, развитие нового международного права основывалось на многостороннем сотрудничестве государств»¹⁸⁷.

Устав ООН определил общие цели и принципы международного права, которые являются главными системообразующими факторами системы международного права. Благодаря Уставу ООН и формулировке в нем основных принципов международного права, международное право из совокупности норм превратилось в систему на базе единых целей и принципов¹⁸⁸.

Цели и принципы, провозглашенные в Уставе ООН, наделены высшей юридической силой. Статья 103 Устава предусматривает, что в случае противоречия обязательства государств по любому соглашению их обязательствам по Уставу ООН, преобладающую силу имеют последние. Об особенной силе принципов свидетельствует также положение п. 6 ст. 2 Устава, которое предусматривает, что даже государства, которые не входят в состав ООН, должны действовать в соответствии с принципами, если это необходимо для поддержания мира. Все это способствовало тому, что в международном праве появился новый институт императивных норм, то есть таких норм, которые создаются международным сотрудничеством в целом и от которых государства не могут отступать даже на основе взаимного согласия. Наличие комплекса императивных норм является важной характерной и отличительной чертой современного международного права от классического международного права, которое было чересчур диспозитивным.

Понадобилось четверть века для того, чтобы государства договорились подтвердить принципы Устава ООН. Это было сделано на юбилейной XXV сессии Генеральной Ассамблеи ООН в 1970 г., которая приняла Декларацию о принципах международного права. Декларация не только подтвердила эти принципы, но и раскрыла их содержание, которое стало ядром современного международного права. Через тридцать лет после окончания Второй мировой войны были подтверждены ее основные политические выводы в Заключительном акте Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе. Этот акт также способствовал укреплению авторитета и развитию содержания принципов международного права.

Анализируя особенности системного развития современного международного права, Е.Т. Рутько отмечает, что международное право являет собой систему взаимосвязанных норм, каждая из которых должна восприниматься во взаимосвязи друг с другом. Превращение международного права в высокоразвитую правовую систему осуществляется путем согласования и подчинения международно-правовых норм со всей системой права, в состав которой они входят. Выразителями системных требований к норме являются основные принципы современного международного права¹⁸⁹.

С точки зрения познания системных качеств современного международного права важной является не только констатация ключевого характера принципов, но и понимание их особенной структурной роли, в организации права. Принципы не просто определяют общий характер международного права, а выполняют функцию определенной конструкции, вокруг которой формируются нормы, институты и вся система права в целом¹⁹⁰.

Закономерности развития разных по уровню международных отношений находят свое отображение в принципах международного права, которые отвечают уровню их регуляции. Эти принципы могут охватывать всю правовую систему (основные принципы), отдельные группы отраслей (межотраслевые принципы), институты и даже отдельные группы норм, внутри институтов. Важной является связь становления правового принципа с зарождением отрасли

¹⁸⁷ Там же.

¹⁸⁸ Там же, с. 76.

¹⁸⁹ Рутько Е.Т. Особенности системного развития международного права в современных условиях / Евгений Тимофеевич Рутько. – Вестник Киевского университета, серия Международные отношения и международное право, 1982. Вып. 15, с. 12.

¹⁹⁰ Там же.

международного права. Д.И. Фельдман указывает на то, что каждая отрасль международного права, разделяясь на правовые институты, имеет свои принципы. Е.Т. Рулько в этом контексте отмечает, что принципы международного права могут быть показателем зарождения или необходимости создания той или иной отрасли права, выступать в процессе анализа конкретной группы международно-правовых норм индикатором зарождения или становления их общности. Пронизывая все право, все его элементы, принципы международного права последовательно организуют нормы в определенные, целостные образования подсистем – правовые институты, отрасли права и тому подобное.

Для оценки явления международного энергетического права нужно определить его место в системе современного международного права. В науке международного права достаточно остро стоит вопрос об определении объективных критериев разграничения отраслей системы международного права. С.А. Малинин одним из первых обратил внимание на стихийность процесса создания все новых и новых отраслей права и подчеркнул, что разделение международного права на основные отрасли не может быть произвольным. По мнению А.И. Иойрыша, проблема систематизации международного права является достаточно сложной, особенно принимая во внимание развитие международной жизни и непрерывное расширение сферы международно-правового регулирования¹⁹¹. Основными элементами так называемой горизонтальной структуры системы международного права являются институты и отрасли¹⁹². Определение отрасли и во внутрисударственном, и в международном праве оказалось делом нелегким, общепризнанных четких параметров отрасли практически нет. Конечно, объем этого исследования не позволяет проанализировать все имеющиеся критерии отрасли международного права, однако попробуем установить, отвечает ли международное энергетическое право основным из них.

Наиболее распространенным критерием разделения международного права на отрасли юристы-международники считают предмет правового регулирования, хотя и не рассматривают его единственным системообразующим фактором. В международном праве специфика предмета, или, точнее, объекта регулирования, является фактором формирования отрасли права. Но наличие такого фактора еще не создает отрасль международного права¹⁹³. Исходя лишь из него, можно произвольно конструировать если не бесчисленную, то значительную множественность отраслей, ведь международные отношения представляют очень большое многообразие. Такой ненаучный подход мог бы дискредитировать саму идею необходимости установления объективно существующих отраслей международного права¹⁹⁴.

Понимание этого побуждало представителей советской доктрины международного права дополнительно к объекту регулирования искать еще и другие критерии. Точки зрения, выраженные советскими исследователями по этому вопросу, можно обобщенно свести к таким:

- Качественное своеобразие и обособленность (автономность) определенной группы норм;
- Особенности источников этих норм и способов их создания;
- Большой массив нормативного материала, который регулирует определенный вид международных отношений;
- Заинтересованность международного сообщества в развитии отрасли (или определенного вида международного общения)¹⁹⁵.

Вместе с рассмотренными критериями, а также критериями, которые существуют с целью обоснования существования той или иной конкретной отрасли международного права, в советской доктрине международного права обратили внимание на такой факт. Общее международное право кроме принципов, которые лежат в основе всей системы его норм, включает

¹⁹¹ Международное атомное право / [Отв. ред. А.И. Иойрыш, А.Н. Петросьянц, В.Ф. Петровский]. М.: Наука, 1987, с. 14.

¹⁹² Фельдман Д.И. Система международного права / Давид Исаакович Фельдман. Казань: Издательство Казанского университета, 1983, с. 43.

¹⁹³ Курс международного права. В 7 т. / [Ю.А. Баскин, Н.Б. Крылов, Д.Б. Левин и др]. Т 1. Понятие, предмет и система международного права. М.: Наука, 1989, с. 264.

¹⁹⁴ Малинин С.А. Мирное использование атомной энергии: Международно-правовые вопросы / Сергей Александрович Малинин. М.: Международные отношения, 1971, с. 7.

¹⁹⁵ Курс международного права, с. 265.

в себя также и такие принципы, которые, основываясь на первых, составляют основу соответствующей отрасли международного права. Только при наличии такой основы можно вести речь о том, что определенная совокупность норм создает отрасль международного права¹⁹⁶. Это положение достаточно быстро получило признание и в других научных трудах, ведь критерий принципа, который лежит в основе отрасли, имеет такое свойство как объективность. Его наличие или отсутствие можно установить с научной достоверностью. Так, принцип свободы открытого моря лежит в основе международного морского права, принцип, согласно которому космическое пространство, включая небесные тела, не подлежит национальному присвоению и является свободным для исследований, – в основе международного космического права и т.д.

Анализируя все вышеприведенные критерии для выделения отрасли международного права, можно прийти к выводу, что международное энергетическое право удовлетворяет их всех. Принцип постоянного суверенитета над природными (энергетическими) ресурсами является ключевым принципом международного энергетического права. Он основывается на двух заданиях Организации Объединенных Наций: праве самоопределения колониальных народов и экономическом развитии развивающихся. Формирование этого принципа является непростым вопросом, ведь он развивался на основе резолюций Генеральной Ассамблеи ООН, а не на основе заключения международных договоров или постоянной практики государств¹⁹⁷. Именно Генеральная Ассамблея ООН сыграла главную роль при обсуждении вопроса постоянного суверенитета над природными ресурсами. Нормативное закрепление принципа постоянного суверенитета над природными ресурсами содержится в резолюции 1803 Генеральной Ассамблеи ООН от 14 декабря 1962 года, Декларации об установлении нового международного экономического порядка (резолюция Генеральной Ассамблеи ООН 3201 от 1 мая 1974 года) и, наконец, в Хартии экономических прав и обязанностей государств от 12 декабря 1974 года, в которой сформулировано общее положение: «Каждое государство имеет и должно свободно осуществлять полный постоянный суверенитет над всеми своими богатствами, природными ресурсами и экономической деятельностью, включая право на владение, использование и эксплуатацию». Сейчас этот принцип является принципом обычного международного права и это подтвердил Международный Суд ООН в решении по делу вооруженных действий на территории Конго (Демократическая республика Конго против Уганды, 19 декабря 2005 года)¹⁹⁸.

Международное энергетическое право имеет развитую систему источников. Главным многосторонним международным договором, который касается регулирования энергетического сектора, является Договор к Энергетической Хартии (далее – ДЭХ). Процесс Энергетической Хартии был начат в начале 1990-х годов. В июле 1990 года премьер-министр Нидерландов Рууд Любберс предложил механизм, который был направлен на помощь советским республикам в их переходе к рыночной экономике¹⁹⁹. В Европейском Союзе (далее – ЕС) была инициирована общая стратегия объединения проблем Западной Европы (безопасность энергетических поставок) с возможностями Восточноевропейских государств (богатые неразведанные запасы нефти и газа). Эта стратегия основывалась на содействии западным инвестициям (прежде всего из государств Евросоюза) в энергетический сектор государств Восточной Европы и на транзите энергетических ресурсов Востока на Запад. По состоянию на октябрь 2009 года ДЭХ ратифицировали 46 государств (в том числе Украина) и Европейские Содружества, 4 государства подписали ДЭХ, но еще его не ратифицировали (Австрия, Беларусь, Исландия, Норвегия). Российская Федерация, равно как и Беларусь, временно применяла ДЭХ, однако 20.08.2009 г. она официально сообщила депозитарию о своем намерении не становиться участницей ДЭХ и, таким образом, ДЭХ перестал

¹⁹⁶ Усенко Е.Т. Принцип демократического мира — наиболее общая основа современного международного права / Евгений Трофимович Усенко. В: Советский ежегодник международного права, 1973. М.: Наука, 1975, с. 34.

¹⁹⁷ Невід'ємний суверенітет над природними ресурсами. A/RES/1803 (XVII), прийнята 14 грудня 1962 року. – Офіційна інтернет-сторінка Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.un.org/russian/ga/17/docs/res17_2.htm.

¹⁹⁸ Judgment in the Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of Congo v. Uganda) 244, 19 December 2005 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.icj-cij.org/docket/files/116/10455.pdf>.

¹⁹⁹ Konoplyanik A., Walde T. Energy Charter Treaty and its Role in International Energy / Andrei Konoplyanik and Thomas Walde. In: Journal of Energy & Natural Resources Law. 2006, Vol. 24, nr. 4, p. 523-558.

действовать для России 18.10.2009 г. Договор к Энергетической Хартии был основан на положениях Европейской Энергетической Хартии 1991 года. В то время как Европейская Энергетическая Хартия была, в сущности, декларацией политических намерений способствовать сотрудничеству Восточной и Западной Европы, Договор к Энергетической Хартии является юридически обязательным многосторонним договором – единственным такого рода договором, который регулирует вопрос межгосударственного сотрудничества в отрасли энергетики. Более того, на сегодня Договор к Энергетической Хартии является одним из главных многосторонних договоров, который регулирует вопрос защиты инвестиций.

На региональном уровне наиболее развитым является энергетическое право Европейского Союза. Сегодня в ЕС функционирует внутренний энергетический рынок, который учреждается на положении определенных нормативно-правовых актов ЕС относительно регулирования рынка электроэнергетики, восстанавливаемых источников, газа.

Предметом международного энергетического права являются международные отношения, которые возникают относительно использования, торговли, транзита энергетических ресурсов, инвестирования в разработку этих ресурсов, борьбы с вредными последствиями действий, связанных с энергетической деятельностью. Объектом международного энергетического права являются энергетические ресурсы. Субъектами международного энергетического права являются государства и международные межправительственные организации. Невзирая на разные новейшие тенденции, государство является главным субъектом, регулятором и актером, как в международном праве в целом²⁰⁰, так и в международном энергетическом праве. Существуют также другие негосударственные актеры, деятельность которых является важной в энергетическом секторе. Это транснациональные корпорации, международные неправительственные организации.

Говоря о международных межправительственных организациях и их деятельности в энергетическом секторе, нужно различать:

- международные организации, которые имеют только “энергетический мандат”, то есть могут действовать лишь в энергетической сфере (например, Международное энергетическое агентство);
- международные организации, которые имеют общий мандат, что позволяет им действовать в энергетической сфере (например, Организация Объединенных Наций);
- другие специальные организации, чей мандат может позволять им привлекаться к отдельным проектам в энергетической отрасли с целью достижения целей этих организаций (например, Международная морская организация).

Также есть региональные организации, которые могут иметь или единый “энергетический мандат”, или более общий мандат, который позволяет им вести деятельность в таких сферах энергетического сектора, где не действуют отдельные государства (Организация государств-экспортеров нефти (ОПЕК), Организация Латиноамериканских стран, Североамериканское соглашение о свободной торговле (НАФТА) и др.). Сегодня не существует универсальной международной организации с открытым членством, которая бы занималась лишь вопросами энергетического сектора и энергетической отрасли.

Важным является вопрос относительно составных элементов международного энергетического права как отрасли современного международного права – институтов международного энергетического права. Институтами международного энергетического права являются отдельные комплексы норм международного права, которые регулируют определенные виды (подвиды) международных отношений, связанные с использованием конкретных источников энергии: нефти, природного газа, угля, электроэнергии, ядерной энергии и др. Таким образом, международное энергетическое право являет собой большой и стабильный комплекс международно-правовых норм, которые регулируют межгосударственные отношения в сфере использования, торговли, транзита энергетических ресурсов. Составными элементами этого

²⁰⁰ Schreuer C. The Waning of the Sovereign State: Towards a New Paradigm for International Law / Christoph Schreuer. – Режим доступа: <http://www.ejil.org/pdfs/4/1/1213.pdf>; Schachter O. The Decline of the Nation-State and its Implications for International Law / Oscar Schachter. In: Columbia Journal of Transnational Law, 1998, p. 22.

комплекса являются внутриотраслевые институты: нефтяное, газовое, угольное, электроэнергетическое, ядерное право.

Одним из самых главных вопросов в контексте определения отраслевого характера международного энергетического права является его соотношение с международным экономическим правом. Ученые определяют такие подотрасли международного экономического права:

- международное торговое право, в рамках которого регулируется движение товаров, включая торговлю услугами, правами на интеллектуальную собственность;
- международное финансовое право, которое регулирует финансовые потоки, расчетные, валютные, кредитные отношения; право международной экономической помощи как совокупность норм, которые регулируют движение материальных и невещественных ценностей;
- международное трудовое право, в рамках которого регулируется движение трудовых ресурсов;
- международное инвестиционное право, в рамках которого регулируется движение инвестиций (капиталов)²⁰¹, международное налоговое право, международное транспортное право²⁰².

К субъектам международного энергетического права относятся государства, а также межправительственные экономические и другие организации, международные неправительственные организации, а также физические и юридические лица, которые не являясь субъектами международного экономического права, часто принимают участие, прямо или опосредствовано, в процессе создания норм международного права²⁰³. Юристы-международники определяют такие принципы международного экономического права: принцип экономической не дискриминации, принцип предоставления национального режима, принцип предоставления преференциального режима, принцип наиболее благоприятной нации²⁰⁴, принцип свободного доступа к морю для государств, которые не имеют выхода к нему²⁰⁵. Много источников единогласно называют принцип постоянного суверенитета над природными ресурсами принципом международного экономического права²⁰⁶. Исходя из написанного, возникает мысль, не является ли международное энергетическое право составной частью международного экономического права. Принцип постоянного суверенитета над природными (энергетическими) ресурсами, основной структурообразующий принцип международного энергетического права, признается в то же время специальным принципом международного экономического права; международное энергетическое право регулирует вопросы торговли и транзита энергетических ресурсов, которые, по логике, можно также отнести к международному торговому праву; значительная часть норм международного энергетического права касается защиты инвестиций в энергетическую отрасль, которая может считаться частью международного инвестиционного права. Итак, следует проанализировать этот вопрос.

Представляется, что существует несколько важных аргументов, которые позволяют вести речь о существовании двух отдельных отраслей современного международного права – международного энергетического и международного экономического права. Во-первых, международное энергетическое право имеет две составляющие: экономическую (торговля, транзит энергетических ресурсов, инвестиции в энергетический сектор) и составляющую безопасности (преодоление вредных последствий действий от деятельности, связанной с

²⁰¹ Международное право. Учебник / [Под. ред. А.А. Ковалева, С.В. Черниченко] М.: Омега-Л, 2006. 475 с.

²⁰² Міжнародне право. Основи теорії: Підручник / [Под. ред. В. Г. Буткевича.] К.: Либідь, 2002. 547 с.

²⁰³ Международное право. Учебник / [Под. ред. А.А. Ковалева, С.В. Черниченко] М.: Омега-Л, 2006. 477 с.

²⁰⁴ Там же, с. 478.

²⁰⁵ Международное публичное право. Учебник / [Под. ред. К.А. Бекашева.] М.: «Проспект», 1999. 385 с.

²⁰⁶ Международное право. Учебник / [Под. ред. А.А. Ковалева, С.В. Черниченко] М.: Омега-Л, 2006. 478 с; Международное публичное право. Учебник / [Под. ред. К.А. Бекашева.] М.: «Проспект», 1999. 385 с; Міжнародне право. Основи теорії: Підручник / [Под. ред. В. Г. Буткевича.] К.: Либідь, 2002. 552 с.

энергетикой, в частности, относительно окружающей среды, безопасность обращения с ядерными материалами). Наличие составляющей безопасности является характерной чертой международного энергетического права. Во-вторых, в международном энергетическом праве есть собственный отраслевой механизм решения международных споров – механизм Договора к Энергетической Хартии. В-третьих, принцип постоянного суверенитета над природными ресурсами является принципом не только международного экономического и международного энергетического, но и международного экологического права. В частности, Конвенция по биологическому разнообразию предусматривает, что природные ресурсы, которые находятся под юрисдикцией государства, подлежат постоянному суверенитету этого государства, государство имеет суверенный правый их разрабатывать (статья 3). Более того, в международном энергетическом праве этот принцип касается лишь энергетических ресурсов и формулируется как принцип постоянного суверенитета над энергетическими ресурсами. Также важным аргументом относительно существования двух отраслей современного международного права является тот факт, что в международном экономическом праве действует большое количество негосударственных участников (транснациональные корпорации, международные неправительственные организации и т.д.). Международное энергетическое право же является прежде всего правом межгосударственным, а роль негосударственных участников в нем не должна превалировать.

Главной целью международного энергетического права как отдельного комплекса международно-правовых норм является обеспечение непрерывности поставок энергетических ресурсов. Украине как государству-импортеру энергетических ресурсов следует отстаивать позицию, что международное энергетическое право является отраслью международного права. Таким образом, можно поддержать идею отраслевого характера международного энергетического права благодаря идее относительно функционального обоснования отраслевого характера международного энергетического права через указанную главную цель-функцию – обеспечивать непрерывность энергоснабжений.

Определяя международное энергетическое право как комплекс международно-правовых принципов и норм, который отвечает всем критериям выделения отрасли, которые выдвигаются в доктрине международного права, стоит обратить внимание на такие положения. Определение международного энергетического права как отрасли современного международного права будет способствовать увеличению роли международного публично-правового регулирования отношений в сфере энергетики, увеличению роли государства в этих отношениях и «укрошению» государствами регистрации энергетических корпораций. Кажется, что идя таким путем, можно поработать на национальном и международном экспертном уровне концепцию возвращения к международной публично-правовой регламентации отношений в сфере энергетики. Это будет иметь большое значение для Украины, так как обеспечит транспарентность межгосударственных отношений. Определение международного энергетического права отраслью международного права будет отвечать интересам государства Украина. Более того, вмешательство международного публичного права в регулирование международных отношений в сфере энергетики является не только интересом Украины, но и интересом многих развитых государств, которые заботятся о своих гражданах. Тем более, что влияние финансового кризиса повышает роль государства в регулировании энергетических отношений. К международному энергетическому праву должен быть применен государственный подход, на первом месте должен быть государственный интерес к энергетической политике. Именно поэтому для Украины международное энергетическое право должно прежде всего быть правом межгосударственным, составной частью современного международного публичного права.

CANALE DE DIALOG DIPLOMATIC ÎNTRU S.U.A. ȘI R.P.C. ÎN ANII 1969 - 1972

*GLADARENCO-STOIAN Maia Ivan**

ДИПЛОМАТИЧЕСКИЕ КАНАЛЫ ДИАЛОГА МЕЖДУ США И КИТАЕМ В 1969 -1972 ГГ.

В этом исследовании мы намерены доказать, что некоторые государства выступали в качестве посредников в китайско-американском диалоге в конце 60-х - начале 70-х годов.

Явление нормализации отношений между США и КНР, по крайней мере необычно. Отсутствие дипломатических отношений между двумя основными игроками международной системы подтолкнуло США на применение секретных каналов связи.

Инициатива нормализации отношений между КНР и США исходила со стороны президента США Р. Никсона. Однако чтобы упростить нормализацию американско-китайского диалога, США прибегли к использованию третьих сторон, чтобы таким образом сблизиться с Китаем.

Долгое время, единственным дипломатическим каналом связи между Вашингтоном и Пекином являлись регулярные встречи между послами двух стран аккредитованных в Варшаве. Но эти встречи оказались неэффективными. По этой причине США были вынуждены обратиться к другим каналам диалога, менее заметным, но более эффективным с точки зрения сотрудничества. В роли посредника выступили: Пакистан, Румыния, Франция и Норвегия.

DIPLOMATIC CHANNELS OF DIALOGUE BETWEEN THE U.S. AND CHINA IN 1969 - 1972 YEARS

In this research we are intended to prove that some states represented itself as intermediaries in Sino-US dialogue in the late 60's - early 70's.

The phenomenon of normalization of relations between the USA and the Peoples Republic of China, at least is unusual. The absence of diplomatic relations between the two main players in the international system has pushed the U.S. to use secret communication channels.

The initiative of normalization of relations between the Peoples Republic of China and the USA proceeded from the US president R.Nixon. However to simplify normalization of of US-Chinese dialogue, the USA have resorted to use of third parties thus to approach with China.

For a long time, only diplomatic channel of communication between Washington and Beijing have been regular meetings between the two countries' ambassadors accredited in Warsaw. But these meetings have proved ineffective. For this reason the U.S. was forced to turn to other channels of dialogue, less visible but more effective in terms of cooperation. In the role of mediator were: Pakistan, Romania, France and Norway.

Această lucrare prezintă un segment al Războiului Rece cu o focalizare pe reaşezarea polilor de putere, care a dat naștere unui context geopolitic nou – „Triunghiul Geostrategic” Washington – Beijing – Moscova. Relațiile americano – chineze reprezintă unul din laturile acestui „triunghi geostrategic”.

Statele Unite și Republica Populară Chineză sunt doi actori majori pe scena politică mondială, criteriile de apreciere fiind mărimea teritoriului, resursele naturale, populația, poziția geografică ș.a. După al cel de-al Doilea Război Mondial, Statelor Unite le-au trebuit mai mult de două decenii să realizeze că China reprezenta un partener real în construirea unui nou raport de forțe în sistemul bipolar.

Autoproclamată Republică Populară Chineză (01.10.1949) nu era recunoscută de către Statele Unite. Conducerea americană susținea Taiwanul, menținând regimul taiwanez prin prezența forțelor armate americane. Lipsa legăturilor diplomatice și antipatia reciprocă nu permiteau celor două state să poarte un dialog deschis, în care ar fi găsit soluții viabile pentru rezolvarea diferendelor. De aceea administrația Nixon a lansat o „diplomație personală” posibilă prin intermedierea unor state terțe. Acestea

* *GLADARENCO-STOIAN Maia Ivan* - doctorand, Universitatea Al. I. Cuza, Iași, România.

aveau rolul de mesageri într-o direcție și în alta, fapt ce a pus bazele normalizării relațiilor americano – chineze. Administrația Nixon a încercat în diverse moduri să anunțe liderii chinezi despre disponibilitatea Statelor Unite de a redeschide relațiile americano – chineze. S-a încercat transmiterea acestor semnale prin intermediul a mai multe canale diplomatice precum Cambodgia, Franța, Polonia, România, Pakistan, Norvegia²⁰⁷.

În acest studiu vom încerca să demonstrăm viabilitatea teoriei conform căreia câteva state au jucat rolul de intermediari în dialogul chino-american la sfârșitul anilor '60 – începutul anilor '70. Scopul acestei prezentări este de a ilustra, pe componente, cum s-a desfășurat schimbul de mesaje dintre liderii chinezi și cei americani prin intermediul statelor mai sus menționate. Despre acest subiect s-a scris episodic în diferite lucrări referitoare la perioada Războiului Rece. În demersul nostru am încercat să utilizăm surse dintre cele mai variate pentru a prezenta cât mai complet toate punctele de vedere. În cercetarea noastră ne propunem ca prin confruntarea surselor documentare americane, românești și sovietice să reconstituim cadrul general care a făcut posibilă apropierea diplomatică între statele menționate în titlu.

Dinamica tranzitării canalelor de dialog cu mesaje ne poate arăta evoluția procesului de normalizare a relațiilor americano – chineze.

Înainte de toate, am considerat util să clarificăm contextul în care s-a apelat la necesitatea medierii unor state terțe.

Evenimentele din 1962 legate de Criza Cubaneză, care au dus lumea pe marginea prăpastiei, au marcat Statele Unite și le-au făcut să nu mai aibă încredere doar în echilibrul bazat pe amenințarea nucleară reciprocă, instrumentat alături de URSS. Statele Unite au început să caute rapid atât noi soluții, cât și un alt model de echilibru care să permită relaxarea atât a cursei înarmărilor cât și povara angajamentului său ca pilon al acestei balanțe bipolare. China se prezenta drept candidatul ideal pentru rolul de balanță în acest sistem bipolar. Un prim motiv era dat de disputa ideologică sovieto-chineză, devenită apoi conflict de frontieră, ce a fost indicatorul Statelor Unite că există probleme serioase între cele două state socialiste.

După începerea conflictului cu Uniunea Sovietică, China avea trei posibilități:

- să fie subordonată Statelor Unite;
- să distrugă sistemul bipolar;
- să se autoizoleze²⁰⁸.

Prima variantă nici nu se putea lua în calcul de către Beijing de aceea pe parcursul Revoluției Culturale China²⁰⁹ s-a autoizolat față de sistemul internațional. Însă această izolare nu i-a adus prea multe beneficii, de aceea China a ales să dezechilibreze balanța de forțe care susținea sistemul bipolar – transformându-l în unul multipolar.

Richard Nixon a declarat în campania electorală din 1969 că va scoate țara din războiul din Vietnam. Articolul lui R. Nixon din *Foreign Affairs* din octombrie 1967 intitulat „*Asia după Vietnam*”, a fost considerat de opinia publică americană ca fiind o încercare politică de a modera imaginea sa de anticomunist pentru a obține nominalizarea sa drept candidat la președenția S.U.A. din partea Partidului Republican în 1968²¹⁰.

În contrast cu reputația sa de mare anticomunist, Nixon a ales între convingerile sale personale și interesul național. Conform opiniei lui, reconciliera cu China avea să pună Moscova în postură defensivă

²⁰⁷ Fredrik Logevall, Andrew Preston. *Nixon in the World. American Foreign Relations, 1969-1977*. Ed. Oxford University Press, New York, 2008, p. 120.

²⁰⁸ Sino-Soviet Crisis Politics: A Study of Political Change and Communication. By Richard Wich. In: *The Journal of Asian Studies*, Vol. 40, No. 4 (Aug., 1981), p. 781-783, accesibil online la adresa: <http://www.jstor.org/stable/2055700>. (accesat pe 03.02.2011).

²⁰⁹ *Revoluția Culturală – cunoscută și drept Marea Revoluție Culturală Proletară (1966 - 1969)*. În timpul celei de a 11-a ședințe plenare a celui de al VII-lea Congres, Comitetul Central al Partidului Comunist Chinez a adoptat o rezoluție prin care partidul își propune să lupte și să nimicească elementele adepte ale revizionismului de tip sovetic și a celor care credeau că trecerea de la capitalism la socialism se putea face pe cale pașnică.

²¹⁰ „Nixon Sees Asia Helping Itself”, *The New York Times*, 17 septembrie 1967, în Yukinori Komine, *Secrecy in US Foreign Policy. Nixon, Kissinger and the Rapprochement with China*, Ed. Ashgate Publishing, Hampshire, 2008, p. 26.

și o făcea mai cooperantă cu Washington-ul. Nixon a văzut în reconcilierea cu China și o oportunitate de a termina cu ajutorul acesteia războiul din Vietnam²¹¹.

Astfel, Richard Nixon a acordat o atenție deosebită studierii relațiilor dintre China și S.U.A. El a analizat perspectivele acestor relații complicate și și-a dat seama că „Naționaliștii” din Rep. Chineză (regimul din Taiwan) nu vor reuși niciodată să controleze partea continentală a Chinei. Nixon a avut o conversație privind acest aspect în 1965 la Taipei cu Artur Hummel, șeful misiunii americane din Taipei în perioada 1965 – 1967²¹². De aceea era necesară pregătirea terenului pentru îmbunătățirea relațiilor cu regimul de pe continent²¹³.

În timpul a douăzeci de ani de ostilitate, în ciuda schimburilor de replici retorice aspre, cele două state au încercat să păstreze legătura la nivel de ambasadori, mai întâi la Geneva între 1955 și 1957, apoi la Varșovia între 1958 și 1968²¹⁴. Astfel, vreme îndelungată, singurul canal diplomatic între Washington și Beijing au fost întâlnirile periodice dintre ambasadorii celor două țări acreditați la Varșovia. În cadrul lor se ridicau numeroase probleme referitoare la raporturile chino-americane, dar, luate în ansamblu, întâlnirile se dovedeau total infructuoase. Mai mult chiar, aceasta ocazie era folosită de ambele părți implicate pentru a lansa reciproc acuzații.

Birocrația care însoțea convorbirile formale de la Varșovia făcea dificil procesul de negociere americano – chinez. Donald Anderson²¹⁵, care a participat la negocierile de la Varșovia povestea, cum se derula procesul de negociere dintre S.U.A. și R.P.C. Anderson menționa că pentru convorbirile de la Varșovia protocolul era următorul – fiecare delegație era compusă din patru membri: ambasadorul, consilierul politic, translatorul și secretarul (care lua notițe). Convorbirile oficiale se desfășurau, de regulă, într-o sală de conferințe din Palatul Mysliwieki din Varșovia. Fiecare parte deja cunoștea foarte bine ce urma să spună cealaltă parte, însă negocierile ajunseseră la un punct mort. La finele fiecărei întreprinderi urma conferința de presă, la care ambele părți spuneau că „Au avut un fructuos schimb de viziuni și păreri. Fără alte comentarii...”²¹⁶. După aceasta urmau convorbirile informale care aveau loc de obicei la sediul Ambasadei Chinei în Polonia. La aceste convorbiri participau consilierii politici și interpreții fiecărei părți. Aici se făceau schimb de texte cu propuneri și se dezbăteau și confruntau termenii dacă existau confuzii²¹⁷.

Negocierile americano – chineze de la Varșovia au fost sistate din cauza că China târăgăna trimiterea unor reprezentanți pentru negocieri. În acest fel chinezii își manifestau dezacordul față de negocierile de la Paris americano – vietnameze.

La începutul anului 1969, când se presupunea reluarea contactelor chino-americane din Varșovia, ambasadorul chinez de la Haga a dezertat. El a fugit la ambasada S.U.A. și a cerut azil politic, pe care Statele Unite s-au văzut obligate să i-l acorde. El a propus să colaboreze cu serviciile de informații americane. Iar cunoștințele pe care le deținea acesta erau folositoare pentru procesul de negociere ce urma să se desfășoare²¹⁸. Refuzul Statelor Unite de a-l extrăda pe dezertorul chinez a afectat reluarea procesului de negociere de la Varșovia. Prima întâlnire oficială din timpul administrației Nixon între chinezi și americani a avut loc la Ambasada R.P.C. din Varșovia la 20 ianuarie 1970. La întâlnire au participat ambasadorul Statelor Unite în Polonia Walter Stoessel și Lei Yang – însărcinatul cu afaceri chinez²¹⁹. Faptul că delegația chineză era condusă de însărcinatul cu afaceri era firesc pentru vremea respectivă. Acest lucru se poate explica prin faptul că în timpul Revoluției Culturale toți ambasadorii au fost chemați în China pentru a participa la procesul revoluției. Astfel că oficialul cu cel mai înalt rang diplomatic de partea chineză era însărcinatul cu afaceri, nu ambasadorul. Procesul de negociere a suferit din cauza

²¹¹ Nancy Bernkopf Tucker, *China Confidential, American Diplomats and sino-american relations 1945 – 1996*. Ed. Columbia University Press, New York, 2001, p. 219.

²¹² Ibidem, p. XVII.

²¹³ Ibidem, pp. 222-223.

²¹⁴ Yukinori Komine, *Secrecy in US Foreign Policy. Nixon, Kissinger and the Rapprochement with China*. Ed. Ashgate Publishing, Hampshire, 2008, p. 22.

²¹⁵ Donald Anderson - a îndeplinit mai multe funcții, ca interpret pentru limba chineză, funcționar în Departamentul de Stat în timpul convorbirilor de la Varșovia 1966-1970, Ofițer politic în Oficiul de legătură în Beijing 1973-1975.

²¹⁶ Nancy Bernkopf Tucker, op. cit., p. 198.

²¹⁷ Ibidem, p. 199.

²¹⁸ Ibidem, p. 238.

²¹⁹ Henry Kissinger. *White House Years*. Ed. Phoenix Press, London, 2000, p. 810.

acestui aspect. Reprezentanții chinezi erau învățați de la centru să aibă ultimul cuvânt în convorbiri, de aceea la orice replică a ambasadorului american, reprezentantul chinez se obliga să-i răspundă. Astfel, convorbirile durau adesea trei ore și mai mult, fără vreun rezultat²²⁰.

Canalul de la Varșovia continua să existe, el era paravanul după care China și Statele Unite își desfășurau dialogul. Întrucât acesta era suspectat de infiltrare sovietică, Statele Unite au apelat și la alte canale de dialog mai puțin vizibile, dar mai eficiente din punct de vedere al colaborării. S-a hotărât deschiderea altor canale de dialog cu R.P.C. care să fie folosite succesiv. Alegerea lor s-a făcut pe baza aproximării siguranței ce putea decurge din utilizarea acestor mediatori alternativi pe care i-am enumerat mai sus.

Într-o încercare de ierarhizare a importanței canalelor alternative de dialog utilizate în acest context, aceasta ar arăta astfel:

Canalul Pakistanez de dialog – fiind pe primul loc după importanță datorită frecvenței și consistenței mesajelor care l-au tranzitat, precum și datorită faptului că prin intermediul acestuia s-a convenit și organizat vizita secretă a lui Kissinger în China. Cauzele pentru care China și Statele Unite au preferat să transmită mesaje prin Pakistan constau în neîncrederea pe care o aveau ei față de România. De la bun început China a fost nesigură de statutul relațiilor sovieto-române. În ciuda relațiilor cordiale pe care le avea cu România, China nu avea încredere în nici un satelit al Uniunii Sovietice. La Beijing era fermă convingerea că toate statele-satelite erau controlate de Kremlin, inclusiv România în aparenta sa independență. Această convingere a fost curând împărtășită și de S.U.A., deși la început Statele Unite credeau că chinezii preferă un intermediar comunist, de aceea au apelat mai întâi la România. China însă a hotărât într-un mod mai practic. Îngrijorarea că informațiile care tranzitau canalul românesc puteau să „transpire” la Moscova, i-a determinat pe americani și chinezi să acționeze cu precauție în alegerea canalelor intermediare.

Vom prezenta în continuare modul de operare a acestui canal alternativ de dialog între China comunistă și S.U.A. Președintele american menționase în discuția sa cu omologul său pakistanez că scopul Statelor Unite nu era de a izola China pe arena internațională, acest lucru s-a întâmplat cu ocazia vizitei lui Nixon în Pakistan în vara anului 1969.

La sfârșitul acestei călătorii pe care Nixon a avut-o cu consilierul său pentru Securitate Națională, Kissinger s-a întâlnit cu ambasadorul Pakistanului la Washington, Agha Hilaly²²¹, pentru crearea unui canal securizat de dialog cu China Comunistă. La 21 august 1969 sosea la Washington un mesaj din Rawalpindi de la James W. Spain, acreditat ca Însărcinat cu Afaceri al S.U.A. în Pakistan în 1969. Mesajul se referea la relațiile chino-americane și la posibilitatea medierii acestor mesaje de către Pakistan. Spain scria în mesajul său că Pakistanul a căutat un mijloc de a transmite către chinezi mesajul lui Nixon. Se părea că Yahya avea câteva opțiuni în găsirea modalității de a transmite rapid mesajul și aștepta reacția chinezilor. Una din modalități se referea la apelarea ambasadorului R.P.Chineze din Pakistan, dar în acest caz mesajul trebuia să stea în așteptare câteva luni până a fi examinat de Zhou En-lai²²². James W. Spain menționa mai departe că din raportul lui Malik Nur Khan²²³ se observă că pakistanezii deja lansaseră mesajul către chinezi și așteptau răspuns. Răspunsul ce urma să vină din partea chinezilor era puternic influențat de ultimele evenimente, conflictul de frontieră chino-sovietic. S-a întâmplat ca în timpul acestor evenimente Nur Khan să se afle în China. De aici el a dedus că Statele Unite nu mai erau cel mai mare dușman al R.P.C., chinezii fiind absorbiți de problemele pe care le aveau cu sovieticii²²⁴.

În decembrie, ambasadorul pakistanez l-a informat pe Kissinger despre discuția dintre președintele Yahya cu ambasadorul R.P. Chineze din Pakistan despre discuția sa cu Nixon din august 1969. Președintele Pakistanului i-a spus atunci ambasadorului chinez despre retragerea celor două distrugătoare

²²⁰ Nancy Bernkopf Tucker, op. cit, p. 200.

²²¹ Agha Hilaly – ambasadorul Pakistanului în Statele Unite ale Americii până la sfârșitul anului 1971.

²²² Memorandum from Lyndsey Grant and Hal Saunders of the National Security Council Staff to the President's Assistant for National Security Affairs(Kissinger), Washington, august 21, 1969. În: Foreign Relation of U.S., 1969-1976, Vol. XVII, U.S. Government Printing Office, Washington, 2006, p.69.

²²³ Malik Nur Khan – Comandant Suprem al Forțelor Aeriene ale Pakistanului 1965-1969 și Guvernator al Pakistanului de Vest 1969-1970.

²²⁴ Memorandum from Lyndsey Grant and Hal Saunders of the National Security Council Staff to the President's Assistant for National Security Affairs(Kissinger), Washington, august 21, 1969. În: F.R.U.S., Vol. XVII, p.69.

din Strâmtoare, mesajul său fiind concentrat pe dorința Statelor Unite de a reglementa relațiile cu China comunistă. Repede după aceea, ambasadorul i-a adus la cunoștință lui Yahya Khan că mesajul a fost transmis și ca urmare au fost eliberați doi prizonieri americani. După ce a adus aceste știri, ambasadorul pakistanez Hilaly a întrebat dacă mai este ceva de transmis înapoi chinezilor. Kissinger a specificat că poate să transmită înapoi că S.U.A. sunt sincere în dorința lor de apropiere față de China, adăugând că „...dacă chinezii vor să deschidem și alte canale mai securizate în afara celui de la Varșovia, americanii sunt gata să pună la dispoziție astfel de canale de dialog”. Hilaly și Kissinger au convenit că partea americană va reveni și cu alte detalii când va fi stabilită data concretă a vizitei lui Zhou En-lai în Pakistan²²⁵. Ulterior, în cadrul unui memorandum nedatată către Nixon, Kissinger îl înștiința pe R. Nixon că ambasadorul pakistanez a mai primit câteva note personale din partea președintelui Yahya în care se specifica un lucru - că în aprecierea pakistanezilor - „chinezii par a dori reluarea convorbirilor de la Varșovia, la nivel de ambasadori fără a insista la precondiții”²²⁶.

Un alt moment îl surprinde pe președintele Yahya Khan care a fost într-o vizită în China 10 și 15 noiembrie 1969, iar după ce s-a întors n-a anunțat Statele Unite că ar avea un mesaj de la chinezi pentru ei. Abia după trei săptămâni, la 8 decembrie 1969 ambasadorul pakistanez Hilaly l-a contactat pe Hal Saunder (din Staff-ul lui Kissinger) și l-a anunțat că are un mesaj de la chinezi după vizita lui Yahya la Beijing. Nu se știe de ce președintele pakistanez a avut nevoie de trei săptămâni pentru a anunța S.U.A. despre mesajul din partea Chinei; ori chinezii au pus condiții când să fie făcut cunoscut mesajul, ori Yahya a procedat astfel din precauție.

Următorul episod îl prezintă întâlnirea lui Hilaly cu Kissinger la 22 februarie 1970, ambasadorul Pakistanului fiind invitat la Casa Albă în biroul Secretarului de Stat. În data de 23 februarie Kissinger îl informa pe Nixon despre această întrevvedere și din contextul mesajului, se desprindea faptul că chinezii nu mai considerau Vietnamul o problemă în normalizarea relațiilor chino-americane. Kissinger a căutat să accentueze faptul că Hilaly trebuie să transmită că Statele Unite nu controlează presa democratică americană și că orice aluzii la China și la desfășurarea evenimentelor nu pot fi lesne înnăbușite de conducerea americană. Probabil, aici Kissinger se referă la caricaturile și atacul partidului de opoziție care nu agreea apropierea administrației Nixon față de China. Kissinger atenționează că atunci când dialogul se desfășoară pe canale formale, e greu de ținut în secret informația deoarece foarte multe persoane o cunosc. De aceea Statele Unite pot garanta un canal direct la Casa Albă, astfel încât informația să fie cunoscută doar unui cerc restrâns de persoane, pentru a nu lăsa loc de interpretări care ar periclita substanța normalizării relațiilor chino-americane în desfășurare²²⁷.

La data de 25 octombrie 1970 are loc întâlnirea dintre R. Nixon, H. Kissinger și președintele pakistanez Yahya Khan la Casa Albă, unde s-a discutat și despre subiectul relațiilor americano – chineze. R. Nixon a ținut să specifice că Statele Unite nu căutau un condominiu alături de Uniunea Sovietică în Asia și spera ca acest lucru să fie adus la cunoștința chinezilor. Președintele american a mai adăugat că S.U.A. doreau întreprinderea unor pași concreți în direcția reluarii contactelor bilaterale cu chinezii și manifestau dorința de a trimite ca delegați în China pe senatorii Dewey și Murphy²²⁸.

La 5 decembrie 1970 la Departamentul de Stat al S.U.A. a sosit o telegramă din partea lui J. S. Farland²²⁹, privind călătoria președintelui pakistanez Yahya la Beijing între 11 și 15 noiembrie. În telegramă ambasadorul a transmis că Yahya a fost bine primit de oficialii chinezi și că, după cum a putut observa liderul pakistanez, atmosfera discuțiilor a fost amicală și predispucea spre discutarea calmă a relațiilor chino-americane²³⁰. În scrisoare se specifica faptul că, mesajul anterior a fost trimis corespunzător și a primit răspuns peste trei zile în urma mai multor deliberări. Zhou En-lai accentua că

²²⁵From the President's Assistant for the National Security Affairs (Kissinger) to President Nixon, Washington, December 23, 1969. In: F.R.U.S., Vol. XVII, p. 153-154.

²²⁶From the President's Assistant for the National Security Affairs (Kissinger) to President Nixon, Washington, Undated. In: F.R.U.S., Vol. XVII, p. 155.

²²⁷From the President's Assistant for the National Security Affairs (Kissinger) to President Nixon, Washington, February 23, 1970. In: F.R.U.S., Vol. XVII, p. 185-186.

²²⁸Notă editorială, în F.R.U.S., Vol. XVII, 2006, p. 240.

²²⁹Joseph Simpson Farland – ambasador al S.U.A. în Pakistan între 1969 și 1972.

²³⁰98, Telegram from the Embassy in Pakistan to the Department of State, Islamabad, December 14, 1970. In: F.R.U.S., Vol. XVII, p. 247.

răspunsul nu este doar din partea lui ci și din partea președintelui Mao și a vice-președintelui Lin Biao. Acest mesaj este foarte important pentru analiza noastră pe motivul că conține o sintagmă care poziționează relațiile chino-americane pe un nivel mai superior. Ne referim în acest context aici la ce a declarat premierul Zhou En-lai: „Noi am primit mesaje din partea S.U.A și din alte surse în trecut, dar aceasta este prima dată când propunerea a venit de la Lider la Lider (from Head to Head). Statele Unite cunosc faptul că Pakistanul este prietenul Chinei și de aceea noi atribuim acestui mesaj o mare importanță”.

În după amiaza zilei de 27 aprilie 1971, la 3:45 p.m. a venit un mesaj de la ambasadorul Hilaly prin Hal Sauders, care cerea o întrevedere de 5 minute. El menționa că mesajul nu poate aștepta. Întâlnirea a avut loc între orele 6:12 p.m., iar Hilaly i-a înmănat lui Kissinger un *aide-memoire* de 2 pagini care reprezenta răspunsul lui Zhou En-lai la mesajul lui Nixon din 16 decembrie 1970 (care a ajuns la chinezi la 5 ianuarie 1971)²³¹. În mesaj se specifica că, dată fiind situația, n-a fost posibilă transmiterea mai devreme a răspunsului. Acest mesaj era cu destinație directă de la Zhou En-lai către președintele Nixon, transmis prin intermediul lui Yahya Khan. Premierul chinez mulțumea, ca de obicei, președintelui pakistanez pentru oficiile de transmitere a mesajelor și specifică următoarele: „dată fiind situația din prezent nu a fost posibilă transmiterea mai repede a răspunsului”. Prim-Ministrul chinez menționa că China reafirmă dorința de a primi la Beijing un înalt reprezentant al Statelor Unite, poate Kissinger sau alt Secretar de Stat, sau însuși Nixon. Iar, pentru modalitățile de procedură și alte detalii urmau să conțene pe bunele oficii ale președintelui Pakistanului²³².

La 5 mai canalul pakistanez a fost tranzitat de alte mesaje și ele confirmau că Yahya își îndeplinea misiunea cu sârguință. Ambasadorul Hilaly l-a sunat pe data de 5 mai pe H. Kissinger pentru a-l anunța că mesajul din partea administrației americane către China a fost transmis în aceeași seară pe data de 28 aprilie președintelui pakistanez. Acest mesaj a fost transmis mai departe ambasadorului chinez din Pakistan sâmbătă dimineața, la 1 mai. Yahya Khan transmitea, prin ambasadorul său la Washington, că este posibil ca mesajul să ajungă a doua zi la Zhou En-lai. La 7 mai a avut loc o întrevedere de trei ore între ambasadorul Farland în Pakistan și Kissinger, la Palm Springs. Subiectul discuției îl constituia ultimul mesaj al lui Zhou En-lai prin care saluta trimiterea unui înalt oficial american în China. De aceea Kissinger i-a menționat lui Farland că Nixon vrea să dea curs cererii chineze de a-l trimite pe el să negocieze direct cu chinezii pe teritoriu neutru – Pakistan sau în China, după preferințele chinezilor. Au fost discutate evoluția relațiilor dintre China Comunistă și Statele Unite în ultima perioadă. Apoi s-a convenit amplasarea unei stații secrete de transmisii pentru uzul americanilor în Karachi, aceasta trebuind să fie operațională într-o săptămână. Kissinger l-a rugat pe Farland să discute cu Yahya viitorul itinerariu al vizitei sale prin Islamabad și scenariile de desfășurare a evenimentelor. H. Kissinger i-a indicat lui Farland să discute cu Yahya Khan despre detaliile tehnice ale apropiatei sale călătorii²³³. În acest interval de timp, mesajele între China Comunistă și Statele Unite au tranzitat Pakistanul într-un ritm foarte ridicat. La data de 10 mai 1971 președintele american trimitea un nou mesaj către liderii chinezi prin care aproba negocierile directe la nivel înalt între Statele Unite și China și îl delega pe Henry Kissinger ca trimis special în China. R. Nixon mai menționa că Secretarul său de Stat va fi pregătit pentru o întâlnire cu orice lider chinez, chiar și cu Zhou En-lai, preferabil pe teritoriu chinez, accesibil ca distanță de zbor de Pakistan pentru a păstra în secret vizita lui Kissinger în China. Kissinger era autorizat să discute aspecte privind viitoarea vizită a președintelui american în China. Vizita Secretarului de Stat trebuia să fie mai mult un schimb de vederi și opinii preliminare. Urma ca detaliile de organizare să fie discutate prin bunele oficii ale președintelui pakistanez. Era necesar, după părerea lui R. Nixon, ca pentru păstrarea secretului deplin în privința vizitei lui H. Kissinger în China să nu fie utilizat nici un canal în afara aceluia pakistanez²³⁴.

La 29 mai 1971, la Casa Albă, a venit alt mesaj de la Zhou En-lai pentru Nixon. Mesajul a început prin a i se mulțumi în mod obișnuit președintelui Yahya pentru transmiterea rapidă a ultimelor mesaje din partea președintelui american. Apoi se menționa că s-au studiat cu mare atenție mesajele lui Nixon din 29

²³¹ Henry Kissinger, op. cit., p. 844.

²³² Message from the Premier of P.R.C. Chou En-lai to President Nixon, Beijing, April 21, 1971. In: F.R.U.S., Vol. XVII, p. 300.

²³³ Mem. From the President's Assistant for National Security Affairs (Kissinger) to president Nixon, Washington, May 15, 1971. In: F.R.U.S., Vol. XVII, p. 316-317.

²³⁴ 125, Message from the Government of the U.S. to Government of the People's Republic of China, Washington, May 10, 1971. In: F.R.U.S., Vol. XVII, p. 318-319.

aprilie, 17 mai și 22 mai, raportându-i-se lui Mao că președintele Nixon a acceptat propunerea de a vizita Beijingul și de a discuta de la lider la lider. Imediat după sosirea mesajului din partea lui R. Nixon pe data 25 mai, în ziua următoare, liderii chinezi decid să întrunească o sesiune în cadrul Politburo pentru a se consulta cum să răspundă mesajului provenit de la președintele american și să formuleze o strategie specifică pentru îmbunătățirea relațiilor cu americanii²³⁵.

După consultarea din Politburo a fost trimis și mesajul către conducerea americană prin care oficialii chinezi salutau venirea în China a Secretarului de Stat Kissinger pentru a pregăti vizita președintelui american. Premierul chinez solicita Secretarului de Stat să se decidă în privința datei vizitei sale între 19 și 20 iunie, pentru ca China să aibă timp pentru a pregăti locul vizitei. Premierul chinez mai menționa că H. Kissinger putea folosi un avion pakistanez sau, dacă e nevoie, China putea trimite un avion special. În mesaj se mai specifica faptul că – partea chineză va garanta secretul total al întregii operațiuni, la cererea americanilor. Privind celelalte detalii ale călătoriei lui Kissinger, președintele pakistanez preciza că Secretarul de Stat va sosi în Pakistan în ziua D, apoi după o scurtă ședere va pleca cu un Boeing pakistanez pe ruta nordică direct spre Beijing. Timpul maxim de zbor se estima la 7 ore. După terminarea întrevederii chino-americane, Kissinger urma să se întoarcă în Islamabad, pentru a continua cu itinerariul călătoriei programate la Washington. Yahya mai adăuga că, dacă H. Kissinger considera util, președintele poate asigura trimiterea și unui înalt oficial pakistanez pentru a-l însoți pe Kissinger la Beijing²³⁶. Însă americanii au fost prudenți; în opinia lor pakistanezii își îndepliniseră misiunea.

La data de 2 iunie 1971, ambasadorul Pakistanului Hilaly a adus la Washington un mesaj din partea chinezilor pe care R. Nixon și H. Kissinger îl așteptau. Premierul chinez menționa în mesajul său că Secretarul de Stat american era așteptat la Beijing și că subiectul discuțiilor americano – chineze cu ocazia vizitei lui Kissinger îl va constitui „căile concrete de retragere a trupelor americane din Taiwan precum și din strâmtoarea Taiwanului”. Kissinger a dedus că chinezii au renunțat la poziția lor inițială referitoare la Taiwan. Poziția inițială a chinezilor se transpunea în precondiția ca forțele armate americane să fie retrase de pe teritoriul Taiwanului înainte de convorbirile americano–chineze propriu-zise²³⁷. La data de 4 iunie 1971, președintele american răspunde la scrisoarea premierului chinez din data de 2 iunie și se referea tot la vizita apropiată a lui H. Kissinger în China. În mesajul de la 4 iunie președintele american îi mulțumește premierului chinez pentru scrisoare, care a fost transmisă datorită bunelor oficii ale președintelui Pakistanului. Prin această scrisoare R. Nixon menționa că a examinat foarte atent mesajul din data de 29 mai și mai adăuga că Secretarul său de Stat va putea veni în China nu mai devreme de prima săptămână a lunii iulie, dat fiind timpul scurt alocat organizării acestei vizite. R. Nixon propunea ca vizita Secretarului de Stat să aibă loc în intervalul de timp 9-11 iulie. Președintele american anunța partea chineză că delegația americană va zbura spre China cu o linie pakistaneză direct către aeroportul desemnat de partea chineză. Henry Kissinger era autorizat să discute orice problemă în stadiu preliminar, aceste chestiuni urmau să fie discutate mai aprofundat cu ocazia vizitei președintelui american în China. Președintele S.U.A. aprecia că partea chineză era pregătită să mențină secretă vizita lui H. Kissinger în China.

Republica Populară Chineză și Statele Unite au finalizat aranjamentele pentru vizita lui H. Kissinger în China printr-o serie de mesaje transmise prin canalul de comunicare pakistanez. Pentru a pune la punct ultimele detalii privind vizita ce urma să aibă loc, a avut loc întâlnirea din data de 21 iunie 1971 în intervalul de timp 6:07 – 6:45 p.m. Această întâlnire a avut loc la Casa Albă și au participat Kissinger, Winston, Lord și Ambasadorul Hilaly. Cu această ocazie Hilaly i-a înmănat lui Kissinger două note. Prima notă era datată cu 19 iunie și provenea din Islamabad, prin care președintele Pakistanului îl asigura pe Kissinger că toate aranjamentele privind călătoria sa au fost făcute. În nota editorială se menționa că mesajul lui Nixon către Zhou En-lai a fost transmis cu succes de către Yahya iar chinezii au răspuns satisfăcător rugăminții lui Nixon de a schimba data venirii lui Kissinger la Beijing în intervalul 9 și 11 iulie 1971. Ca răspuns la aceasta, Nixon trimitea componența delegației care vizita Beijing-ul: Henry A. Kissinger, William R. Smyser, John H. Holdridge, Winston Lord și doi agenți²³⁸. În legătură cu

²³⁵ Yafeng Xia, *Negotiating With The Enemy. U.S. – China Talks during the Cold War, 1949-1972*. Ed. Indiana University Press, Bloomington, 2006, p. 155.

²³⁶ Message from the Premier of P.R.C. Chou En-lai to President Nixon, Beijing, May 29, 1971. In: F.R.U.S., Vol. XVII, p. 332-333.

²³⁷ Fredrik Logevall, Andrew Preston, op. cit., p. 121.

²³⁸ 135, Editorial Note în F.R.U.S., Vol. XVII, p. 346.

acceptarea la 11 iunie de către Zhou En-lai a datei de 9-11 iulie – americanii au auzit ulterior că schimbarea datei pentru vizita lui Kissinger a provocat unele inconveniente din partea chinezilor deoarece noua dată pentru vizită a lui Kissinger se suprapunea peste vizita programată a liderului Nord-Coreean Kim Il-Sung²³⁹. În contextul ultimelor schimburi de mesaje, președintele Yahya Khan era de părerea că chinezii au rezolvat problema privind suprapunerea vizitei lui Kissinger cu cea a liderului nord-coreean. La nota aceasta era atașat mesajul lui Zhou En-lai din data de 11 iunie adresat lui R. Nixon prin care partea chineză și-a exprimat acordul privind detaliile vizitei lui Kissinger în China.

Vizita în Pakistan a decurs exact după scenariu, președintele pakistanez Yahya a pus personal la punct detalii ale vizitei lui Kissinger în China, nepunând nici o întrebare privind întrevederea chino-americană la întoarcerea lui Kissinger. Curtoazia sa a fost apreciată de americani. După vizita lui Kissinger în China, misiunea pakistanezilor a luat sfârșit.

Canalul Românesc de dialog – se prezintă a fi al doilea ca importanță. Prezentăm pe scurt cum a funcționat acesta. S.U.A. doreau apropierea de China Comunistă, dar nu cu prețul fragilului echilibru ce exista în acel moment cu Uniunea Sovietică. Cu alte cuvinte, nu doreau să încite U.R.S.S. la alte măsuri nechibzuite. Administrația Nixon trebuia să apeleze la un intermediar care să aibă relații relativ bune și cu Uniunea Sovietică, și cu Republica Populară Chineză. România era în viziunea americană relativ echidistantă față de influența sovietică prin autonomia ei, păstrând totuși relații cordiale cu U.R.S.S. În același timp, era în relații prietenești cu R.P.C.²⁴⁰ Astfel a început curtea României de către americani. S.U.A. aveau nevoie de medierea României în dialogul cu China Comunistă, România avea nevoie de ridicarea restricțiilor comerciale, de acordarea „Clauzei Națiunii celei mai favorizate”, de credite, de acces la tehnologiile americane. Afacerea se anunța profitabilă pentru ambii parteneri.

La 3 iunie 1969 se observă altă măsură a României pentru a-și continua misiunea de mediere a mesajelor. Ambasadorul A. Duma îi informează pe reprezentanții M.A.E. Chinez despre intenția unor senatori americani de a vizita neoficial China²⁴¹. Chinezii menționează următoarele: „Noi suntem pentru coexistență pașnică cu toate statele, inclusiv cu S.U.A., însă principiile acestei politici nu pot fi realizate cu un stat care ocupă un teritoriu chinez și duce o politică ostilă Chinei”²⁴². Acest document este de asemenea semnificativ pentru conținutul său, deoarece aici, pentru prima dată observăm în declarațiile oficialilor chinezi principiul coexistenței pașnice în raport cu Statele Unite. Mai departe în document chinezii apreciază politica administrației lui Nixon în termenii caracteristici lor: „După părerea noastră, inițiativa americană în relațiile bilaterale cu China nu reprezintă o nouă politică, ci numai metode noi ale administrației Nixon care și-a dat seama că S.U.A. nu au putut obține rezultate prin promovarea politicii de forță față de China”²⁴³. Aprecierea chinezilor despre politica lui Nixon era foarte aproape de adevăr. Nixon a observat că „Politica Bătei” aplicată de anteriorii președinți americani în sferile lor de influență nu au adus rezultate favorabile, iar războiul din Vietnam demonstra acest lucru.

Deși sunt minuscule schimbările în discursurile politice chineze, totuși, ele relevă disponibilitatea acestora de a începe dialogul cu S.U.A., nu însă și vizita unor politicieni pe teritoriul chinez.

În decursul vizitei președintelui R. Nixon la București din vara anului 1969, este discutată posibilitatea intermediării dialogului americano-chinez prin intermediul României Socialiste. Liderul Comunist N. Ceaușescu a acceptat ca România să-și asume un asemenea rol. Din documentele existente, care se referă la vizita lui Nixon din 2 august 1969 la București, desprindem unele elemente noi, care nu au fost observate în documentele anterioare. Ne referim la atitudinea S.U.A. față de China Comunistă, și anume faptul că Statele Unite nu recunosc China Comunistă și împiedică intrarea acesteia în O.N.U. nu datorită politicii sale interne, ci din cauza politicii R.P.Chineze față de vecinii săi²⁴⁴. Ceaușescu i-a

²³⁹ Henry Kissinger, op. cit., p. 860.

²⁴⁰ Liu Yong, Sino-Romanian Relations 1950's – 1960's, Ed. Academia Română, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2006, p. 289.

²⁴¹ Telegramă a lui A. Duma, ambasador al României la Beijing, către C. Mănescu, Min. Af. Externe, privind informarea conducerii M.A.E. al R.P.C. despre convocarea Congresului al X-lea al P.C.R. și intenția unor senatori americani de a vizita China, 3 iunie, 1969, A.M.A.E. Fond, Telegrame, Pekin, Vol.II, 1969, f. 74-77. În: R.I. Budura op.cit, p. 921.

²⁴² Ibidem, pp. 921-922.

²⁴³ Ibidem, p. 921.

²⁴⁴ Memorandum of Conversation, Bucharest, August 2, 1969, în Foreign Relations of the United States, 1969 – 1976, Vol. XXIX, Eastern Europe, Eastern Mediterranean (1969-1972), U.S. Government Printing Office, Washington, 2007, p. 443.

informat pe chinezi despre noua atitudine a americanilor și de convorbirile avute cu ocazia vizitei lui Nixon în România. Astfel, subiectul discuției dintre Nixon și Ceaușescu de la 2 august 1969 a fost conștiincios transmis de către delegația românească, condusă de Maurer în timpul vizitei sale din 7 septembrie în drum spre Vietnam la funeraliile lui Ho Chi Minh. Președintele Consiliului de Miniștri I. Gh. Maurer i-a relatat personal discuția lui Zhou En-lai²⁴⁵.

Cu această ocazie, Maurer a arătat că Nixon s-a exprimat în legătură cu ascuțirea conflictului dintre China și Uniunea Sovietică, precizând că nu va înțelege să sprijine în vreun fel U.R.S.S. dacă aceasta ar avea vreo intenție de a interveni militar în China. La 5 septembrie 1969, emite o declarație potrivit căreia S.U.A. arătau că sunt profund îngrijorate de un război chino-sovietic și că acesta nu le este indiferent.

La 18 decembrie 1969 G. Macovescu²⁴⁶ l-a apelat pe Kissinger ca să-i raporteze despre reacția chinezilor față de vizita lui Nixon la București. În cadrul întâlnirii președintele american a întrebat despre relațiile sovieto – chineze și a menționat că România este mai în măsură să cunoască detaliile, observând îndeaproape care este situația, decât S.U.A. care cunosc despre aceste relații din presă. Delegația română a declarat că este încă departe perspectiva normalizării complete a relațiilor dintre Republica Populară Chineză și Uniunea Sovietică, deoarece ambele părți au rămas cu suspiciuni. R. Nixon a ținut să precizeze că Statele Unite n-ar dori ca Uniunea Sovietică să interpeteze eforturile de apropiere față de China drept o provocare contra lor, astfel precum nici politica americană față de România să fie percepută drept ostilă U.R.S.S.²⁴⁷. Macovescu a specificat că liderii chinezi au ascultat politicos și au adăugat că ei sunt interesați de a avea relații normale cu Vestul. Kissinger a analizat minuțios mesajul și a dedus că China Comunistă ar avea în vedere aici două lucruri: *că ei sunt pregătiți pentru realizarea contactului; însă nu este necesară utilizarea canalului românesc pentru aceasta*. Kissinger considera că R.P.C. atribuie o mai mare valoare canalului pakistanez decât celui românesc²⁴⁸.

În ciuda relațiilor cordiale pe care le avea cu România, China nu avea încredere în nici un satelit al Uniunii Sovietice. La Beijing era fermă convingerea că toate statele-satelite erau controlate de Kremlin, inclusiv România în aparenta sa independență. Această convingere a fost curând împărtășită și de S.U.A., deși la început Statele Unite credeau că chinezii preferă un intermediar comunist, de aceea au apelat mai întâi la România. China însă a hotărât într-un mod mai practic. Temerea că informațiile care tranzitau canalul românesc puteau să „transpire” la Moscova, i-au determinat pe americani și chinezi să acționeze cu precauție. Prin acest lucru se explică de ce canalul românesc de dialog a fost utilizat doar de câteva ori în anul 1970. Prima dată, acest lucru s-a petrecut în prima jumătate a anului 1970, când Kissinger a trimis în a doua jumătate a lunii aprilie un mesaj pentru R.P.C., rugând China să aplice viza pentru senatorul Mike Mansfield ca să viziteze China. Ulterior, pe 6 iunie a avut loc o convorbire telefonică dintre E. Bodnăraș²⁴⁹ și Zhou En-lai despre inundațiile în România și asistența Chinei. În cadrul convorbirii Bodnăraș a adus în discuție și relațiile chino-americane, la care Zhou En-lai a specificat că nu are nici un mesaj de transmis Statelor Unite²⁵⁰. Acesta era un lucru curios – deoarece în aceeași perioadă canalul pakistanez de dialog era tranzitat de mesaje în ambele direcții.

La aniversarea a 25 de ani de la înființarea O.N.U., unde erau prezente și delegațiile României și Pakistaului, R. Nixon a profitat de această ocazie pentru a transmite Chinei mesaje prin cele două canale de dialog. În discuții particulare cu Yahya Khan²⁵¹, și N. Ceaușescu, R. Nixon a specificat în mesaje că relațiile chino-americane sunt esențiale pentru Statele Unite și că ei ar fi dispuși să trimită la Beijing emisari secreți pentru a conveni restabilirea relațiilor. În discuția avută cu R. Nixon, Ceaușescu a încercat

²⁴⁵ Stenogramă a convorbirii dintre delegația română alcătuită din I.Gh. Maurer și P. Niculescu Mizil și delegația chineză alcătuită din Zhou En-lai și Li Xiannian, 7-8 septembrie 1969, A.N.I.C., Fond al PCR, Secția de Relații Externe, Dosar 72/1969, f. 4-30, în R.I. Budura, op.cit., p. 945.

²⁴⁶ Macovescu George – om politic și diplomat român, ministru plenipotențiar la Washington, Ministru adjunct și Ministru al Afacerilor Externe 1974 – 1978.

²⁴⁷ Memorandum of Conversation, Washington, December 18, 1969, în Foreign Relations of the United States, 1969 – 1976, Vol. XXIX, Eastern Europe, Eastern Mediterranean (1969-1972), U.S. Government Printing Office, Washington, 2007, pp. 472-473.

²⁴⁸ Kissinger, op. cit., p. 191.

²⁴⁹ Bodnăraș Emil – militar de carieră, om politic român, vicepreședinte al Consiliului de Stat între 1967-1976.

²⁵⁰ Liu Yong, op. cit., p. 300.

²⁵¹ Khan Muhammad Yahya – președinte al Pakistanului, 31 martie 1969 – 20 decembrie 1971.

să-și supraevalueze rolul de mediator. El a declarat că România are relații cordiale și speciale cu R.P.C. și că a discutat cu reprezentanții conducerii chineze subiecte precum relațiile dintre China și Statele Unite, dar și posibilitatea dimiterii R.P.C. la O.N.U. Ceaușescu a mai declarat că a primit chiar în acea dimineață un mesaj de la Zhou Enlai prin care acesta îi mulțumea pentru susținerea României în favoarea restabilirii locului Chinei Populare în O.N.U. Zhou Enlai mai adăuga că este de părerea că Statele Unite vor face primii pași în această direcție, mai ales după evenimentele din Cambodja.²⁵² Nicolae Ceaușescu a mai spus în acest context că rolul de mediator nu îi este cu totul străin și că el are la activ câteva succese, printre acestea el a menționat „România a fost și este activă în a-i convinge pe chinezi să normalizeze relațiile cu Iugoslavia și acum, după 15 ani acest lucru i-a reușit”²⁵³.

În noiembrie, mesajele lui R. Nixon pentru China au venit aproape concomitent din partea ambelor canale de dialog. Deși România a avut, oportunitatea de a trimite mai repede mesajul său. La 12 noiembrie, Ministrul Român de Comerț, Traian Burtică, a vizitat China, însă nu s-a transmis nici un mesaj cu această ocazie. Ceaușescu trimitea o scrisoare pentru Mao Zedong o săptămână mai târziu prin Gh. Rădulescu²⁵⁴. Motivele acestor întârzieri n-au fost precizate. Discuția între Zhou En-lai și Gh. Rădulescu s-a axat îndeosebi pe relațiile chino-americe. Prim-ministrul chinez a spus cu ocazia întâlnirii cu delegația română că problema de bază a relațiilor încordate chino – americane constă în aceea că S.U.A.: au ocupat militar Taiwan-ul și strâmtoarea Taiwan-ului. Iar singura problemă între China și S.U.A. este – Taiwan-ul²⁵⁵. Pe parcursul discuției însă au apărut probleme de interpretare. Rădulescu a înțeles să transmită din partea Chinei următorul mesaj: „China va saluta trimiterea de către R. Nixon a unui trimis special la Beijing pentru negocieri”. Zhou En-lai a precizat că mesajul nu este în totalitate corect și că el a avut în vedere următoarele: „Că nu numai un trimis special poate veni, ci și însuși Nixon poate vizita Beijingul. Dacă el poate vizita Bucureștiul și Belgradul, atunci poate vizita și Beijingul”²⁵⁶.

La 11 ianuarie 1971 ambasadorul României în S.U.A., C. Bogdan²⁵⁷ a citit scrisoarea lui Zhou En-lai lui Kissinger. Iar Secretarul de Stat a decis transmiterea la 29 decembrie către ambasadorul român a aceluiși mesaj pe care l-a transmis anterior *via* Pakistan la 16 decembrie. Mesajul transmis avea o singură diferență față de cel trimis Pakistanului – mesajul către canalul românesc nu a fost tipărit, ci oral. Kissinger a relevat, totodată, preferința americanilor de a continua schimbul de mesaje prin canal pakistanez, motivând abil că diplomația autorităților române ar fi fost puse într-o situație delicată față de Moscova. Pe de altă parte, Kissinger păstra tăcerea asupra posibilității unei vizite a președintelui S.U.A. în China, menținând marele as al vizitei la cel mai înalt nivel pentru a-l discuta personal cu ocazia deplasării sale secrete în capitala chineză²⁵⁸. Acest lucru indică încă o dată precauțiile luate de față de România și preferința față de Pakistan²⁵⁹.

După vizita lui Kissinger la Beijing, care a avut loc între 9-11 iulie 1971, Iosiv Chivu, ambasadorul român la Beijing a fost convocat la 16 iulie la M.A.E. Chinez. Aici i s-a comunicat că Henry Kissinger a vizitat Beijingul pentru a discuta cu partea chineză despre problemele existente și pentru a pregăti vizita lui Nixon care va avea loc înainte de luna mai 1972. Ji Pengfei s-a scuzat că a informat România cu o anumită întârziere, explicând că a existat o înțelegere să fie menținut un secret total până la publicarea comunicatului. În spiritul relațiilor prietenești, a ținut totuși ca această informație să fie transmisă separat, cu puțin timp înainte de comunicat, românilor, coreenilor, albanezilor și

²⁵² Memorandum of Conversation, Washington, October 26, 1970, în Foreign Relations of the United States, 1969 – 1976, Vol. XXIX, Eastern Europe, Eastern Mediterranean (1969-1972), U.S. Government Printing Office, Washington, 2007, p. 492.

²⁵³ Ibidem, p. 493.

²⁵⁴ Rădulescu Gheorghe – om politic român, membru al Prezidiului Permanent din 1969 și vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (1963).

²⁵⁵ Raport întocmit de Gh. Rădulescu, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, adresat lui N. Ceaușescu, Secretar General al P.C.R., referitor la vizitele delegației guvernamentale române în R.D.Vietnam și R.P. Chineză la 15-26 noiembrie 1970, 12 decembrie 1970, A.N.I.C., Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 98/1970, f. 6-35, în R.I.Budura, op. cit., pp. 1035-1036.

²⁵⁶ Ibidem., p. 1036.

²⁵⁷ Bogdan Corneliu – ambasador al României în Statele Unite ale Americii din 1967 – 1978.

²⁵⁸ I. Buzatu, Istoria Relațiilor României cu China din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre. Ed. Meteor Press, București, 2004, p. 184.

²⁵⁹ Kissinger, op. cit., p. 703-704.

vietnamezilor²⁶⁰. Acest gest arată clar rolul canalului de comunicare românesc în ierarhia preferințelor chineze și americane. Deoarece Canalul Pakistanez nu numai că a știut toate detaliile de la bun început ci a și participat activ la organizarea vizitei secrete a Secretarului de Stat pentru Securitate.

România și-a manifestat susținerea publică a invitației în R.P.C. a lui R. Nixon. La 21 iulie în „Scânteia” a apărut un amplu articol prin care România își argumenta și susținea poziția în favoarea acestei invitații și prin urmare a ameliorării relațiilor dintre China și S.U.A. Ca urmare a acestui gest, conducerea chineză s-a grăbit să-i mulțumească părții române pentru acest gest prietenesc. Li Lianqing, director adjunct la Direcția U.R.S.S. și Țările Est-Europene din M.A.E. chinez menționa că este deosebit de prețios ajutorul acordat în acest sens de tovarășii români în actuala conjunctură. Deoarece se cunoaște faptul că unii nu se bucură de vizita lui Nixon și atacă public sau pe căi ocolite conducerea chineză²⁶¹.

După vizita lui H. Kissinger la Beijing, C. Bogdan, ambasadorul român în S.U.A. l-a felicitat pe acesta pentru vizita sa și a adăugat că probabil acum, când au fost stabilite contacte directe între S.U.A. și Republica Populară Chineză, Administrația americană nu va mai fi interesată de părerile, impresiile și călătoriile delegațiilor române la Beijing. Kissinger însă a precizat că din contra, ei contează în continuare pe informațiile venite de la București. C. Bogdan a răspuns că președintele Ceaușescu a accentuat că este nevoie de găsirea unor soluții constructive pentru Vietnam²⁶². Aici practic lua sfârșit misiunea României de mediere a dialogului dintre Statele Unite și Republica Populară Chineză. Canalul românesc mai era tranzitat de mesaje, doar că aceste mesaje erau doar ecouri ale acțiunilor de politică externă chineze și americane.

Este important faptul că acest canal a ajutat Statele Unite să înțeleagă care este atitudinea Chinei față de problemele apărute între R.P.C. și Statele Unite. Prin urmare nu este de neglijat rolul canalului românesc ca reper și indiciu pentru diplomația americană. Canalul de dialog românesc alături de cel pakistanez au ajutat la reluarea contactelor chino-americane la nivel înalt. Canalul alternativ de dialog diplomatic *via* București a funcționat în rol principal puțin timp, dar a constituit un factor important în demararea inițială a ameliorării relațiilor chino-americane, contribuind la un nou raport strategic de forțe în cadrul sistemului internațional din perioada Războiului Rece.

Canalul Francez de convorbiri este pe locul a treilea având ca puncte de interes major întâlnirile dintre Nixon și De Gaulle privind problema chineză, precum și evaluările și rapoartele ample ale ambasadorului francez de la Beijing – Etienne M. Manach (în decursul anului 1969) și a lui Jean Sainteny (în decursul anului 1971) - o perioadă de timp nu parvenise nici un mesaj prin canalele pakistanez și românesc, de aceea, la 21 aprilie 1971 președintele Nixon i-a înmănat o scrisoare lui Jean Sainteny²⁶³ pentru a transmite o propunere chinezilor de a deschide un canal direct de comunicare în Paris. Scrisoarea n-a mai fost transmisă până la urmă deoarece canalul pakistanez a fost reactivat, mesajul inițial fiind oprit să ajungă până la destinație.

Canalul Norvegian de dialog se prezintă a fi după importanță pe al patrulea loc, datorită faptului că folosit ocazional pentru a evita erorile de transmitere a mesajelor. Acesta a fost dirijat de către ambasadorul Norvegiei în Beijing Aalgaard Ole. Canalul de dialog a fost operațional în 1971, când intervenise o pauză în traficul de mesaje care au tranzitat canalele de dialog pakistanez și românesc.

Eforturile conjugate chino – americane, prin mijlocirea canalelor de dialog au culminat cu vizita secretă a lui H. Kissinger în China, vizită care s-a efectuat între 9 și 11 iulie 1971, în timpul acesteia au fost puse bazele apropierei chino-americane și pregătirea vizitei oficiale a lui Nixon în China, vizită despre care s-a anunțat public la 15 iulie și care a avut o mare importanță pentru întregul sistem internațional. Convorbirile cu Zou Enlai și Kissinger au pregătit condițiile vizitei președintelui Nixon în China din

²⁶⁰ Telegramă a Ambasadei României la Beijing către C. Mănescu, Ministru al Afacerilor Externe, privind vizita pe care o va face în R.P. Chineză Richard Nixon, Președinte al S.U.A., 16 iulie 1971, A.M.A.E., Fond, Telegrama, Pekin, vol. II, 1971, f. 293-295, în R.I. Budura, op. cit., p. 1091.

²⁶¹ Telegramă a Ambasadei României la Beijing către G. Macovescu, prim-adjunct al Ministrului Afacerilor Externe, privind mulțumirile exprimate de partea chineză României pentru susținerea publică a invitației în R.P. Chineză a lui R. Nixon, președintele S.U.A., 27 iulie 1971, A.M.A.E., fond Telegrama, Pekin, vol. II, f. 338-339, în R.I. Budura, op. cit., p. 1091-192.

²⁶² 206, Memorandum of Conversation, san Clemente, California, August, 31, 1971, în Foreign Relation of U.S., China 1969-1972, Vol. XVII, p. 509-510.

²⁶³ Jean Sainteny – născut Jean Roger, om politic francez, susținător al politicii americane, expert pentru problemele cu Vietnamul.

februarie 1972. Oricare ar fi fost rezultatul, faptul că această vizită a avut loc a constituit un eveniment crucial. Pentru liderul SUA, „națiunea care reprezenta dușmanul numărul unu”, o invitație de a vizita China ar fi fost de neimaginat cu câțiva ani înainte. Această vizită a oferit prilejul unor ample convorbiri oficiale între liderii celor două țări, pe probleme internaționale și cele referitoare la relațiile reciproce. Vizita președintelui american în China s-a finalizat cu încheierea unui comunicat comun.

Este adevărat că convorbirile dintre Nixon și Mao Zedong nu au depășit cu mult limita unei curtoazii formale, dar au ajutat la stabilirea unor baze pentru normalizarea completă a relațiilor dintre aceste două state.

Conform memoriilor lui R.M. Nixon, acesta îi propusese un toast Secretarului său de Stat cu ocazia trimiterii mesajului de răspuns la invitația oficială a lui H. Kissinger la Beijing: „Henry, vreau să toastez nu pentru noi înșine sau pentru succesul nostru, sau pentru politica administrației noastre care a făcut posibilă trimiterea acestui mesaj. Hai să bem pentru generațiile care vin, care vor avea o șansă mai bună de a trăi în pace pentru ca noi am făcut ceea ce am făcut”²⁶⁴. Președintele american avea dreptate; „deschiderea” Chinei a transformat lumea bipolară în una mai complexă, iar balanța terorii bazată pe amenințarea nucleară a pierdut din teren, făcând loc unei noi etape în perioada Războiului Rece.

Normalizarea relațiilor chino-americane a continuat pe tot parcursul anilor '70 și s-au finalizat cu stabilirea relațiilor diplomatice între Republica Populară Chineză și Statele Unite în 1979.

Odată ce S.U.A. s-au deschis către China opțiunea cea mai bună a Uniunii Sovietice a devenit aceea de a căuta o detensionare a propriilor relații cu Statele Unite. Bazându-se pe ideea că ar fi avut mai mult de oferit Statelor Unite decât China, ceea ce a dus în mod inevitabil la *destindere*. Scopul inițial al Statelor Unite a fost atins.

Bibliografie:

1. Budura R.I. Relațiile Româno-Chineze 1880 – 1974. Documente, M.A.E. și Arhiva Națională, București, 2005.
2. Foreign Relations of the United States 1969 – 1976, Vol. XVII, China 1969 – 1972, U.S. Government Printing Office, Washington, 2006.
3. Foreign Relations of the United States, 1969 – 1976, Vol. XXIX, Eastern Europe, Eastern Mediterranean (1969-1972), U.S. Government Printing Office, Washington, 2007.
4. Fredrik Logevall, Andrew Preston. Nixon in the World. American Foreign Relations, 1969-1977. New York: Ed. Oxford University Press, 2008.
5. Henry Kissinger. White House Years. London: Ed. Phoenix Press, 2000.
6. I. Buzatu, Istoria Relațiilor României cu China din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre, Ed. Meteor Press, București, 2004.
7. Liu Yong. Sino-Romanian Relations 1950's – 1960's. București: Ed. Academia Română, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2006.
8. Nancy Bernkopf Tucker. China Confidential, American Diplomats and sino-american relations 1945 – 1996. New York: Ed. Columbia University Press, 2001.
9. Richard M. Nixon. RN: The Memoirs of Richard Nixon. New York: Ed. Simon&Schuster Inc., 1978.
10. Yafeng Xia. Negotiating With The Enemy. U.S. – China Talks during the Cold War, 1949-1972. Ed. Indiana University Press, Bloomington, 2006.
11. Yukinori Komine. Secrecy in US Foreign Policy. Nixon, Kissinger and the Rapprochement with China. Ed. Ashgate Publishing, Hampshire, 2008.

Copyright© GLADARENCO-STOIAN Maia Ivan, 2011.

²⁶⁴ Richard M. Nixon. RN: The Memoirs of Richard Nixon, Ed. Simon&Schuster Inc., New York, 1978, p. 727.

CONSIDERAȚII PRIVIND MANIFESTAREA POLITICILOR MEDIATICE

Natalia BEREGOI*

РАЗМЫШЛЕНИЯ ОТНОСИТЕЛЬНО ПРОЯВЛЕНИЯ МЕДИЙНОЙ ПОЛИТИКИ

Существование широкого консенсуса относительно того, что СМИ являются жизненно важными средством функционирования демократических систем, подчеркивает не что иное, как их политическую ценность. Изучение феномена СМИ, исходя из существующей реальности, легло в основу предмета глубокого анализа медийной политики. Учитывая при этом, что медийная политика находится на службе демократии, обоснование вмешательства в процесс регламентации достаточно комплексной медийной области является попыткой проанализировать как учеными-юристами, политологами, так и учеными, специализирующимися на медиа-исследованиях.

Необходимо подчеркнуть, что медийная политика не является строго и до конца детерминированным процессом. На протяжении десятилетий, было установлено, что последний является средством моделирования прессы и радиовещания. Позже данный процесс был определен как подключение к телекоммуникационным сетям. И это несмотря на то, что зачастую данный процесс сопровождается появлением новых информационных технологий, который не следует относить исключительно к технологическому процессу.

Известно, что технологическое развитие, экономические и культурно-социальные перспективы могут предоставить возможности политического реформирования. Также процесс принятия решений по формулированию политики происходит на основе конкуренции интересов, которые пытаются навязать и включить в политическую повестку дня определенные ценности, задачи, собственные взгляды определения медийной политики. Вышеизложенное распространяется на те аспекты и области проявления медийной политики, которые прямо или косвенно вовлечены в процесс развития плюрализма средств массовой информации.

Цель данной статьи – постараться определить и проанализировать основные области проявления медийной политики, исходя из ее всеобъемлющих, во многом неопределенных и неоднозначных особенностей.

CONSIDERATIONS OF MEDIA POLICY MANIFESTATION

A broad consensus around the idea that the media are vital for the workings of democratic systems highlights their significance as a political value. The study of the media on such a premise has formed the object of extensive analysis of media policy. Beyond the media's presumed service to democracy, the justification for regulatory intervention in the field of media nexus policy has become the attempt of more detailed analysis by legal scholars, political scientists and academics specializing in media studies.

It must be emphasized that media policy still isn't a well-defined process. For decades, media policy has been mainly conceived as the policy that aims to shape the conduct of the mass media, essentially press and broadcasting. Later it has been understood to be concerned with telecommunication networks. Though it is often driven by technological innovation, it is never solely technologically determined.

It's known that technological change and economic and socio-cultural prospects may offer opportunities for policy reform, yet decision-making for the policy approach to take is shaped by a series of competing interests that seek to inscribe their values and objectives on the policy agenda and the way media policy is eventually conducted. This is especially true for those facets and areas of manifestation of media policy that are concerned directly or indirectly with the development of media pluralism.

The purpose of this study is to delimit and analyze the main areas of manifestation of the media policy due to its broad, ambiguous and heterogeneous features.

În decursul ultimului deceniu al secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea, datorită creșterii influenței mass media asupra vieții politice, s-a schimbat atitudinea cercetătorilor față de rolul media în cadrul proceselor și fenomenelor naționale și internaționale. În virtutea acestor schimbări s-a impus o nouă conștientizare a necesității și utilității formulării și investigării conceptului de politici mediatice. Studii tangențiale au avut loc și în trecut, însă anume schimbările multiaspectuale din cadrul

societăților, cu implicarea tot mai activă a factorului politic, pe de o parte, și a celui mediatic, pe de alta, a propulsiat un șir de cercetări anume în această perioadă.

Evoluția politicilor mediatice constată că inițial se manifestau ca politici care au scopul de a modela comportamentul media, presa și audiovizualul ca mijloace de comunicare în masă. Aceasta s-a datorat capacității comunicaționale pe care îl au media, căci ele „au schimbat stilul și procedura de formare a organizațiilor statale, selectarea elitei guvernatoare și organizarea campaniilor politice”²⁶⁵. Această conștientizare a avut la bază faptul că deseori în timpul campaniilor electorale cetățenii nu se conduceau de programele electorale ale concurenților electorali, dar de imaginea candidatului creată de mijloacele de informare în masă. Reieșind din rolul ce îl căpătase media de transmitere a informației, politicile mediatice se manifestau ca „politici comunicaționale în masă”. Apoi, datorită creșterii rolului rețelelor telecomunicaționale în transmiterea mesajului către indivizi și între aceștia, politicile mediatice au început a se manifesta ca „politici telecomunicaționale”.

Actualmente, politicile mediatice includ ambele domenii de activitate. Întru stabilirea unei frontiere între domeniile de manifestare, menționăm clasificarea dată de N. Garnham²⁶⁶. Autorul consideră că politicile mediatice se manifestă în două domenii interconectate, ce se completează reciproc, dar nu se exclud reciproc. Aceste două domenii reprezintă *politicile mass media* și *politicile telecomunicaționale*. *Politicile mass-media* se focusează pe activitățile realizate pentru și cu presa, audiovizualul ca mijloace de comunicare în masă și ca instituții ce oscilează între sfera economică privată și sfera politică publică. Intervenția politică este justificată în cazul lor de faptul că aceste media sunt obligate să poarte unele responsabilități sociale și să îndeplinească anumite obligații publice.

Politicile telecomunicaționale au fost determinate de rețelele de telecomunicații ce au dezvoltat comunicarea privată între indivizi. Aici orice reglementare a mesajelor a fost și este considerată o violare nelegitimă asupra autonomiei și dreptului la viața privată a indivizilor și dreptului la libera exprimare. Oricum situația s-a schimbat în ultima perioadă datorită fenomenului de convergență și acordarea rețelei Internet un „statut hibrid”²⁶⁷.

Înglobând ambele domenii interconectate, evident că politicile mediatice nu se manifestă izolat și solitar. Ele sunt implementate și exercitate în cadrul unor sisteme politice și mediatice. Sistemul mediatic al unui stat este într-o strânsă corelație cu sistemul său politic, fiind un subsistem al acestuia ce cuprinde totalitatea de relații, instituții mediatice. Atât sistemul politic, cât și cel mediatic²⁶⁸ depind de natura regimului politic, formele de exercitare a puterii, contextul intern și internațional. Acestea își vor pune amprenta asupra amplitudinii și eficienței politicilor mediatice.

Politicile mediatice diferă de la un sistem mediatic la altul privind conținutul, formele și mecanismele de realizare. Acest fapt este în legătură directă cu obiectivele și sarcinile pe care și le propun actorii, de calitate și funcționalitatea acțiunilor și situația internațională. Rămâne cert faptul că politicile mediatice se pot manifesta doar în cadrul unui sistem, purtând toate caracteristicile acestuia.

În perioada Războiului Rece, caracterizată prin existența unui sistem politic mondial bipolar și sistemele mediatice erau clasificate sub aspectul bipolarității. Această bipolaritate sistemică era clasificată în literatura de specialitate occidentală prin prisma caracteristicilor pozitive și negative, unde cele pozitive erau sistemele mediatice liberal și al responsabilității sociale, iar cele negative cel sovietic și autoritar²⁶⁹.

Schimbările ce au avut loc la nivel internațional au scos în evidență necesitatea unei alte clasificări decât cea bipolară. Situația politică de după perioada anilor '90 ai secolului al XX-lea a condiționat apariția unei noi abordări de cercetare. R. Gunther și A. Moughan clasifică sistemele mediatice după criteriile modificărilor la nivel micro și macro. Din punct de vedere al impactului media asupra audienței, în special, formularea agendei și efectele media în campaniile electorale, precum și impactul media asupra sistemelor politice ei argumentează că „ceea ce este important pentru schimbarea relațiilor dintre media și

* **Natalia BEREGOI** – magistră în relații internaționale, doctorand la IISD al AȘM.

²⁶⁵ Соловьев А. Политология. Москва: Аспект Пресс, 2004, с. 407.

²⁶⁶ Garnham N. The role of the public sphere in the information society in regulating the global information society. London: Routledge, 2000, p. 48.

²⁶⁷ McQuail D., Siune K. Media policy: convergence, concentration and commerce. London: Sage Publications, 1998. p.338.

²⁶⁸ Булуктаев Ю. Политический режим и посткоммунистическая трансформация: теория, методология, практика. Казахстан, 2008, с. 225.

²⁶⁹ Siebert F. Four theories of the press. Urbana: University of Illinois Press, 1956, p. 9.

politicile democratice este interacțiunea dintre dezvoltările la nivel micro și macro²⁷⁰. Perspectiva unei comunicări efective între media și sistemul politic depinde în mare măsură de stabilitatea celui din urmă. În cadrul tranziției de la autoritarism la democrație pentru influențarea atitudinii și comportamentului publicului se ține cont de o serie de variabile așa ca cultura politică, codul electoral, legalitatea istorică, sistemul de partide.

În procesul cercetărilor academice ale sistemelor mediatice, au reprezentat o piatră de temelie cercetările lui D. Hallin și P. Mancini. Lucrarea fundamentală a acestora include analiza sistemică comparativă a 18 state din Europa și America de Nord prin prisma relațiilor dintre variabilele sistemelor politice și mediatice. Aceste variabile includ dezvoltarea pieții media, gradul de corelație dintre sistemele politic și mediatice, cultura jurnalistică, nivele de intervenție a statului în politicile mediatice. Reieșind din diferențele variabilelor autorii identifică 3 modele de sisteme mediatice în dependență de sistemul politic existent²⁷¹. *Sistemul mediatice polarizat* caracterizează statele cu o democratizare târzie în Europa de Sud. În astfel de state(Grecia, Bulgaria), rolul primordial în exercitarea politicilor mediatice revine organelor de conducere, iar profesionalismul media este scăzut. *Sistemul mediatice democratic* caracterizează statele cu un proces de democratizare timpuriu(Germania). Sistemul mediatice este marcat de o tradiție a statului de a interveni prin asigurarea pluralismului extern, dar există un echilibru între rolul statului și media în formularea și implementarea politicilor mediatice. *Sistemul mediatice liberal* caracterizează majoritatea sistemelor politice de democratizare timpurie cu un rol liberal al statului, pluralism intern al media și un sistem mediatice dominat de cererea pieței(Marea Britanie, Irlanda). Cu alte cuvinte, media este autonomă, profesionalismul media este înalt și politicile mediatice pot fi influențate doar de cererea pieței.

Deși D. Halini și P. Mancini au evidențiat că modelele lor au apărut dintr-o necesitate empirică a unui grup relativ omogen de state, ei au sugerat că aceste modele pot fi folosite în dezvoltarea unei abordări mai complexe. Alte cercetări, precum ale J. Linz și A. Stepan menționează despre interdependența sistemelor politic și mediatice, însă autorii evocă o relație de subordonare între acestea, prin care sistemul politic este dominant. Întru stabilirea unei relații de egalitate, cercetătorii propun o serie de acțiuni pentru a asigura funcționarea eficientă a media, și anume ²⁷²: a) *separarea puterilor și responsabilităților*, ceea ce nu neagă interdependența; b) *existența unei societăți civile capabile* în monitorizarea acțiunilor statului; și c) *funcționarea efectivă a legilor* care vor proteja libertatea media.

Este înțeles faptul că toate aceste acțiuni nu vor fi realizate integral. Experiența țărilor vest europene sugerează că o separare a societății politice de cea civilă, sau de cea economică poate fi greu de realizat, dacă nu imposibil. Din cauza imposibilității de satisfacere a tuturor condițiilor, rolul media ca o contrabalantă a actorilor politici se află într-o luptă continuă prin care se obțin valori democratice. Cu alte cuvinte, ceea ce avem în realitate este total diferit de teoria constituțională și intenția politică.

Politicile mediatice nu se manifestă izolat, ci și într-o strânsă corelație cu celelalte politici statale, se întrepătrund și se completează reciproc. Sistemul de politici mediatice este un sistem echilibrat, constituit din ansamblul instituțiilor politice și mediatice ce administrează fluxul informațional și mijloacele de comunicare, scopul căruia este formarea unei opinii publice despre careva preocupare a societății²⁷³. Astfel că sistemul de politici mediatice reprezintă o simbioză de resurse administrative și informaționale acumulate de puterea politică pentru realizarea funcțiilor fundamentale. Acesta nu modifică atitudinea publicului față de careva evenimente sau procese, dar insuflă acestuia un comportament sau îl influențează să acționeze în direcția dorită.

Manifestarea politicile mediatice se realizează prin intermediul instrumentelor determinate de obiectivele și scopurile acestora. Instrumentele politicilor mediatice sunt normele legale și regulamentele care sunt configurate și implementate în câmpul de manifestare a media (tipul de proprietate, licențiere, funcționarea serviciului public, distribuirea resurselor bugetare). Instrumente ale politicilor mediatice pot fi

²⁷⁰ Gunther R., Moughan A. The media and the democratic and nondemocratic regimes. In: Democracy and the media. A comparative perspective. Cambridge: University Press, 2000, p.14.

²⁷¹ Hallin D., Mancini P. Comparing media systems: three models of media and politics. Cambridge: University Press, 2004. 342 p.

²⁷² Linz J., Stepan A. Problems of democratic transition and consolidation: southern Europe, South America and post-communist Europe. Johns Hopkins University Press, 1996, p.251.

²⁷³ Алексаньян Н. Трансформация роли средств массовой информации в современном российском обществе. В: Философские науки. 2009, №1, с.74.

și o serie de intervenții publice, așa ca acțiuni și programe de susținere, promovare sau respingere, cât și proiecte de monitorizare a media realizate de autoritățile mandatate, toate acestea desemnate pentru a aduce ulterior modificări normative și comportamentale.

Câmpul de manifestare a politicilor mediatice este mai vast decât cel de reglementare media. În timp ce reglementarea se referă la adoptarea normelor legale pentru a governa media, conceptul de politici mediatice cuprinde întreg ansamblu de actori implicați în procesele ce duc la adoptarea instrumentelor obligatorii și opționale, cât și formularea și implementarea acestor politici. Formularea poate fi formală cât și neformală, ca lobby sau susținere din partea diferitelor grupuri de interese. Distingerea procesului decizional neformal este mai dificilă, deoarece majoritatea deciziilor sunt luate mai mult la cine neoficiale, convorbiri private, decât în birouri sau în timpul ședințelor.

Reglementarea se focusează pe activitatea instrumentelor deseori cu efect juridic care sunt configurate în realizarea politicilor stabilite și reprezintă instrumentul prin care statul supraveghează, controlează sau limitează activitățile actorilor nestatali în corespundere cu politicile sale²⁷⁴. Cu alte cuvinte, reglementarea constă în implementarea instrumentelor pentru a interveni în piețele și sistemele mediatice prin cote, restricții de proprietate, norme competiționale. Organele de reglementare pot fi mai mult sau mai puțin independente de stat, însă cu toate acestea sunt responsabile de realizarea obiectivelor politicilor mediatice ale statului²⁷⁵.

M. Gambaro distinge două abordări ale proceselor de reglementare și realizare a politicilor mediatice²⁷⁶. În prima guvernul definește în prealabil acțiunile companiilor. De regulă sunt foarte detaliate, acoperă aspectele tehnice și comportamentale și iau în considerare toate excepțiile. În abordarea *ex ante* costurile de reglementare sunt mari, deoarece guvernul trebuie să colecteze o mulțime de informații, de multe ori private, dar cheltuielile de executare sunt mici.

În cea de a doua abordare, este o intervenție *ex post*, unde guvernul stabilește doar câteva principii generale și lasă instituțiile să-și stabilească conduita. În acest caz costurile de producere a normelor sunt scăzute, dar implementarea este costisitoare, deoarece în fiecare caz este necesar să se colecteze mai multe informații și cuprinzătoare pentru a face o analiză juridică și economică.

Experiența unor state demonstrează că nu există un model ideal ce ar putea fi preluat de statele aflate în perioada de tranziție. Intervențiile *ex post* care funcționează în Marea Britanie și cea *ex ante* în Germania caracterizează tradițiile statelor în domeniul juridic. În statele postcomuniste, în care a existat reglementarea *ex ante*, societățile nu sunt pregătite pentru a acționa având doar unele principii generale. Imaturitatea societății ar putea condiționa o direcționare greșită a priorităților în cazul când va lipsi o reglementare detaliată. Însă și o reglementare severă ar putea condiționa imposibilitatea manifestării libertății acțiunilor.

Aceste abordări și modele de reglementare includ în mare parte media tradițională, căci datorită dezvoltării tehnologice rapide unele „media noi sunt lipsite de reglementări sau reglementarea devine posterioară implementării noilor tehnologii”²⁷⁷. Aici se pot înscrie portalurile web care difuzează conținut mediativ, cum ar fi Youtube, Google Videos, cât și rețelele de socializare Facebook, Twitter, ș.a. devenite recent un mijloc de comunicare în masă.

Manifestarea politicilor mediatice este interdependentă de caracterul abordărilor și tipul modelelor de reglementare. Dat fiind faptul că deseori reglementarea nu înglobează totalitatea aspectelor politicilor mediatice, a apărut necesitatea implementării unei noi forme de reglementare, cea de autoreglementare. Aceasta a apărut ca soluție în cazurile nereglementate de instrumentele juridice la nivel național și internațional.

Practica de autoreglementare demonstrează posibilitatea actorilor de a participa independent în procesul de reglementare, odată ce acești actori sunt subiecți ai codurilor, legilor aprobate ca răspuns al unor preocupări ale politicilor mediatice. Autoreglementarea a fost definită ca „o serie de practici, norme comune, coduri de conduită și acorduri stabilite în bază de voluntariat de către actorii economici, sociali,

²⁷⁴ Abramson B. Media policy after regulation? In: International Journal of Cultural Studies. vol. 4, 2001, p. 302.

²⁷⁵ Freedman D. The politics of media policy. Cambridge: Polity Press, 2008, p. 14.

²⁷⁶ Gambaro M. Media policy: an economic contribution. Working Paper. Milano: UNIMI, 2008, p.8.

²⁷⁷ Middleton K., Trager R., Chamberlain B. Legislația comunicării publice. București: Polirom, 2002, p.230.

ONG-uri și alte grupuri cu scopul de a reglementa și organiza activitățile lor²⁷⁸. Prin asociațiile reprezentative, alte organisme și organe create în acest scop, mass-media reglementează funcționarea acestora, stabilește norme și standarde de conduită și se angajează să activeze în ambele procese de formulare și implementare a politicilor²⁷⁹. Prin promovarea standardelor proprii, autoreglementarea contribuie la creșterea și menținerea credibilității media. În același timp, autoreglementarea protejează drepturile jurnaliștilor de a fi independenți contribuind la avansarea tranziției de la media din proprietatea statului la cele publice, monitorizate de către societatea civilă.

În viziunea noastră, forma îmbunătățită de reglementare este cea de coreglementare (sau autoreglementarea reglementată) ce este bazată pe un sistem mixt de responsabilitate, împărțit de organele statale și non-statale. Aceasta reprezintă un aliaj dintre reglementare și autoreglementare, având o varietate de forme în urmărirea obiectivelor politicilor. În procesul de coreglementare participă majoritatea actorilor politicilor mediatice, creând-se condiții pentru ca gradul de influență a unuia să nu depășească limita acceptată de ceilalți.

Dacă reglementarea reprezintă aplicarea normelor elaborate prin procesele guvernamentale, *guvernarea mediatică* este un fenomen nou apărut care reflectă modificările la nivel supra- sau subnațional. Altfel spus, guvernarea reprezintă o totalitate de mecanisme, atât formale, cât și informale, naționale și supranaționale, centralizate și dispersate ce au scop să organizeze sistemele mediatice în conformitate cu rezoluțiile dezbaterilor politicilor mediatice²⁸⁰. Ținând cont că politicile mediatice sunt formulate la diferite nivele, cum ar fi: subnațional, național, european, internațional, conceptul de guvernare exprimă faptul că statele ar putea să nu mai fie actori predominanți. Statul realizează și implementează politicile alături de alți actori, cum ar fi: formațiuni ca Uniunea Europeană sau organizații internaționale ca Organizația Mondială a Comerțului, Uniunea Europeană de Radioteleviziune²⁸¹.

Pe lângă procesul de reglementare, manifestarea politicilor mediatice are loc și prin intermediul altor acțiuni, fapte care să demonstreze existența, activitatea, necesitatea, influența și rolul acestora în societate. Cercetând realitatea empirică, S. Braman a înaintat o serie de legități în manifestarea politicilor mediatice²⁸²:

1. Politicile mediatice sunt acele politici care afectează discursul public despre problemele sociale ce necesită soluții sociale.
2. Politicile mediatice includ legi și reglementări ale acelor chestiuni care au impact direct sau indirect asupra publicului.
3. Politicile mediatice au de a face cu acele probleme care afectează identitatea, structura, hotarele și schimbarea societății în interesul autorităților de la guvernare.

Cu toate acestea, politicile mediatice se manifestă nu doar în sfera socială, ci și în cea economică a țării. În statele democratice cu o economie de piață dezvoltată politicile mediatice sunt direcționate spre crearea condițiilor cetățenilor de a avea acces la mijloacele de informare în masă, ce sunt caracterizate prin diversitate de opinii. Statul își rezervă responsabilitatea de creare a condițiilor de funcționare pe piață a unui număr maxim de întreprinderi mediatice care ar trebui să contribuie la funcționarea cu succes a instituțiilor democratice. În acest scop sunt elaborate măsuri de asigurare a diversității conținutului și formelor de proprietate media.

Cercetătorii M. Raboy, S. Proulx și P. Dahlgren consideră că politicile mediatice sunt determinate atât de cererea pieții, cât și de cererea socială²⁸³. Cererea pieții influențează direct conținutul politicilor mediatice, căci nu poate fi negată latura economică a acestora. În calitate de industrie, media are un obiectiv de comercializare a produsului propriu întru obținerea venitului comercial. Cererea socială

²⁷⁸ European Commission. Action plan: Simplifying and improving the regulatory environment. COM(2002) 278 final, p.11. [on-line]: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2002:0278:FIN:en:PDF>. (vizitat la 10.12.2010)

²⁷⁹ Puppis M. Media governance: A new concept for the analysis of media policy and regulation, 2010, p.141.

²⁸⁰ Freedman D. The politics of media policy. Cambridge: Polity Press, 2008, p. 14.

²⁸¹ Sarikakis C. Media and communications policy: a definition.

<http://ics.leads.ac.uk/papers/vp01.cfm?outfit=ks&folder=4&paper=25>. (vizitat la 10.11.2010)

²⁸² Braman S. Where has media policy gone? Defining the field in the twenty-first century In: Communication law and policy. Lawrence Erlbaum Associates Inc. Vol. 9. Nr. 2, 2004, p.179.

²⁸³ Raboy M., Proulx S., Dahlgren P. The Dilemma of Social Demand. Shaping Media Policy in New Civic Context. In: The International Journal for Communication Studies, Sage Publications. 2003, vol. 65(4-5), p. 327.

reprezintă o trăsătură specifică de realizare a politicilor mediaticice. Atitudinea publicului față de politicile mediaticice poate schimba radical conținutul acestora.

Însă, politicile mediaticice în sfera economică poartă un caracter dualist. Pe de o parte politicile au un caracter pozitiv căci în multe state sunt elaborate și utilizate măsuri direcționate în susținerea pluralismului și concurenței. Formele acestor măsuri pot fi diferite, fiind reflectate într-o serie de legi în susținerea, protejarea și dezvoltarea acestora. Altul este cel negativ, de limitare a activităților media. Statul stabilește o serie de limitări în deținerea în proprietate concomitentă a diferitor media sau poate determina tirajul unor publicații periodice. Însă, aceste acțiuni protejează principiile concurenței și contribuie la continuarea activităților unor instituții mediaticice slabe din punct de vedere economic²⁸⁴.

Manifestarea politicilor mediaticice poate lua și o formă latentă. În viziunea lui R. Merton, forma latentă a politicilor apare atunci când intervin unele efecte secundare neprevăzute²⁸⁵. Această formă se dezvoltă atunci când interacționează politicile diferitor actori cu putere decizională și produc în combinație rezultate diferite de cele scontate. Apariția acesteia se datorează intervenției instanțelor de judecată, atunci când deciziile acestora devin complementare sau obligatorii pentru reglementarea activităților actorilor politicilor mediaticice. Prognozarea apariției politicilor mediaticice latente poate fi efectuată în etapa stabilirii agendei, în care pot fi prevăzute sau specificate efectele secundare. Iar pentru a crea vizibilitate formei latente de manifestare a politicilor mediaticice este nevoie de determinarea prealabilă a conținutului, formelor, metodelor de implementare și obiectivelor politicilor mediaticice.

Politicile mediaticice se manifestă în deosebi întru respectarea principiilor de pluralism mediatic, libertate și independență a instituțiilor mediaticice față de organele de conducere. Aceste principii sunt corelate și interdependente, deși sunt temele cercetărilor și discuțiilor diferitor cercetători și organizații internaționale. Instituțiile Uniunii Europene(UE) și-au centrat discuțiile și reglementările asupra pluralismului mediatic, iar Consiliul Europei(CoE), OSCE asupra libertății și independenței media.

În viziunea lui L. Hitchens „pluralismul mediatic reprezintă o structură complexă a mediului mediatic”²⁸⁶. Iar D. Freedman consideră că pluralismul este asociat cu un context politic variat în care media activează²⁸⁷. Pluralismul denotă o eterogenitate la un anumit nivel și poate include orice aspect al activităților media. B. Klimkiewicz distinge trei nivele ale câmpului de manifestare a pluralismului mediatic macro, mediu și micro²⁸⁸, unde nivelului macro îi corespunde multitudinea caracteristicilor sistemului mediatic, celui mediu - instituțiilor mediaticice și celui micro - conținutului mediatic.

În viziunea lui K. Karppinen există 3 modele de pluralism: liberal, deliberativ și radical²⁸⁹. Autorul motivează că politicile mediaticice contemporane și dezbaterile privind pluralismul mediatic continuă să se bazeze pe valorile fundamentale ale liberalismului politic așa ca libertate, dezvoltare, divizarea puterii și autogovernare. Pluralismul poate fi înțeles ca o piață de idei unde fiecare individ are dreptul la alegere. Modelul deliberativ este determinat de tratarea pluralismului ca existența unei multitudini de opinii, valori, interese, instituții, ignorând relațiile inegale dintre aceștia. Astfel, pluralismul mediatic poate deveni un mijloc de îmbunătățire a calității deliberărilor publice și îmbunătățirii feedback-ului între diverși actori. Pluralismul radical reprezintă o alternativă a primelor modele și critică idealizările inutile centrându-se pe contestările continui din cadrul relațiilor de putere ale structurilor hegemonice.

Libertatea și independența media este centrată pe libertatea editorială față de influențele guvernamentale și respingerea intervenției statului în activitățile media. Aceste prevederi fiind reglementate la nivel național și internațional asigură instituțiile media în a-și realiza sarcinile în conformitate cu principiile de independență și libertate, fiind constrânse doar de anumite restricții legale. Căpătând un rol esențial, aceste principii au devenit un indice de determinare a sistemului mediatic, prin

²⁸⁴ Варганова Е. Медиаэкономика зарубежных стран. Москва: Аспект Пресс, 2003, с. 134.

²⁸⁵ Merton R. A Paradigm for the Study of the Sociology of Knowledge. In: *The Language of Social Research*, 1955. p.122.

²⁸⁶ Hitchens L. Broadcasting Pluralism and Diversity: A Comparative Study of Policy and Regulation. In: *Media Culture Society*. vol. 32, no. 3, 2010, p. 454.

²⁸⁷ Freedman D. *The politics of media policy*. Cambridge: Polity Press, 2008, p.72.

²⁸⁸ Klimkiewicz B. Media Pluralism and Enlargement: The Limits and Potential for Media Policy Change. In: D.Ward. *The European Union and the Culture Industries: Regulation and the Public Interest*. London: Ashgate, 2008, p. 82.

²⁸⁹ Karppinen K. *Rethinking Media Pluralism. A Critique of Theories and Policy Discourses*. Dissertation. University of Helsinki. Department of Social Research, 2010, p.44.

intermediul unor aspecte ale libertății și independenței media, cum ar fi analiza concentrării media, formele de proprietate, finanțare și reglementare.

Un alt aspect al manifestării politicilor mediatice în viziunea unor cercetători (D. Freedman, M. Raboy, S. Proulx și P. Dahlgren) reprezintă apartenența la politicile publice. D. Freedman consideră că datorită rolului și importanței economice, ca o componentă a politicilor publice, politicile mediatice au caracteristici definitorii, manifestându-se în cadrul unui ciclu politic. Ciclul politic reprezintă o etapizare în realizarea unei politici publice. O. Jones a desemnat 5 etape ale ciclului politicilor: stabilirea agendei, formularea politicii, luarea deciziilor, implementarea politicii și evaluarea politicii²⁹⁰.

La elaborarea politicilor mediatice atât actorii statali, cât și cei non-statali contribuie interdependent la *stabilirea agendei* politice și modelarea principiilor și normelor care guvernează activitățile acestora. Diversi actori, asemenea organelor guvernamentale, ministerelor, autoritățile de reglementare independente, corporații private, societatea civilă (ce activează în domeniul drepturilor omului și a libertății mass-media), asociații mass-media, sindicatele și indivizii încearcă să lase amprente asupra discursului politic și stabilirii agendei politicilor mediatice. Diferitele interese ale acestora devin subiecte de negociere, renegociere, conflicte, conciliere și interacțiuni instituționale.

În mod evident, nu există o corelație între numărul actorilor implicați în *formularea politicilor și luarea de decizii*. Varietatea participanților în stabilirea agendei politicilor mediatice nu reprezintă un indice al complexității. Anumiți actori posedă resurse financiare enorme care pot substanțial crește abilitatea acestora de a deveni o pârgie importantă în formarea politicilor. Interesele unor corporații private pot exercita o influență covârșitoare asupra procesului de luare a deciziilor. Marea majoritate au centre de expertizare care le permit să influențeze politicile guvernului în baza rezultatelor cercetărilor efectuate.

Cercetările științifice au devenit treptat o condiție preliminară pentru dezvoltarea politicilor mediatice și funcționării guvernamentale deseori se bazează pe rezultatele acestora efectuate în exterior din cauza lipsei resurselor și timpului pentru a-și realiza propriile cercetări. Unele companii mediatice au resurse și capacități de realizare și promovare a rezultatelor cercetării care sunt propuse autorităților împreună cu eventualele scenarii de implementare a politicilor.

Și societatea civilă înaintea propriilor opinii și sugestii privind stabilirea agendei politicilor mediatice. Dar nu de fiecare dată acestea se bucură de succesul de a influența guvernul, chiar dacă uneori folosesc metode de consultări cu cetățenii ca modalitate de informare a guvernului despre atitudinile cetățenilor despre realizarea politicilor²⁹¹. Aceștia mai organizează consultări publice pentru ca cetățenii să descopere că eforturile lor de a oferi un feedback și de a participa în procesul de elaborare a politicilor au fost ignorate sau nu au avut nici un impact asupra deciziilor guvernamentale.

Implementarea politicilor mediatice constituie un proces complicat. Aceasta este ghidată de propriile valori și interese ale actorilor care influențează rezultatele politicilor. Între aceștia apar deseori conflicte instituționale. Diferențele în abordare și practică administrativă, împreună cu diverse agende instituționale pot crea tensionări între actori, împiedicând colaborarea și subminând implementarea. Deseori lipsa de transparență a procesului decizional condiționează o orientare vagă în implementare.

Un nou guvern poate modifica metodele de implementare a politicilor mediatice, păstrând aceleași reglementări în vigoare. În majoritatea statelor democratice există o mulțime de organe și organisme desemnate în implementarea deciziilor politice cu referire la mass-media. Aceste organe au atribuții să aplice normele legislative și să supravegheze sau să monitorizeze activitatea unor actori ai politicilor mediatice. Deseori aceste organe au jurisdicție diferită în dependență de câmpul de manifestare.

De asemenea, există o serie de entități care implementează coduri de conduită sau standarde etice în bază de autoreglementare. Aceste entități de obicei autoreglementsază activitatea media tradițională. Asociațiile de editori, jurnaliști și alți profesioniști din mass-media, de asemenea implementează coduri voluntare ce reglementează activitățile membrilor lor.

În ciclul politicilor mediatice un rol esențial îl are și procedura de *evaluare* pentru determinarea eficacității politicilor mediatice implementate și pentru stabilirea contextului pentru viitorul proces de adoptare a deciziilor. Procesul de evaluare constă în aprecierea practică a fiecărei politici, atât din punctul

²⁹⁰ Howlett M. Studiul politicilor publice: cicluri și subsisteme ale politicilor. Chișinău: Epigraf, 2004, p.20.

²⁹¹ Freedman D. The politics of media policy. Cambridge: Polity Press, 2008, p.92.

de vedere al obiectivelor, cât și al mijloacelor folosite. Evaluarea politicilor mediatice implică un cerc larg de actori, incluzând funcționari, politicieni, precum și organizații neguvernamentale, cetățeni. Datorită naturii circulare a ciclului politicilor mediatice, după faza de evaluare, odată ce nu au fost obținute rezultatele scontate, orice altă fază poate fi reconsiderată. Aceasta înseamnă că problematica poate fi pusă iarăși pe agendă, formulată sau poate fi implementată în continuare în același mod.

Și fenomenul globalizării aduce modificări în câmpul de manifestare a politicilor mediatice atât timp cât globalizarea nu poate fi realizată fără participarea media. Termenul de politici mediatice globale a început a fi utilizat pentru a desemna pluralitatea de procese formale sau neformale, unde actorii cu diferite grade de putere și autonomie intervin în jurisdicțiile politicilor pentru a modela piața mediatică internațională²⁹².

L. Edwards a analizat relațiile dintre mass-media în statele democratice, autoritare și totalitare și a concluzionat că mass-media este de mult timp un factor major în relațiile internaționale. El scrie că „există o legătură clară între guvern, mass-media și opinia publică în modelarea politicii externe”²⁹³. În opinia autorului media și internetul joacă de mult timp un rol important în politica mondială.

Luând în considerare viziunile lui L. Edwards, dorim să menționăm că nu toate instituțiile mediatice prin activitățile lor influențează politica mondială și contribuie la promovarea globalizării. O contribuție semnificativă revine media comerciale, în comparație cu cele statale sau în serviciul public. Primele difuzează deseori conținut obținut din schimb de programe, de obicei cele care prezintă interes pentru public, neținându-se cont de influențe pe care le au. Astfel, în unele țări est-europene au fost difuzate programe realizate de statele sud-americe, în corespundere cu caracteristicile geografice, modificând modelul de comportament al grupului-țintă. Datorită neintervenției statului în activitățile media comercială, cu excepție monitorizarea conținutului contrar standardelor de difuzare (pornografie, incitare la violență, ș.a.) acestea deseori sunt pasive în formularea și implementarea politicilor mediatice ale statului, atât la nivel național, cât și internațional.

Nu putem subestima și rolul corporațiilor transnaționale mediatice în determinarea manifestării politicilor mediatice la nivel internațional. Datorită spațiului vast de activitate și acoperire teritorială acestea elaborează agenda evenimentelor transmise spre public, astfel mărindu-și rolul în determinarea vectorului politicilor mediatice la nivel național, regional sau internațional. Acestea pot institui și o formă de mediacrație, în cazul când reușesc să submineze influența sferei politice²⁹⁴.

Este cunoscut faptul că politicile mediatice sunt influențate și de unele organizații mondiale precum Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor (UIT), Organizația Mondială a Comerțului (OMC), Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO). La nivel regional, politicile mediatice sunt determinate de prevederile regulamentare ale Uniunii Europene și Consiliului Europei. Deși, UE nu are competențe specifice de reglementare a sectorului comunicațiilor conform Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene²⁹⁵, aceasta are puteri extinse pentru a facilita schimburile comerciale transfrontaliere de bunuri și servicii.

În final la cele expuse mai sus putem concluziona că politicile mediatice ca un domeniu interdisciplinar, au capacitatea de a se manifesta corelativ cu alte domenii. Conținutul vast și ambiguu al politicilor mediatice au condiționat existența unei mulțimi de accepții privind câmpul lor de manifestare. Atribuindu-le diferite dimensiuni, asemenea celor economice, sociale și culturale devine complicată delimitarea sferelor de acțiune ale politicilor mediatice. Însă, fiind un domeniu nou de cercetare, suntem de părere că studierea continuă a acestora va dezvălui noi abordări, dimensiuni și forme de manifestare.

²⁹² Raboy M. *Global media policy in the new millennium*. Luton: University Press, 2002, p. 150.

²⁹³ Edwards L. *Mediapolitik: how the mass media have transformed world politics*. USA: The Catholic University of American Press, 2001, p. 142.

²⁹⁴ Бодрунова С. Медиакратия: атлантические подходы к определению термина. Материалы международной научной конференции „Медиафилософия. Границы дисциплины”, 2009, с. 93.

²⁹⁵ Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (Maastricht). În: Jurnalul Oficial al UE C 191 din 29.07.1992. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0013:0045:RO:PDF>. (vizitat la 10.05.2010).

Bibliografie:

1. Abramson B. Media policy after regulation? In: International Journal of Cultural Studies. vol. 4, 2001, p. 301-326.
2. Braman S. Where has media policy gone? Defining the field in the twenty-first century In: Communication law and policy. Lawrence Erlbaum Associates Inc. 2004, Vol. 9, Nr. 2, p. 153-182.
3. Edwards L. Mediapolitik: how the mass media have transformed world politics. USA: The Catholic University of American Press, 2001. 364 p.
4. European Commission. Action plan: Simplifying and improving the regulatory environment. COM(2002). 278 final. 19 p. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2002:0278:FIN:en:PDF>. (vizitat la 10.12.2010).
5. Freedman D. The politics of media policy. Cambridge: Polity Press, 2008. 265 p.
6. Gambaro M. Media policy: an economic contribution. Working Paper. Milano: UNIMI, 2008. 14 p.
7. Garnham N. The role of the public sphere in the information society in regulating the global information society. London: Routledge, 2000. 355 p.
8. Gunther R., Moughan A. The media and the democratic and nondemocratic regimes. In: Democracy and the media. A comparative perspective. Cambridge: University Press, 2000, p. 1-28.
9. Hallin D., Mancini P. Comparing media systems: three models of media and politics. Cambridge: University Press, 2004. 342 p.
10. Hitchens L. Broadcasting Pluralism and Diversity: A Comparative Study of Policy and Regulation. In: Media Culture Society. 2010, vol. 32, no. 3, p. 451-471
11. Karppinen K. Rethinking Media Pluralism. A Critique of Theories and Policy Discourses. Dissertation. University of Helsinki. Department of Social Research, 2010. 228 p.
12. Klimkiewicz B. Media Pluralism and Enlargement: The Limits and Potential for Media Policy Change. In: D.Ward. The European Union and the Culture Industries: Regulation and the Public Interest. London: Ashgate, 2008, p. 81-104.
13. Linz J., Stepan A. Problems of democratic transition and consolidation: southern Europe, South America and post-communist Europe. Johns Hopkins University Press, 1996. 504 p.
14. McQuail D., Siune K. Media policy: convergence, concentration and commerce. London: Sage Publications, 1998. 435 p.
15. Merton R. A Paradigm for the Study of the Sociology of Knowledge. In: The Language of Social Research, 1955. 498 p.
16. Middleton K., Trager R., Chamberlain B. Legislația comunicării publice. București: Polirom, 2002. 248 p.
17. Puppis M. Media governance: A new concept for the analysis of media policy and regulation, 2010. 405 p.
18. Raboy M. Global media policy in the new millennium. Luton: University Press, 2002. 282 p.
19. Raboy M., Proulx S., Dahlgren P. The Dilemma of Social Demand. Shaping Media Policy in New Civic Context. In: The International Journal for Communication Studies, Sage Publications, vol. 65(4-5), 2003, p. 323-329.
20. Sarikakis C. Media and communications policy: a definition.
21. Siebert F. Four theories of the press. Urbana: University of Illinois Press, 1956. 168 p.
22. Howlett M. Studiul politicilor publice: cicluri și subsisteme ale politicilor. Chișinău: Epigraf, 2004. 265 p.
23. Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (Maastricht). În: Jurnalul Oficial al UE C 191 din 29.07.1992
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0013:0045:RO:PDF>. (vizitat la 10.05.2010).
24. Алексаньян Н. Трансформация роли средств массовой информации в современном российском обществе. В: Философские науки, 2009. №1, с. 70-77.
25. Бодрунова С. Медиакратия: атлантические подходы к определению термина. В: Материалы международной научной конференции „Медиафилософия. Границы дисциплины”, 2009, с. 92-105.
26. Булуктаев Ю. Политический режим и посткоммунистическая трансформация: теория, методология, практика. Казахстан, 2008. 383 с.
27. Варганова Е. Медиаэкономика зарубежных стран. Москва: Аспект Пресс, 2003. 335 с.
28. Соловьев А. Политология. Москва: Аспект Пресс, 2004. 560 с.

PROBLEMELE PROCESULUI DE CREARE A NORMELOR DE DREPT INTERNAȚIONAL: TENDINȚE NOI

Nelea GRIMAILO*

ПРОБЛЕМЫ СОЗДАНИЯ НОРМ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА: НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ

Правотворчество – основное, начальное звено механизма международно-правового регулирования. Процесс международного нормотворчества существенно отличается от нормотворчества во внутригосударственной сфере. Участие субъекта международного права в правотворческом процессе – проявление его правосубъектности. В современных условиях широкое участие в создании норм принимают различные субъекты международного права. Процесс международного нормотворчества с их участием существенно не отличается от традиционных случаев создания международного права.

Основную роль в процессе международного нормотворчества играет государство. В международном праве «законодатель» коллективен: его нормы являются результатом деятельности многих субъектов, каждый из которых самостоятельно оценивает объективную реальность. Важным фактором дальнейшего развития международного нормотворчества стало использование нормативных возможностей международных организаций. Как правило, международная организация лучше ориентирована в вопросе необходимости разработки той или иной конвенции.

Согласование воле государств (или иных субъектов права) по-прежнему остается основой создания норм международного права. Наряду с этим возрастает количество международно-правовых норм, создаваемых международными организациями отличными от тех, которые создаются традиционным способом.

Создание такого механизма в лице международных организаций системы ООН, а также региональных организаций позволило существенно восполнить многочисленные пробелы в данной области, активизировать процесс нормотворчества, сделав его непрерывным. Ныне международным организациям принадлежит основная роль в координации усилий государств в разработке важнейших международных документов. Благодаря их деятельности значительное развитие получила кодификация международного права, являющаяся одним из средств изменения и обновления международного права.

PROBLEMS OF CREATION OF NORMS OF INTERNATIONAL LAW: NEW TRENDS

The creation of law is an essential phase of the mechanism of international juridical settlement. The process of international creation of rules differs from the same "intrastate" process. The contribution of the subject of international law in the process of international "legifiration" is an expression of its juridical individuality. Different subjects of international law play an active part in the process of rule creation. The elaboration of the international law's rules doesn't differ from the traditional cases of law's rules creation.

The states play the main role in the process of creating the law rules. In the international law "legislature" is a whole community, the rules are the result of its work on several topics, each of which independently assesses the objective reality. An important factor in the further development of the international legal norms became normative exploit of potential international organizations. As a rule, the international organization is better targeted on the necessity of elaboration a Convention.

Coordination of some requirements of states (or other subjects of international law) remains as well the creation of the rules of international law. Apart from this it increases the number of international legal rules created by international organizations by a distinctive method.

The creation of such a mechanism in the form of international organizations in the UN-ECE, allowed the essential coverage of numerous gaps, as well as activated the process of creating rules of law, making it continuously. The main role in coordinating the attempts of States in the development of the most important international documents belongs to the international associations. Due to their activity the codification of international law has considerable progressed work which is one of the way of modification and renovation of international law.

* Nelea GRIMAILO – doctorand, IISD al AȘM, magistrul în drept.

Dreptul internațional este un produs al interacțiunii pe arena internațională a diferitor comunități unitare și neomogene din punct de vedere social. Această interacțiune se exercită ca fiind una a statelor care sunt creatoarele propriu-zise a dreptului internațional.

Crearea dreptului este o verigă inițială și fundamentală a mecanismului de reglementare juridică internațională. De acest proces, în special la etapa evidențierii necesității de reglementare juridică, definirea caracterului și conținutului ei, depind într-o măsură considerabilă calitatea normei, fundamentarea ei, corespunderea scopurilor sociale de bază, gradul influenței ei asupra comportamentului subiecților reglementării juridice și, respectiv, eficiența ei²⁹⁶.

În sistemul juridic internațional sunt utilizate toate metodele cunoscute de creare a dreptului. În condițiile actuale participă activ la crearea normelor de drept internațional și organizațiile internaționale interguvernamentale, popoarele și națiunile care luptă pentru independență, entitățile cu caracter statal contestat. Parametrii de bază ale participării organizațiilor internaționale în procesul convențional de creare a dreptului s-au perfectat în Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor între statele și organizațiile internaționale sau între organizațiile internaționale din 1986. Convenția de la Viena a unificat statutul statelor și cel al organizațiilor internaționale în procesul de încheiere al tratatelor.

La crearea normelor de drept internațional participă o multitudine de subiecte, fiecare dintre care își apără propria poziție, evaluând de sine stătător realitatea obiectivă. Astfel, primii pași în vederea stabilirii metodei de creare a dreptului, negocierile inițiale sunt legate de căutarea compromisurilor și cedările reciproc avantajoase.

În plan teoretic crearea dreptului poate fi examinată ca un sistem închis, elementele căruia sunt: cunoașterea, elaborarea și rezultatul. Procesul de creare a dreptului începe cu studierea necesităților în ce privește reglementarea juridică, cunoașterea relațiilor internaționale, care propun a fi reglementate prin norme juridice. Etapa a doua a activității de creare a dreptului este amănunțit reglementată de către dreptul internațional prin stabilirea procedurilor corespunzătoare de creare a dreptului, care reglementează ordinea adoptării actului juridic²⁹⁷. În rezultatul acestei activități apare norma juridică perfectată în actul juridic respectiv. Fiecare act juridic reprezintă un sistem complex ce se află în corelație și interacțiune cu alte norme juridice și documente. Cu aceasta se încheie procesul de creare a dreptului. Apoi începe procesul de „asimilare” a dreptului.

Un element important al mecanismului de creare a dreptului este activitatea de cercetare a realității sociale. În procesul de cunoaștere este necesar de a evidenția factorii sociali ce au importanță pentru acest domeniu al relațiilor internaționale, de a-i determina corect pe acei dintre ei care au însemnătate prioritară din punct de vedere al perspectivelor dezvoltării intereselor statelor și ale comunității internaționale în general.

Procesul de creare a normelor de drept și, în special, al normelor de drept internațional, este determinat de factori obiectivi și subiectivi. Factorul obiectiv este impulsul social de creare al normei, iar cel subiectiv – conștientizarea necesității sau oportunității de adoptare a normei juridice și nemijlocit crearea dreptului²⁹⁸.

Normele de drept internațional sunt create în cadrul cât a relațiilor internaționale directe prin negocieri la diferit nivel, atât și în cadrul relațiilor dintre organizațiile internaționale interguvernamentale. În condițiile existenței statelor suverane tipul dominant al relațiilor internaționale rămâne a fi relațiile directe bilaterale sau multilaterale între state. Cu toate acestea în anii postbelici s-a intensificat tendința de stabilire a relațiilor interstatale prin intermediul organizațiilor internaționale, care în limitele competenței sale acordă sprijin și ajutor statelor în formarea normelor noi de drept internațional²⁹⁹.

Specificul creării normelor dreptului internațional ca proces de formare a dreptului se exprimă prin faptul că normele sunt întotdeauna rezultatul acordului de voință sau a exprimării acordului de voință³⁰⁰. Ele se creează de cel puțin două părți care nu se supun juridic unul altuia, fiind egali în drepturi. În unele cazuri normele dreptului internațional sunt rezultatul activității creatorilor săi, care tind spre elaborarea

²⁹⁶ Черниченко С.В. Международное право: современные теоретические проблемы. М, 1993, с. 12.

²⁹⁷ Лукашук И.И. Нормы международного права. М: Спарк, 1997, с. 62.

²⁹⁸ Черниченко С.В. Теория международного права, т.1. М.: НИМП, 1999, с. 17.

²⁹⁹ Мингазов Л.Х. Эффективность норм международного права. Казань: КГУ, 1999, с. 102.

³⁰⁰ Черниченко С.В. Теория международного права, т.1. М.: НИМП, 1999, с. 21.

normelor corespunzătoare, în alte cazuri apar instantaneu, în procesul creării normelor juridice internaționale cutumiare. Un astfel de proces interesează prin aceea că la baza lui stă recunoașterea relațiilor sociale apărute de facto, în mod individual, stihinic ca având calitatea de drept. Studiind procesul de creare a cutumei internaționale nu trebuie confundate noțiunile „instantaneu” (stihinic) și „inconștient”³⁰¹. Tendința creării cutumei poate fi destul de conștientizată, însă recunoașterea unei sau altei reguli drept normă cutumiară „se coace” mai încet sau mai rapid, dar nu se fixează momentan într-o formă clară de către toate părțile ce tind spre atingerea acestui rezultat.

La etapa timpurie de dezvoltare a civilizației, precum și în perioada cataclismelor sociale din cauza lipsei normelor juridice locul acestora îl ocupă conștiința juridică. Cu alte cuvinte, situațiile concrete în acea perioadă se soluționau la necesitate de către guvernele statelor, reieșind de închipuirile acestora despre legalitate și echitate. Cu toate acestea așa decizia aveau forță juridică, erau obligatorii și se asigurau prin măsurile coercitive din partea statului.

În aceste cazuri raporturile juridice apăreau în lipsa normei juridice, mai precis – relațiile între state de fapt erau privite ca raporturi juridice deja apărute sau existente. Aici se atribuie activitatea organelor judecătorești, care aplică dreptul și care, fie într-o anumită măsură acoperă lacunele dreptului, precizând și concretizând normele dreptului comun, fie poartă un caracter pur de creare a dreptului, formând norme juridice pe baza protecției relațiilor de fapt³⁰².

Repetarea raporturilor create în procesul comunicării interstatale poate aduce la recunoașterea caracterului lor juridic obligatoriu și, respectiv, la formarea normelor juridice internaționale cutumiare. În prezent în domeniul relațiilor interstatale acest proces ocupă un loc mult mai însemnat decât în trecut. Hotărârile organelor judecătorești internaționale joacă aici nu ultimul rol. Dacă luăm practica Curții internaționale de Justiție, atunci ea dovedește faptul că hotărârile sale se bazează pe norme convenționale și cutumele deja formate. Însă gradul concretizării unor cutume în hotărârea Curții internaționale de Justiție este atât de înalt, încât poate impulsiunea crearea unor noi norme cutumiare, fie să fixeze pentru prima dată apariția unei norme cutumiare noi, care este, pe de o parte, elementul cutumei internaționale deja existente, iar, pe de altă parte, o normă independentă³⁰³. În principiu, crearea normelor noi care concretizează norme cu caracter mai general deja existente este o etapă tipică (caracteristică) și necesară a procesului de creare a dreptului. În domeniul relațiilor interstatale pe aceasta se bazează întreaga practică de adoptare a actelor subordonate legii, care dezvoltă și detalizează legea. Însă norma nouă formulată de instanța judecătorească internațională pe baza uneia deja existentă, poate fi examinată doar ca interpretarea ultimei aplicată unei situații concrete în privința căreia este adoptată hotărârea (fiind obligatorie doar pe cauza dată și pentru părțile litigiului) până când noua normă nu va primi recunoaștere largă în calitate de normă juridică, pentru a fi unanim recunoscută³⁰⁴.

Studiind procesul formării normelor dreptului internațional este necesar de acordat o atenție deosebită particularităților exprimării de voință. În literatura de specialitate s-a atras atenție asupra faptului că voința clasei dominante sau a grupului social dominant ca atare exprimată sub orice formă și voința lor încadrată în norma juridică nu este unul și același lucru: ultima are o independență relativă. Voința grupului social dominant nu întotdeauna se întruchipează în normă juridică, iar întruchipându-se în ea este corectată de diferiți factori sociali. Așa, în normele de drept deseori se oglindesc cedările pe care grupul sau clasa socială dominantă sunt nevoite să le facă altor grupuri sociale. Dacă vorbim despre norma de drept internațional exprimând într-o oarecare măsură voința grupurilor sociale dominante a diferitor state și purtând amprenta compromisurilor, atunci aici deosebiriile dintre voințele grupurilor respective și întruchipările lor finale în norma juridică sunt evidente³⁰⁵.

Conform concepției elaborate de Tunkin G. I. procesul de elaborare a normelor de drept internațional se prezintă ca o coordonare a voințelor statelor, rezultatul căreia și este apariția normei convenționale sau cutumiare respective. Cu alte cuvinte, statele care exprimă voința grupurilor sociale

³⁰¹ Даниленко Г.М. Обычай в современном международном праве. М: Наука, 1988, с. 17-20.

³⁰² Явич Л.С. Общая теория права. Л, 1976, с. 77-78.

³⁰³ Тункин Г.И. Теория международного права. М: Международные отношения, 1970, с. 208.

³⁰⁴ Черниченко С.В. Теория международного права, т.1. М:НИМП, 1999, с. 24.

³⁰⁵ Черниченко С.В. Теория международного права, т.1. М:НИМП, 1999, с. 26-27.

determinate creează pe calea coordonării acestor voințe reguli obligatorii recunoscute de ele care reglementează relațiile internaționale³⁰⁶.

Rolul principal în procesul creării normelor de drept internațional, inclusiv în faza inițială a acestuia, îl joacă statele. În dreptul internațional „legiuitorul” este unul colectiv, normele lui sunt rezultatul activității mai multor subiecte, fiecare din care evaluează independent realitatea obiectivă. Un factor important în dezvoltarea ulterioară a procesului de creare a normelor juridice internaționale a devenit utilizarea posibilităților normative ale organizațiilor internaționale. De regulă, organizația internațională este mai bine orientată în ce privește necesitatea elaborării unei sau altei convenții, ce, după părerea lui Moravețki V., este rezultatul unui studiu continuu în domeniul ce se referă la competența ei³⁰⁷.

Consultările în cadrul organizației internaționale între statele membre permit o mai bună studiere în plan politic a conținutului viitorului acord, evidențierea necesităților comune și concordarea intereselor, evaluarea corectă a problemelor din punctul de vedere al soluționării acestora, și, în legătură cu aceasta, efectuarea la momentul oportun a unei alegeri corecte a conținutului și limitelor de acțiune a tratatului pentru încheierea căruia trebuie începute lucrările de pregătire.

Trecerea de la cunoaștere la elaborare nu este un proces unic și liniar, ci prezintă în sine un proces complex. Cunoștințele obținute în rezultatul studierii realității sociale se supun unei evaluări de către subiectele dreptului internațional. Pe această bază se formează poziția juridică internațională care este indiciul practic al nivelului de cunoaștere a legiților dezvoltării sociale. Formarea poziției juridice internaționale demonstrează faptul că cunoașterea realității obține formă normativă după ce se adoptă decizia de a se trece de la cunoaștere la realitate. Poziția elaborată a statelor care de regulă se consemnează în documentele respective, devine o forță ce dă naștere inițiativei de creare a normei juridice și/sau care duc la contacte cu alte state³⁰⁸. Cunoașterea și evaluarea realității sociale determină selectarea din multitudinea situațiilor vitale a acelor factori care necesită reglementare. Cu aceasta este legată alegerea subiectului pentru procesul de „legiferare”, ce este deosebit de important pentru dreptul internațional. Determinarea temei pentru reglementare juridică internațională are particularitățile sale. În domeniul dreptului internațional aceasta nu este prerogativa unui anumit stat. Dreptul internațional nu stabilește careva prioritate de interese ale unui stat asupra intereselor altora. De aceea în calitate de obiect al reglementării juridice internaționale apare doar acea realitate care este semnificativă pe arena internațională din punct de vedere social, adică prezintă interes pentru alte state și pentru funcționarea sistemului internațional în general. Existența unui interes comun (pentru cel puțin două state) apare drept o premiză necesară de elaborare a normei juridice internaționale. Stabilirea domeniului de reglementare juridică se află într-o legătură strânsă cu problema codificării și a dezvoltării progresive a dreptului internațional. Determinarea instituțiilor sau ramurilor care ar fi necesar de codificat, scrie Movcean A.P., influențează esențial rolului codificării contemporane³⁰⁹.

Interdependența crescândă și integritatea lumii contemporane, apariția problemelor globale și, mai întâi, grija pentru menținerea păcii și securității internaționale impun statele să acorde o atenție din ce în ce mai mare dezvoltării progresive și codificării dreptului internațional. În aspect practic, aceasta este problema dezvoltării dreptului internațional pe baza unor viziuni mai evolute privind valorile umane.

În literatura juridică se face delimitarea acestor două fenomene precum crearea și formarea dreptului. La formarea dreptului se referă întregul proces de creare a normei juridice ce include etapa de pregătire a creării normei și activitatea propriu-zisă de creare a dreptului. O astfel de divizare reflectă esența creării normei juridice, care constă în coordonarea voințelor statelor referitor la stabilirea unei sau altei reguli în calitate de normă a dreptului internațional.

Bobrov R. L., analizând procesul de formare a normelor juridice internaționale, a remarcat că ele se creează prin acordul statelor, din exprimarea dublă a voinței:

1. exprimarea voinței în ce privește soluționarea normativă a problemei respective, și
2. consfințirea în norma respectivă a voinței lor „materiale” coordonate³¹⁰.

³⁰⁶ Тункин Г.И. Теория международного права. М: Международные отношения, 1970, с. 236-243.

³⁰⁷ Моравецкий В. Функции международных организаций. М, 1970, с. 176.

³⁰⁸ Крылов Н.Б. Правотворческая деятельность международных организаций. М, 1988, с. 72.

³⁰⁹ Мовчан А.П. Кодификация и прогрессивное развитие международного права. М, 1972, с. 45.

³¹⁰ Бобров Р.Л. Основные проблемы теории международного права. М, 1968, с. 272.

Un criteriu de delimitare a procesului de creare a normelor juridice de cel de formare a dreptului este studierea conținutului acordului de voință al statelor. În primul caz vorba este, după părerea autorului, despre „voința normativă statală” ce conține cerința spre o reglementare juridică internațională ulterioară (inclusiv deseori și proiectul ultimei); în al doilea – despre coordonarea voințelor statelor, rezultatul căreia este norma juridică internațională.

Astfel, procesul formării dreptului internațional este alcătuit din două etape principale. La prima etapă pe baza cunoașterii și evaluării factorilor sociali se formează poziția juridică internațională a statelor, se cristalizează voința lor ce reflectă tendința spre reglementarea relațiilor internaționale. Este firesc, că la această etapă nu este vorba de normă juridică internațională propriu-zisă.

La etapa a doua are loc activitatea de elaborare a normei juridice. După însemnătate această etapă reprezintă în sine o etapă decisivă, constitutivă a creării a normei de drept. Ea începe atunci când necesitățile dezvoltării sociale sunt determinate deja, s-a format voința și pe această bază în procesul de creare a dreptului se includ organele competente abilitate să creeze acte juridice normative. Etapa activității de creare propriu-zisă (elaborare) a normelor se compune din două părți: coordonarea voințelor statelor privind conținutul regulilor de conduită și recunoașterea acestor reguli în calitate de normă juridică obligatorie.

Dreptul internațional contemporan se deosebește prin specificul procesului de creare a dreptului. Aceasta este remarcat și în literatura juridică. Momentele noi în crearea normelor internaționale se caracterizează prin formarea bazei juridice, instituționalizarea procesului de creare a normelor, modificarea procedurilor de formare a normelor cutumiare și convenționale, dezvoltarea procesului de codificare, influența asupra acestui proces a normelor nejuridice, actelor organizațiilor internaționale etc.

Căutarea noilor forme ale dreptului internațional reflectă necesitățile apărute de reglementare a domeniilor anterior necunoscute ale vieții sociale. Exprimarea acestei tendințe este apariția unui număr mare de norme tehnico-juridice, formulate în acte juridice specifice, ce ar permite reacționarea operativă la inovațiile științei și tehnicii. Anume de pe aceste poziții necesită a fi privite regulamentele instituțiilor specializate ale O.N.U., ca fiind o etapă nouă în dezvoltarea dreptului internațional, ca un izvor nou al lui³¹¹. Un moment nou și foarte important în procesul de creare a normelor de drept internațional este faptul că procesul de creare a normelor a devenit democratic, la el participă toate statele doritoare. O modificare esențială în acest domeniu constă în aceea că normele dreptului internațional se creează acum cu participarea tuturor statelor în condiții egale, în timp ce în dreptul internațional clasic ele se creau doar de statele „civilizate”³¹².

În prezent necățind la importanța statelor, o trăsătură specifică a procesului de creare a dreptului internațional poate fi numită rolul crescând a organizațiilor internaționale în acest proces³¹³.

După esența sa organizațiile internaționale sunt fenomene de ordin derivat. În virtutea acestui fapt, spre deosebire de state, care sunt subiecte originare ale dreptului internațional, organizațiile internaționale dispun în sens juridic de anumite particularități. Organizațiile internaționale reprezintă mijlocul specific de lărgire și aprofundare a relațiilor interstatuale³¹⁴.

Coordonarea voințelor statelor (sau altor subiecte de drept internațional) la fel rămâne temeiul creării normelor de drept internațional. Însă pe lângă aceasta crește numărul de norme juridice internaționale create de organizații internaționale prin metode deosebite de cea tradițională. Și în acest caz are loc coordonarea voințelor statelor, însă norma ce obligă statele se creează, de regulă, prin votul majoritar și, respectiv, poate deveni obligatorie pentru state fără participarea voinței lor și chiar împotriva ei³¹⁵. Această idee a primit o dezvoltare ulterioară în unele lucrări științifice în domeniu. Astfel, Neșataeva T. N. consideră că organizațiile internaționale din sistemul O.N.U. au influențat puternic dezvoltarea izvoarelor dreptului internațional public în două sensuri: în primul rând, odată cu participarea lor activă la

³¹¹ Нешатаяева Т.Н. Международные организации и право. Новые тенденции в международно-правовом регулировании, М, 1998, с. 46.

³¹² Тункин Г.И., Международное право: наследство XX века. В: Российский ежегодник международного права, СПб, 1992, с. 192.

³¹³ Шибаева Б.А., Международные организации в системе международно-правового регулирования международных отношений. В: СЕМП, 1980, с. 78.

³¹⁴ Усенко Е.Т. О системе международного права. В: Государство и право. 1988, №4, с. 63.

³¹⁵ Тункин Г.И. Право и сила в международной системе. М: Международные отношения, 1983, с. 3.

procesul examinat a apărut un tip nou de izvoare – regulamentele organizațiilor internaționale; în al doilea rând, au introdus momente noi în metodologia reglementării juridice, care astăzi include nu doar elementele metodei de conciliere, dar și metodele și elementele caracteristice ale procesului legislativ³¹⁶.

Modificările esențiale în crearea normelor de drept internațional sunt legate de instituționalizarea acestuia. Rămânerea în urmă a reglementărilor normative internaționale în mare parte se explică prin lipsa unui mecanism de creare a normelor de drept care ar funcționa pe bază organizatorică permanentă³¹⁷.

Crearea unui asemenea mecanism sub forma organizațiilor internaționale din sistemul O.N.U. și a organizațiilor regionale a permis să compenseze esențial numeroasele lacune, să activeze procesul de creare a normelor de drept, să-l facă continuu. Actualmente organizațiilor internaționale le aparține rolul principal în coordonarea eforturilor statelor în elaborarea celor mai importante documente internaționale. Datorită activității lor o dezvoltare considerabilă a obținut codificarea dreptului internațional, care este unul din mijloacele de modificare și înnoire a dreptului internațional. Importantă în procesele de creare a normelor este creșterea esențială a rolului proceselor prealabile sau ajutătoare (accesorii), adică a proceselor ce preced coordonarea voințelor statelor. Se are în vedere activitatea numeroaselor comisii de experți, de exemplu, Comisia de Drept Internațional, adoptarea rezoluțiilor organizațiilor internaționale, lucrările desfășurate de organizațiile nonguvernamentale, cum ar fi Institutul de Drept Internațional, Asociația Dreptului Internațional etc.³¹⁸. Datorită tuturor acestora a crescut numărul normelor juridice internaționale adoptate.

S-au modificat și metodele formării normelor cutumiare și convenționale. Juriștii au atras atenția la schimbările în procesul formării normelor cutumiare. În special, se remarcă apariția metodelor noi de creare a lor care se deosebesc prin dinamism. Nu puțin nou este introdus și în procesul de creare a normelor convenționale. De exemplu, pregătirea tratatelor universale este instituționalizată, adică se efectuează, de regulă, în cadrul organizațiilor internaționale.

Modificările introduse în procesul de creare a normelor de drept internațional în ultimele decenii nu ar însemna că acesta nu necesită o perfecționare ulterioară. O problemă importantă și actuală a perfecționării procesului de creare a normelor de drept internațional este problema modificării, revizuirii, actualizării normelor învechite ale tratatelor internaționale, aducerea lor în concordanță cu condițiile schimbătoare ale vieții internaționale³¹⁹. Această problemă reprezintă o parte a unei probleme mai majore - cea a corelației dinamismului vieții internaționale și a stabilității dreptului. Condițiile schimbătoare ale colaborării interstatale în domeniul tehnico-științific, apariția noilor date științifice, dinamismul în dezvoltarea direcțiilor aparte ale relațiilor internaționale (economice, de exemplu), interesele unor state aparte și a comunității internaționale în general necesită o modificare și înnoire operativă a bazei normative.

Însă este cunoscut că dreptul este un fenomen destul de stabil. Normele juridice, cu excepția celor temporare, trebuie să fie stabile, această stabilitate fiind un garant al păstrării relațiilor create. Cu toate acestea, în virtutea dinamismului colaborării internaționale, actele normative pentru a-și păstra forța sunt supuse revizuirii, modificării, actualizării în corespundere cu necesitățile schimbătoare ale vieții internaționale. Astfel, adaptarea tratatelor internaționale la condițiile schimbate – este o latură a problemei generale a perfecționării procesului de creare a normelor de drept internațional. Unul din mijloacele de înnoire a dreptului internațional este codificarea prin intermediul căreia normele, instituțiile și ramurile concrete se reconstruiesc în corespundere cu scopurile și principiile sistemului dreptului internațional în general.

Bibliografie:

1. Бобров Р.Л. Основные проблемы теории международного права. М, 1968.
2. Даниленко Г.М. Обычай в современном международном праве. М: Наука, 1988.

³¹⁶ Нешатаева Т.Н. Влияние межправительственных организаций системы ООН на развитие международного права. М, 1993, с. 34.

³¹⁷ Лукашук И.И. Международное право. Общая часть. М, 1996, с. 167.

³¹⁸ Нешатаева Т.Н. Влияние межправительственных организаций системы ООН на развитие международного права. М, 1993, с. 35.

³¹⁹ Миронов Н.В. Международное право: нормы и их юридическая сила. М, 1980, с. 15.

3. Крылов Н.Б., Правотворческая деятельность международных организаций. М, 1988.
4. Лукашук И.И. Международное право. Общая часть. М, 1996.
5. Лукашук И.И. Нормы международного права. М: Спарк, 1997.
6. Мингазов Л.Х. Эффективность норм международного права. Казань: КГУ, 1999.
7. Миронов Н.В. Международное право: нормы и их юридическая сила. М, 1980.
8. Мовчан А.П. Кодификация и прогрессивное развитие международного права. М, 1972.
9. Моравецкий В. Функции международных организаций. М, 1970.
10. Нешатаева Т.Н. Влияние межправительственных организаций системы ООН на развитие международного права. М, 1993.
11. Нешатаева Т.Н. Международные организации и право. Новые тенденции в международно-правовом регулировании. М, 1998.
12. Тункин Г.И. Международное право: наследство XX века. В: Российский ежегодник международного права, СПб, 1992.
13. Тункин Г.И. Право и сила в международной системе. М: Международные отношения, 1983.
14. Тункин Г.И. Теория международного права. М: Международные отношения, 1970.
15. Усенко Е.Т. О системе международного права. В: Государство и право, 1988, №4.
16. Черниченко С.В. Международное право: современные теоретические проблемы, М, 1993.
17. Черниченко С.В., Теория международного права, т.1. М: НИМП, 1999.
18. Шибаева Б.А. Международные организации в системе международно-правового регулирования международных отношений. В: СЕМП, 1980.
19. Явич Л.С. Общая теория права. Л, 1976.

Copyright©Nelea GRIMAILO, 2011.

ГАРМОНИЗАЦИЯ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА С ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВОМ ЕС - ОСНОВА ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ СТРАНЫ

Оляна КИНДЫБАЛЮК*

ARMONIZAREA LEGISLAȚIEI ENERGETICE A REPUBLICII MOLDOVA CU LEGISLAȚIA UE CA BAZĂ A ASIGURĂRII SECURITĂȚII NAȚIONALE

În studiu e prezentată rațiunea armonizării legislației Republicii Moldova cu legislația UE, din punct de vedere al bazei de asigurare a securității naționale. Pornind de la aceea, că securitatea națională concentrează în interiorul său componenta multilaterală, care indusă, înainte de toate, asupra multivectorialității constituirii bazei sale, accentul asupra componentei energetice nu ridică semne de întrebare. Mai degrabă invers, problema energetică prezintă o importanță strategică pentru țările, dezvoltarea economică a cărora, în condițiile lipsei permanente a stabilității prețurilor la resursele energetice, depinde de import. De aici și abordarea diferențiată a problemei energetice. În condițiile reale, nu e complicat de presupus logica comportării unor astfel de state pe arena internațională. Luând în considerare importanța geopolitică a factorului energetic în lumea contemporană, ele, în esență, aflându-se între necesitatea și obligativitatea rezolvării problemei energetice și, gândind în categoriile securității naționale (interesul național, amenințarea securității și sistemul de asigurare a ei), permanent sunt în căutarea noilor forme și metode de soluționare a problemei. În această privință, Republica Moldova, fiind, în sistemul mondial, un actor energetic dependent și energodeficitar, nu cedează deloc în privința acestui indicator altor state.

Prioritățile și direcțiile politicii energetice externe a statului sunt strâns legate de piața energetică a Uniunii Europene. Într-un stil pur juridic ne referim la armonizarea legislației energetice a Moldovei cu legislația Uniunii în acest domeniu. Unica chestie ce ne poate îngrijora în această privință – e dependența reală a însăși UE de importul purtătorilor energetici, care în viitor doar va crește, ajungând la indicatori alarmanți. Conform calculelor propuse, consumul importurilor de gaz în Uniune în anul 2030 poate crește de la 57% la 84%, a petrolului – de la 82% la 93%. În această privință e logic de a aborda problematica rațiunii aderării Moldovei la piața energetică a Europei, care, și fără de aceasta, e sensibilă, cât și a armonizării legislației în domeniu. Însă, din start, nu întâmplător am remarcat, că țările, neliniștite de propriul statut energodeficitar, destul de des apelează la o abordare diferențiată a problemei energetice.

HARMONIZATION OF ENERGY LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA WITH THE LEGISLATION OF EU ON THIS TOPIC – BASIS OF STATE SECURITY

The article is an analysis of expediency of harmonization of energy legislation of the Republic of Moldova with the EU legislation in terms of basic national security. Based on the fact that national security concentrates inside itself predominantly a multifaceted component, pointing primarily on the versatile coherence of its framework, the emphasis on the energy component doesn't cause any doubts. On the contrary the energy issue represents a strategic importance for the states which economic development in the conditions of constant instability of the world prices for energy carriers completely depends on their import. This explains the existence of the differentiated approach to energy issues. In real conditions logic of behavior of such states in the international arena is not complex to be understood.

Considering a geopolitical importance of energy factor in the modern world, they, as a matter of fact, being between the need and necessity to resolve the energy issue and, thinking in terms of national security (national interest, the security threat and its system) analyze their energy vulnerability through the prism of direct threat to

* **CHINDÎBALIUC Oleana** – magistrul în relații internaționale, cercetător științific, doctorand, Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei (**КИНДЫБАЛЮК Оляна Игоревна** - магистр международных отношений, научный сотрудник, аспирант Института истории, государства и права АН Молдовы).

their security. In this regard, the Republic of Moldova, being a volatile and energy deficit actor of world system, doesn't concede to other states on the given indicator.

Priorities and directions of external energy policy of the state are closely related to the EU energy market. In a purely legal manner it is a question of harmonization of energy legislation of the Republic of Moldova with the Union legislation in this field. The only thing that could guard us on this point is a real dependence of the EU on import of energy carriers that will increase, reaching the alarming figures. According to the presented calculations, consumption of gas by the Union in 2030 can increase from 57 % to 84 %, oil – from 82 % to 93 %.

Thereupon it would be lawful to wonder about the advisability of Moldova's accession to the energy market of already energetically vulnerable Europe and legislation harmonization, consequently. However initially we have not casually noticed that the states disturbed by their energy deficit status very often resort to differentiated approaches on the energy issue.

Национальная безопасность государства, развиваясь в границах структурных преобразований современной мирополитической жизни³²⁰, концентрирует внутри себя преимущественно многоплановую компоненту, указывающую, прежде всего, на разностороннюю слаженность ее основы. В содержательном отношении имеется в виду устойчивый набор ее системообразующих сфер, организационно сосуществующих и придающих ей целостный характер. Приоритетное место в их рядах отводится энергетической сфере, акцент на которой, по мнению Лихачева А.Е. жизненно важен для нормального, устойчивого функционирования экономики любого государства³²¹.

Дополняя автора в его убедительных воззрениях, не возможно не отметить важность энергетического вопроса для государств, экономическое развитие которых в условиях постоянной нестабильности мировых цен на энергоносители полностью зависит от их импорта. Отсюда и дифференцированный подход к энергетическому вопросу, роль и место которого несложно объяснить с позиции национальной безопасности, тесно связанной с реальным существованием государства и гарантией его неуязвимости на международной арене. Разумеется, речь идет о мирополитическом значении энергетического фактора, точнее его обратной силе, заключающейся в том, что энергетическая незащищенность была, есть и будет одной из потенциально результирующих угроз жизнеспособности государства.

В реальных условиях отнюдь несложной представляется логика поведения таких государств на международной арене. Учитывая геополитическое значение энергетического фактора в современном мире, они, по сути, находясь между потребностью и необходимостью разрешения энергетического вопроса, мысля в этой связи категориями национальной безопасности (национальный интерес, угроза безопасности и система ее обеспечения)³²² рассматривают свою энергетическую уязвимость как прямую угрозу безопасности страны. В этом отношении, Республика Молдова, будучи энергозависимым и энергодефицитным актором мировой системы, нисколько не уступающая другим государствам по данному показателю, вынуждена разностороннее подходить к вопросу собственного энергообеспечения.

Приоритеты и направления внешней энергетической политики государства тесно связаны с энергетическим рынком Евросоюза. В чисто юридическом ключе речь идет о гармонизации энергетического законодательства Молдовы с законодательством Союза в этой области, точнее его соответствии стандартам Союза. Единственное, возможно, что могло бы насторожить нас в данном вопросе – это реально зависимое положение самого ЕС от импорта энергоносителей, которое в будущем, согласно прогнозам, будет неуклонно возрастать, достигая настораживающих показателей. Так если сослаться на представленные Союзом расчетам, в целом, импорт

³²⁰ Anoush Ehteshami, Sven Behrendt. Perspective: Geopolitical Transformations and the Shifting Energy Markets. In: The Energy Vision Update. World Economic Forum in partnership with Cambridge Energy Research Associates "The New Energy Security Paradigm". Spring 2006, p. 21 – 23.

³²¹ Кузьмин Э.Л., Каграманов А.К. Глобальная энергетическая безопасность и трубопроводный транспорт. Политико-правовой аспект. М.: Научная книга, 2009, с. 26.

³²² Логунов А.Б. Региональная и национальная безопасность: Учебное пособие. 2-е изд., перераб. и доп. М.: ИНФРА-М, 2011, с. 16.

энергоресурсов Евросоюзом к 2030 г. может возрасти с нынешних 50 до 65% общего энергопотребления, в свою очередь, потребление газа с 57% до 84%, нефти – с 82% до 93%³²³.

В этой связи правомерно было бы задаться вопросом о целесообразности присоединения страны к энергетическому рынку и без того несамодостаточного с энергетической точки зрения, актора международных отношений. Однако изначально нами не случайно было отмечено, что государства, обеспокоенные своим энергодефицитным статусом нередко прибегают к дифференцированному подходу обеспечения собственной безопасности. Кроме того, допустимо предположить, что энергетически хрупкому, но не слабому, с геополитической точки зрения, Евросоюзу, занимающему должный вес в международной системе, удастся найти рычаги по «смягчению» собственной энергоуязвимости. Тем более что такая перспектива и возможности у Союза имеются. Им не раз отмечалось, что соседние страны играют и продолжают играть жизненно важную роль в его существовании. Во многом такой подход, как отмечает Пашковская И.Г., обосновывает действия ЕС по вовлечению окружающих стран в его внутренний энергетический рынок³²⁴. В этом контексте относительно Молдовы, можно предположить, что заинтересованность Союза в Юго-Восточной Европе, находящейся благодаря своему географическому положению на пересечении основных энергетических путей, будет только возрастать.

Рассматривая естественное тяготение Молдовы к региональному энергетическому рынку Союза, сквозь призму имплементации положений энергетического законодательства Союза в национально-правовую систему государства, следовало бы в теоретическом ключе, остановиться и осветить техническую сторону данного процесса.

Актуальность вопроса имплементации (в широком понимании этого термина) для которого характерны существенные правовые особенности – это не только вопрос соответствия национально-правовой базы предписаниям международного права, а масштабная технико-юридическая работа государства по реализации его установок в принципиально своеобразной и практически малоизученной правовой материи – энергетической. Такое, по сути, «техническое» видение проблемы содержится в определении известного юриста, специалиста в области международного права Аметистова Э.М., согласно которому «имплементация удачно включает в себя весь многообразный процесс осуществления целей международных норм государствами»³²⁵. Раскрывая суть сказанного, другой российский ученый, специализирующийся на исследовании данной проблемы, Рыхтикова Л.Ю., считает, что внутригосударственная имплементация включает в себя деятельность государственных органов по воплощению в жизнь предписаний международного права³²⁶.

Перемещая существо анализа в практическую плоскость, следует говорить о ревизии действующего законодательства государства в области энергетики, его правовой, регулятивной и институциональной основы, а также ее соотношении с общепризнанными принципами и нормами международного права. Этот объективный процесс предопределяет место государства в системе международных энергетических отношений, будущее его внутренней и внешней политики, поскольку имплементация сама по себе подразумевает *in sensu strictiori* взаимосвязь между первой и второй. В этом свете обращает на себя внимание роль государства, обладающего двусубъектностью, которая объясняет и проясняет степень взаимосогласованности национального законодательства в области энергетики с нормами международного права. Здесь энергетика, будучи природой регулируемых отношений и государство, выступая в роли субъекта таких отношений, определяют границы действия норм и принципов международного права.

³²³ Communication “An Energy policy for Europe”. COM (2007) 1 FINAL OF 10.01.2007, SEC (2007) 12. [on-line] http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/doc/01_energy_policy_for_europe_en.pdf (Дата посещения: 09.05.2011).

³²⁴ Пашковская И.Г. Энергетическая политика Европейского союза в отношении России и новых независимых государств: монография. М.: Проспект, 2010, с. 22.

³²⁵ См.: Аметистов Э.М. Международное право и труд. Факторы имплементации международных норм о труде. М.: Междунар. Отношения, с. 7 - 9.

³²⁶ См.: Рыхтикова Л.Ю. Конституционно-правовые основы имплементации норм международного права в Российской Федерации. М.: Грааль, 2004, с. 80.

Когда речь идет о присоединении государства к определенному энергетическому рынку, вопрос согласования и соответствия энергетического законодательства с нормами и принципам международного права – вопрос для которого характерен значительный «налет» сложности и своеобразия. Последние вытекают из самой специфики рынка, который по своей природе нацелен на то, чтобы сосредотачивать в себе не одно, а несколько государств, а точнее субъектов права. И этот факт, как правило, делает поступательное развитие энергетического рынка очень сложным, поскольку уравнивать интересы и возможности целой группы государств гораздо сложнее, нежели двух или трёх. Многосубъектность указывает на зависимость государств друг от друга, отражает комплексное согласование воли и обязательств, которые они принимают на себя, будучи инкорпорированными в энергетическую систему рынка. Функционирование рынка предусматривает такое согласование от всех субъектов (государств), выступающих правоприменителями норм и принципов права, и участвующих в создании правил поведения на рынке. Наглядным примером может служить Энергетическое сообщество Юго-Восточной Европы^{*}, созданное по инициативе Европейского союза, с целью апробирования методологии распространения внутреннего энергетического законодательства Евросоюза на соседние страны³²⁷, одни из которых богаты природными энергетическими ресурсами, а другие занимают стратегическое географическое положение^{*}.

Нужно понимать, что государства определенного энергетического пространства признавая за согласованными правилами поведения статус юридически обязательных, который можно получить исключительно на условиях взаимного доверия между государствами-участниками процесса унификации превращают их в нормы международного права. Таким образом, государства, участвующие в создании энергетического рынка, где отношения субъектов устанавливаются и регулируются согласно нормам международного права, не только помогают разрешить вопрос собственного энергосбережения, равнозначный вопросу энергобезопасности, но создают эти нормы, путем согласования. «Согласование воли, - отмечает Ковалев А.А., - основывается на подлинной взаимности, которая начинается с обоюдности интересов взаимодействующих друг с другом государств. Такая взаимность интересов, - подчеркивает ученый, выражается в общности целей, в согласовании воли при принятии международно-правовых норм, регулирующих торгово-экономические отношения. Результатом согласования воли – является, по существу, международно-правовая норма, соглашение, воплощающее взвешенный баланс интересов участвующих сторон»³²⁸.

Настоящее суждение видится нам вполне закономерным и естественным. Сосредотачивая внимание на анализе его концептуального содержания, отметим, что оно, по сути, имеет «свой» замысел, особенность которого заключается в функциональном характере норм. Международно-правовая норма, сосредотачивая в рамках своей внутренней структуры юридические предписания императивного характера, является выражением существующей и заведомо бесспорной взаимозависимости государств в разрешении глобальных проблем.

Вопрос обеспечения энергетической безопасности, будучи заведомо глобальной проблемой современности, представляет особый интерес для государств, не располагающих достаточными энергетическими ресурсами, способными гарантировать и обеспечивать их

<*>Отметим, что в целях выстраивания энергетических отношений с соседними странами Европейским союзом было разработано три механизма сотрудничества, среди которых: вышеупомянутый Региональный рынок Юго-Восточной Европы, Энергетический диалог Евросоюз – Россия, Евро-Средиземноморский энергетический форум, учрежденный в 1997 г. в рамках Барселонского процесса, инициированного в 1995 г. между ЕС и 12 странами Средиземноморья (Алжир, Кипр, Египет, Израиль, Иордания, Ливан, Мальта, Марокко, Палестинская автономия, Сирия, Тунис и Турция. Добавим, что Ливия вместе с Мавританией отказались участвовать в процессе форума и ограничиваются статусом наблюдателя.

³²⁷ Биткова Т.Г. Энергетика Румынии в контексте общеевропейского развития. В: Энергетический фактор в экономике и политике стран Восточной Европы: Сб. науч. тр. М.: РАН ИНИОН, 2010, с. 120.

<*> Члены Договора об Энергетическом Сообществе ЕС-ЮВЕ: Сербия, Черногория, Хорватия, Босния, БЮР Македония, Албания, МООНК (Косово), по отношению к которым применяется только законодательство ЕС в отношении внутренних рынков электроэнергии и газа.

³²⁸ См.: Ковалев А.А. Международное экономическое право и правовое регулирование международной экономической деятельности. Учебное пособие. М.: Научная книга, 2007, с. 48.

развитие и благосостояние. Отсюда явствуют сложные внешне - и внутривнутриполитические условия их существования. И это очевидно, поскольку вопрос энергообеспеченности это далеко не только экономическое развитие страны, сопряженное с ростом потребления энергии, но и её общая внешняя политика, фокусом которой является защита национальных интересов. Очевидным препятствием на этом пути следует считать зависимость от импорта энергоносителей, которую не всегда удаётся преодолеть без трений и обострения отношений между странами. Чаще всего это сопровождается нарушением договоренностей в сфере торговли и снабжения топливными ресурсами и как показал пример «газовой войны», развернувшейся между Москвой и Киевом в 2009 г. реально отразиться на других странах, кровно зависящих от энергоресурсов³²⁹.

Так, Республика Молдова, реально интегрированная в мировую экономическую систему и остро ощущающая свой энергоресурсный недостаток, во всех смыслах заинтересована в вопросе собственной энергообеспеченности. Учитывая, что государству приходится импортировать более двух трети используемой электроэнергии³³⁰, большая часть которой вырабатывается на газе и от того её стоимость напрямую зависит от цены, по которой государство его получает от российского «Газпрома»³³¹, приоритетность разрешения данного вопроса в немалой степени, возможно, даже – в определяющей не вызывает особых сомнений. Раскрывая в этом контексте скобки, следовало бы отметить, что импорт энергетических ресурсов Республикой Молдова включает такие его виды как природный газ, нефтепродукты, уголь и электрическую энергию. При этом основная часть природного газа и нефтяных остатков импортируются из России, уголь – из Украины и Румынии. В свою очередь одна треть электроэнергии Молдовы поставляется из Украины. Так, в 2008 г. импорт электроэнергии из этой страны составил 70%³³².

В балансе энергетики страны наблюдается преобладание импорта природного газа. Так, если ссылаться на данные общего количества поставок первичной энергии по энергоресурсам за 2000-2005 гг. на правый берег Днестра, то следовало бы особо выделить импорт природного газа, который составил 49%.

Согласно Энергетической Стратегии Республики Молдова до 2020 г. утвержденной Постановлением правительства № 958 от 21.08.2007, на протяжении 1990-2005 гг. для государства были характерны значительные перемены в объеме и структуре потребления энергетических ресурсов. В связи с трудным экономическим положением оно снизилось с 10,4 млн. тонн, эквивалентных нефти в 1990 г. до 1,74 млн. тонн в 2001 г. Отметим, что, уже начиная с 2001 г. наблюдается его постепенное увеличение, которое в 2005 г. составило около 2,52 млн. тонн.

Во все возрастающей степени положение страны на энергетическом рынке осложняется слаборазвитой энергетической инфраструктурой, представленной электростанциями и линиями электропередач. При этом нужно учитывать тот факт, что оборудование крупнейших электростанций - Молдавской ГРЭС (2,5 млн. кВт, одна из крупнейших в регионе) и Дубоссарской ГЭС (48000 кВт), расположенных в Приднестровье, сильно изношено. И это при том, что Молдове приходится импортировать около трех четвертей электроэнергии, а расходы на энергоносители составляют более трети ВВП страны³³³.

Анализируя энергетическую ситуацию в стране, молдавские эксперты, отмечают достаточно скромные показатели нефтяных запасов, с трудом приближающиеся к отметке 15

³²⁹ Лыкошина Л.С. Энергетическая безопасность Польши. В: Энергетический фактор в экономике и политике стран Восточной Европы: Сб. науч. тр. М.: РАН ИНИОН, 2010, с. 77.

³³⁰ Татьяна Шикирлийская. «Европейские ресурсы» для энергетики. В: Кишинёвский обозреватель. URL: http://www.ko.md/main/view_article.php?issue_date=2009-04-30&issue_id=1094&PHPSESSID=tznpggk. (Дата посещения: 07. 12. 2010).

³³¹ Павел Шилов. Евросоюз планирует расширить Энергетическое сообщество за счёт Украины и Молдовы. В: Деловая газета, 28 ноября 2010. URL: <http://bdg.by/news/world/1692.html>. (Дата посещения: 17.01.2011).

³³² Florentina Harbo. Moldova: A Status Quo of EU Institutional Relations. IFRI-BRUXELLES, March, 2010, p. 19.

³³³ Материалы для консультаций по проблемам окружающей среды и безопасности в Кишиневе-Киеве-Минске «Анализ проблем и взаимосвязей окружающей среды и безопасности в Восточной Европе: Беларусь-Молдова-Украина». ENVSEC, 2006, с. 42.

милл. барр. и полное отсутствие источников природного газа. Не иначе как Молдову, по их мнению, характеризует полная зависимость от импорта энергоресурсов³³⁴.

Однако данный прогноз представляется нам не вполне бесспорным. Во-первых, всегда нужно исходить из того, что прогнозные оценки носят достаточно обусловленный и приблизительный характер. Во-вторых, определенная концентрация природного газа на территории государства все-таки имеется. Так, согласно подсчетам, разведанные запасы природного газа сконцентрированы в Викторовке районе Кантемир, приблизительный суммарный запас которых, по некоторым данным, составляют 346 млрд. м³; около 2-3 милл. тонн нефти сосредоточено в селе Валень Кагульского района^{*}.

Тот факт, что государство не богато энергетическими ресурсами, вовсе не исключает необходимости соответствующего регулирования правоотношений, складывающихся в этой области. Напротив это в очередной раз указывает на то, что процесс интернационализации молдавского законодательства в энергетической сфере должен сопровождаться проведением скрупулёзной и серьезной научной и нормотворческой работы. В настоящий момент Молдова, будучи участницей международных соглашений в энергетической сфере, имплементирующей предписания энергетического законодательства Европейского союза, находится на пути стремительных преобразований, оказывающих серьезное влияние на молдавскую правовую систему. И это важно, поскольку «нормы, содержащиеся в международном договоре, обладают преимуществами писаного права (*jus scriptum*) и в силу этого представляют собой незаменимый инструмент международно-правового регулирования³³⁵.

Прежде чем перейти к рассмотрению вопроса «вливания» энергетического законодательства Союза в молдавское законодательство, превращающиеся впоследствии в составной элемент его правовой системы, остановимся подробно на специфике законодательства Союза.

Создание внутреннего энергетического рынка Европейского союза³³⁶ началось с разработки пакета документов, ставших впоследствии основой нормативно-правовых актов, называемых *aquis communautaire*. Так, в 1996 г. Советом и Парламентом Европейского союза был принят акт о либерализации рынка электроэнергии, а точнее Директива 96/92/ЕС³³⁷. Она, по сути, явилась первым правовым актом, запустившим процесс введения норм конкуренции, но, оставляя при этом право решения многих вопросов за государствами-членами. В 1998 г. последовало принятие акта о либерализации рынка газа - Директивы 98/30/ЕС³³⁸, основные положения которой предусматривали полное открытие газового рынка для всех коммерческих потребителей с 1 января 2004 г. и для всех потребителей – с 1 января 2005 г. Как отмечается в литературе по специальности, именно принятие данных директив предусматривало открытие электроэнергетических и газовых рынков с помощью постепенного внедрения конкуренции.

³³⁴ Из-за отсутствия энергоресурсов Молдавия останется в сфере влияния России. URL: <http://www.point.md/News/Read.aspx?NEWSID=60184>. (Дата посещения: 25. 01.2011).

^{*} Отметим, что на момент открытия первого в Молдове нефтеперерабатывающего завода (16 июля 2005 г.), построенного компанией AS Petrol Moldova на юге страны в г. Комрат, суммарный состав месторождений нефти и природного газа Валенского месторождения составил примерно 560 тыс. т. После внедрении современных технологий общий объем ее добычи, как мы видим, увеличился, составив по оценкам экспертов «Редэко-Молдова», 2-3 млн. т нефти.

³³⁵ Лукашук И.И. Нормы международного права в международной нормативной системе. М.: Издательство Спарк, 1997, с. 274.

³³⁶ Клемин А.В. Европейский энергетический рынок (старые цели и уже не новые методы). В: Актуальные проблемы экономики и права. Казань. 2009, №2 (10), с. 178 – 191; Павлов В.А. Основные термины в электроэнергетике: правовые определения. В: Журнал российского права. 2008, №7, с. 56 – 65; Селиверстов С.С. Реформа газового рынка в ЕС: Энергетика и право: правовой режим природных ресурсов. В: Московский журнал международного права: Энергетика и право: правовой режим природных ресурсов. Специальный выпуск. - М.: Международные отношения, 2005, с. 57 – 65.

³³⁷ Directive 96/92/EC of the European Parliament and of the Council of 19 December 1996 concerning common rules for the internal market in electricity. In: Official Journal L 027, 30.01.1997, p. 0020 – 0029; Eising R. Policy Learning in Embedded Negotiations: Explaining EU Electricity Liberalization II International Organization. Vol. 56, No1. Winter 2002, p. 85 – 120.

³³⁸ Directive 98/30/EC of the European Parliament and of the Council of 22 June 1998 concerning common rules for the internal market in natural gas. In: Official Journal 21.07.1998.

Такой подход к рынку в принципе поднял на высокий уровень производительность энергетического сектора и конкуренцию в европейской экономике. Достижением требуемого результата явилось то, что уже к сентябрю 2000 г. большинство государств - членов внедрили директивы по электроэнергетике и газу.

По словам Громогласовой Е.С. «...единый внутренний энергетический рынок Союза представляет сферу, в которой методы европейского регулирования развиваются весьма интенсивно»³³⁹. Об этом свидетельствуют созданные по инициативе Европейской комиссии в 1996 г. Европейский форум регулирования электроэнергии (The European Electricity Regulation Forum) известный ещё как Флорентийский форум и Европейский форум регулирования газа в 1998 г. (The European Gas Regulation Forum), именуемый Мадридским форумом.

Сосредотачиваясь на Директиве 1996 г. о либерализации рынка электроэнергии, отметим ее несостоятельность, заключающуюся, прежде всего в предоставлении достаточно большой свободы выбора, что в свою очередь открывало большие возможности перед государствами по не соблюдению реформ в энергетике. Фактически директива не смогла завершить формирование внутреннего энергетического рынка, заполучив полностью его преимущества³⁴⁰.

В целях заполнения на тот момент определенного правового вакуума было принято решение о разработки необходимых мер по созданию поля конкуренции между поставщиками. Правовой основой создания такого поля выступили Директива 2003/54/ЕС³⁴¹ от 26 июня 2003 г. об общих правилах для внутренних рынков электроэнергии, заменившая Директиву 96/92/ЕС и Регламент (ЕС) No 1228/2003 о «Трансграничной торговле электроэнергией»³⁴².

О существенном отличии директивы 2003/54/ЕС, заменившей директиву 96/92/ЕС говорит обязательство создать независимый национальный регулятор. Директива 2003/54/ЕС предусматривала открытие рынка и устанавливала равные права, фиксируя при этом окончательные сроки их предоставления - для всех иностранных потребителей электроэнергии - 1 июля 2004 г. и для всех внутригосударственных потребителей - 1 июля 2007.

Однако когда речь касается таких секторов как электроэнергетика, можно лишь с некоторой долей условности говорить об обеспечении активной, однородной конкуренции на рынке. Основным императивом условности выступают крупные вложения, процедура на получение которых, как показывает практика, длится достаточно долго. Анализ положений директивы не исключает разрешения данного вопроса, однако для этого требовалось заново реформировать структуру рынка, например, провести разделение активов, а в этом, по сути, и заключался существенный минус директивы – отражая, как об этом говорилось вначале раздела, различные мнения государств-членов, она не затрагивала данного вопроса.

В энергетической плоскости директива 2003/54/ЕС содержит положения об обязательстве государств-членов урегулировать режим доступа для третьих лиц, отменяя при этом возможность доступа третьей стороны по договоренности, предусмотренной директивой 1996 г.

Обзор нормативно-правовой базы Евросоюза в сфере энергетики свидетельствует о серьезных шагах, предпринятых Союзом в целях ее усовершенствования. В данном контексте уместно коснуться вопроса ее полноценности, которая на сегодняшний день в силу определенных обстоятельств не является достаточно состоятельной (правомерной), позволяющей Союзу самостоятельно реализовывать свою внешнюю энергетическую политику. И данный вопрос является одним из самых дискуссионных в рамках Союза, поскольку энергетическая политика является объективной реальностью не в силу действия норм его первичного права, а в силу существующего и функционирующего «декларативного права». Директивы, по сути, служат

³³⁹ Громогласова Е.С. Сетевое управление в интегрированных секторах энергетической политики в «Транснациональное политическое пространство: новые реальности международного развития» / Отв. ред. - М.В. Стрежнева. М.: ИМЭМО РАН, 2010, с. 189 – 198.

³⁴⁰ Сообщение Комиссии: Завершение формирования внутреннего энергетического рынка. Commission Communication: Completing the internal energy market COM 2001/125.

³⁴¹ Directive 2003/54/EC the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in electricity and repealing Directive 96/92/EC. In: Official Journal L 176/37, 15.7.2003, p. 37 – 56.

³⁴² Regulation (EC) No 1228/2003 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 on conditions for access to the network for cross-border exchanges in electricity. In: Official Journal L 176, 15.7.2003, p. 1 – 10.

инструментом достижения определенной уверенности в энергетическом вопросе. В качестве основной посылки выдвигаемой гипотезы отметим следующее, поскольку Договор о Европейском союзе и Договор, учреждающий Европейское сообщество (первичное право Евросоюза) не относят энергетику к исключительной компетенции Европейского сообщества, Еврокомиссия не наделена достаточными полномочиями, чтобы проводить единую энергетическую политику внутри Союза.

Констатацию существующей реальности, точнее, ее слабую сторону, подтверждает и тот факт, что Лиссабонский договор, предоставивший Евросоюзу фактически больше возможностей для артикуляции своих интересов в различных областях, вплоть до энергетической³⁴³ и, наделивший его правосубъектностью, позволившей при определенных условиях выступать стороной в международных соглашениях, так и не внес существенных изменений в данный вопрос. Примечательным и обнадеживающим в этом контексте является то, что энергетическая политика Союза, определяемая Европарламентом и Советом на основе обычной законодательной процедуры, не ущемляет, исходя из положений Договора, «права государств-членов предпринимать необходимые меры по обеспечению поставок энергоресурсов». Это предоставляет последним возможность действовать в достаточной мере самостоятельно на энергетическом рынке, но фактически не предоставляет такого права Союзу, поскольку, будучи ответственным за определение и имплементацию программ по данному вопросу, его компетенция пересекается с компетенцией национальных правительств, с которой необходимо считаться.

Перенося существо дискуссии из теоретической плоскости, сопровождавшейся формулированием базовой основы для дальнейшего анализа означенной проблематики, в русло ее аппликативного применения, перейдем к рассмотрению вопроса гармонизации законодательства Молдовы в области энергетики согласно стандартами «энергетического законодательства» Европейского союза.

Имплементация положений последнего, подразумевающая, как уже ранее подчёркивалось, добровольное включение его предписаний в правовую систему государства, развивается весьма поступательно. О степени взаимодействия двух систем права свидетельствуют качественные изменения последних лет. К ним по праву можно отнести вхождение молдавского государства в зону «Европейской политики добрососедства»^{<*>} (ЕПД), ратификацию в декабре 1994 г. Договора к Энергетической хартии и Протокола к Энергетической хартии по вопросам энергетической эффективности и соответствующим экологическим аспектам.

По мнению профессора Конопляника А.А. участие государства в процессе ЕПД подразумевает углубленное сотрудничество в вопросах энергетики на основе Национальных планов деятельности, а также возможное частичное применение в будущем энергетической политики и законодательных норм ЕС³⁴⁴.

Если понимать под «углубленным сотрудничеством» комплексное средоточие систем права на составляющих приоритетах их взаимодействия, ориентированных на достижение общности энергетических законодательств, их осязаемое сближение, то следование схеме «воплощения» данного сотрудничества говорит о глубине их формулирования. Как отмечает в этой связи профессор Белковец Л.П. «правовое сближение является важным фактором совершенствования национальных правовых систем»³⁴⁵. В этом смысле обращает на себя

³⁴³ Вместо введения: почему Центральная и Восточная Европа. В: Сборник материалов «Мир 2020: российская и центрально-восточноевропейская перспективы» / Науч. рук. – В.Г. Барановский. М.: ИМЭМО РАН, 2010, с. 9.

^{<*>} Страны, входящие в зону «Политики добрососедства ЕС» - страны СНГ (Армения, Азербайджан, Беларусь, Грузия, Молдова, Украина, которые являются участниками программы «Восточное партнерство ЕС»), страны Северной Африки (Алжир, Египет, Израиль, Иордания, Ливан, Ливия, Марокко, Палестинская Автономия, Сирия, Тунис).

³⁴⁴ Выступление Конопляника А.А. с докладом «Изменения в энергетическом законодательстве ЕС: ключевые аспекты взаимоотношений России и ЕС в сфере энергетики и практические аспекты укрепления режимов транзита через третьи страны» в ходе Круглого стола «Изменения в энергетическом законодательстве ЕС: Практические сценарии по укреплению энергетического партнерства России и ЕС», Москва, ИМЭМО РАН, 26 февраля 2010 г. URL: <http://www.imemo.ru/ru/conf/2010/260210/100226-Konoplyanik-IMEMO.pdf>. (Дата посещения: 11.11.2010).

³⁴⁵ Цит.: Белковец Л.П. Конвергенция законодательств в геополитических рамках Европейского союза. В: Международное публичное и частное право. 2010, №2 (53), с. 29.

внимание основная идея энергетической безопасности Молдовы, предусматривающая интеграцию энергетического комплекса страны в европейскую энергосистему. Вопрос ее реализации – вопрос временного характера, требующий разработки и внедрения нормативно-правовых актов, регламентирующих деятельность поставщиков и потребителей на энергетическом рынке (технические кодексы электросетей и газовых сетей, Кодекс измерений природного газа). Все они должны непременно соответствовать принципам правовой системы Европейского союза и отвечать ее стандартам.

В этом контексте План действий ЕС-Молдова на 2005-2008 гг., утвержденный 22 февраля 2005 г. явившийся всего лишь декларативной основой двусторонних отношений, предусматривал (параграфы 62 – 66): а) формулирование Молдовой актуализированной энергетической политики, отвечающей критериям энергетической политики ЕС. Данный принцип предусматривает подготовку обновленного документа в области энергетической политики с указанием источников финансирования и сроков выполнения, а также развитие возможностей мониторинга и прогнозирования изменений, имеющих место в энергетическом секторе; б) постепенное приближение молдавского законодательства к принципам внутренних рынков электроэнергетики и природного газа ЕС, путем разработки, на основе опыта, приобретенного Республикой Молдова в рамках Инициативы регионального энергетического рынка Юго-Восточной Европы («Афинский меморандум») - перечня мероприятий по постепенному приближению к принципам внутренних рынков электроэнергетики и природного газа ЕС, с указанием сроков выполнения и приведением финансового плана. Данные изменения касаются дальнейшего развития Национального агентства по регулированию в энергетике (НАРЭ), а точнее придание ему статуса независимости и участия молдавской стороны в мероприятиях энергетической направленности, проводимых Евросоюзом; с) развитие законодательства в области электросетей, основные положения которого касаются сокращения сетевых потерь (в частности, в электро- и теплосетях); d) достижение прозрачности, надежности и безопасности сети по транзиту природного газа, включающей реабилитацию и модернизацию сети, определение и начало осуществления мер по реформированию сети природного газа (транзита), а также установку дополнительных измерительных приборов на газопроводах, проходящих через пункты пересечения границы. Приоритетное место отведено повышению эффективности энергетики и использованию регенерируемых источников энергии. Так, предусматривается разработка Плана мероприятий по повышению энергетической эффективности, более полному использованию регенерируемых источников энергии и укреплению соответствующих учреждений, а также осуществление мер по снижению цен в данной области. Вышеупомянутый План должен подкрепляться специальным финансовым планом, количественными показателями и сроками исполнения.

Тот факт, что план действий, будучи всего лишь политическим документом, не имеющим обязательной юридической силы, устанавливал стратегические цели сотрудничества между двумя заинтересованными сторонами процесса³⁴⁶, включал положения, касающиеся энергетического сектора, декларативно подчеркнул заинтересованность страны в последовательной интеграции в европейское энергетическое пространство.

В этом ракурсе справедливо говорить о таких свершившихся фактах как то, что на сегодня Молдова является подписавшей Стороной Энергетической Хартии, Договаривающейся Стороной (далее ДС) ДЭХ, Протокола к Энергетической Хартии по вопросам энергетической эффективности и соответствующим экологическим аспектам, а также подписавшей Стороной Поправки к связанным с торговлей положениям ДЭХ. Отметим, что важным следствием ст. 2 ДЭХ, является цель Договора, заключающаяся в установлении правовых рамок для оказания содействия долгосрочному сотрудничеству в области энергетики на основе взаимодополняемости и взаимной выгоды, в соответствии с целями и принципами Энергетической Хартии.

Отметим, что участие Молдовы в ДЭХ определялось специально разработанными переходными мерами, действие которых распространялось исключительно на страны с экономикой переходного периода (ст.32 ДЭХ). Срок действия этих мер был приостановлен 30 июня 2001 г. Согласно ст. 32 ДЭХ, ДС имела право обратиться с просьбой о временном

³⁴⁶ План действий Европейский Союз – Республика Молдова: Справочник. Кишинёв: Gunivas, 2006, с. 7.

приостановлении определенных обязательств по Договору. Большая часть этих мер относилась к законам о конкуренции, обеспечивающие прозрачные правила для всех участников энергетического рынка стран и обязательства в отношении открытости. Положения о переходных мерах не отменяли действие ст. 6(6)ДЭХ, согласно которой каждая ДС обязана обеспечивать в рамках своей юрисдикции принятие и исполнение таких законов, которые необходимы и целесообразны для решения проблем одностороннего и совместного антиконкурентного поведения в Хозяйственной Деятельности в Энергетическом Секторе³⁴⁷.

Однако, поскольку положения ДЭХ по конкуренции были новшеством для некоторых ДС, специально для них, ст. 32 оговаривала временное приостановление в полном объеме. Так, Закон Республики Молдова «Об ограничении монополистической деятельности и развитии конкуренции» от 29 января 1992 г., ориентированный на соблюдение условий деятельности рыночной экономики³⁴⁸, ограничиваемый организационными и юридическими основами развития конкуренции, предусматривал меры по предупреждению, лимитированию и ограничению монопольной деятельности, но не оговаривал конкретных мер антиконкурентного поведения в энергетическом секторе, а также не покрывал полностью требования ст. 6. В связи, с чем в 1995 г. в Парламент на рассмотрение была направлена Государственная Программа демонополизации экономики, проекты Закона «О конкуренции», «Об энергетике». Последний проект закона включал вопросы демонополизации энергетического сектора и развитие в его рамках здоровой конкуренции.

Проблема обеспечения конкуренции на рынке оказалась вопросом первостепенной важности и сложности для государства, энергетический рынок которого только начинался зарождаться. Период 1997 - 2001 гг. был тяжелым для энергетического сектора, оказавшегося в тесках серьезных структурных преобразований. Тот «заряд» сложностей, который нес в себе процесс реструктуризации на протяжении обозримого периода, предусматривал трансформацию прежнего энергетического «уклада», функционировавшего вплоть до 1991 г., когда энергосистема Молдовы являлась частью системы бывшего СССР, в новый, когда она только начинала действовать параллельно с украинской системой. Это еще раз подтверждало сложность обеспечения функционирования энергетического сектора в условиях зарождающейся рыночной экономики.

Для вышеупомянутого периода было характерно создание основных операторов рынка, предприятий транспортировки электроэнергии, центрального диспетчерата, предприятий распределения и поставки электроэнергии, а также предприятий распределения и поставки природного газа, постоянно действующего органа публичного управления со статусом юридического лица, не подчиняющегося другим публичным и частным органам, каким является Национальное агентство по регулированию в энергетике (НАРЭ) и т.д.³⁴⁹.

Возвращаясь к вопросу гармонизации законодательства в соответствии с законодательством Союза, отметим те дополнительные трудности интеграции Молдовы в европейское энергопространство, окаймленное правовыми рамками ДЭХ, которые возникли на пути имплементации ст. 20(3) ДЭХ, согласно которой каждая ДС обязана назначать один или несколько справочных пунктов, куда можно обращаться с просьбами о предоставлении информации, касающейся законов, нормативных актов, судебных решений и административных постановлений. В соответствии с положениями данной статьи, государство должно безотлагательно сообщать о таком назначении в Секретариат, который предоставляет эти сведения по соответствующей просьбе. Согласно ст.20 (1) к числу вышеупомянутых нормативно-правовых актов следует относить законы, нормативные акты, судебные решения и административные постановления общего применения, затрагивающие торговлю Энергетическими Материалами и Продуктами, которые в соответствии со ст. 29(2)(a), относятся к мерам, на которые

³⁴⁷ Договор к Энергетической Хартии и связанные с ним документы. *Op.cit.* p.52.

³⁴⁸ Legea Republicii Moldova „Privind limitarea activității monopoliste și dezvoltarea concurenței”. În: Moldova Suverană, 16 aprilie 1992.

³⁴⁹ RAPORT despre activitatea Agenției Naționale pentru Reglementare în Energetică în anul 2009. Chișinău, 2010, p. 3 - 4. URL: www.anre.md/upl/file/Rapoarte/Raport%20anual%202009%20total.doc. (Дата посещения: 21.01.2011).

распространяется действие положений ГАТТ и соответствующих связанных с ним Документов об открытости; 20(2) законы, нормативные акты, судебные решения и административные постановления общего применения, принимаемые любой Договаривающейся Стороной, а также действующие соглашения между Договаривающимися Сторонами, которые затрагивают другие вопросы, охватываемые настоящим Договором, подлежащие безотлагательной публикации таким образом, чтобы другие ДС и Инвесторы имели возможность ознакомиться с ними. Положения настоящего пункта не требуют от какой-либо Договаривающейся Стороны разглашения конфиденциальной информации, которая могла бы помешать обеспечению соблюдения законов или иным образом нанести ущерб государственным интересам или же затронуть законные коммерческие интересы какого-либо Инвестора.

Отметим, что на момент гармонизации требований вышеизложенных положений договора, Молдова не располагала официальными справочными пунктами, выступающими источником информации законов, нормативных актов, судебных решений и административных постановлений. Немаловажным в этой связи являлось отсутствие в части судебных решений административных постановлений, а также практики их публикации.

Таким образом, вхождение Молдовы в энергетическое пространство Евросоюза через ДЭХ, посредством имплементации его положений, можно квалифицировать как один из этапов сближения молдавского законодательства с энергетическим законодательством Союза. В этом контексте важно подчеркнуть, что речь идет не о декларативном приближении молдавской правовой системы к стандартам энергетического законодательства Евросоюза, а, как это будет справедливо отметить, её соответствии международным требованиям.

Добавим, что Молдова, будучи членом Конференции по Энергетической Хартии, на регулярной основе участвовала в сессиях по рассмотрению новых документов и проектов, посвященных проблемам энергетики, обсуждала политические вопросы, влияющие на энергетическое сотрудничество между подписавшими сторонами Договора.

Однако, что касается понимания стандартов, правил, сертификации, а также аккредитации в энергетической системе ЕС, следует отметить, что здесь технологические стандарты управления местной энергетической системой, не смогли стать эквивалентом стандартов, используемых в ЕС.

В правовом ракурсе это в очередной раз указывало на то, что государству необходимо сосредоточиться на адаптации своей энергетической системы к стандартам УСТЕ³⁵⁰. Это в принципе является одной из целей Энергетической Стратегии страны, рассчитанной до 2020 г. Результатом таких усилий должно стать подписание совместного меморандума, а также разработка ряда требований по интеграции страны в УСТЕ. Добавим, что данный вопрос отдельно рассматривается в программе «Восточное Партнерство», участницей которой является Молдова. Между тем, необходимо отметить, что уже в 2006 г. Молдова подписала с Украиной соглашение о совместном вступлении в (УСТЕ)³⁵¹. Это явилось основой синхронизации энергосистем двух стран с европейской энергетической системой. Напомним, что страны стали кандидатами на вступление в УСТЕ в середине мая 2006 г. Не исключено, что интеграция страны в данный Союз явится катализатором по внедрению профильных трансграничных проектов, финансируемых иностранными инвесторами.

Следующим этапом интеграции Молдовы в региональный энергорынок следует считать членство страны в Энергетическом сообществе для Юго-Восточной Европы. Можно совершенно

³⁵⁰ Для справки: УСТЕ (Union for the Co-ordination of Transmission of Electricity), (Союз по координации передачи электроэнергии) - энергообъединение европейских стран, основная задача которого - упростить сотрудничество энергопоставщиков в целях обеспечения энергетической стабильности в Европе и развития энергетического взаимоподключения. УСТЕ включает энергосистемы таких стран как Австрия, Албания Бельгия, Болгария, Босния и Герцеговина, Венгрия, Германия, Голландия, Греция, Западная Дания, Испания, Италия, Люксембург, Македония, Польша, Португалия, и Черногория, Румыния, Словения, Словакия, Франция, Хорватия, Швейцария, Чехия. Великобритания и Ирландия связаны между собой и с УСТЕ подводными кабельными линиями постоянного тока.

³⁵¹ Для справки: С подписанием соглашения перед Молдовой встал вопрос о разрешении проблемы, связанной с Кучурганской электростанцией. Напомним, что электростанция, будучи частью единой энергосистемы республики и Украины, приостановила ноябре 2005 г. поставки энергии на правый берег Днестра после того, как ее администрация потребовала повысить цену на энергопоставки в Молдову.

по-разному подходить к рассмотрению данного процесса, критикуя или, напротив, квалифицируя его как нечто объективное, требующее своего реального воплощения на практике. В качестве основной такой посылки приведем позицию Язева В.А., который усматривает в идеи интеграции в сообщество целенаправленное действие Евросоюза специально внедрить в национальные правовые системы сопредельных государств свод собственных нормативно-правовых актов. Все это, по мнению президента Российского газового общества, проводится посредством создания международных организаций, центральная роль в которых отводится Еврокомиссиям и преследует одну лишь цель - модернизировать трансграничный энергетический рынок. Ярким примером такого объективного воплощения следует считать Энергетическое сообщество для Юго-Восточной Европы³⁵².

В этом контексте отметим решение Совета министров 2010 г. о полноправном членстве Молдовы в Энергетическом сообществе. Основная цель последнего ясно выражена в ст. 2 Договора, учреждающего сообщество - создать единый рынок электроэнергии и газа³⁵³, а точнее общее пространство по регулированию энергетического рынка в территориальных границах Евросоюза и Юго-Восточной Европы³⁵⁴. Добавим, что до этого Молдова, согласно решению принятого в Скопье в ноябре 2006 г.^{<*}, участвовала в сообществе в качестве наблюдателя. Однако после издания Указа Президента РМ № 2190 от 3 апреля 2009 г. и подписания 29 апреля 2009 г. Меморандума об окончании ведения переговоров между РМ, с одной стороны, и Европейским союзом с другой, были инициированы переговоры о присоединении Молдовы к Энергетическому сообществу.

Анализ мер, предпринятых Молдовой, будучи наблюдателем в сообществе, позволяет отметить решение об урегулировании споров в энергетике на основе правовых положений Договора о примирении между НАРЭ и компанией «Red Union Fenosa». Принятое 20 июня 2008 г., оно предусматривало разработку мер организаторского характера, которые позволили избежать возникновения дополнительных противоречий между сторонами относительно толкования некоторых положений новой Методологии расчета тарифов на электроэнергию.

В этой связи считается, что членство страны в Энергетическом сообществе ускорит проведение реформ в энергетическом секторе, ускорив тем самым взаимовыгодное с Евросоюзом расширение энергетического рынка на основе установленных общих правил. В этом контексте не следует рассматривать вхождение Молдовы в европейское энергетическое пространство исключительно сквозь узкий растр, воспринимая его расширение исключительно как стремление Союза «...зависимость, которого от импорта энергоносителей, согласно прогнозам, будет постепенно возрастать и составит по сравнению с нынешними 50% все 70%³⁵⁵, расширить за счет Молдовы границы своего регионального энергопространства, тем самым обеспечив себе энергетическую безопасность. Не иначе как вхождение Молдовы в сообщество обеспечит Евросоюзу, который и так нуждается в новых источниках энергии, доступ к электросетям и газотранспортным маршрутам государства. В этом контексте не следует забывать, что Молдова относится к категории стран, которые не обладают собственными энергетическими ресурсами, но являются важным звеном их транзита. Необходимость развития межграничных транспортных сетей, предусмотренных в положениях Договора о создании Энергетического сообщества, рассчитаны на то, чтобы энергетическая система региона была в состоянии удовлетворять потребности каждого государства сообщества. Между тем, необходимо, следуя букве договора расширять национальные сети по транспортировке электроэнергии, нефти и природного газа, взаимосвязанные с европейскими. Это в конечном итоге поможет укрепить и расширить внутренние сети и мощности и, следовательно, облегчить присоединение к сети УСТЕ. С

³⁵² Язев В.А. Необходим новый подход. Назрела необходимость создания Мирового энергетического кодекса. В: Независимая газета. М., 2009, 11 ноября.

³⁵³ Art.2 of the Treaty establishing the Energy Community. In: Official Journal of the European Union 20.7.2006. L 198/19.

³⁵⁴ Energy Policies of IEA Countries - Greece 2006 Review. Country Review (Book). In: OECD/IEA, 2006, p. 33-34.

^{<*} Вместе с Республикой Молдова статус наблюдателя в Энергетическом сообществе получили Украина, Норвегия и Турция.

³⁵⁵ Цит. Пашковская И.Г. Энергетическая политика Европейского союза в отношении России и новых независимых государств. М: Проспект, 2010, с. 4.

некоторой долей условности можно расценивать расширение данного пространства как возможность Молдовы позаботиться о своей собственной энергетической безопасности на основе взаимодополняемости и взаимной выгоды. Отсюда и такой разный подход к проблеме членства в сообществе, поскольку для некоторых государств оно сопряжено с вопросом собственной энергобезопасности, дающей на государство «своим весом» и, имеющим существенную особенность в любой момент «сковать» государство своей неразрешенностью.

Возвращаясь к вопросу о председательстве Молдовы с 1 января 2011 г. в Энергетическом сообществе, необходимо остановиться на составляющей его части. Во многом данное решение развеяло миф о полноценной несостоятельности нормативно-правовой базы Молдовы в области энергетики. В юридическом плане под этим следовало понимать, ссылаясь на предписания Энергетической стратегии на 2020 г., присоединение к региональному рынку энергетических ресурсов и гармонизацию законодательства с *acquis communautaire* в области энергетики³⁵⁶ на уровне Парламента и Правительства.

С правовой точки зрения участие Молдовы на полноправной основе в сообществе следует расценивать как результирующий этап адаптации национального законодательства к профильным правовым нормам Европейского союза, включая их соответствие положениям европейских директив в газовой сфере, а также завершение процесса ратификации Соглашения Энергетического сообщества. Дополняя сказанное, следует говорить о применении Молдовой коммунитарного *acquis*, принятии законов о природном газе и электрической энергии, а также установлении Графика внедрения общеевропейского законодательства в данной области. Речь идет о тринадцати законодательных документах сообщества относящихся к сфере электроэнергетики, природного газа, защиты окружающей среды и надежности поставок.

В этой связи, особо необходимо остановиться на положениях данных законов. Будучи альфой и омегой реализации предписаний Союза, они, с точки зрения гармонизации законодательств, имеющих конечной целью создание правовой основы для эффективного функционирования рынка электроэнергии и природного газа, предусматривают подробные процедуры организации их деятельности, оговаривают положения по предмету регулируемых вопросов. Априори данные законы, устанавливая практику контроля, создают необходимую основу для применения Директив Союза по созданию интегрированного энергетического рынка.

В этом контексте процедура гармонизации национального законодательства с принципами правовой системы Европейского союза предусматривала рассмотрение парламентом двух законопроектов - об электрической энергии и природном газе. Так в целях создания правовой основы для эффективного функционирования рынка природного газа и осуществления деятельности в секторе природного газа в условиях доступности, наличия, надежности, бесперебойности, конкурентности, прозрачности и с соблюдением норм качества, безопасности и охраны окружающей среды (ст.1), был принят Закон о природном газе №123-XVIII от 23.12.2009.

В юридическом плане речь шла о создании необходимой основы для применения Директивы 2003/55/ЕС Европейского Парламента и Совета от 26 июня 2003 г. об общих правилах внутреннего рынка природного газа³⁵⁷.

В свою очередь закон об электроэнергии №124-XVIII от 23.12.2009 предусматривающий создание правовой основы для применения Директивы 2003/54/ЕС Европейского Парламента и Совета от 26 июня 2003 года об общих правилах внутреннего рынка электроэнергии, отменяющей Директиву 96/92/ЕС оговаривает вопрос создания правовой основы эффективного функционирования, регулирования рынка электроэнергии, его поэтапную либерализацию, осуществление деятельности в электроэнергетическом секторе³⁵⁸.

Принятие данного закона, сопряженного с автоматической отменой Закона об электроэнергии от 1998 г., является свидетельством того, что положения предыдущего закона *de jure* так и не были гармонизированы должным образом с Договором Энергетического сообщества

³⁵⁶ Strategia Energetică a Republicii Moldova până în anul 2020 aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 958 din 21 august 2007.

³⁵⁷ Legea Nr.123 din 23.12.2009 cu privire la gazele naturale. În: Monitorul Oficial 12.02.2010. Nr. 23-24, art. 31.

³⁵⁸ Legea Nr. 124 din 23.12.2009 cu privire la energia electrică. În: Monitorul Oficial 12.02. 2010. Nr. 23-24, art. 33.

и *acquis communautaire* в области энергетики. В свою очередь действующий Закон государства об электроэнергетики, будучи проводником положений Директивы 2003/54/ЕС от 26 июня 2003 г. во внутригосударственное законодательство Молдовы, регулирует аспекты, которые частично отражены во вторичном законодательстве. Толкование положений закона позволяет выделить такие его сферы как разделение оператора передающей сети, строительство новых производственных установок с повышенным потенциалом производства электроэнергии.

Однако что касается технической составляющей вышеоговоренных положений, тесно связанных с установлением определенных стандартов действия генерирующихся мощностей, следует отметить, что по этому вопросу у Молдовы имеются большие трудности. В пользу обоснованности данного утверждения, выступают сегодняшние показатели их работоспособности, а точнее тот факт, что имеющиеся генерирующие мощности, которые по установленным данным должны покрывать спрос на 120%, т.е. превышать его на 20%, в действительности обеспечивают потребление только на 23-25%. Иными словами состояние существующих местных электростанций, позволяет квалифицировать состояние внутреннего рынка Молдовы как не способное полностью удовлетворить потребности населения. Причем сохранение данного состояния выглядит вполне вероятным, в связи с чем, возникают трудности по гармонизации ст.3 Директивы 2003/54/СЕ относительно обязательств по оказанию коммунальных услуг и защите потребителя. В рассматриваемом контексте можно допустить, что возобновление строительства электростанции в Унгенах, предусматривающее экспорт электроэнергии, которое по определенным причинам было приостановлено, а также строительство новых электростанций и модернизация старых поможет восполнить недостающие мощности, однако, отсутствие инвестиций в данную отрасль, не позволяет рассчитывать на существенные изменения. Выстраивая анализ в плоскости Энергетической стратегии государства до 2020 г., следуя п. 82 ее положений, отметим, что трансформация Республики Молдова в путь транзита электрической энергии и энергетических ресурсов в Европейский союз должна привести к привлечению долгосрочных иностранных инвестиций в существующую инфраструктуру энергетических сетей и поддержит модернизацию этих сетей.

Однако данный прогноз верен в долгосрочной перспективе, а в обозримой, положение усложняет отсутствие капиталовложений в модернизацию ТЭЦ. Этому обстоятельству сопутствует тот факт, что производимая ими электроэнергия вдвое дороже, поступающей с Кучурганской ГЭС, а также импортируемой. Это, по сути, подтверждает выдвинутое вначале предположение о сложности достижения необходимого соответствия законодательств. Относительно использования Кучурганской ГЭС в качестве внутреннего поставщика на рынке Молдовы, имеются определенные сомнения, связанные с компанией которой она принадлежит. Будучи собственностью российской «Интер РАО ЕЭС», возможность ее подчинения предписаниям местного законодательства, представляется маловероятной.

Перед нами тот факт, когда в процессе выстраивания энергетических правоотношений большой интерес для государства может представлять нормотворческая и правоприменительная практика стран Европейского союза. Имеется в виду использование правового механизма, ориентированного на увязку потребления нефти, газа, угля для энергопроизводства в зависимости от уровня энергосберегающих технологий, наличия конкурентных начал между электроэнергетическими компаниями, а также последних с компаниями, производящими другие виды энергии. Этой проблеме придается особое значение в Директивах ЕС по электричеству. Так, ст. 3 в качестве цели нового регулирования энергетического хозяйства выделяет создание ориентированного на конкуренцию, устойчивого и в соответствии с экологическими аспектами продолжительно действующего энергетического рынка³⁵⁹.

Естественно, механизм реализации целей законодательства – прерогатива каждого государства, основанная на специфике его электроэнергетического сектора³⁶⁰. Если под этим

³⁵⁹ Directive 2003/54/EC of the European Parliament and the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in electricity and repealing Directive 96/92/EC. In: Official Journal of the European Union L 176/37.

³⁶⁰ Новикова С.Н. Международное сотрудничество в области электроэнергетики между электроэнергетическим советом СНГ и международными организациями, крупными интернациональными компаниями. В: Право и

углом зрения взглянуть на концепцию либерализации рынка электроэнергии³⁶¹, то нельзя не упомянуть о сложности ее реализации, связанной с серьезными финансовыми затратами. В этой связи целесообразно отметить, что примерно в 82% странах ЕС решение о необходимости имплементации Директивы 2003/54/CE было полностью или частично проигнорировано.

Заметим, что отмена перекрестного субсидирования и переход к установлению дифференцированных тарифов по уровням напряжения на электричество, поставляемую конечным потребителям, а также механизм перехода от одного поставщика к другому, предусматривающий выбор потребителями поставщиков электроэнергии, которое соответствует условиям свободного рынка и, характеризует, по сути, главное содержание и основные черты концепции либерализации, как показала действительность, достаточно сложно реализовать на практике.

В данном контексте уместно коснуться положений настоящего Закона об электроэнергии, в частности ст.3 об основных принципах регулирования деятельности в электроэнергетическом секторе^{<*>}, которая содержит основные принципы либерализованного рынка, а именно оговаривает четкое разделение действующих электrorаспределительных сетей, в том числе государственных Северных и Северо-Западных сетей Молдовы, на два юридических лица: 1.) распределителя электроэнергии; 2.) ее поставщика. Обращает на себя внимание тот факт, что компания RED Union Fenosa уже располагает двумя такими лицензиями – на поставку и распределение электроэнергии, что указывает на реальные предпосылки реализации положений о либерализации.

Однако дополнительные сложности либерализации энергетического рынка создают положения об обязательствах по оказанию коммунальных услуг, которые не четко оговорены в первичном и вторичном законодательстве Союза. Так, анализируя опыт европейских стран, нельзя не отметить, что наиболее пострадавшей стороной либерализации выступают бытовые потребители и мелкие предприятия³⁶², в то время как выигрышной стороной оказываются крупные потребители. В этом контексте необходимо, чтобы тарифы на электроэнергию для промышленных предприятий были ниже, поскольку при таких условиях экономическая деятельность неминуемо стимулируется и растет. Вместе с тем, стоимость поставки электроэнергии для крупных потребителей, получается выше, чем для населения.

Очевидно, либерализация энергетического рынка Молдовы, которую планируется реализовать до 1 января 2015 г., явится не только серьезным шагом гармонизации молдавского законодательства с европейской правовой системой, но и определенным потрясением.

Идея энергетической интеграции Молдовы в европейское пространство, как одно из основных направлений гармонизации законодательств с учетом накопленного опыта и на основе международных стандартов находит свое выражение через подписание соглашений о сотрудничестве. В связи с этим формирование правовой базы, обеспечивающей постепенную реализацию этой идеи, заслуживает особого внимания. Одним из таких соглашений можно считать подписание 4 февраля 2011 г. между Правительством Молдовы и Европейским банком

политика. М.: Nota Bene. 2006, №6, с. 103 - 117; №7, с. 53 - 67.

³⁶¹ Art.1 din Legea Nr.124 din 23.12.2009 cu privire la energia electrică. În: Monitorul Oficial 12.02. 2010. Nr. 23-24, art. 33. ^{<*>} (2) Основными принципами организации и регулирования деятельности в электроэнергетическом секторе являются:

a) обеспечение третьим лицам, как физическим, так и юридическим, недискриминационного и регулируемого доступа к электросетям, в том числе по основанным на затратах, прозрачным и предсказуемым тарифам;

b) создание оптимальных условий для обеспечения независимости, в первую очередь с точки зрения принятия решений, оператора передающей сети и системы, операторов распределительных сетей от поставщиков или производителей электроэнергии;

c) продвижение и обеспечение конкуренции на рынке электроэнергии;

d) обеспечение благоприятных условий для осуществления необходимых инвестиций в электроэнергетической системе, в том числе для расширения передающих и распределительных электросетей;

³⁶² Отметим, что положения ст. 52 действующего закона об электроэнергии предусматривают открытие рынка электроэнергии в следующие сроки:

a) для небытовых потребителей - в период до 1 января 2013 года;

b) для бытовых потребителей - в период до 1 января 2015 года.

реконструкции и развития Меморандума о взаимодействии относительно плана действий по обеспечению энергетической эффективности, которое позволит государству, как предполагается, внедрить европейскую директиву по энергетической эффективности зданий. Считается, что под приближением государства к европейским стандартам и условиям достижения энергетической эффективности, выраженного в совместно подписанном Плана действий, следует подразумевать создание соответствующей институциональной, законодательной и нормативной базы необходимой для обеспечения эффективности энергетической системы Молдовы.

Давая оценку степени сближения национального законодательства с законодательством Союза, нельзя обойти стороной и такой важный вопрос как участие страны в различных интеграционных процессах. Интеграционная модель выстраивания взаимоотношений, отражающая на характере их развития, несет в себе «свой» заряд сложности и противоречивости. В основу их осмысления заложена установка на сотрудничество, в интересующем нас контексте, речь идет об энергетическом сотрудничестве, выступающим изначальным мотивом поэтапного сближения законодательств. Четкая мотивация - извлечь пользу от участия в интеграционных процессах, гармонизировав тем самым юридические и технические стандарты с европейскими правовыми и регулятивными нормами.

Таким образом, участие Молдовы в «Восточном партнерстве» как одна из идей вхождения страны в региональный энергорынок Союза предоставляет возможность интегрироваться в единую энергосистему Европы УСТЕ, став при этом надежным энергетическим пространством по оси «Восток-Запад». Напомним, что данный вопрос рассматривался в 2006 г., когда Украина и Молдова подали заявку на включение своих электросетей в данный Союз, однако вся сложность его разрешения (помимо несостоятельности сетей) в том, что синхронизировав свои электросети с электросетями Евросоюза, по логике Молдова и Украина должны будут полностью отключиться от Единой энергосистемы, географически охватывающей практически все пространство бывшего СССР, нарушив, таким образом, функционирование единого механизма работы электросетей на всем отрезке от Клайпеды до Одессы³⁶³.

Будучи участником ряда рабочих программ по гармонизации юридических и технических стандартов, Молдова содействует созданию функционирующего интегрированного энергетического рынка в соответствии с европейскими и международными юридическими и регулятивными нормами, что приводит к укреплению надежности и безопасности поставок энергии, расширяет существующую инфраструктуру, заменяя устаревшие и опасные инфраструктуры по производству энергии на экологически благоприятные инфраструктуры.

В свете меняющихся реалий, ориентацию государства на внешний энергетический рынок можно определить не только как стремление государства, гипотетически отстаивающего свои национальные интересы, способствовать формированию европейского энергетического пространства, но и как одну из основ обеспечения его национальной безопасности продиктованной энергетической несамодостаточностью. В качестве форсирующей силы выступают энергоресурсы, возведенные в ранг – блага, предоставляющего в «анархичном» международном окружении определенные гарантии неуязвимости и прочности. Акцент на гармонизации законодательства в энергетической области – не более чем прагматика государства, связанная с удовлетворением зависимости от импорта сырья. К тому же при определенных условиях для государства – это дополнительная возможность повысить свой статус как государства транзитера энергоресурсов, а также гарантия на диверсификацию источников и маршрутов их транспортировки.

³⁶³ Павловский И. Электроэнергетика и Восточное партнерство. Балтийский аспект. В: Россия и Восточное партнерство ЕС: вызов или новая платформа для сотрудничества? Сборник докладов международной конференции, Санкт-Петербург, декабрь 2009 г. – СПб.: Издательство Левша. Санкт-Петербург. 2010, с. 111.

Список литературы:

1. Аметистов Э. М. Международное право и труд: Факторы имплементации международных норм о труде. М.: Междунар. отношения, 1984. 272 с.
2. Афоничкина Н.В. Теоретические аспекты реализации права в свете взаимодействия международного и внутригосударственного права: Автореф. дисс.... канд. юрид. наук. Казань, 2008. 23 с.
3. Бабосов Е.М. Основы идеологии современного государства. Минск: Амалфея, 2004. 351 с.
4. Бекашев К.А., Василевич Т.А. Сотрудничество государств в энергетической сфере в рамках международных организаций. В: Право: теория и практика. М.: Тезарус. 2008, №3 (104), с. 12 - 17.
5. Белицкая А. К 70-летию со дня рождения А.Г.Быкова (из интервью Анатолия Григорьевича Быкова). В: Энергетическое право. 2008, №1, с. 2 - 9.
6. Белковец Л.П. Конвергенция законодательств в геополитических рамках Европейского союза. В: Международное публичное и частное право. 2010, №2(53), с. 29 – 31.
7. Биткова Т.Г. Энергетика Румынии в контексте общеевропейского развития. В: Энергетический фактор в экономике и политике стран Восточной Европы: Сб. науч. тр. М.: РАН ИНИОН, 2010, с. 120 – 138.
8. Блинкова Е.С. Энергетическая хартия как акт международного энергетического права. В: Внешнеторговое право. № 2 (3). М.: Юрист, 2004. с. 27 - 30.
9. Боровская О.В., Фоменко О.В. Европейская энергетическая хартия: проблемы правовой защиты государства и инвесторов. В: Современное право. М.: Новый Индекс. 2005, №8, с. 9 - 13.
10. Боровская О.В., Фоменко О.В. Правовое регулирование транзита энергоресурсов в ракурсе современной энергетической ситуации. В: Современное право. М., Новый Индекс. 2005, № 7, с. 2-8.
11. Вальде Т., Конопляник А. Договор к Энергетической хартии и его роль в мировой энергетике. В: Нефть, газ и право. 2008, №6, с. 56-61.
12. Василевич Т.А. Международно-правовые проблемы сотрудничества в сфере обеспечения энергетической безопасности: Автореф. дисс.... канд. юрид. наук. М., 2008. 28 с.
13. Василевич Т.А. Роль договора к Энергетической Хартии в системе обеспечения международной энергетической безопасности. В: Актуальные проблемы российского права. М.: Изд-во МГЮА. 2008, №3 (8), с. 500 - 506.
14. Вместо введения: почему Центральная и Восточная Европа. В: Сборник материалов «Мир 2020: российская и центрально-восточноевропейская перспективы» / Науч. рук. – В.Г. Барановский. М.: ИМЭМО РАН, 2010, с. 8–9.
15. Внешние связи стран Прикаспия в условиях глобального кризиса и интересы России / Отв. ред. – Г.И. Чуфрин. М.: ИМЭМО РАН, 2010. 131 с.
16. Володин О.Н. Договор к Энергетической Хартии - движущие мотивы. В: Современные проблемы развития международного и конституционного права. Сборник материалов международной научно-практической конференции, посвященной памяти профессора Д.И. Фельдмана. Казань: Центр инновационных технологий. 2008, с. 63 - 67.
17. Володин О.Н. Идея «сплочения ЕС» в договоре к европейской Энергетической хартии 1994 г. В: Международно-правовые чтения. Воронеж: Издательско-полиграф. центр Воронеж. гос. ун-та, 2008, Вып. 6, с. 182 - 186.
18. Володин О.Н. Расширение внешнеполитических полномочий ЕС - одна из идей единой европейской энергетической политики. В: Закон и право. - М.: ЮНИТИ-ДАНА. 2008, №2, с. 15 – 19.
19. Гавердовский А.С. Имплементация норм международного права. К.: Вища шк., Головное изд-во, 1980. 320 с.
20. Гаврилов В. В. Теории трансформации и имплементации норм международного права в отечественной правовой доктрине. В: Московский журнал международного права. 2001, № 2, с. 39 - 61.
21. Глобализация и развитие законодательства: Очерки / Отв. ред. Ю.А.Тихомиров, А.С. Пиголкин. М.: Городец, 2004. 464с.
22. Глоссарий юридических терминов. Тематический доклад. ERRA, 2004. с. 85 – 106.
23. Гриб Н. Газовый император. Россия и новый миропорядок. М.: ИД «Коммерсантъ»: Эксмо, 2009. 288 с.
24. Договор к Энергетической Хартии и связанные с ним документы. Брюссель: Секретариат Энергетической Хартии. 2004. 260 с.

25. Договор к Энергетической Хартии: путь к инвестициям и торговле для Востока и Запада (под ред. Т. Вальде - англ. изд. и А. Конопляника - рус. изд.). М.: Междунар. отношения, 2002. 632 с.
26. Занковский С.С. Развитие направления «Энергетическое право» в Институте государства и права РАН. В: Энергетическое право. 2008, №1, с. 39 - 40.
27. Занковский С.С. Энергетическая безопасность России: правовые вопросы. В: Энергетическое право. 2006, №2, с. 64 – 68.
28. Клемин А.В. Европейский энергетический рынок (старые цели и уже не новые методы). В: Актуальные проблемы экономики и права. Казань. 2009, №2 (10), с.178 - 191.
29. Клемин А.В. Об экономическом плюрализме, либерализации энергетики и Европейской Энергетической Хартии. В: Актуальные проблемы экономики и права. Казань. 2008, № 4 (8), с. 228 - 241.
30. Ковалев А.А. Международное экономическое право и правовое регулирование международной экономической деятельности. Учебное пособие. М.: Научная книга, 2007. 432 с.
31. Короткий Т.Р. Имплементация международно-правовых норм в области охраны морской среды. URL: <http://www.eco-mir.net/show/497/>. (Дата посещения: 26.11.2010).
32. Кризисные явления в мировой экономике и политике (Мировое развитие. Выпуск 6). Отв. ред. – Ф.Г. Войтоловский и А.В. Кузнецов. М.: ИМЭМО РАН, 2010. 268 с.
33. Кузин А. И. Договор к энергетической хартии (ДЭХ) 1994 г. В: Международное право. 2004, №1 (17), с. 163 – 170.
34. Кузьмин Э.Л., Каграманов А.К. Глобальная энергетическая безопасность и трубопроводный транспорт. Политико-правовой аспект. М.: Научная книга, 2009. 255 с.
35. Лахно П.Г. Программа спецкурса «Энергетическое право и политика в XXI веке». В: Энергетическое право. 2008, №1, с. 43 - 51.
36. Логунов А.Б. Региональная и национальная безопасность: Учебное пособие. 2-е изд., перераб. и доп. М.: ИНФРА-М, 2011. 448 с.
37. Лукашук И.И. Нормы международного права в международной нормативной системе. М.: Издательство Спарк, 1997. 322 с.
38. Лунев С.И., Широков Г.К. Трансформация мировой системы и крупнейшие страны Евразии. М.: Academia, 2001. 304 с.
39. Лыкошина Л.С. Энергетическая безопасность Польши. В: Энергетический фактор в экономике и политике стран Восточной Европы. Сб. науч. тр. М.: РАН ИНИОН, 2010, с. 77 – 99.
40. Малеев Ю.Н. Стратегия и тактика новой энергетической дипломатии. В: Международное право - International Law. М.: Изд-во РУДН. 2007, №3 (31), с. 67 - 91.
41. Материалы для консультаций по проблемам окружающей среды и безопасности в Кишиневе-Киеве-Минске «Анализ проблем и взаимосвязей окружающей среды и безопасности в Восточной Европе: Беларусь-Молдова-Украина». ENVSEC, 2006. 61 с.
42. Мир 2020: российская и центрально-восточноевропейская перспективы / Науч. рук. В.Г. Барановский. М.: ИМЭМО РАН, 2010. 195 с.
43. Моисеев Е. Г. Международно-правовые основы сотрудничества государств-участников СНГ в энергетической сфере. В: Российский ежегодник международного права, 2003, с. 232 – 240.
44. Мюллерсон Р.А. Соотношение международного и национального права. М.: Междунар. отношения, 1982.
45. Новикова С.Н. Международное сотрудничество в области электроэнергетики между электроэнергетическим советом СНГ и международными организациями, крупными интернациональными компаниями. В: Право и политика. М.: Nota Bene. 2006, №6, с. 103 - 117; №7, с. 53 - 67.
46. Павел Шилов. Евросоюз планирует расширить Энергетическое сообщество за счёт Украины и Молдовы. В: Деловая газета, 28 ноября 2010. URL: <http://bdg.by/news/world/1692.html>. (Дата посещения: 17.01.2011).
47. Павлов В.А. Основные термины в электроэнергетике: правовые определения. В: Журнал российского права. 2008, №7, с. 56 - 65.
48. Павловский И. Электроэнергетика и Восточное партнерство. Балтийский аспект. В: Россия и Восточное партнерство ЕС: вызов или новая платформа для сотрудничества? Сборник докладов международной конференции, Санкт-Петербург, декабрь 2009 г. СПб.: Издательство Левша. Санкт-Петербург. 2010, с. 110 – 114.
49. Пашковская И.Г. Энергетическая политика Европейского союза в отношении России и новых независимых государств: монография. М.: Проспект, 2010. 168 с.

50. План действий Европейский Союз – Республика Молдова: Справочник. Кишинев: Gunivas, 2006. 88 с.
51. Россия и Восточное партнерство ЕС: вызов или новая платформа для сотрудничества? Сборник докладов международной конференции, Санкт-Петербург, декабрь 2009 г. СПб.: Издательство Левша. Санкт-Петербург, 2010. 124 с.
52. Рыхтикова Л.Ю. Конституционно-правовые основы имплементации норм международного права в Российской Федерации. М.: Грааль, 2004. 88 с.
53. Садыгов А.И. Принцип государственного суверенитета над энергетическими ресурсами. В: Юридические науки. 2007, №6 (28), с. 79 - 88.
54. Селиверстов С.С. Реформа газового рынка в ЕС: Энергетика и право: правовой режим природных ресурсов. В: Московский журнал международного права: Энергетика и право: правовой режим природных ресурсов. Специальный выпуск. М.: Междунар. отношения, 2005, с. 57 - 65.
55. Скурко Е.В. ВТО: введение в правовую систему. Под ред. В.М. Шуилова. М.: Финансы и статистика, 2003. 96 с.
56. Смирнов Д.Л. К вопросу о понятиях «международное энергетическое право» и «энергетическое право ЕС». В: Московский журнал международного права. 2010, №1, с. 148 - 160.
57. Смирнов Д.Л. Правовая основа «общей политики» ЕС в энергетической сфере. В: Московский журнал международного права. М.: Междунар. отношения. 2006, №1, с. 145-152.
58. Современные проблемы развития. Материалы теоретического семинара в ИМЭМО РАН. Отв. ред. – д.и.н. В.Г. Хорос. М.: ИМЭМО РАН, 2010. 284 с.
59. Сулейменов М.К. Нефтяное право Республики Казахстан. В: Энергетическое право. 2007, №2, с. 4 - 9.
60. Транснациональное политическое пространство: новые реальности международного развития / Отв. ред. - М.В. Стрженева. М.: ИМЭМО РАН, 2010. 266 с.
61. Шахназаров Г. Х. Грядущий миропорядок. О тенденциях и перспективах международных отношений. М.: Политиздат, 1981. 447 с.
62. Шилова Н. Ратификация договора к Энергетической хартии и проблемы развития российского законодательства. В: Юридический мир. 2004, № 8 – 9, с. 89 – 93.
63. Шилова Н.Л. Международно-правовые аспекты обеспечения энергетической безопасности. В: Московский журнал международного права. 2008, №3, с. 61 - 77.
64. Эжиев И.Б. Геополитика Каспийского региона. М.: ИПЦ «Андалус», 2007. 208 с.
65. Энергетический фактор в экономике и политике стран Восточной Европы: Сб. науч. тр. / РАН. ИНИОН. Центр науч.-информ. исслед. глоб. и регион. проблем. Отдел Вост. Европы. Отв. ред. Ю.И. Игрицкий. М., 2010. 180 с. (Сер.: Проблемы обществ. трансформации в странах Вост. Европы и России).
66. Язев В.А. Необходим новый подход. Назрела необходимость создания Мирового энергетического кодекса. В: Независимая газета. М., 2009, 11 ноября.
67. Anoush Ehteshami, Sven Behrendt. Perspective: Geopolitical Transformations and the Shifting Energy Markets. In: The Energy Vision Update. World Economic Forum in partnership with Cambridge Energy Research Associates “The New Energy Security Paradigm”. Spring 2006. 40p.
68. Chen Jianfu. Implementation of Law as a Politico-Legal Battle in China. In: China Perspectives. September-October 2002, №. 43, p. 26-39.
69. Communication “An Energy policy for Europe”. COM (2007) 1 FINAL OF 10.01.2007, SEC (2007) 12. [on-line] http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/doc/01_energy_policy_for_europe_en.pdf (Дата посещения: 09.05.2011).
70. Directive 96/92/EC of the European Parliament and of the Council of 19 December 1996 concerning common rules for the internal market in electricity. In: Official Journal L 027, 30.01.1997, p. 0020 – 0029.
71. Directive 98/30/EC of the European Parliament and of the Council of 22 June 1998 concerning common rules for the internal market in natural gas. In: Official Journal 21.07.1998.
72. Directive 2003/54/EC the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in electricity and repealing Directive 96/92/EC. In: Official Journal L 176/37, 15.7.2003.
73. Eising R. Policy Learning in Embedded Negotiations: Explaining EU Electricity Liberalization II International Organization. Vol. 56, No1. Winter 2002, p. 85 – 120.
74. Energy Policies of IEA Countries - Greece 2006 Review. Country Review (Book). OECD/IEA, 2006. 168 p.

75. Florentina Harbo. Moldova: A Status Quo of EU Institutional Relations. In: IFRI-BRUXELLES, March, 2010. 35 p.
76. Hotărârea Guvernului Nr. 958 din 21.08.2007 cu privire la Strategia energetică a Republicii Moldova până în anul 2020. În: Monitorul Oficial 07.09.2007, Nr. 141-145, art. Nr: 1012.
77. Implementation of law in the People's Republic of China. Ed. by Jianfu Chen, Yuwen Li, Jan Michel Otto. Netherlands: Kluwer Law International, 2002. 370 p.
78. Jean-Sylvestre Mongrenier. Rusia amenință oare Occidentul? Traducere din franceză de Alexandru Șiclovan. Chișinău: Cartier (F.E.-P. "Tipogr. Centrală"). 216 p.
79. Legea Republicii Moldova „Privind limitarea activității monopoliste și dezvoltarea concurenței”. În: Moldova Suverană, 16 aprilie 1992.
80. Vergiliu Mihailescu. Securitatea energetică a Republicii Moldova în contextul aderării la Comunitatea Energetică. Fundația Soros-Moldova. Chișinău: "Bons Offices", 2010. 64 p.
81. Oleg Serebrian. Despre geopolitică. Chișinău: Cartier, 2009. 176 p.
82. RAPORT despre activitatea Agenției Naționale pentru Reglementare în Energetică în anul 2009. Chișinău. 2010. 55 p. URL: [www.anre.md /upl/file/Rapoarte/Raport%20anual%202009%20total.doc](http://www.anre.md/upl/file/Rapoarte/Raport%20anual%202009%20total.doc). (Data посещения: 21.01.2011).
83. Legea cu privire la energia electrică Nr. 137-XIV din 17.09.98. În: Monitorul Oficial Nr. 111-113/681 din 17.12.1998.
84. Legea Nr.123 din 23/12/2009 cu privire la gazele naturale. În: Monitorul Oficial 12.02.2010, Nr. 23-24, art. 31.
85. Legea Nr. 124 din 23.12.2009 cu privire la energia electrică. În: Monitorul Oficial 12.02. 2010. Nr. 23-24, art. 33.
86. Regulation (EC) No 1228/2003 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 on conditions for access to the network for cross-border exchanges in electricity. In: Official Journal L 176, 15.7.2003, p. 1 - 10.
87. Sasha Müller-Kraenner. Energy Security: re-measuring the world. London, Sterling, VA: Earthscan, 2008. 208 p.
88. Strategia Energetică a Republicii Moldova până în anul 2020 aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 958 din 21 august 2007.
89. The Making of Strategy: Rulers, States, and War. Ed. By Murray W., Macgregor Knox and Alvin Bernstein. Cambridge University Press, 1994. 645 p.
90. The Treaty establishing the Energy Community. In: Official Journal of the European Union 20.07.2006.
91. Tratatul de constituire a Comunității Energiei, 2005. URL: [http:// www.energycommunity.org/pls/portal/docs/36298.PDF](http://www.energycommunity.org/pls/portal/docs/36298.PDF). (Data посещения: 07.02.2011).

Copyright© Oleana CHINDÎBALIUC, 2011.

COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE**МЕТОДОЛОГИЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ СОДРУЖЕСТВА НЕЗАВИСИМЫХ
ГОСУДАРСТВ****Евгений МОИСЕЕНКО*****METODOLOGIA ASIGURĂRII SECURITĂȚII ECONOMICE
A COMUNITĂȚII STATELOR INDEPENDENTE**

În acest articol autorul studiază problematica privind securitatea economică a Comunității Statelor Independente. Se analizează abordarea conceptuală a problemei, esența, conținutul, structura, elementele de bază, cât și practica asigurării securității economice a CSI în condițiile evoluției proceselor de globalizare, integrare și reorganizare a sistemului economic și al societății.

Procesele de edificare a bazelor conceptuale și de determinare a spațiului securității naționale în cadrul statelor membre a CSI se analizează în baza exemplurilor din practic Belarus, Kazahstanului, Moldovei, Ucrainei, Rusiei, Tadjikistanului.

**METHODOLOGY OF MAINTENANCE OF ECONOMIC SECURITY
OF THE COMMONWEALTH OF INDEPENDENT STATES**

In this article the author studies problems of economic security of a regional union of states (i.e. CIS). Conceptual approaches, essence, structure, main elements of the regional security are analyzed in the conditions of globalization, integration and transformation of economy and society.

Processes to create conceptual basis and area of the national security in member-states of the CIS are studied on the examples of Belarus, Moldova, Ukraine, Russia and Tajikistan.

Распад в 1991г. СССР поставил перед бывшими союзными республиками неотложную и беспрецедентную по масштабам задачу радикального переустройства политических, экономических, социальных отношений на обширном евроазиатском пространстве. Содружество Независимых Государств возникло как ответ на этот вызов.

Анализ позволяет выделить совокупность основных, характерных черт периода становления государственности в странах.

Развитие трансформационных процессов происходило в национальных структурах, а ранее являвшихся частями единого народнохозяйственного комплекса.

Рыночные реформы проводились в государствах, построенных на административно-плановых, социалистических принципах функционирования экономики.

В процессе реформирования осуществлялось коренное изменение общественных, политических, экономических, социальных основ государственного устройства.

В новых условиях выявилась неэффективность значительной части прежних производственно-технологических кооперационных связей и поставок продукции по фиксированным ценам и тарифам.

В результате трансформации экономики произошёл резкий спад объёмов производства и потребления, стремительный рост инфляции, потеря предприятиями оборотных средств.

* **МОИСЕЕНКО Евгений Григорьевич** - кандидат экономических наук, доцент, профессор кафедры экономики Московского государственного университета экономики, статистики и информатики (Минский филиал), г. Минск.

Отсутствие внутренней конвертируемости национальных валют привело к широкому использованию во взаимных расчётах бартерных и зачётных схем, посредников, что в свою очередь повлекло удорожание продукции.

Введение вновь возникшими государствами тарифных и нетарифных ограничений, таможенных пошлин, налогов, сборов, квот, лицензий, таможенных процедур и правил сделало более выгодной торговлю с третьими странами. В результате внутренние рынки открылись для широкого доступа конкурентоспособных товаров и услуг из дальнего зарубежья.

Чётко обозначились различия в подходах к формированию национального законодательства.

Влияние стран Запада, международных финансово-экономических организаций было направлено на размежевание бывших союзных республик.

Вышеназванные обстоятельства способствовали ухудшению социально-экономического положения и дальнейшей эскалации дезинтеграционных тенденций в экономике стран бывшего Советского Союза. Ситуация усугублялась неподготовленностью государств к включению в мирохозяйственные отношения.

Под воздействием мирового рынка сформировалась система угроз национальной безопасности – развивающийся экономический кризис, значительное снижение конкурентоспособности, эффективности национальных экономик, сырьевая специализация, неэквивалентный внешнеторговый обмен, потеря рынков сбыта, резкое снижение жизненного уровня, развитие процессов депопуляции. Обострились противоречия в системе национальных интересов.

В этих условиях было принято решение о развитии сотрудничества в рамках нового регионального объединения.

Начало формированию концептуально – методологических основ обеспечения безопасности СНГ было положено в 1991г. с подписания руководителями государств, образовавшихся на постсоветском пространстве, Соглашения о создании Содружества Независимых Государств, протокола к указанному Соглашению, Алма - Атинской декларации. Состоялось правовое закрепление новой геополитической реальности – Содружества Независимых Государств. Указано, что Содружество не является ни государством, ни надгосударственным образованием. В основу СНГ были положены принципы, основанные на целях и принципах Устава Организации Объединенных Наций, Хельсинского Заключительного акта, других документов Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе. К сфере совместной деятельности отнесено обеспечение международного мира и безопасности, участие в создании всеобъемлющей международной системы безопасности, координация внешнеполитической деятельности, сотрудничество в формировании и развитии оборонной политики, общего экономического пространства, общеевропейского и евразийского рынков. Решено, что взаимодействие в рамках Содружества должно осуществляться через координирующие институты, формируемые на паритетной основе.

На заседании Совета глав государств-участников в г. Минске в 1993г. был принят Устав Содружества Независимых Государств. Сформулированы общие цели СНГ – сотрудничество в обеспечении международного мира и безопасности; взаимодействие в политической, экономической, экологической, гуманитарной, культурной, правовой областях и др. Определены принципы строительства СНГ – признание территориальной целостности государств, невмешательство во внутренние и внешние дела друг друга, верховенство международного права, разрешение споров мирными средствами, объединение усилий и учета интересов друг друга и Содружества в целом, расширение интеграционных процессов и др. В состав институционального механизма вошли Совет глав государств и Совет глав правительств, Совет министров иностранных дел, Исполнительный комитет, Экономический совет, Совет министров обороны, Совет командующих пограничными войсками, Экономический суд. На отраслевые органы (советы, комитеты, комиссии) возложена реализация взаимодействия по вопросам политических, экономических, торговых, военных, социальных отношений.

Размежевание бывших республик Союза ССР происходило в рамках международного права, без катастрофических политических, экономических, социальных потрясений. Содружество Независимых Государств стало приобретать реальные контуры региональной международной

организации. В тоже время взаимодействие в сфере национальных интересов носило характер, как сотрудничества, так и конфликта.

Решение о прекращении существования СССР и создании СНГ не было подкреплено договорённостями по проблемам раздела собственности, территориальным спорам, реализации института правопреемства. В силу этих обстоятельств Содружество Независимых Государств представляло собой аморфное образование. Страны формировали собственные позиции в сфере безопасности.

По мере становления СНГ в государствах-участниках (Беларусь, Казахстан, Молдова, Украина, Россия, Таджикистан) происходили процессы создания концептуальных основ и пространства национальной безопасности. Подходы к обеспечению национальной безопасности в Содружестве были идентичны и формировались в рамках концепций защищённости и «мягкой безопасности». Содержание национальной безопасности определялось как состояние защищенности жизненно важных интересов личности, общества и государства от угроз. В качестве основных сфер национальной безопасности выделялись внешняя и внутренняя, а также политическая, военная, экономическая, социальная, информационная, экологическая. Объектами национальной безопасности являлись – гражданин - его права и свободы; общество - его духовные и материальные ценности; государство - его конституционный порядок, суверенитет, территориальная целостность и неприкосновенность границ. Субъекты национальной безопасности – государство, осуществляющее свои полномочия через органы законодательной, исполнительной и судебной ветвей власти, общественные и иные организации, граждане. Национальные интересы отражали фундаментальные политические, экономические, материальные, интеллектуальные, духовные, социальные ценности и потребности личности, общества, государства. Угрозы – совокупность условий и факторов, создающих опасность жизненно важным интересам личности, общества и государства. В качестве основных принципов обеспечения безопасности определены – соблюдение законности, обеспечение баланса жизненно важных интересов личности, общества и государства, принятие своевременных и адекватных действий по отражению угроз, единство и взаимосвязь видов безопасности, контроль за деятельностью в сфере безопасности, интеграция с международными системами безопасности.

Систему национальной безопасности формировали органы законодательной, исполнительной и судебной властей, государственные, общественные, иные организации и объединения, граждане, принимающие участие в обеспечении безопасности в соответствии с законом, а также законодательство, регламентирующее отношения в сфере безопасности. Для реализации целей и интересов, отражения угроз государствами создавались политические, военные, экономические, институциональные инструменты.

Обеспечение национальной безопасности достигалось последовательно реализуемой единой государственной политикой и состояло в достижении и поддержании необходимого уровня защищённости национальных интересов, выявлении и прогнозировании динамики угроз, осуществлении комплекса оперативных и долговременных политических, экономических, военных, правовых, специальных мер по их предупреждению и нейтрализации, мобилизации сил и средств в случаях возникновения непосредственной угрозы национальным интересам, безотлагательного, принятия решений и действий по защите национальных интересов, локализации и ликвидации последствий.

Изучение целей и приоритетов, закреплённых государствами-участниками СНГ в концептуальных, нормативных правовых документах, формирующих сферу национальной безопасности, свидетельствует о недостаточной проработке установок на развитие политических, экономических отношений в формате Содружества Независимых Государств.

Вопросы обеспечения региональной безопасности в военной сфере начали разрабатываться с подписания Договора о коллективной безопасности СНГ (1992г.). В договоре прописан механизм обеспечения безопасности на региональном уровне, который предусматривал проведение совместных консультаций по вопросам, затрагивающим национальные интересы; мониторинг угроз безопасности, территориальной целостности и суверенитету одного или нескольких государств; координацию действий и принятие мер по нейтрализации, возникших угроз. В Концепции предотвращения и урегулирования конфликтов на территории государств-

участников СНГ (1996г.) была прописана структура деятельности при возникновении, урегулировании, предотвращении конфликта, постконфликтное построение мира. В соответствии с Уставом Организации Договора о коллективной безопасности (2002г.) государства-участники учредили международную региональную Организацию Договора о коллективной безопасности. Целями её является укрепление международной и региональной безопасности и стабильности, защита коллективными действиями от военной угрозы.

В модельном законе «О безопасности», принятом на Межпарламентском Комитете Беларуси, Казахстана, Кыргызстана, России, Таджикистана в 1999г., были выделены основные категории – понятие, субъекты, объекты, силы, региональные интересы, угрозы, принципы, функции, инструменты. Указано, что обеспечение безопасности является главным условием развития государств-участников СНГ. Развитие концептуальных подходов к обеспечению безопасности получило расширительное толкование в рамках концепции «мягкой» безопасности и концепции защищённости. В качестве субъектов региональной безопасности СНГ определены суверенные государства-участники, которые, взаимодействуя в рамках международного права, реализуют функции региональной безопасности через органы законодательной, исполнительной, судебной ветвей власти и обеспечивают защиту национальных и региональных интересов от угроз. Модельный закон направлен в парламенты для использования в национальных законодательствах.

Для достижения целей экономического развития Содружества в 2000г. была принята Программа действий по развитию СНГ на период до 2005г., разработан План мероприятий по её реализации. В документах сформулированы региональные приоритеты и мероприятия по их реализации. Основные усилия планировалось сосредоточить на развитии экономического пространства, инновационной сферы, формировании нормативно-правовой базы, разработки концепций и стратегий развития, проведении аналитических и прогнозных исследований, создании информационных баз данных. На повестку дня был вынесен вопрос о вступлении в ВТО, развитии сотрудничества с другими международными организациями. Однако, Программа и План не отвечали реальным возможностям государств-участников Содружества. В этой связи большинство пунктов остались не выполненными. В результате СНГ продолжало оставаться объединением с противоречиями в межнациональных интересах, отсутствием координации по реагированию на вызовы и угрозы, ответственности за выполнение принятых обязательств.

Развитие событий на пространстве СНГ и в мире требовало системных действий. В этой связи решением Совета глав государств Содружества Независимых Государств в 2007г. была одобрена Концепция дальнейшего развития СНГ, призванная адаптировать эту международную организацию к современным реалиям и представляющая собой совокупность согласованных взглядов на цели, приоритеты, механизмы развития Содружества. В концепции указано, что Содружество Независимых Государств – это форма сотрудничества равноправных независимых государств, признанная международным сообществом региональная межгосударственная организация, играющая значительную роль в обеспечении безопасности, стабильности, взаимодействия на пространстве двенадцати суверенных государств. Было констатировано, что развитие процессов глобализации, появление новых рисков, угроз, вызовов способствует повышению значения регионального сотрудничества и интеграции как фактора обеспечения стабильности и безопасности в современном мире.

Идеологическую основу Концепции составляло понимание того, что экономическое развитие и торгово-экономическое взаимодействие государств – участников СНГ является необходимым условием их устойчивого, безопасного развития.

Основной целью Содружества признано формирование в долгосрочной перспективе интегрированного экономического и политического объединения заинтересованных стран, обеспечивающего эффективное развитие каждого его участника.

В сфере региональных интересов основные усилия были направлены на обеспечение эффективной диалоговой площадки, подготовку к новым этапам углубленного сотрудничества, достижение максимальной эффективности в совместном решении проблем.

В международных отношениях и сфере безопасности в качестве приоритетов выделены – поддержание социально-экономической стабильности и международной безопасности, регулярный обмен мнениями по ключевым вопросам мировой политики, противодействие традиционным и новым угрозам и вызовам, налаживание взаимовыгодного сотрудничества с другими региональными организациями.

В экономической сфере – обеспечение интеграции в мировое хозяйство, разработка согласованной линии по использованию энергетических ресурсов, повышение национальной конкурентоспособности, уровня жизни и благосостояния граждан, вхождение во Всемирную торговую организацию.

Для реализации Концепции решением Совета глав государств был утверждён План основных мероприятий. В экономической сфере запланировано разработать и утвердить Стратегию развития СНГ на долгосрочный период. Завершить нормативно-правовое оформление создания зоны свободной торговли, таможенного союза и принять практические меры по их созданию. Реализовать Концепцию формирования общего электроэнергетического рынка и комплекс мероприятий по продвижению на внутренний рынок и внешние рынки конкурентоспособной продукции. В политической сфере будет продолжена практика консультаций, получит развитие взаимодействие между государствами в сфере безопасности и внешней политики.

Во исполнение решений Межгоссовета ЕврАзЭС в ноябре 2009г. были введены в действие Договор о таможенном кодексе Таможенного союза, пакеты документов о едином таможенно-тарифном регулировании и едином нетарифном регулировании Таможенного союза Республики Беларусь, Республики Казахстан, Российской Федерации. В декабре 2010 г. Республикой Беларусь, Республикой Казахстан, Российской Федерацией был подписан, а затем ратифицирован пакет документов о создании Единого экономического пространства. Принятие этих документов направлено на активизацию развития интеграционных процессов на пространстве СНГ в формате заинтересованных государств и предусматривает экономические и иные выгоды странам, их подписавшим.

Новый этап в формировании концептуальных основ обеспечения национальной и региональной безопасности СНГ начался в 2009 году. В этот период была разработана и утверждена Указом Президента России Д. Медведевым Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года. Концептуальные основы Стратегии базируются на фундаментальной взаимосвязи и взаимозависимости с Концепцией долгосрочного социально-экономического развития Российской Федерации на период до 2020 года и формируются в рамках концепций самоутверждения и «мягкой безопасности». Состояние национальной безопасности ставится в прямую зависимость от экономического потенциала страны.

В качестве основного направления обеспечения национальной безопасности определены стратегические национальные приоритеты. Реализация национальных интересов будет строиться на распространении политического, экономического, гуманитарного влияния на территориальное пространство СНГ и становлении России в качестве регионального центра в Содружестве. Развитие отношений двустороннего и многостороннего сотрудничества в рамках Содружества Независимых Государств определено в качестве приоритетного инструмента внешней политики России.

Основными национальными приоритетами Российской Федерации на долгосрочную перспективу определены в политической сфере – превращение в мировую державу, активное участие в развитии многополярной модели мироустройства, равноправное участие в международных мероприятиях по обеспечению стратегической стабильности, осуществление стратегического сдерживания; в экономической сфере – обеспечение устойчивого роста, повышение национальной конкурентоспособности, развитие инновационной системы, рост инвестиций в человеческий капитал.

В качестве основных тенденций мирового развития, в пределах которых будет выстраиваться деятельность по обеспечению безопасности выделены – рост влияния фактора безопасности на международные отношения, несостоятельность существующей глобальной и региональной архитектуры безопасности, появление и укрепление новых центров экономического

роста и политического влияния, развитие процессов глобализации и интеграции, рост уязвимости всех членов международного сообщества перед лицом новых вызовов и угроз, увеличение последствий мировых финансово-экономических кризисов, ориентация международной политики на обеспечение доступа к источникам энергетических ресурсов.

Список литературы:

1. Моисеенко Е.Г. Региональная экономическая безопасность: теория, методология, моделирование. Монография. Мн.: Академия управления при Президенте Республики Беларусь, 2003. 331 с.
2. Моисеенко Е.Г. Формирование системы международной региональной экономической безопасности. Монография. Мн.: Институт национальной безопасности Республики Беларусь, 2006. 278 с.

Copyright© Evghenii MOISEENCO, 2011.

INFLUENȚA MODELULUI FRANCEZ ASUPRA ORGANIZĂRII CORPULUI DE AVOCAȚI ÎN ROMÂNIA*

*Ion-Ciprian STOIAN***

ВЛИЯНИЕ ФРАНЦУЗСКОЙ МОДЕЛИ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ НА СОЗДАНИЕ ИНСТИТУТА АДВОКАТУРЫ В РУМЫНИИ

Применение французской модели правовой системы означало фактическое введение основных положений французского права. Косвенно это указывало на то, что румынские выпускники права университетов Франции так или иначе попадали под влияние этой системы.

Данная статья отражает общие вопросы французской модели правовой системы, а также содержит ряд отличительных черт, которые выделяют данную систему права из общей категории правовых систем, раскрывает причины, приведшие к ее возникновению и дальнейшему становлению.

Принятие французской модели правовой системы было произведено на основе прямого копирования, т.е. дословного перевода с французского языка на румынский язык положений данной модели. Однако следует отметить, что это был не единственный способ перенятия, поскольку роль румынских выпускников, была одной из первостепенных в данном процессе.

Представленное исследование является сравнительной характеристикой двух систем права - французской и румынской, касающихся адвокатов.

THE EFFECT OF THE FRENCH LEGAL SYSTEM ON THE ESTABLISHMENT OF ADVOCACY INSTITUTE IN ROMANIA

Application of the French model of legal system meant an actual introduction of substantive provisions of the French law. Indirectly it specified that the Romanian law graduates of universities of France somehow got under the influence of this system.

This article reflects the general questions of the French model of the legal system, and also contains a number of distinctive features that distinguish this system of law from the general category of legal systems, reveals the reasons that led to its emergence and further formation.

The adoption of the French model of the legal system has been made on the basis of direct copying, i.e., literal translation from French into Romanian language provisions of the model. However, it should be noted that this was not the only way to takeover, since the role of Romanian graduates, was one of the priorities in this process.

The present study is a comparative characteristic of the two systems of law - the French and Romanian, concerning lawyers.

Procesul de modernizare al statului român, inițiat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a însemnat o perioadă de prefacere instituțională realizată într-un ritm alert, utilizându-se forme preluate din Europa Occidentală. Întrucât se avea în vedere și reforma juridică a Principatelor Române se impunea organizarea și reglementarea unui Corp de avocați care să facă față cerințelor unui sistem juridic modern. Perioada de reforme și de adoptare a acestor noi legi s-a desfășurat într-un timp în care întreaga Europă era obsedată de codificare. Pentru a înțelege mai bine contextul, menționăm că în cazul Codului Civil, elaborat la inițiativa lui Al. I. Cuza, lucrările duraseră 40 de zile, probabil timpul necesar traducerii din limba franceză. Codul era aprobat pe 26 noiembrie 1864, iar pe 4 decembrie 1864 era promulgat, urmând să intre în vigoare din 1 ianuarie 1865³⁶⁴. Tot în 4 decembrie fusese publicată în Monitorul Oficial legea cu privire la înființarea Corpului de avocați, ce urma să intre în vigoare din 1 ianuarie 1865. Un traseu

* Articolul a fost elaborat ca urmare a comunicării susținute Conferința Națională a Doctoranzilor în Istorie, Barcu-Mare, Hunedoara, 16-19 septembrie 2010, organizată de Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca.

** *Ion-Ciprian STOIAN* – doctorand în cadrul Facultății de Istorie, Universitatea Al. I. Cuza, Iași, România.

³⁶⁴ V. D. Zlătescu, I. Moroiianu-Zlătescu. Le Droit Roumain dans le système romano-germanique. En : Revue Internationale du Droit Comparé, vol. 43, no. 4, Octobre-Décembre, p. 829-836.

asemănător cunoscuseră și alte legi, precum cele referitoare la organizarea învățământului și a magistraturii³⁶⁵. Principele Al. I. Cuza relua, în fond, modelul dat de Napoleon Bonaparte care reînființase Facultățile de Drept³⁶⁶ și barourile de avocați pentru a produce juriștii necesari aplicării Codului său Civil.

Acest aspect a generat în epocă apariția așa-zisei teorii a „formelor fără fond”. În articolul de față avem în vedere studiul unei asemenea forme, preluată după modelul francez și implementată în spațiul românesc. Este vorba despre înființarea și reglementarea activității Corpului de avocați români. Din punct de vedere istoriografic acest domeniu a mai fost cercetat. Inițial s-a pornit de la o serie de articole disparate, apărute în publicațiile juridice de la sfârșitul secolului al XIX-lea, referitoare la Corpul avocaților și la barouri, au urmat primele volume dedicate începutului avocaturii, apărute în perioada interbelică, iar în perioada contemporană s-au înregistrat de asemenea unele cercetări științifice. În toate aceste lucrări se menționează frecvent preluarea și implementarea modelului francez în, pe atunci, Principatele Unite. Dar, am remarcat că, în ciuda acestor demersuri a rămas necercetat de o manieră sistematică un aspect interesant, anume până la ce nivel se mersese în preluarea acestui model și, mai ales, cum a fost el receptat în mediul juridic românesc. Acest lucru am încercat să îl facem în paginile următoare pentru a exemplifica difuziunea dreptului francez în România. Menționăm aici un aspect referitor la sorginea legii cu privire la avocați din 1864. Conform unor documente descoperite în Arhiva din Iași, un decan al Baroului Iași afirma că acea lege ar fi fost preluată după modelul genovez³⁶⁷.

Revenind la analiza propusă, vom reda acum actele normative ce reglementau reînființarea Corpului de avocați și a barourilor în Franța. Astfel, până în 1869, au funcționat următoarele reglementări privind activitatea avocaților și disciplina baroului: legea din 22 ventose anul 12 (13 martie 1804), privind reînființarea tablourilor de avocați, decretul din 14 decembrie 1810 conținând reglementarea exercitării profesiei de avocat și disciplina baroului, ordonanța regală din 22 noiembrie 1822, ce modifica unele prevederi din decretul napoleonian, circulara din 6 ianuarie 1823, privind redactarea tablourilor de avocați și ordonanța regală din 27 august 1830, ce recunoștea avocaților dreptul de a-și alege consiliul de disciplină și decanul, precum și dreptul de a pleda fără autorizație în fața oricărei instanțe din regat. Alte prevederi, precum ordonanța din 30 martie – 1 aprilie 1833, reglementând exercițiul profesiei de avocat în fața Curții de Pairi, nu au avut reverberații asupra sistemului românesc, întrucât era vorba de instituții specific franceze.

Vom prezenta în continuare ceea ce considerăm ca fiind puncte comune între reglementările românești și cele franceze. În acest studiu nu am inclus reglementările franceze din 1822, întrucât acestea, impuse pentru a înlocui decretul napoleonian anterior, nu a rezistat după anul 1830. În fapt, în contextul juridic de după 1830, s-a revenit la modelul napoleonian, modificat în unele puncte³⁶⁸. În fapt, principiile de organizare ale baroului francez, așa cum a fost el după 1830, au rămas în vigoare până astăzi, atât în Franța cât și în statele ce au adoptat modelul juric francez.

În cazul particular românesc, influența franceză a fost atât directă, prin preluarea Codului Civil Francez precum și a altor legi, cât și indirect, prin modul de interpretare a legilor, a practicii juridice și de

³⁶⁵ Deși nu vom insista aici asupra chestiunii referitoare la legătura existentă între învățământul juridic și avocatură și magistratură menționăm că și acest aspect prelua organizarea existentă în Franța. Asupra concepției napoleoniene privind sistemul de predare a Dreptului, Julien Bonnacase, *Qu'est-ce qu'une faculté de droit ? Complément de la monographie Introduction à l'étude du droit*, Paris, Sirey, 1926, p. 99; J. Gatti-Montain, *Le système d'enseignement du droit en France*, Lyon, Presses Universitaires de Lyon, 1987.

³⁶⁶ L. Liard, *L'enseignement supérieur en France, 1789-1893*, Paris, Armand Colin, 1894, tom 2, p. 1.

³⁶⁷ DJAN Iași, Fond Baroul Avocaților Iași, dosar 153/1871, f. 5. În Italia abia la 8 iunie 1874, legea cu nr. 1938 avea să unifice condițiile cu privire la avocați și procurori. Până atunci rezistaseră normele juridice existente din perioada anterioară unirii statelor italiene. În orice caz, influența franceză asupra sistemului de drept italian se manifesta și asupra structurilor barourilor italiene cf. Paolo Alvazzi del Frate, *Les origines de l'Ordre des Avocats en Italie: L'influence du modèle français pendant la Restauration*, în *Les Structures du Barreau et du notariat en Europe, de l'Ancien regime à nos jours*, coord. Jean-Louis Halpérin, Presses Universitaires du Lyon, 1996, p. 113-123. Probabil juriștii români au preferat să se inspire din legea genoveză, inspirată la rândul ei de modelul francez, întrucât controlul Statului era mai puțin exercitat decât în cazul francez. Se observă însă că nu s-a făcut nici o referire reluarea legilor cu privire la avocați existente în Moldova și Țara Românească înainte de 1864. De altminteri, studiul asupra legilor, articol cu articol, arată, mai degrabă, o apropiere față de textul francez decât cel italian. Nu putem explica, în stadiul actual al cercetării, motivele pentru care se considera acea lege de sorginte genoveză.

³⁶⁸ În fapt, ceea ce era interzis avocaților în decretul napoleonian, cum ar fi dreptul de a-și publica pledoariile, contestarea, printr-un articol, unei sentințe date de un judecător, etc., fusese reconsiderat și era permis, dar sub rezerva utilizării unui ton decent și cuviincios, fără a aduce atingere vreunei părți sau instituțiilor Statului.

constituire a dreptului pozitiv, influență posibilă datorită juriștilor români ce absolviseră cursuri de Drept la universități franceze. Deși unele prevederi specifice reglementărilor existente în Franța nu se regăsesc în legile românești, ele apar însă în regulamentul baroului Iași, iar altele s-au impus în practică, precum ținuta avocatului și dreptul de a pleda cu capul acoperit ca și obligația de a se descoperi la citirea sentinței. În prezentul material vom expune toate aceste reglementări conținute în decretul napoleonian care se regăsesc în practica juridică românească deși nu au fost reglementate în scris sau în legi. În cercetarea noastră am avut în vedere legile românești cu referire la avocați, în vigoare în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Pe acestea, alături de regulamentul intern al baroului din Iași, le-am comparat cu legile franceze ce au servit ca model. Astfel, motivul pentru care am comparat cu decretul emis de Napoleon și legea din 1830, cu legile românești referitoare la avocatură din 1864 și 1884³⁶⁹, respectiv regulamentul baroului Iași, a fost că, la momentul redactării lor, acelea erau modelele din care se puteau inspira. Cu atât mai mult, ca urmare a cercetării noastre, am observat că partea românească a utilizat Dicționarul Juridic Dalloz, ediția din 1847, ce trata, printre altele, reglementările amintite mai sus. În plus, avocații ieșeni care au propus forma regulamentului baroului, făcuseră studii de Drept la universități franceze, spre jumătatea secolului al XIX-lea, când erau în vigoare aceleași reglementări

În cercetarea noastră am avut în vedere următoarele direcții: admiterea în barou, cu diviziunile referitoare la tabloul de avocați și la stagiatură, consiliul de disciplină și decanul dar și diverse dispoziții generale sau tranzitorii. Sursele cercetării au fost, pentru cazul francez, Dicționarul Juridic Dalloz, ediția din 1847³⁷⁰, precum și unele lucrări speciale referitoare la instituția baroului în Franța, iar pentru cazul românesc am utilizat, în absența unei bibliografii de specialitate, Monitorul Oficial, pentru textele legilor Corpului de Avocați din 6 decembrie 1864³⁷¹ și cea din 6 iunie 1884³⁷² precum și documente din arhiva baroului Iași pentru a surprinde detaliile necesare ilustrării acestui studiu de caz.

Din punct de vedere al reglementărilor referitoare la avocați situația era următoarea. În cazul francez, valul de schimbări adus de Revoluția din 1789, desființase barourile precum și profesia de avocat, așa cum existase ea în timpul Vechiului Regim. Ele au fost reînființate, prin decrete, de către Napoleon Bonaparte, la începutul secolului al XIX-lea. Cel care lucrase efectiv la redactarea respectivelor decrete fusese fostul coleg de consulat, J. J. R. de Cambaceres. În cazul românesc, pînă la Legea de înființare a Corpului de avocați, din 1864, nu existase instituția baroului. Normele juridice anterioare, referitoare la avocați și la activitatea lor, nu au mai fost luate în considerare, exceptând unele aspecte de detaliu pe care le vom explica în text.

Menționăm aici un caz aparte redat de primul articol din legea din 1864, ce prevedea condițiile cerute pentru admiterea în barou: cetățenia română, documente care să ateste studiul dreptului, fără să se facă o distincție între diversele diplome. Este o prevedere ce nu apare în nici una din legile franceze ale vremii. Se asigura continuarea tradiției conform căreia doar pământenii puteau exercita profesiunea de avocat. În articolul doi erau enumerate cazurile celor ce nu puteau fi avocați: falii nereabilitați, cei condamnați pentru: furt, înșelăciune, abuz de încredere, mărturie mincinoasă, calomnie, atentat la bunele moravuri, mituire, iar acest aspect, deși apare în textele franceze, fusese prevăzut și în legile anterioare românești referitoare la avocați.

În continuare, în această primă parte, vom avea în vedere aspectele legate de compunerea tabloului de avocați de pe lângă fiecare Curte de Apel, precum și cele referitoare la stagiatură. În cazul francez, ca urmare a reorganizării sistemului juridic și a sistemului de învățământ, decretul napoleonian din decembrie 1810, instruia, prin articolele sale cu privire la condițiile admiterii în barou, la înscrierea în tabloul de avocați și la perioada de stagiatură. Puteau fi înscriși în barou, ca stagiați, absolvenții facultăților de Drept. În fiecare oraș nu putea fi decât un singur tablou și un singur ordin al avocaților pe lângă curțile imperiale sau tribunalele de primă instanță (art. 3). Astfel, puteau fi înscriși în barou cei care deja practicau avocatura conform legii anterioare (art. 5). Tablourile de avocați erau reconstituite anual, cu modificările de rigoare și se cerea să fie supuse aprobării Ministrului de Justiție; apoi ele erau depuse la grefe (art. 6). Pentru

³⁶⁹ Monitorul Oficial, 8/20 iunie, 1884, p. 1050-1051.

³⁷⁰ M. D. Dalloz Aîné, A. Dalloz. Jurisprudence générale. Répertoire méthodique et alphabétique de Législation de doctrine et de jurisprudence, en matière de Droit Civil, Commercial, Criminel, Administratif, de Droit des Gens et de Droit Public. Tom V, Paris: Rue de Lille, no. 19, 1847, p. 465.

³⁷¹ Publicată în Monitorul Oficial, Partea 1, nr. 0 din 04.12.1864, pentru Corpul de Avocați.

³⁷² Monitorul Oficial, 6.06.1884.

înscrierea noilor avocați în tablou, se cerea un jurământ și efectuarea a trei ani de stagiul (art. 12). Stagiul presupunea frecventarea ședințelor curților sau tribunalului și era probat de un certificat eliberat de procuror sau de consiliul de disciplină (art. 15). Avocații puteau să pledeze, în timpul stagiului, în cazurile ce le erau încredințate (art. 16). Profesia de avocat era declarată incompatibilă cu toate funcții din organizarea judiciară, exceptând pe cea de supleant, cu funcțiile de prefect și subprefect, cu cea de grefier, notar și martor, cu cea de agent contabil, cu orice formă de negoț și cu cea de agent de afaceri (art. 18).

În cazul românesc, al Legii de înființare a Corpului de avocați, din decembrie 1864, se preluau prevederile după modelul francez. Astfel, avocații dintr-un județ urmau a fi înscriși într-un tablou, retipărit anual. Aceste tabouri erau depuse la grefele curților sau tribunalelor și erau afișate în sălile de audiențe ale instanțelor de judecată (art. 3). Avocații nu se puteau înscrie decât în tabloul unui singur județ dar puteau pleda în fața oricărei curți sau tribunal din alt județ (art. 4). La înscrierea în tablou avocații primeau o carte de avocatură, ce-i putea fi retrasă când, din motive legale, el pierdea dreptul de avocat (art. 5). Cei care nu exercitaseră profesiunea de avocat și erau înscriși prima dată în tablou, trebuiau să facă un stagiul de doi ani în care urmăreau ședințele curților și tribunalelor și participau la conferințele avocaților (art. 22). După trecerea acestui termen consiliul hotăra, în scris, dacă admitea în tablou sau decidea continuarea stagiului încă un an (art. 23). În perioada stagiului avocații puteau pleda în cazurile ce le erau încredințate și erau supuși obligațiilor avocaților înscriși în tablou (art. 24). Din punct de vedere practic, regulamentul baroului Iași ilustrează modul în care se desfășura această procedură. Cerea de admitere printre stagiar era înaintată decanului, împreună cu actele probatorii cerute de lege (art. 1). Cererea era discutată în Consiliul de disciplină, de obicei procesul verbal al ședinței și rezoluția consiliului fiind notate pe aceeași pagină (art. 2). Stagiul, cu o durată de doi ani, era îndeplinit prin frecventarea ședințelor Curții de Apel sau a Tribunalului, precum și a conferințelor avocaților (art. 3). Îndeplinirea condițiilor impuse stagiului se constata prin certificate eliberate semestrial de Președintele Tribunalului sau Curților frecventate de stagiar (art. 4). Vechimea avocaților admiși de Consiliul de Examinare Iași se considera din data de 10 iulie 1868 în cazul celor ce nu aduceau documentele necesare probării unei alte vechimi (art. 5). Tabelul era format în funcție de vechimea probată sau prezumată, iar acolo unde vechimea era egală se considera ordinea alfabetică (art. 6). Orice cerere de înscriere în Barou se adresa Decanului, care o supunea atenției Consiliului (art. 7).

Avocatul admis depunea în fața Consiliului, oral și în scris o promisiune solemnă de a observa următoarele îndatoriri: de a nu consilia sau susține o parte care nu i-ar părea justă sau echitabilă, afară dacă s-ar trata de apărarea unui acuzat în materie penală, de a nu întrebuița, cu știință, pentru a susține cauzele ce îi voru fi încredințate, nici un mijloc contrariu adevărului sau onoarei și de a nu căuta să înșele pe judecători, prin nici un artificiu sau expunere falsă a faptelor sau a legii; de a se abține de orice pledare ofensatoare și de a nu propune nici un fapt în contra onoarei sau a reputației părților dacă nu va fi indispensabilă cauzei cu care ar fi însărcinat; de a nu încuraja nici începerea, nici durată vreunui proces din vreun motiv de pasiune sau interes (art. 8).

Pe lângă această promisiune avocatul mai depunea și un jurământ înaintea Curții de Apel. E vorba de jurământul cerut în articolul 109 al Legii de Organizare Judecătorească. Abia după depunerea acestui jurământ se considera avocatul ca înscriș în barou. El aducea decanului un atestat de depunere al jurământului eliberat de Primul Președinte al curții de Apel (art. 9). După îndeplinirea acestor formalități i se elibera o carte de avocatură (art. 10). Avocații suspendați sau șterși din tablou erau anunțați prin publicare în Monitorul oficial astfel că nu puteau practica în alt județ (art. 11). Practica arată că atunci când un avocat pleda în fața unei instanțe din alt județ. Instanța respectivă cerea informații despre respectivul avocat Baroului de origine. Avocații numiți în funcții de magistratură nu pierdeau calitatea de avocat, dar în perioada exercitării funcției de magistrat nu puteau pleda ca avocați și nici nu puteau lua parte la alegerea membrilor Consiliului sau decanului ori la conferințele și adunările avocaților (art. 12).

Referitor la Consiliul de Disciplină al Baroului, pentru cazul francez, articolul 19 stabilea că, pentru alegerea consiliului de disciplină, decanul convoca adunarea generală, se alegeau prin sufragiu un număr dublu de membri decât era necesar, iar lista era trimisă Procurorului Curții Imperiale de Apel care alegea pe cei ce urmau să facă parte din consiliu. Conform articolului 21, Procurorul Curții Imperiale de Apel numea dintre membrii consiliului un decan. Aceste prevederi au fost modificate după 1830, când avocații au primit dreptul de a-și alege singuri Consiliul de Disciplină și Decanul (le batonnier). Prin

articolul 22, Consiliile erau reînnoite la fiecare an judiciar. Prin articolul 23, Consiliile erau însărcinate să vegheze la conservarea onoarei și demnității ordinului, la păstrarea principiilor de probitate și delicatețe ce stau la baza stării lor precum și la morala și conduita tinerilor avocați care își fac stagiul. Prevederile articolului 24 permiteau Consiliului ca, în caz de comportament neadecvat din partea stagiului, să prelungească cu un an durata stagiului și chiar să refuze admiterea în barou. Consiliul sau decanul putea încredința avocaților stagiari cazuri de apărare ex officio, iar aceștia erau obligați să le accepte, ca parte a practicii. Prin prevederile articolului 25, Consiliul putea să avertizeze, cenzureze, să interzică temporar dar nu mai mult de un an sau chiar să excludă din barou un avocat. Conform articolului 28 pedeapsa disciplinară nu se putea aplica decât după ce avocatul inculpat fusese audiat, ori chemase de cel puțin două ori avocatul inculpat la interval de opt zile. Conform articolului 29 avocatul pedepsit disciplinar putea face apel la justiție dacă credea de cuviință. Acolo unde erau mai puțin de 20 de avocați funcția de Consiliu să revină tribunalului (art. 32).

În cazul românesc, partea referitoare la Consiliul de disciplină constituia cel mai important capitol, ce cuprinde 16 articole și reglementa disciplina internă a baroului. Se poate explica acest lucru ca urmare a faptului că era vorba de o instituție nouă, iar legiuitorul încerca să delimiteze cât se putea de clar regulile de ordine internă pentru a preveni eventuale derapaje.

Conform articolului 6, Consiliile de disciplină puteau fi înființate în capitalele de județ, acolo unde erau mai mult de 10 avocați. Când numărul lor era mai mic de 10 tribunalul urma să îndeplinească misiunea consiliului. Acolo unde erau cel puțin 10 avocați numărul membrilor consiliului era de trei. Pentru București și Iași numărul consilierilor era de șapte. Era vorba însă de barouri mari, cu peste 100 de membri fiecare. Mai târziu, Bucureștiul, fiind capitala, a ajuns pe la 1900 la aproximativ 1000 de avocați. Articolul 7 prevedea că membrii Consiliului de Disciplină să fie aleși dintre avocați și de către avocați, cu vot secret și majoritate absolută, sau majoritate relativă la a doua votare. Decanul baroului era ales în același mod. Numele celor membrilor aleși și al decanului se comunica Ministerului Justiției. Prin articolul 8 alegerile se stabileau la fiecare doi ani. Alegerile se făceau prin convocarea Procurorului General de pe lângă Curtea de Apel a fiecărui județ care, de altfel, prezida adunarea. Articolul 9 statua că erau eligibili doar avocații ce aveau 30 de ani împliniți, și cel puțin trei ani de practică în avocatură. Prin articolul 11 se stabileau atribuțiile Consiliului de Disciplină, acestea erau: formarea tablourilor de avocați și pronunțarea asupra cererilor de înscriere; aplicarea legilor și regulamentelor referitoare la Corpul de avocați; supravegherea onoarei și intereselor acestui Corp și aplicarea pedepselor disciplinare. Prin articolul 12 se stabilea că, decanii, iar acolo unde nu erau consilii de disciplină, președinții de tribunale, puteau convoca adunarea generală pentru a delibera asupra intereselor comune ale corpului, a face regulamentele speciale, a hotărâ contribuțiile și alte dări. Regulamentele intrau în vigoare doar după aprobarea lor de către Ministerul de Justiție. Articolul 13 prevedea următoarele pedepse disciplinare: imputarea, interzicerea temporară și ștergerea din tablou. Prin articolul 15 se stipula că aplicarea pedepselor disciplinare nu ridica tribunalului dreptul de a pedepsi greșelile comise de avocați în timpul audiențelor. Ministerul public sau părțile civile puteau intenta procese pentru pedepsirea delictelor ori crimelor comise de avocați. Conform articolului 16, pedepsele disciplinare nu se puteau aplica decât după ce avocatul inculpat era ascultat, sau îi era trimis un termen de opt zile pentru a fi ascultat. Prin articolul 18 se stabilea că toate pedepsele aplicate de consiliu sau de tribunale trebuiau motivate în scris, iar o copie era trimisă avocatului condamnat. Articolul 19 prevedea ca în termen de trei zile de la data lor o copie după decizie era trimisă Ministerului de Justiție și Procurorului General.

În apărarea sa avocatul inculpat avea prevederea articolului 20, conform căreia în termen de 10 zile putea să pledeze pentru a se disculpa în fața curții. Pentru a reglementa rapid în aceste chestiuni articolul 21 hotărâ că instanța să judece de urgență, în ședință secretă după ce asculta pe avocat, pe procuror și, acolo unde era cazul, pe reprezentantul consiliului de disciplină. Sentința se pronunța în ședință publică fără alt recurs.

Separat de textul legii, unele aspecte ale ordinii interne a baroului se reglementau prin regulament. Am ales Regulamentul Baroului Iași³⁷³. În capitolul despre Decan și Consiliul de disciplină se stabilea

³⁷³ Am făcut această alegere întrucât toate fostele ținuturi ale Principatului Moldovei, inclusiv Cahul, Ismail și Bolgrad l-au preluat. De altfel, influența franceză se poate observa cu lejeritate în acest caz, iar, mai târziu, în contextul de după legea cu privire la avocați din 1907, regulamentul baroului din Iași, alături de cel bucureștean, au servit drept model pentru regulamentele

alegerea decanului și a membrilor consiliului de disciplină, ce se făcea o dată la doi ani, pentru prima duminică a lunii iunie (art. 13). Procurorul Curții de Apel convoca ordinul avocaților cu trei zile înainte de ziua fixată pentru alegere (art. 14). În ziua hotărâtă se făcea apelul nominal și se constata numărul celor prezenți. Se trecea apoi la alegeri. În cazul în care nu se întrunea cvorumul necesar alegerile erau amânate cu una sau două săptămâni iar alegerile se făceau cu cei prezenți (art. 15). Odată alegerile încheiate procurorul proclama numele celor aleși și le înainta Ministerului de Justiție (art. 16). În cazul în care locul de decan sau consilier devenea vacant alegerile erau reluate conform legii pentru avocați (art. 17).

Consiliul de Disciplină al baroului Iași, ce avea șapte membri, nu se putea reuni în ședință dacă nu erau prezenți cel puțin patru membri (art. 18). În lipsa decanului locul său era ținut de membrul consiliului ce întrunise cele mai multe voturi la alegerea generală. Când erau doi cu același număr de voturi cel mai în vârstă ținea locul Decanului (art. 19). Orice sentință de penalitate necesita subscrierea a cinci membri ai Consiliului, toate celelalte decizii se luau cu patru voturi cel puțin. Atunci când se lua o decizie cu patru voturi, era trecută în procesul verbal al ședinței și diferita opinie exprimată de consilierul care se opusese (art. 20). Abaterile disciplinare comise de Decan sau de consilieri se judecau în interiorul Consiliului (art. 21). Consiliul, fiind obligat să supravegheze la onoarea și demnitatea ordinului, Decanul, consilierii sau orice alt avocat al ordinului putea și avea obligația de a face cunoscut consiliului în scris orice abatere făcută de un avocat ce ar fi degradat sau desconsiderat profesia (art. 22).

Am avut în vedere în cercetarea noastră și reglementările referitoare la drepturile și îndatoririle avocaților. În cazul francez, conform articolului 33, din decretul napoleonian menționat mai sus, ordinul avocaților nu se putea reuni decât la convocarea decanului și pentru alegerea decanului și a membrilor consiliului de disciplină. Prin articolul 35 se prevedea că avocații vor pleda în picioare și acoperiți. Ei purtau încălțăminte specifică gradului de licențiat sau de doctor. Ei se vor ridica în picioare și vor asculta cu capul descoperit sentința. De asemenea, vor trebui să îndeplinească funcția de înlocuitori de judecători sau de ofițeri ai ministerului public, dacă l-i se va cere, și nu vor putea refuza fără un motiv întemeiat. Conform articolului 37 avocații puteau exercita liber profesiunea lor pentru apărarea în justiție și pentru adevăr. Se vor abține de la injurii sau ofense față de părți și apărătorii lor, nu vor trunchia prezentarea dovezilor și se vor abține de la orice faptă în contra onoarei și demnității fie a părților fie a ordinului de avocați. Pedepsele disciplinare nu ridică tribunalelor dreptul de a urmări în justiție pe avocații care acționează împotriva legilor. Prin articolul 41 se hotăra ca, dacă în materie civilă o parte nu reușește să găsească un apărător, tribunalul îi va desemna un avocat din oficiu. Articolul 42 prevedea că avocatul, numit din oficiu pentru a apăra, nu putea refuza fără a avea un motiv întemeiat.

În regulamentul baroului Iași, la partea referitoare la obligațiile avocaților se menționau că faptele contrarii bunelor moravuri s-au condamnate de morala publică atrăgeau aplicarea unei din pedepse disciplinare (art. 24.). Acestea erau mustrea, ridicarea temporară a deptului de a pleda sau radierea din Barou. Avocatul care, desemnat din oficiu pentru a pleda o cauză, refuza fără un motiv întemeiat putea fi sancționat disciplinar (art. 25). Avocatul trebuia să se servească în pledoaria sa de limba și tonul buneii cuviințe, el avea înaintea magistraților o atitudine demnă și respectuoasă în același timp (art. 26).

Avocatul ce susținea o teorie sau o interpretare de lege contrarie aceleia ce va fi fost susținută într-un curs public, printr-o scriere s-au pledare a sa anterioară publicată fără a menționa aceasta și fără a arăta motivele pentru care abandonaseră acea teorie sau interpretare se expunea condamnării la o pedeapsă disciplinară (art. 27).

Nu era permis unui avocat a se plânge în public în termeni necuviincioși contra judecătorului ce va fi condamnat pe clientul său, contra procurorului care va fi dat concluzii contrare cererii sale. O asemenea urmare putea expune pe avocat unei pedepse disciplinare (art. 28).

Avocaților le mai erau impuse următoarele îndatoriri: de a nu schimba sensul și fondul pledărilor lor orale când le publică sau le depuneau în scris la grefă. De a nu critica sentințele ori hotărârile judecătorești prin publicare decât în modul cel mai cuviincios. De a se respecta reciproc când pledau și a nu aduce colegului său nici o ofensă sau injurie. Lipsa la una sau mai multe din aceste îndatoriri putea atrage aplicarea unei pedepse disciplinare prescrisă de lege (art. 29). De asemenea, erau expuși la aplicarea

unei pedepse disciplinarii, independent de alte pedepse penale și daune de interese: avocatul care fără motive legale refuza a da clientului său actele ce i se încredințaseră; acela care, primind de la clientul său taxa necesară pentru a apela sau pentru a face recurs în Casație și nu va făcea acel apel sau recurs și lăsa să treacă termenul fără a mijloci împrejurări independente de voința sa; acela care comunica, divulga sau preda adversarului său, sau unei persoane interpușe, actele ce i se vor fi arătat sau încredințat de clientul său, căruia îi va aduce prin aceasta o pagubă morală sau materială; acela care după ce a pledat în favoarea clientului său pleda, tot în cursul aceluiași proces, în favoarea fostului său adversar (art. 30). Erau expuși pedepselor disciplinare și acei avocați care nu plăteau contribuțiile specificate în regulamentul financiar (art. 31).

Capitolul 5. Despre conferințe. Conferințele avocaților urmau să se desfășoare de două ori pe lună în perioada octombrie iulie Acolo urmau să se dezbată chestiunile de drept considerate interesante. Scopul lor era științific și instructiv (art. 32). Decanul, sau locțiitorul său, prezidau ședințele, tot decanul era cel ce hotăra chestiunile de drept ce urmau să se dezbată (art. 33).

Oratorii vorbeau în ordinea înscrierii, iar buna desfășurare a ședinței era încredințată președintelui (art. 34). Decanul numea lunar patru stagiaři ce făceau oficiul de secretari ai ședinței. Acești secretari urmau să redacteze procesul verbal al ședinței (art. 35). În lipsa stagiariilor erau desemnați cei mai tineri avocați înscriși în barou (art. 36). Până în prezent nu am găsit un exemplar al vreunei astfel de conferințe.

Vom menționa acum diverse alte dispoziții, precum dispozițiile tranzistorii și generale ce se refereau la modalitatea de implementare a legii. Conform articolului 25 urmau să continue practicare avocaturii toți aceia care, fie ca aveau sau nu titlurile de știință cerute, practicau deja avocatura. Erau excluși acei ce nu erau români sau naturalizați români și cei amintiți în articolul 2. Articolul 26 prevedea ca Ministerul de Justiție să numească trei consilii de examinare pentru Iași, București și Craiova compuse din cinci, iar al treilea din trei membri. Membrii erau numiți dintre avocați ce aveau titluri de doctori sau licențiați și practicaseră cel puțin doi ani. Conform articolului 27, în termen de o lună de la promulgarea legii toți avocații urmau să trimită Ministerului de Justiție numele, gradul, data de la care exercită și județul unde exercită. Cei care nu trimiteau aceste date urmau să se supună procedurii de înscriere cum era ea descrisă în lege. Ministerul urma să clasifice aceste liste și să le trimită Consiliilor de examinare, împreună cu observațiile ce le credea necesare. Conform articolului 29, Consiliile urmau să examineze titlurile și actele trimise sau pe care le cereau apoi formau tablourile de avocați pe județe. Tablourile urmau să fie trimise Ministerului de Justiție care înainta listele la curțile sau tribunalele fiecărui județ. Prin articolul 30, conținând dispoziția finală, se anulau legile, decretele, ordonanțele și regulamentele până atunci în vigoare cu privire la avocați. Prin prevederile sale, Legea din 1864, ce reglementa activitatea avocaților a însemnat un pas înainte în procesul de modernizare a instituțiilor juridice ale statului.

În continuare, legea din 1884 ce reorganiza Corpul avocaților, conform primului articol al noii legi, menținea în toate dispozițiile ei Legea din 6 Decembrie 1864, pentru constituirea Corpului de Avocați. Articolul 2 prevedea ca diplomele de studiu dreptului, eliberate de facultățile din străinătate nu puteau servi de bază pentru înscrierea în Corpul Avocaților decât dacă erau recunoscute de Facultățile de Drept din Iași sau din București, conform art. 273 din Legea Instrucțiunii Publice de la 25 Noiembrie 1864. Această recunoaștere se va făcea în mod gratuit. Prin articolul 3, înscrierile în tablou făcute după 1 Iunie 1884, în contra dispozițiilor art. 1 și 2 din legea de la 6 Decembrie 1864 și a celei de față, erau declarate nule. Asemenea, orice avocat care, figurând în tablourile existente, se constata că era străin sau că în mod definitiv a fost condamnat pentru vreuna din faptele prevăzute de art. 2 din legea de la 6 Decembrie 1864, era șters definitiv din tablou. Orice avocat înscris în vreunul din tablouri avea dreptul de a cere anularea unor asemenea înscrieri și radierea celor înscriși, la Curtea de Apel, în resortul căreia se află județul unde se făcuse înscrierea. Ministerul public denunța de asemenea Curții înscrierile făcute contra prescrierilor de mai sus, ori de câte ori avea cunoștința de ele. Acțiunea, atât din partea avocaților, cât și din partea Ministerului Public, pentru ambele cazuri prevăzute în înscrierile de mai sus, nu se prescria prin nici o trecere de timp. Procedura în această materie era gratuită. Articolul 4 dispunea ca, în cazul în care înscrierea ar fi recunoscută ca fiind făcută contra legii și ar fi declarată nulă, membrii consiliului de disciplină sau ai tribunalului care au luat parte la dânsa, puteau fi condamnați la o amendă de la 300 la 2000 de lei, la interdicția dreptului de a pleda pe termen de o lună până la un an, la pierderea calității de membru al consiliului de disciplină, precum și la pierderea dreptului de a ocupa funcțiuni

publice de la 6 luni până la 2 ani. Prin articolul 5 se considerau ca bine înscriși și se bucurau de toate drepturile ce rezultau din legea de la 6 Decembrie 1864, toți acei care, până la 1 Iunie 1884, se figurau în vreunul din tablourile de avocați, sau posedau un certificat autentic de înscriere din partea vreunui consiliu de disciplină sau a tribunalului care-i ține locul. Avocații înscriși într-un tablou puteau obține înscrierea lor în tabloul altui județ. Ei nu aveau nevoie pentru aceasta decât să prezinte consiliului de disciplină respectiv un certificat constatator al înscrierii lor într-un tablou oarecare. Prin articolul 6 toate dispozițiunile contrare legii erau și rămâneau abrogate. Această lege venea să completeze lacunele legii anterioare, lacune observate după o practică de douăzeci de ani.

Legile cu privire la organizarea Corpului de avocați, cumulate cu prevederile din legile cu privire la instrucțiunea publică dar și organizarea magistraturii, elaborate în perioada de reforme a domniei lui Al. I. Cuza, au asigurat un număr suficient de profesioniști, pregătiți la instituții de învățământ superior, ce acționau într-un cadru bine delimitat, fapt ce a asigurat bazele dezvoltării cadrului juridic al României în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. În plus, celor ce practicau avocatura, le era deschis, după o perioadă de practică, accesul la funcții în magistratură dar și în cariera politică. De altfel, cei mai mulți parlamentari ai perioadei menționate, proveneau din rândul avocaților, fapt ce asigura profesioniști cu pregătire juridică și capacitate oratorică, importante în procesul elaborării legilor.

În încheiere, putem afirma că, instituția baroului, formă adoptată după modelul francez, a fost introdusă cu succes în mediul juridic românesc și a permis ameliorarea sistemului juridic de la sfârșitul secolului al XIX-lea, atingându-se astfel efectele scontate de legiuitor.

Copyright© Ion-Ciprian STOIAN, 2011.

ABORDAREA CONSTITUȚIONALĂ A SPĂLĂRII BANILOR ȘI FINANȚĂRII TERORISMULUI - UN BLOCAJ NAȚIONAL AL ASUMĂRII ANGAJAMENTELOR INTERNAȚIONALE ALE REPUBLICII MOLDOVA

Ivan UNGUREAN*

КОНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЙ ПОДХОД К ОТМЫВАНИЮ ДЕНЕГ И ФИНАНСИРОВАНИЮ ТЕРРОРИЗМА – НАЦИОНАЛЬНОЕ БЛОКИРОВАНИЕ ПО ВЫПОЛНЕНИЮ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ РЕСПУБЛИКОЙ МОЛДОВА

В последнее десятилетие выделяется масштабное развитие экономической деятельности в высокоразвитых государствах Европы, Америки и Азии. Международные экономические отношения сталкиваются с беспрецедентным динамизмом, интегрируются новые государства и экономические системы. Данное усиленное экономическое развитие постоянно исследует территорию экономики, которое инициирует, развивает и завершает внушительное количество случаев теневого бизнеса, составляющих феномен преступного бизнеса.

Мошенничество причиняет ущерб экономике в целом, вызывает огромные финансовые потери, ослабляет социальную стабильность и демократические структуры, приводит к потере доверия в экономической системе, коррумпирует и компрометирует экономические и социальные учреждения государства. Финансовый продукт, полученный в результате нелегального бизнеса, контролируемого организованными преступными группами, является впечатлительным. Грязный приток денег, находящийся в обращении практически открыто, является кислородом, дающим силу правонарушителям, которые находятся близко или даже внутри структур государственной власти, гарантирующие и покрывающие преступную деятельность.

Такое положение дел способствует тому, что власти не разглашают настоящие размеры преступности, только как при поворотных ситуациях. Каждая новая власть обеспокоена тем, чтобы указать и доказать насколько коррумпированной была предыдущая власть, в то же время отказываясь признавать, что аспекты преступности в теневом бизнесе и организованной преступности будут продолжаться и усиливаться, иногда на более высоком уровне.

Исследования преступности в области незаконного бизнеса указывают на тот факт, что значительные средства, вытекающие из незаконного бизнеса, инжесктированы в политические и административные организмы и структуры, в целях их удержания у власти и гарантирования преступным группировкам успех во множестве грязного бизнеса инициированного им.

Таким образом, можно сказать, что данные преступные сооружения строятся и развиваются в большинстве случаях в интересах и с участием государственных властей, а их генезис следует искать в периметре интересов власти.

CONSTITUTIONAL APPROACH TO MONEY LAUNDERING AND FINANCING OF TERRORISM – A NATIONAL LOCK FOR ASSUMING INTERNATIONAL COMMITMENTS BY THE REPUBLIC OF MOLDOVA

In the last decade are pointed out wide economic activities taking place in highly developed states in Europe, America and Asia. International economic relations disclose unprecedented dynamism, integrating new states and economic systems. This amplification of economic relations leads to an endless process of initiating, developing and completing an impressive number of informal affaires, which outlines the phenomenon of economic crime.

Fraud adversely affects the economy as a whole, causing huge financial losses, weakening social stability and democratic structures, causes loss of confidence in the economic system, corrupt and undermine economic and social institutions of the state. Financial product resulting from illegal businesses run by organized crime groups is

* Ivan UNGUREAN – magistrul în drept public, jurist.

impressive. Dirty money can be seen as some kind of “oxygen” empowering the offenders connected somehow or even activating within state structures, which guarantee and cover criminal activities.

This fact determines the authorities not to reveal the true dimensions of crime than in crucial moments. Each newly instituted government is keen to declare and demonstrate that the previous government was corrupt, refusing to accept that the shadow aspects of economic crime and organized crime will extend and intensify, sometimes at much higher rates.

Studies in business crime disclose that significant illicit funds obtained developing illegal businesses are directed to political and administrative bodies and structures for them to maintain their powers in order to guarantee success for several illegal affairs initiated by criminal groups.

Therefore, it can be said that these criminal entities are built and growing in majority in the interest and with the support from certain state authorities and thus their genesis must be sought within the limitations of power interests.

În ultimul deceniu se evidențiază o amploarea a activităților economice ce se desfășoară în statele puternic dezvoltate din Europa, America și Asia. Relațiile economice internaționale cunosc un dinamism fără precedent, fiind integrate noi state și sisteme economice. Această amplificare economică, tatonează nesfârșit teritoriul economiei care inițiază, dezvoltă și finalizează un număr impresionant de afaceri tenebre, care alcătuiesc fenomenul de criminalitate a afacerilor.

Frauda lezează economia în ansamblul ei, cauzează imense pierderi financiare, slăbește stabilitatea socială și structurile democratice, determină pierderea încrederii în sistemul economic, corupe și compromite instituțiile economice și sociale ale statului. Produsul financiar rezultat din afacerile ilegale derulate de grupările crimei organizate are dimensiuni impresionante. Banii murdari care circulă, practic la vedere, constituie oxigenul care dă forță infractorilor aflați foarte aproape sau chiar în intimitatea structurilor de putere a statului, ce le garantează și acoperă activitățile infracționale.

Această stare de fapt face ca autoritățile să nu dezvăluie adevăratele dimensiuni ale criminalității decât în momente de răscruce. Fiecare nouă guvernare este preocupată să spună și să demonstreze cât de coruptă a fost guvernarea anterioară, refuzând să accepte că aspectele criminalității afacerilor tenebre și cele ale crimei organizate se vor prelungi și intensifica, uneori la cote mult mai ridicate.

Studiile în domeniul criminalității afacerilor ilicite demonstrează faptul că importante fonduri rezultate din afacerile ilegale sunt injectate în organisme și structuri politice și administrative, pentru ca acestea să se mențină la putere și să poată garanta grupărilor criminale succesul în multitudinea afacerilor murdare pe care le inițiază. Scopul primordial a acestor grupări este de a face inoperante, ineficiente și de a paraliza structurile abilitate ale statului, să lupte împotriva lor.

Odată declanșată ofensiva reală contra unor componente sau segmente ale criminalității afacerilor tenebre (evaziunea fiscală, contrabanda, corupția, traficul de ființe umane, droguri etc.) se ivesc la lumină aspecte deosebite, unele cutremurătoare prin caracterul și dimensiunea acestora ca exemplu, în Italia, abia în anii 1985-1996, după investigații și anchete complexe s-au conturat adevăratele dimensiuni și adevărata față a organizațiilor mafioate, despre care autoritățile nu au vorbit timp de 30-40 de ani. În Germania și celelalte state ale Europei Occidentale abia acum se vorbește despre rolul crimei organizate în migrația clandestină a cetățenilor turci, arabi, români, sârbi, moldoveni, ucraineni etc., după ce mai bine de 20 de ani, în numele dreptului cetățenilor la libera circulație, autoritățile au simulat acest fenomen.

În România, începând cu anul 1990, s-au desvârșit afaceri ilegale de proporții privind distrugerea flotei comerciale și a celei de pescuit oceanic, fraude cifrate la sute de milioane de dolari săvârșite la Banca „Dacia Felix”, Credit Bank, Bankcoop, Bancorex, privatizarea frauduloasă a unor societăți comerciale, traficul de droguri și substanțe radioactive, contrabanda cu produse petroliere, alcool și cafea, prostituție, trafic ilegal cu opere de artă, etc.

Fenomen răspândit și în Republica Moldova, care la 20 iulie 2010 organele de forță au reținut o grupare criminală care a introdus în țară 1,8 kg de Uraniu 238, precum și la 28 octombrie 2010 a fost deconspirată funcționarea unei scheme de spălare de bani din fondurile unor persoane fizice sau juridice din Statele Unite ale Americii, estimată la circa 200 mil. dolari SUA, etc. Aceste afaceri ilegale nu se pot iniția, derula și finaliza fără existența unui parteneriat transnațional, între grupările autohtone și cele care acționează pe teritoriul altor state.

De aceea, se poate afirma că aceste edificii criminale se construiesc și se dezvoltă în imensa lor majoritate din interesul și cu sprijinul autorităților statale, astfel geneza lor trebuie căutată în perimetrul intereselor de putere.

Preocupată de problema criminalității afacerilor ilicite, Republica Moldova a analizat cauzalitatea și efectele acesteia, implementând măsuri concrete și pragmatice pentru limitarea ei. Diversitatea relațiilor sociale, cuplată cu particularitățile economico-sociale derivând din stadiile de dezvoltare ale țărilor europene și celorlalte state, au făcut posibilă ajustarea cadrului național legislativ și instituțional al Republicii Moldova la standardele internaționale privind combaterea fenomenului spălării banilor și finanțării terorismului.

În acest context, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea nr. 190 din 26 iulie 2007 cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 141-145, art. 597), prin care s-a instituit măsuri de prevenire și de combatere a spălării banilor și a finanțării terorismului având ca scop apărarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor fizice, juridice și ale statului, precum și a determinat domeniul de aplicare a legii. [1, art. 597, nr. 141-145, 2007]

Prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului se realizează în conformitate cu actele normative naționale în vigoare, precum și în conformitate cu angajamentele asumate prin ratificarea de către Republica Moldova a tratatelor internaționale în domeniu ex: Convenția Consiliului Europei privind spălarea banilor, depistarea, sechestrarea și confiscarea veniturilor provenite din activitatea infracțională și finanțarea terorismului, ratificată prin Legea nr. 165 din 13 iulie 2007 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 117-126, art. 532), Convenția privind spălarea banilor, depistarea, sechestrarea și confiscarea veniturilor provenite din activitatea infracțională, ratificată prin Legea nr. 914 din 15 martie 2002 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 43-45, art. 281).

La data de 27 mai 2008, datorită progreselor obținute la capitolul prevenirii și combaterii spălării banilor și finanțării terorismului, prin ajustarea cadrului normativ intern la instrumentele europene și internaționale, Republica Moldova reprezentată de Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției a fost eligibilă și admisă ca membru cu drepturi egale în Grupul Egmont, uniunea serviciilor similare a 120 state membre, care permite schimbul operativ de informații referitor la identificarea tranzacțiilor suspecte de spălarea banilor și finanțarea terorismului, inclusiv îmbunătățirea programelor naționale de combatere a spălării banilor, creșterea capacității de acțiune a instituțiilor membre și a competenței personalului de a întreprinde măsurile necesare în scopul reprimării acestor fenomene negative.

Potrivit Hotărârii Curții Constituționale nr. 27 din 25 noiembrie 2010 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr. 1104-XV din 06 iunie 2002 cu privire la Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției și Legea nr. 190-XVI din 26 iulie 2007 cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr. 247-251, art. 28), se declară drept neconstituționale prevederile art. 7 alin. (1) lit. h) „să suspende operațiunile persoanelor juridice, precum și ale persoanelor fizice subiecte ale activității de întreprinzător, pe conturi în bănci și în alte instituții financiare și să sechestreze mijloacele bănești, bunurile materiale, datoriile debitoare și alte active ale acestor persoane în cazul depistării unor fapte de activitate economică ilicită, neonorării obligațiilor față de buget sau să sisteze executarea operațiunilor financiare limitate sau suspecte” și lit. n) „să sechestreze și/ori să ridice de la persoanele juridice, precum și de la persoanele fizice subiecte ale activității de întreprinzător, bunurile materiale, inclusiv mijloacele de transport, în cazul lipsei la momentul transportării, păstrării ori comercializării, a documentelor ce confirmă proveniența lor legală sau a păstrării de bunuri neînregistrate în documentele contabile sau păstrării lor în locuri nedeclarate autorității fiscale” din Legea nr. 1104-XV din 06 iunie 2002 cu privire la Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției și prevederile art. 8 alin. (1) „entitățile raportoare sunt obligate să informeze imediat Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției despre orice activitate sau tranzacție suspectă, în curs de pregătire, de realizare sau deja realizată. Datele privind tranzacția suspectă sunt reflectate într-un formular special, care se remite Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției în cel mult 24 de ore” și alin. (2) „tranzacțiile realizate sau în proces de realizare printr-o operațiune cu o valoare ce depășește 500 de mii de lei, precum și cele realizate prin mai multe operațiuni, în decursul a 30 de zile calendaristice, în valoarea menționată, sunt

reflectate în formularul special, care se remite Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției cel târziu la data de 15 a lunii imediat următoare lunii de gestiune” din Legea nr. 190-XVI din 26 iulie 2007 cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului. [2, Hotărârea Curții Constituționale]

Totodată, la 5 noiembrie 2010 judecătorii Curții Constituționale al Republicii Moldova, Victor PUȘCAȘ și Elena SAFALERU, în temeiul art. 27 alin. (5) din Legea nr. 317 din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională și art. 67 din Codul jurisdicției constituționale nr. 502 din 16 iunie 1995, au expus opinie separată la hotărârea Curții Constituționale menționată mai sus, considerând aceasta ca fiind nefondată, opinie pe care o împărtășesc.

Prin Hotărârea sa, Curtea și-a depășit vădit competența, deoarece potrivit atribuțiilor sale statuate în Constituția Republicii Moldova (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr. 1, art. 1) și legislația în domeniu, Curtea Constituțională are obligația de a controla constituționalitatea normelor legale contestate, dar nu de a verifica dacă acestea corespund cu normele altor legi. Analizând și apreciind prevederile contestate în raport cu Legea privind activitatea operativă de investigații și Codul de procedură penală, Curtea a creat un precedent periculos, care poate aduce atingere intereselor securității statului, bunăstării economice a Republicii Moldova. Mai mult, Curtea și-a asumat una din atribuțiile statuate la art. 66 lit. c) din Constituție, care aparține Parlamentului Republicii Moldova de interpretare a legilor și asigurarea unității reglementărilor legislative pe întreg teritoriul țării. [3, Opinie separată la Hotărârea Curții Constituționale]

Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova, la data de 8 decembrie 2010 a fost sesizat în regim de urgență de către Consiliul Europei, prin intermediul MONEYVAL (Comitetul de experți pentru evaluarea măsurilor de combatere a spălării banilor și finanțării terorismului) cu privire la Hotărârea Curții Constituționale nr. 27 din 25 noiembrie 2010, care își exprimă îngrijorarea profundă de aceste evoluții. [4, scrisoarea nr. F-67075] Mai mult, aceste circumstanțe face imposibilă colaborarea și implementarea în continuare de către Republica Moldova a recomandărilor MONEYVAL și FATF (Grupul de Acțiune Financiar Internațional) privind combaterea spălării banilor și finanțării terorismului, precum și exprimă respingerea obligațiilor sale cu privire la standardele globale în combaterea spălării banilor și finanțării terorismului, monitorizate de către Consiliul Europei și Comitetul MONEYVAL.

În conformitate cu Hotărârea Parlamentului nr. 377 din 18 noiembrie 2004 cu privire la modul de remitere a proiectelor de legi spre expertizare la Consiliul Europei și de implementare a recomandărilor acestuia (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr. 233, art. 1012), proiectul de Lege cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului a fost expertizat de Consiliul Europei fiind apreciat drept compatibil cu standardele internaționale în domeniu, inclusiv cu Directiva 2005/60 a Parlamentului European și a Consiliului European, din 26 octombrie 2005 privind prevenirea utilizării sistemului financiar în scopul spălării banilor și finanțării terorismului, precum și Recomandările Grupului de Acțiune Financiară Internațional.

Expertiza respectivă conținea anumite recomandări privind includerea unui prag pentru tranzacțiile ocazionale, precum și revizuirea conceptului identificării sporite a clientului, cu suplینirea de reguli speciale pentru tranzacțiile bancare corespondente și fără prezența personală ș.a., propuneri care au fost incorporate la definitivarea proiectului respectiv.

Potrivit, art.13 alin. (2) din Convenția privind spălarea, descoperirea, sechestrarea și confiscarea produselor infracțiunii și finanțarea terorismului, adoptată în anul 2005 la Varșovia, art.22 și art.24 din Directiva nr. 60/2005 a Parlamentului European și a Consiliului Uniunii Europene privind prevenirea utilizării sistemului financiar în scopul spălării banilor și finanțării terorismului și Recomandarea 13-a FAFT (Grupul de Acțiune Financiară Internațională), dacă o instituție financiară suspectează sau are motive de a suspecta că mijloacele financiare provin dintr-o activitate criminală sau sunt legate de finanțarea terorismului, ea trebuie să fie obligată prin lege sau regulament să raporteze prompt suspiciunile sale. Art. 29 din Directiva 2005/60 prevede că, tranzacțiile suspecte trebuie raportate Unității de Informații Financiare (UIF), care servește drept centru național de primire, analiză și comunicare către autoritățile competente a rapoartelor privind tranzacțiile suspecte și a altor informații privind posibile fenomene de spălare a banilor sau de finanțare a terorismului. Mai mult, art. 18 din Directiva menționată mai sus

prevede că, utilizarea plăților semnificative în numerar este foarte vulnerabilă la fenomenul spălării banilor și finanțării terorismului. Prin urmare, în acele state membre care permit efectuarea plăților în numerar peste pragul stabilit, toate persoanele fizice sau juridice care tranzacționează bunuri cu titlu profesional trebuie să fie reglementate de prezenta directivă, atunci când acceptă astfel de plăți în numerar. [5, Convenția și Directiva 60/2005]

De asemenea, normele statuate în Recomandarea 13-a FAFT stabilesc că, țările sunt puternic încurajate să adopte acte normative, pentru ca toate tranzacțiile suspecte, inclusiv tentativele de tranzacții, trebuie raportate, indiferent de suma tranzacției. Țările, în vederea prevenirii raportării unei tranzacții suspecte de către instituțiile financiare, persoanele care spală bani pot încerca, între altele, să declare că tranzacția lor privește aspecte legate de impozitare, de aceea tranzacțiile suspecte trebuie raportate de către instituțiile financiare, indiferent dacă exista impresia că implică și probleme de impozitare. [6, Recomandarea 13-a FAFT]

În același context, art. 22 din Legea instituțiilor financiare nr. 550-XIII din 21 iulie 1995 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr. 110-113, art. 334) prevede că, informațiile cu privire la secretul comercial și secretul bancar pot fi aduse la cunoștință Băncii Naționale, inspectorilor ei, experților contabili și contabililor autorizați externi acceptați de ea, organelor judiciare și de urmărire penală, oficiilor de executare ale Departamentului de executare, în limita necesară executării documentului executoriu, Curții de Conturi, Serviciului de Informații și Securitate al Republicii Moldova, Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției, organelor fiscale respective, după cum prevede legislația, precum și în cazul în care protecția intereselor băncii în cadrul unor acțiuni în justiție necesită dezvăluirea secretului comercial și secretului bancar. Art. 23 din Legea menționată mai sus statuează că, instituția financiară trebuie să aducă la cunoștința autorităților competente faptele cunoscute ei care denotă că banii sau alte valori provin din activități criminale, în modul stabilit de legislație. Acordarea unor astfel de informații nu este considerată încălcare a prevederilor art. 22 din Legea instituțiilor financiare nr. 550-XIII din 21 iulie 1995.

Prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 27 din 25 noiembrie 2010, Curtea a concluzionat că activitatea și limitele de competență ale serviciului de prevenire și spălare a banilor nu sunt reglementate de legislația în vigoare, poziție total nefondată, deoarece statutul acesteia, ca subdiviziune a Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției, este reglementată prin Legea nr. 1104-XV din 06 iunie 2002 cu privire la Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției.

De asemenea, este nefondată și opinia Curții, referitor la art. 7 alin. (1) lit. h) și n) din Legea nr. 1104-XV din 6 iunie 2002, deoarece potrivit art. 5 din Legea nr. 1104-XV din 6 iunie 2002 și art. 11 al Legii nr. 190-XVI din 26 iulie 2007, Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției este învestit cu competența de a preîntâmpina, depista, cerceta și curma contravențiile și infracțiunile economico-financiare și fiscale, de a contracara corupția și protecționismul, de a preveni și combate spălarea banilor și finanțarea terorismului, în acest scop având sarcina de a colecta, analiza și prelucra informațiile privind tranzacțiile și alte activități suspecte, de a întreprinde măsuri operative de investigație, conform legislației în vigoare, de a sesiza organele competente despre cauzele și condițiile care favorizează comiterea acțiunilor ilicite, pentru luarea măsurilor stabilite de legislație etc. Măsurile statuate la art. 7 alin. (1) lit. h) și lit. n) din Legea nr. 1104-XV din 06 iunie 2002, puse în sarcina Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției, pot fi efectuate doar cu respectarea prevederilor Legii nr. 122 din 14 martie 2002 privind Codul de procedură penală al Republicii Moldova (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 104-110, art. 447), Legii nr. 190-XVI din 26 iulie 2007 cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului și a Legii nr. 550-XIII din 21 iulie 1995 cu privire la instituțiile financiare.

Potrivit art. 269 din Codul de procedură penală, organul de urmărire penală al Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției efectuează urmărirea penală în privința infracțiunilor prevăzute la art. 236-261¹, 279, 324-326, 330-336 din Codul penal, iar în privința infracțiunilor prevăzute la art. 191, 195, 327-329 din Codul penal, numai în cazurile în care prejudiciul respectiv a fost cauzat în exclusivitate autorităților și instituțiilor publice, întreprinderilor de stat sau bugetului public național.

În această ordine de idei, art. 202 din Legea menționată mai sus prevede că, organul de urmărire penală din oficiu sau instanța de judecată, la cererea părților, poate lua în cursul procesului penal măsuri asiguratorii pentru repararea prejudiciului cauzat de infracțiune, precum și pentru garantarea executării

pedepsei amenzii. Astfel, măsurile asigurătorii pentru repararea prejudiciului constau în sechestrarea bunurilor mobile și imobile în conformitate cu art. 203-210 din Codul de procedură penală. Astfel, art. 205 din Legea menționată mai sus statuează că, punerea sub sechestru a bunurilor se aplică în baza ordonanței organului de urmărire penală, cu autorizația judecătorului de instrucție sau, după caz, a încheierii instanței de judecată. Procurorul, din oficiu sau la cererea părții civile, înaintează judecătorului de instrucție demers, însoțit de ordonanța organului de urmărire penală privind punerea bunurilor sub sechestru. Judecătorul de instrucție, prin rezoluție, sancționează punerea bunurilor sub sechestru, iar instanța de judecată decide asupra cererilor părții civile ori ale altei părți. Mai mult, art. 302 alin. (2) din Codul de procedură penală prevede posibilitatea contestării actului de aplicarea a sechestrului, unde hotărârea judecătorului de instrucție referitoare la autorizarea măsurii punerii bunurilor sub sechestru, poate fi atacată cu recurs de către părți în instanța ierarhic superioară în termen de 3 zile. [7, 2003, nr. 104-110, art. 447]

Punerea sub sechestru constă în indisponibilizarea bunurilor mobile și imobile care aparțin bănuțului, învinutului, inculpatului, precum și ale părții civilmente responsabile, în cazurile prevăzute de lege, indiferent de natura bunurilor și de faptul la cine se află acestea, doar în cadrul unui proces penal, cu respectarea strictă a drepturilor și garanțiilor procesuale. Prin urmare, nu pot fi calificate acțiunile Centrului ca fiind contrar normelor constituționale și instrumentelor internaționale de protecție a drepturilor omului, în contextul în care acestea sunt proporționale interesului unei societăți democratice, securității naționale, siguranței publice și urmăresc apărarea drepturilor și libertăților cetățenilor. Astfel, Curtea a statuat că dispozițiile art. 1 din Protocolul nr. 1 trebuie examinate prin raportarea la un criteriu, propriu jurisprudenței naționale, anume acel al proporționalității care trebuie să existe între scopul urmărit și mijloacele lui de realizare. Deci, trebuie să existe într-adevăr, necesitatea asigurării unui „just echilibru” între exigențele intereselor generale ale comunității și imperativele de apărare a drepturilor fundamentale ale individului, reflectate pe însăși structura art. 1 din Protocolul nr. 1 și se concretizează în necesitatea existenței unui raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele folosite și dreptul urmărit.

Este relevant și jurisprudența Curții Europene pentru Drepturile Omului unde în Hotărârea nr. 7256/1975 din 10 decembrie 1976, DR nr. 8, X c/Belgique, a statuat că blocarea conturilor unei persoane, urmare a instituirii unui sechestru dispus în cadrul soluționării diverselor litigii, nu constituie o privare de proprietate. În acest sens, la aplicarea dispozițiilor art. 1 din Protocolul nr. 1, Curtea a decis că deposedarea temporară de un bun, în situația în care autoritățile aeroportuare dispun sechestrarea unui avion la bordul căruia fuseseră descoperite droguri și impunerea drept garanție a unei sume de bani pentru restituirea aeronavei nu constituie o privare de proprietate. [8, CEDO]

Curtea, în Hotărârea nr. 10653/1983 din 6 mai 1985, X c/Suede, DR nr. 42, a constatat interdicția impusă unui debitor de a lua cu sine anumite disponibilități bănești atunci când iese din țară și sechestrarea operată asupra acestor sume în avion înainte de decolare, constituie o reglementare a folosinței bunurilor, în sensul Convenției, și este conformă interesului general, pentru asigurarea plății impozitelor. Prin urmare, Curtea a decis că dreptul statului de a recupera creanțe fiscale neplătite corespunde unui interes general, deoarece privește asigurarea obținerii de venituri care urmează a fi folosite în interesul întregii societăți. [9, CEDO]

Guvernul Republicii Moldova, fiind în situația imposibilității asumării angajamentelor internaționale din cauza Hotărârii Curții Constituționale respective, a adoptat în regim de urgență Hotărârea de Guvern nr. 1131 din 15 decembrie 2010 cu privire la unele măsuri de intensificare a activității de prevenire și combatere a spălării banilor și finanțării terorismului (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr. 247-251, art. 1246), prin care asigură în continuare implementarea angajamentelor asumate de Republica Moldova prin ratificarea Convenției Consiliului Europei cu privire la spălarea, descoperirea, sechestrarea și confiscarea produselor infracțiunii și finanțarea terorismului, a celor 40 de recomandări și 9 recomandări speciale ale FATF (Financial Action Task Force), a recomandărilor MONEYVAL și a altor organizații internaționale de profil, și în vederea intensificării luptei cu fenomenele spălării banilor, finanțării terorismului, precum și protejării sistemului financiar autohton, bancar și nebancar, de riscurile pe care le implică aceste fenomene pentru securitatea economico-financiară a statului.

Totodată, hotărăște ca entitățile raportoare, în sensul art. 4 din Legea nr. 190-XVI din 26 iulie 2007 cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului sunt obligate să informeze

imediat Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției despre orice activitate sau tranzacție suspectă, în curs de pregătire, de realizare sau deja realizată. Datele privind tranzacția suspectă vor fi reflectate într-un formular special, care va fi remis Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției în cel mult 24 de ore. Tranzacțiile realizate sau în proces de realizare printr-o operațiune cu o valoare ce depășește 500 de mii de lei, precum și cele realizate prin mai multe operațiuni, în decursul a 30 de zile calendaristice, în valoarea menționată, vor fi reflectate de către entitățile raportoare în formularul special, care urmează a fi remis Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției cel târziu la data de 15 a lunii imediat următoare lunii de gestiune.

Mai mult, Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției în exercitarea atribuțiilor și obligațiilor, se împuternicește cu dreptul de a suspenda operațiunile persoanelor juridice, precum și ale persoanelor fizice subiecte ale activității de întreprinzător, pe conturi în bănci și în alte instituții financiare și să sechestreze mijloacele bănești, bunurile materiale, datoriile debitoare și alte active ale acestor persoane în cazul depistării unor fapte de activitate economică ilicită, neonorării obligațiilor față de buget sau să sisteze executarea operațiunilor financiare limitate sau suspecte, de a sechestra și/ori de a ridica de la persoanele juridice, precum și de la persoanele fizice subiecte ale activității de întreprinzător, bunurile materiale, inclusiv mijloacele de transport, în cazul lipsei, la momentul transportării, păstrării ori comercializării, a documentelor ce confirmă proveniența lor legală sau păstrării de bunuri neînregistrate în documentele contabile sau păstrării lor în locuri nedeclarate autorității fiscale. Controlul asupra executării prezentei hotărâri se pune în sarcina directorului Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției, care va prezenta lunar Guvernului rapoarte privind mersul realizării prezentei hotărâri. [10, 2010, nr. 247-251, art. 1246]

Situația creată, ridică anumite circumstanțe de drept, și anume legitimitatea Hotărârii respective și obligativitatea entităților raportoare de a executa acest act normativ.

Potrivit art. 71 din Codul jurisdicției constituționale nr. 502 din 16 iunie 1995 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr. 53-54, art. 597), hotărârea și avizul Curții Constituționale sunt definitive și nu pot fi atacate. De asemenea, art. 19 lit. b) din Legea nr. 317 din 18 iulie 2003 privind actele normative ale Guvernului și ale altor autorități ale administrației publice centrale și locale (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 208-210, art. 783) prevede că, acțiunea actului normativ încetează dacă acesta este declarat neconstituțional sau ilegal prin hotărâre definitivă a instanței competente. [11, 1995, nr. 53-54, art. 597; 2003, nr. 208-210, art. 783]

Concluzionând prin prisma normei legale, constatăm că acțiunea Hotărârii de Guvern nr. 1131 din 15 decembrie 2010 urmează să înceteze, deoarece prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 27 din 25 noiembrie 2010 au fost declarate drept neconstituționale normele legale similare celor statuate în Hotărârea respectivă.

Prin urmare, Hotărârea Curții Constituționale nr. 27 din 25 noiembrie 2010, ireversibil marchează negativ imaginea Republicii Moldova pe plan internațional, care ar putea fi concepută ca o perpetuare a crizei politice, economice și sociale.

Republica Moldova este pasibilă de a fi considerată ca stat necooperant în domeniul prevenirii și combaterii spălării banilor și finanțării terorismului, care implicit va conduce la repercusiuni negative sub aspect politic, includerea Republicii Moldova în lista „neagră”, alături de țările, Bangladesh, Honduras, Nigeria, Pakistan etc., ceea ce va însemna că teoretic și practic statul nu luptă contra fenomenelor de spălarea banilor și finanțarea terorismului; sub aspect economic, lipsa investițiilor străine în Republica Moldova din sectorul privat, dar și de la organizațiile internaționale ex: Fondul Monetar Internațional, Banca Mondială, Consiliul Europei, Uniunea Europeană etc., care au avut o implicare directă, inclusiv materială în dezvoltarea și ajustarea la standardele internaționale a cadrului legal autohton în domeniul prevenirii și combaterii spălării banilor și finanțării terorismului, inclusiv și alte domenii; sub aspect social, tratarea cu precauție sporită de către comunitatea internațională, a tuturor tranzacțiilor desfășurate cu implicarea persoanelor fizice și a agenților economici din Republica Moldova.

Bibliografie:

1. Opinie separată la Hotărârea Curții Constituționale nr. 27 din 25 noiembrie 2010.

2. Convenția privind spălarea, descoperirea, sechestrarea și confiscarea produselor infracțiunii și finanțarea terorismului, adoptată în anul 2005 la Varșovia și Directiva nr. 60/2005 a Parlamentului European și a Consiliului Uniunii Europene privind prevenirea utilizării sistemului financiar în scopul spălării banilor și finanțării terorismului.
3. Cele 40 de recomandări FAFT (Grupul de Acțiune Financiară Internațională).
4. Codul de procedură penală al Republicii Moldova (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 104-110, art. 447).
5. Codul jurisdicției constituționale nr. 502 din 16 iunie 1995 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr. 53-54, art. 597) și Legea nr. 317 din 18 iulie 2003 privind actele normative ale Guvernului și ale altor autorități ale administrației publice centrale și locale (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 208-210, art. 783).
6. Legea nr. 190 din 26 iulie 2007 cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 141-145, art. 597).
7. Hotărârea Curții Constituționale nr. 27 din 25 noiembrie 2010 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr. 1104-XV din 06 iunie 2002 cu privire la Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției și Legea nr. 190-XVI din 26 iulie 2007 cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr. 247-251, art. 28).
8. Scrisoarea Consiliului Europei nr. F-67075 din 8 decembrie 2010.
9. Hotărârea de Guvern nr. 1131 din 15 decembrie 2010 cu privire la unele măsuri de intensificare a activității de prevenire și combatere a spălării banilor și finanțării terorismului (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr. 247-251, art. 1246).
10. Jurisprudența Curții Europene, Hotărârea nr. 10653/1983 din 6 mai 1985, X c/Suede, DR nr. 42.
11. Jurisprudența Curții Europene, Hotărârea nr. 7256/1975 din 10 decembrie 1976, DR nr. 8, X c/Belgique.

Copyright© Ivan UNGUREAN, 2011.

TRIBUNA DISCUȚIONALĂ**OPERAȚIA IAȘI-CHIȘINĂU
ȘI UNELE INTERPRETĂRI ACTUALE ALE EI****Sergiu NAZARIA***
Vladimir POLIVȚEV****ЯССКО-КИШИНЕВСКАЯ ОПЕРАЦИЯ И НЕКОТОРЫЕ
СОВРЕМЕННЫЕ ИНТЕРПРЕТАЦИИ**

20 augusta sovietскими армиями была начата Яско-Кишиневская операция, оказавшаяся совершенно неожиданный для германского командования и завершившаяся полным разгромом фашистских войск. Ни И. Антонеску, ни его хозяева в Берлине абсолютно не чувствовали настроений румынского народа и правящей элиты накануне советского наступления. Они были уверены, что Румыния будет активно продолжать борьбу на стороне фашистской Германии.

С точки зрения национальных интересов Румынии, исходя из создавшегося геостратегического положения, её выход из войны на стороне Гитлера был реалистическим шагом, единственно правильным в тех условиях, сохранившим румынскую государственность, восстановившим её территориальную целостность за счёт возврата Трансильвании и обеспечившим её интересы. Одновременно это спасло Румынию от больших разрушений и жертв мирного населения. Этот акт спас жизнь многим тысячам советских и румынских солдат и открыл почти без сопротивления путь Советской Армии на Балканы и в Венгрию. Более того, до конца войны румынская армия воевала, и хорошо воевала, на стороне антигитлеровской коалиции.

Оказание сопротивления Красной Армии вовсе не означало бы остановку наступления, а лишь возможную её задержку, хотя и это крайне маловероятно. Даже пленение 16 дивизий вермахта произошло не по причине выхода румын из войны, а потому, что немцы просто не успевали быстрее отходить перед стремительно наступающими, полностью моторизованными и превосходящими их во всех отношениях советскими войсками. Имело бы место разрушение Румынии, десятки тысяч убитых и, в действительности, уничтожение в огромных масштабах или полное пленение румынской армии. Качественное и количественное превосходство Красной Армии над румыно-германскими войсками было настолько подавляющим, что, после прорыва обороны на Днестре и в районе Ясс, ничто не могло остановить советское наступления до того момента, пока, израсходовав все ресурсы, оно не истощилось бы само.

THE JASSY-KISHINEV OPERATION AND ITS MODERN INTERPRETATIONS

On August, 20th the Soviet armies began the Jassy-Kishinev operation which was absolutely unexpected for German command and ended with a full defeat of Nazi troops. Neither Antonescu, nor his owners in Berlin didn't feel the moods of the Romanian people and of the ruling elite on the eve of the Soviet attack. They were confident that Romania will actively continue the fight on the side of Nazi Germany.

From the point of view of national interests of Romania, proceeding from the created geostrategic position, its withdrawal from the war on Hitler's side was a realistic step, uniquely correct in those conditions that kept the Romanian statehood, restored its territorial by the return of Transylvania and which had provided its interests. Simultaneously this had saved Romania from the big destructions and casualties of civilians. This act has saved the life to many thousands of Soviet and Romanian soldiers and has opened almost without resistance a way to the Soviet Army to the Balkans and Hungary. Moreover, till the end of war the Romanian army was well fighting on the side of the anti-Hitler coalition.

To resist the Red Army did not mean to stop the attack, but only its possible delay, although it was extremely improbable. To resist the Red Army did not mean to stop the attack, but only its possible delay, although it was extremely improbable. Even the capture of 16 divisions of Wehrmacht did not happen due to exit of Romanians from the war, but because the Germans simply hadn't time to depart faster before promptly coming of the Soviet armies

* **Sergiu NAZARIA** - doctor în istorie, doctor habilitat în politologie, conferențiar universitar.** **Vladimir POLIVȚEV** - doctor în istorie, conferențiar.

completely motorized and surpassing them in all respects. Qualitative and quantitative superiority of the Red Army over the Romanian-German troops were such suppressing that, that, after the break of defence on the Dniester and in Jassy, nothing could stop the Soviet offensive to the moment when, the last having exhausted all resources, wouldn't be exhausted.

După o ofensivă masivă a celor patru Fronturi ucrainene din iarna-primăvara anului 1944, din aprilie până în august, pe sectorul de sud al Frontului Răsăritean s-a stabilit o pauză relativă, cu toate că luptele de o importanță locală au continuat¹. La 20 august armatele sovietice sub comanda generalilor Tolbuhin și Malinovskii încep operațiunea Iași-Chișinău², care a fost pentru comandamentul german absolut neașteptată și s-a soldat cu zdrobirea totală a trupelor fasciste și eliberarea Moldovei.

În ziua de 24 august 1944 a fost eliberată capitala republicii – or. Chișinău. Primul a intrat în oraș batalionul căpitanului Belskii și Drapelul Victoriei a fost inaugurat pe cupola primăriei. În rezultatul acestei operații au fost încercuite armatele a 3-a și a 4-a române și armata a 6-a germană. Aceasta din urmă, după catastrofa de la Stalingrad, fiind restabilită și primind de la Hitler denumirea de „Armata răzbunării”, din nou a fost încercuită și distrusă. În prizonierat au nimerit circa 208 mii de militari germani și români.

Fostul comandant al grupării germane de pe flancul de sud al frontului sovieto-german, general-colonelul Hans Frisner, mărturisea în legătură cu aceasta: „Se credea impresia că inamicul era totalmente preocupat de operațiunile contra grupurilor de armate «Centru» și «Nord». În corespundere cu aceasta, deplasările trupelor inamicului deconspirate de către aviația noastră au fost inițial interpretate în calitate de transfer de forțe spre nord. Rezultatele activității serviciului nostru de cercetare aerian erau în general foarte neînsemnate până în ultimele zile din ajunul ofensivei. Aceasta se lămură, probabil, prin faptul că rușii efectuau deplasarea trupelor în taină și doar noaptea. Deoarece rușii știau să-și mascheze iscusit astfel de acțiuni, serviciul nostru de cercetare a putut să ne comunice informațiile necesare, de asemenea, cu mare întârziere. Probabil, din aceste cauze, comandamentul suprem al trupelor terestre atât de mult timp nu reacționa la pericolul unei ofensive masive rusești pe sectorul de front al grupului meu de armate”³.

„De astă dată considerentele politice erau mai importante decât cele militare: liderul sovietic ținea cont de planurile balcanice ale lui Churchill”⁴. Înțelegând că Germania a pierdut definitiv războiul și va trage după sine în mormânt și România, cercurile ei guvernante în alianță cu comuniștii la 23 august au înlăturat regimul lui Antonescu și i-au declarat Germaniei război⁵. Vorbind despre pierderea autorității guvernului fascist în interiorul țării, generalul Tippelskirch scrie: „Regimul totalitar, care se menținea numai datorită victoriilor armatelor germane și achizițiilor teritoriale care au urmat în rezultatul acestora, și-a pierdut orice popularitate”⁶.

E necesar să menționăm că în ajunul ofensivei sovietice nici I. Antonescu, nici stăpânii lui de la Berlin deloc nu simțeau dispozițiile poporului român și a elitei guvernatoare. Ei erau convingși că România va continua activ lupta de partea Germaniei fasciste. În legătură cu aceasta Frisner menționa în memoriile sale: „Transmițându-mi comandamentul grupului de armate «Ucraina de Sud» și instructându-mă, Hitler a spus că «referitor la situația politică din România puteți fi absolut liniștit. Mareșalul Antonescu sincer îmi este fidel, iar poporul român și armata română îl urmează uniți ca un singur om»”⁷. Keitel cu încredere i-a

¹ Vezi: Ștefănescu A.V. 1944. Bătălia de la Târgu Frumos. În: Magazin Istoric, 2006, nr. 10.

² Vezi: История второй мировой войны. Т. 9. М., 1978, с. 97-133; История военного искусства. М., 1984, с. 287-299; Loghin L. Al doilea război mondial. Acțiuni militare, politice și diplomatice. Cronologie. București, 1984, p. 378; Duțu A., Retegan M., Ștefan M. România în al doilea război mondial. În: Magazin Istoric, 1991, nr. 8, p.42; Scafeș C. Luptele pentru apărarea Moldovei. În: Dosarele istoriei, 1999, nr. 7, p. 51-52; Corneanu C. Un alt 23 august 1944. Cum s-a ajuns la „Stalingradul de pe Dunăre”. În: Dosarele istoriei. 2004, Nr. 9, p. 37-38; Ștefănescu A.V. Reih-ul în cleștele Aliaiților (iunie 1944 – mai 1945). În: Dosarele istoriei. 2005, nr. 5, p. 33-34.

³ Фриснер Г. Проигранные сражения. М., 1966, с. 67.

⁴ Боффа Дж. История Советского Союза. Т. 2. М., 1990, с. 183.

⁵ Vezi: Duțu A., Retegan M., Ștefan M. România în al doilea război mondial. În: Magazin Istoric, 1991, nr. 8, p.42; Din istoria necunoscută a unei lovituri de stat – actul de la 23 august 1944. În: Magazin Istoric, 1994, nr. 8; Lazăr T.D. În ceas de răscruce, românii l-au ales pe rege. În: Magazin Istoric, 2007, nr. 8.

⁶ Типпельскирх К. История второй мировой войны. М., 1956, с. 462.

⁷ Ignorând rapoartele siguranței despre dispozițiile categorice de protest ale populației, aproape cu aceleași expresii îi caracteriza Führerului situația politică internă a României și Ion Antonescu în timpul întâlnirii lor de la 5 august 1944: „Chiar în condițiile situației [militare] extrem de critice, starea morală a țării rămâne în continuare bună. Țara ca un singur om mă urmează. Nici un

declarat lui Frisner că România „este legată de noi pe viață și pe moarte”. „Iar trimisul german Killinger, – continuă fostul comandant al grupului de armate «Ucraina de Sud», – cum s-a depistat mai târziu, regulat îl informa pe șeful său Ribbentrop despre una și aceeași: «În România e liniște. Regele Mihai este cel mai sigur garant al temeiniciei alianței României cu Germania»»⁸.

În acea situație, cele expuse mai sus, o dată în plus confirmă lipsa sentimentului realismului la liderii naziști ai Germaniei și României. În rezultatul operațiunii, Armata Roșie a distrus complet gruparea germano-română care apăra sectorul de sud al frontului sovieto-german. „Sincer vorbind, – mărturisește Frisner, – încercuirea armatei a 6-a deveniseră un fapt împlinit... 16 divizii germane au fost completamente nimicite. Aceasta a fost o pierdere irecuperabilă în situația noastră complicată»⁹. Iar în total, în 1944 pe frontul sovieto-german au fost lichidate sau luate în prizonierat 126 de divizii și 25 de brigăzi, distruse 361 de divizii și 27 brigăzi ale Germaniei fasciste și sateliților ei. Pierderile inamicului în acest an au constituit 65% din numărul total al trupelor dușmane, nimicite, capturate sau zdrobite pe frontul sovieto-german în operațiile de ofensivă a Armatei Roșii în 1941 – 1945¹⁰.

Din punct de vedere al intereselor naționale ale României, reieșind din situația geostrategică creată, trecerea României de partea Națiunilor Unite a fost un pas corect, unicul posibil în acele condiții. Alăturându-se coaliției antifasciste, ea și-a păstrat în acele grele condiții statalitatea, și-a restabilit integritatea teritorială din contul reînțoarcerii Transilvaniei¹¹, și-a apărat interesul național, salvându-se de mari distrugerii. Astfel, a fost salvată viața multor mii de soldați sovietici și români și excluse pierderile în rândurile populației pașnice. Reușita operației Iași-Chișinău, intrată în istorie drept Canae ale sec. al XX-lea, a deschis trupelor sovietice calea spre Balcani și în Ungaria. Participarea României în război de partea coaliției antifasciste, fără îndoială, a apropiat biruința asupra Germaniei naziste. În septembrie 1944 blocul fascist este părăsit de Finlanda și Bulgaria și numai Ungaria mai rămâne în cadrul lui. Ba mai mult, până la finele războiului armata română a luptat, și a luptat bine, de partea coaliției antihitleriste. Drept mărturie a acestui fapt a constituit-o și decorarea regelui Mihai I cu ordinul „Victoriei” («Победа»)»¹². Aceste

ofițer sau soldat nicicând n-o să mă trădeze”. După cum se știe, peste 18 zile chiar și regimentul de pază a „conducătorului” a trecut de partea răsculaților. Vezi: Проэктор Д.М. Фашизм: путь к агрессии и гибели. М., 1985, с. 471-473.

⁸ Фриснер Г. Проигранные сражения, с. 41, 63; vezi, de asemenea: Hillgruber A. Hitler, regele Carol și mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române (1938-1944). București, 1994, p. 252.

⁹ Фриснер Г. Проигранные сражения, с. 77, 88.

Eliberând teritoriul României, Armata Roșie a pierdut 47 mii morți, 171 mii răniți, 2000 de tunuri și mitraliere, peste 2200 de tancuri, 528 de avioane. // militera.lib.ru/h/utkin3/index.html.

¹⁰ История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941-1945 гг. Т. 4. М., 1965, с. 503.

¹¹ Mai detaliat despre soluționarea problemei transilvănene vezi: Pokivailova T.A. 1944. Transilvania pe masa comisiei Litvinov. În: Magazin Istoric, 1998, nr. 1; Șandru V. Conexiunea moscovită a problemei transilvănene. În: Magazin Istoric, 2000, nr. 8, 9; Pokivailova T.A. Stalin rezolvă personal problemele României. În: Magazin Istoric, 2003, nr. 9; Stikalin A. 1945. Cum a rămas Maramureșul românesc? În: Magazin Istoric, 2006, nr. 9, 10.

¹² Foarte convingător elucidează esența evenimentelor de la 23 august 1944 din România istoricii români Mihail Ionescu, Florin Constantiniu, și de asemenea, participantul acelor evenimente glorioase generalul P. Nicolescu-Mizil. Pe poziții total antagoniste se află unul din cei mai cunoscuți reprezentanți ai aripii naționaliste a istoriografiei românești Gheorghe Buzatu, care afirmă că evenimentele de la 23 august au constituit un act de trădare, România fiind ocupată de Armata Sovietică, lipsită de o parte din teritoriul său național, pierzându-și libertatea și fiind comunizată. Vezi: Ionescu M.E. Un eveniment necesar, oportun și național. În: Magazin Istoric, 2004, nr. 8, p. 7, 9; Constantiniu Fl. Despre 23 august '44, după 60 de ani. În: Dosarele istoriei. 2004, nr. 8; Constantiniu Fl. „Nu în beneficiul Rusiei singure”. August 1944: criza diplomației antonesciene. În: Dosarele istoriei. 2002, nr. 6; Nicolescu-Mizil P. Un pas spre normalitate. În: Dosarele istoriei. 2004, nr. 9; Buzatu Gh. 23 august 1944: Metamorfozele unei lovituri de stat. În: Dosarele istoriei, 1999, nr. 1; Buzatu Gh., Miță C. Holocaustul brun sau roșu. În: Historia. Revistă de istorie, 2003, nr. 7; Buzatu Gh. Fără ură și fără părtinire. În: Magazin Istoric, 2004, nr. 8; Buzatu Gh. Ion Antonescu n-a respins armistițiul, ci planul complotiștilor. În: Historia. Revistă de istorie, 2004, nr. 9, p.10-11.

Despre aceste evenimente vezi, de asemenea: Marinescu Gh. H. 23 august 1944 – 9 mai 1945. Antiaeriana română la datorie. În: Magazin Istoric, 1991, nr. 8; Hlihor C. Ocuparea României de către Armata Roșie. Premise, etape, consecințe. În: Revista istorică. Academia Română, 1994, nr. 9-10; Danielopol D.G. România la finalul celui de-al doilea război mondial în Europa. În: Magazin Istoric, 1995, nr. 1; România la final de război mondial în Europa: Documente inedite. În: Magazin Istoric, 1995, nr. 2-6; Pandea A. Aliații Reih-ului pe Frontul de Est. În: Dosarele istoriei, 1999, nr. 7, p. 10; Otu P. O campanie uitată? (23 august 1944 – 12 mai 1945). În: Dosarele istoriei. 2005, nr. 5, p. 54-58; Scurtu I. Urmările actului pripit de la 23 august: România este păcălită de sovietici și se află în stare de război cu Marile Puteri. În: Historia. Revistă de istorie, 2004, nr. 10, p. 14, 16.

În istoriografia naționalistă românească „a la Buzatu” este foarte răspândit mitul despre un comportament neprietenos și chiar dușmănos al trupelor sovietice față de armata română și popor pe teritoriul României după 23 august și chiar după semnarea armistițiului. În particular, cititorului insistent i se insuflă teza despre comportamentul „ne gentilom” al militarilor sovietici, care,

concluzii se răsfrâng pe deplin și asupra armatei bulgare, care pe 8-9 septembrie 1944 a întâmpinat frățeste trupele sovietice și în curând a declanșat operațiuni militare contra Wehrmachtului¹³.

Despre atitudinea pozitivă a soldaților români față de URSS scrie și mareșalul E. von Manstein, fapt care în opinia lui constituia o restricție serioasă în procesul folosirii trupelor române pe Frontul de Est: „Acest mare respect pe care-l aveau românii față de ruși”. În afară de aceasta, menționează Manstein, „gândul despre necesitatea înaintării continue în adâncul groazniciei Rusii nu trezea un entuziasm deosebit la mulți români”¹⁴. Toate acestea, fără îndoială, stimulau trecerea armatei române de partea foștilor ei dușmani, pe care Hitler și Antonescu i-au impus românilor artificial, și au contribuit apropierea victoriei asupra Germaniei fasciste cu pierderi mai mici. „Uniunea Sovietică, – menționează K. Tippelskirch, – și-a atins scopul politic, care consta în tendința de a se instala în peninsula Balcanică înaintea puterilor occidentale. Acum ea putea să-și realizeze aici transformările politice, deschizându-și totodată calea pentru înaintarea în interiorul Europei de Sud-Est”¹⁵.

În problema alegerii momentului trecerii României de partea coaliției antihitleriste în istoriografia românească însă există și altă opinie. Astfel, Gh. Buzatu, după cum am menționat deja, își permite o afirmație absurdă și neargumentată precum că „rezistența armatei române” îl „indispunea pe Stalin în așa măsură, încât era dispus să contramandeze ofensiva fronturilor 2 și 3 ucrainene”¹⁶.

De parcă cu scopul confirmării acestei versiuni, Ioan Chiper scrie că „directiva comandamentului sovietic din 2 august 1944 privind operația Iași-Chișinău nu-și propunea, de fapt, depășirea liniei Focșani-nămoloasa, iar succesele operației, din 20-22 august, chiar dacă importante, nu prefigurau câtuși de puțin o scoatere imediată, pe cale militară, a României din război”¹⁷. Natural, toate acestea nu au nimic comun cu realitatea. România nu mai putea continua războiul contra URSS de partea Germaniei hitleriste. Dacă nu era 23 august, țara s-ar fi confruntat cu o catastrofă totală. Chiar și în 1941 trupele române nu prezentau un adversar serios pentru Armata Roșie, iar în 1944, cu atât mai mult. Domnii Buzatu și Chiper, cum se mai spune, după bătălie flutură ghioaga – pierzând războiul în realitate, îl câștigă pe paginile operelor lor „istorice”.

Pentru a confirma cele spuse vom prezenta unele fapte legate de pregătirea operației Iași-Chișinău. Astfel, la 2 august Cartierul general le-a trimis Fronturilor 2 și 3 Ucrainene directiva pomenită de dl I. Chiper. În ea erau trasate scopurile și sarcinile concrete ale acestor fronturi. Ele trebuiau să spargă apărarea inamicului din raioanele mai la nord-vest de Iași și din cele mai la sud de Bender și, desfășurând ofensiva

cică, se comportau „ca pe un teritoriu ocupat”, despre jefuirea populației pașnice de către soldații Armatei Roșii și despre captivarea masivă a trupelor române, care după 23 august încetară rezistența. Partea sovietică este, de asemenea, învinuită pentru continuarea vertiginoasă a ofensivei în adâncul țării. Vezi de exemplu: Hlihor C. Ocuparea României de către Armata Roșie. Premise, etape, consecințe. În: Revista istorică. Academia Română, 1994, nr. 9-10.

Natural, la război se întâmplă excese, și ele, desigur, au avut loc și pe teritoriul României. Acestea erau însă niște excepții și, dacă soldații beau vin, deseori împușcând în butoaie, acesta nu era cel mai rău lucru. În orice caz, cele expuse nu pot fi nici pe departe comparate cu crimele în masă ale fasciștilor români de pe teritoriile sovietice ocupate. Iar faptul că Armata Roșie, care înainta spre Vest și Sud-Vest, lua în prizonierat noii săi „aliați”, nu trezește dubii în mințile oamenilor capabili să gândească în mod realist (militari profesioniști sau istorici care descriu și analizează mersul operațiunilor militare) și care au măcar cea mai mică închipuire despre război. Este absolut clar că altfel nici nu putea fi.

În primul rând, până la semnarea formală a armistițiului românii erau considerați dușmani. În al doilea rând, oricare formațiuni militare rămase în spatele armatei în ofensivă și necontrolate de comandamentul ei sunt dezarmate și internate – alte variante în principiu nu există. În al treilea, comandamentul sovietic nu putea nutri mare încredere față de dușmanul de ieri, de aceea unica soluție corectă era captivarea forțelor lui armate. În al patrulea rând, dacă românii nu-și doreau prizonierat, nu vroiau „excese” etc., ei trebuiau din timp să accepte propunerea sovietică de la 12 aprilie 1944 despre armistițiu. Și ultimul moment: în orice caz, ofensiva sovietică nu se putea desfășura altfel, decât vertiginos. Oare Armata Roșie trebuia să „facă o pauză” și să le permită nemților să se retragă organizat pentru a crea o linie fortificată de apărare pe un hotar nou?!

Adevărul e că în istoriografia română încă din timpurile ceaușiste din lucrare în lucrare circulă o teză absolut nefondată precum că trecerea României de partea coaliției antihitleriste a redus termenii războiului minimum cu 6 luni. Iar din asta se face concluzia că acest fapt obiectiv a salvat Germania de bombardamentele atomice. Manafu A. F.D. Roosevelt pregătea bomba atomică pentru scurtarea războiului. În: Historia. Revistă de istorie, 2004, nr. 10; vezi, de asemenea: Constantinescu Ș. Se duc nemții, vin sovieticii. În: Historia. Revistă de istorie, 2005, nr. 5, p. 71-72 etc.

¹³ La 18 septembrie armata bulgară a trecut în subordinea operativă a Frontului 3 Ucrainean.

¹⁴ Манштейн Э. Утерянные победы. Смоленск, 1999, с. 230.

¹⁵ Типпельскирх К. История второй мировой войны, с. 465.

¹⁶ Scurtu I., Buzatu Gh. Istoria românilor în secolul XX (1918-1948). București, 1999, p. 427.

¹⁷ Chiper I. Conjunctura semnării armistițiului de la Moscova. În: Revista istorică. Academia Română, 1994, nr. 9-10, p. 895.

în direcțiile raionului Huși, Vaslui, Fălciu, să încercuiască și să nimicească forțele principale ale grupului de armate „Ucraina de Sud”, nepermițându-le retragerea spre Focșani și Bârlad. După aceasta, în corespundere cu indicațiile de mai departe ale comandamentului suprem, ele aveau sarcina să înainteze în adâncul României pentru scoaterea ei din război¹⁸.

După cum vedem, în planurile comandamentului sovietic nu-i nici aluzie la o posibilă stopare a ofensivei la un anumit hotar din Estul României. Aceasta-i una din scornirile lui Buzatu & K⁰. Dar erau capabile armatele sovietice să atingă sarcinile puse în fața lor? Evident, în condițiile raportului cantitativ și calitativ dintre forțele grupării sovietice și cele ale „axei”, acest lucru nu trezea nici un fel de îndoieli. Așadar, în forță vie superioritatea era de 1,4:1, în tancuri și artilerie autopropulsată – 4,7:1, în tunuri și aruncătoare de mine – 2,1:1, în avioane – 2,7:1¹⁹.

Forțele și mijloacele sale fronturile le masau în direcțiile hotărâtoare, unde au fost concentrate de la 67 până la 72% din infanterie, 61% din artilerie, 85% din blindate și practic întreaga aviație. Datorită acestui fapt pe sectoarele de spargere a frontului a fost creată o superioritate distrugătoare asupra inamicului: în oameni – de 4-8 ori, în artilerie – de 6-11 ori, în tancuri și autopropulsate – de 6 ori²⁰. Aceasta permitea accelerarea permanentă a forței loviturilor și realizarea unor ritmuri înalte a înaintării. În ajunul ofensivei trupele au primit câteva seturi de muniții și alimentare cu toate cele necesare²¹.

Intensificarea presingului era asigurată, de asemenea, și de structura operativă adâncă a fronturilor. În eșalonul întâi al Frontului al 2-lea Ucrainean se aflau cinci armate de infanterie (38 de divizii), în eșalonul de desfășurare a succesului – o armată de tancuri, două corpuri de armată separate de tancuri și un corp de armată de cavalerie, iar în eșalonul doi și în rezervă – o armată de infanterie și două corpuri de armată separate de infanterie (13 divizii). Densitatea artileriei pe sectoarele de spargere constituia 240-280 de tunuri la un kilometru de front. Durata acțiunii artileriei era de la 1³⁰ până la 1⁴⁵ ore. Susținerea atacului infanteriei și a tancurilor se planifica cu unul sau două valuri de foc în combinație cu concentrarea consecutivă a focului.

Trupele de tancuri și cele mecanizate, după introducere în spărtură, trebuiau să înainteze vertiginos în direcțiile indicate, să preîntâmpine apropierea rezervelor inamicului și să încheie încercuirea forțelor lui principale. După aceasta ele aveau sarcina să înainteze în adâncul României și în a opta – a noua zi să ocupe Porțile Focșanilor²². Aceasta deschidea perspectiva nu numai a scoaterii României din război, dar și a ieșirii armatelor sovietice spre hotarele Bulgariei, Iugoslaviei și în câmpia Panoniei – în spatele grupării carpatiene a inamicului. În așa fel, nu putea fi nici vorbă despre o oarecare „contramandare” a ofensivei pe „linia Focșani-Nămoloasa-Brăila” din cauza „rezistenței armatei române”²³. Deci, afirmația precum că aceasta îl „indispunea pe Stalin” este o invenție a fabulistului Buzatu.

¹⁸ История второй мировой войны. Т. 9, с. 99, 100.

¹⁹ Освободительная миссия Советских Вооружённых Сил во второй мировой войне. М., 1974, с. 145, 148.

²⁰ История второй мировой войны. Т. 9, с. 100.

²¹ Ibid., p. 102.

²² Ibid., p. 101.

²³ Invențiile precum că în a doua etapă a operației Iași-Chișinău trupele române, în caz de primeau ordin, erau în stare să oprească ofensiva Armatei Roșii pe „linia de apărare Focșani-Nămoloasa-Brăila” sunt adresate unui cititor neinformant. În vara anului 1944 cele mai capabile de luptă 22 de divizii române (de infanterie, cavalerie și câte una de pușcași de munte și tancuri) și 5 brigăzi (de pușcași de munte și câte una de infanterie și cavalerie) țineau apărarea pe sectorul de sud al frontului sovieto-german în fața Fronturilor 2 și 3 Ucrainene. Ele erau concentrate în componența armatei a 4-a (14 divizii și 4 brigăzi) și armata a 3-a (7 divizii și o brigadă), iar o divizie se afla în rezerva grupului de armate „Ucraina de Sud”. Chiar din prima zi a ofensivei sovietice în armata a 4-a au fost totalmente distruse aproape cinci divizii, iar în armata a 3-a s-au „destrămat total” divizia a 4-a de pușcași de munte și divizia 21 de infanterie. Către finele celei de-a treia zi de luptă în armata a 4-a au fost distruse circa 11 divizii, iar armata a 3-a în componența a 4 divizii și o brigadă a fost încercuită și în ziua următoare (adică la 23 august) s-a predat. În total, odată cu înfrângerea grupului de armate „Ucraina de Sud” au fost distruse 20 din 22 de divizii române. Cele două rămase și resturile celorlalte distruse în dezordine se retrăgeau spre Vest și Sud-Vest.

În raioanele interne ale României se mai aflau încă 385 de mii de militari, și anume 7 divizii, unități de asigurare și unele subunități separate. Forțe relativ capabile de luptă se aflau în componența armatei 1-a, dislocate în raioanele vestice ale țării (129661 soldați și ofițeri). Ea păzea hotarul româno-maghiar, aflat într-o stare permanentă de tensiune. Chiar dacă Statul major român s-ar fi hotărât să transfere diviziile ei în Est, ele nu reușeau să ajungă în locul de destinație din cauza dominației totale în aer a aviației sovietice. Astfel, pentru ocuparea fortificațiilor de 80 de kilometri ale așa-ziselor „Porți de la Focșani” dintre Carpați și Dunăre, comandamentul român, elementar, nu dispunea de forțe. Plus la toate soldații și ofițerii români erau sub aspect moral-psihologic frânți și tot mai des se predau.

Un alt istoric de aceeași orientare, de asemenea, pomenit de mai multe ori, Hlihor, afirmă categoric că „ziua de 23 august 1944 n-a fost momentul oportun din punct de vedere politico-diplomatic, dar mai ales militar”. Cu un alineat mai sus acest autor încearcă să convingă cititorul (dar fără argumente) că armata română putea opri ofensiva sovietică și încheia armistițiul ceva mai târziu și în baza unor condiții mai favorabile României: „În competiție cu aliații săi pentru Berlin, Uniunea Sovietică n-avea interes să fie oprită pe Carpați. Arestarea mareșalului și a primului său colaborator a anulat posibilitatea de a negocia în momentul oportun, pe care noi îl considerăm a fi tocmai oprirea ofensivei sovietice declanșate la 20 august 1944”²⁴.

Citind toate acestea, te întrebi fără voie, ce-i mai mult aici – prostie, naivitate sau neprofesionalism? În primul rând, în august 1944 „competiția pentru Berlin” dintre URSS și anglo-americani nu începuse, deoarece pentru aceasta și până la aceasta era nevoie de rezolvat multe alte probleme. În al doilea, afirmația precum că „Uniunea Sovietică n-avea interes să fie oprită pe Carpați” este formal corectă. Formal, deoarece aceasta este completamente altă direcție decât cea a Berlinului – spre Viena. Apoi, ea presupune că românii erau capabili să „oprească ofensiva sovietică declanșată la 20 august 1944”, dar aceasta nu era așa.

Opunerea rezistenței Armatei Roșii deloc n-ar fi însemnat oprirea ofensivei, ci doar o posibilă reținere a ei, cu toate că și asta nu s-ar fi întâmplat. Chiar și captivarea celor 16 divizii ale werhmachtului s-a întâmplat nu din cauza ieșirii românilor din război, ci deoarece nemții pur și simplu nu dovedeau să se retragă mai repede din fața trupelor sovietice, totalmente motorizate, care aveau o superioritate în toate domeniile și înaintau vertiginos. S-ar fi întâmplat doar distrugerea României, zeci de mii de victime și de fapt nimicirea în proporții mari sau capturarea totală a armatei române. Cu românii s-ar fi întâmplat același lucru care a avut loc cu polonezii în septembrie 1939. Superioritatea calitativă și numerică a Armatei Sovietice asupra forțelor româno-germane era colosală și, după spargerea din primele ore a apărării lor pe Nistru și la Iași, nimic nu mai putea opri ofensiva sovietică, până la momentul când din cauza epuizării resurselor ea nu se oprea de la sine. Anume așa se întâmpla întotdeauna (în 1943-1945) și aceasta este o lege obiectivă a războiului, cum sunt independente de voința dlor Buzatu și Hlihor, legile fizicii.

Mai jos însă Hlihor se combate singur pe sine, citând argumentul lui Lucrețiu Pătrășcanu la ședința guvernului din 14 septembrie 1944. Acesta menționa că pentru a obține condiții mai favorabile, „România [trebuia să] încheie armistițiul în baza propunerilor [sovietice] din aprilie”. „Pentru scoaterea României din război... cel mai bun moment istoric”, continuă Pătrășcanu, era în martie când „trupele rusești făcuseră spărtura de la Uman, dar nu trecuseră Bugul și România ar fi putut atunci discuta condițiile armistițiului”²⁵.

Așadar, însuși dl Hlihor, posibil fără a conștientiza aceasta, confirmă concluzia noastră din nota de mai sus că cel mai favorabil moment pentru ieșirea României din război era acceptarea condițiilor sovietice de la 12 aprilie 1944. Atunci n-ar fi fost nici 23 august, nici capturarea în prizonierat a trupelor române, iar Armata Roșie ar fi traversat teritoriul României fără confruntare cu armata ei. Mai repetăm odată însă, în situația real creată, 23 august a fost varianta cea mai optimală atât pentru România, cât și pentru ceilalți. Și n-ar trebui unii istorici români, dacă se consideră astfel, să inventeze bicicleta și să construiască castele din aer.

Copyright©Sergiu NAZARIA, Vladimir POLIVȚEV, 2011.

Comandamentul sovietic a direcționat în scopul lichidării grupării germane încercuite cea mai mică parte a forțelor sale (34 de divizii), iar forțele principale ale Fronturilor 2 și 3 Ucrainene (peste 50 de divizii) au fost îndreptate pentru continuarea ofensivei în adâncul României. Forța de șoc a celor din ofensivă – armata a 6-ea de tancuri în ziua de 27 august a frânt rezistența rămășițelor celor trei divizii și o brigadă germane în raionul Focșanilor și s-a îndreptat fulgerător spre Ploiești și București. După lichidarea între 27 și 29 august a diviziilor germane încercuite au început să se elibereze și restul forțelor fronturilor sovietice și acest nou raport de forțe nu le lăsa nici o speranță reacționarilor români – părtași ai continuării războiului de partea Germaniei hitleriste. Vezi: Антосяк А.В. В боях за свободу Румынии. М., 1974. , с. 64-65, 73, 78-79, 94-95, 96-97, 98, 101, 113, 114-115, 116, 118-119; Антосяк А.В. Яско-Кишинёвская операция и победа восстания 23 августа 1944 года в Румынии. В: История СССР. 1986, июль-август, № 4, с. 44, 46-47, 50-51; Лебедев Н.И. Крах фашизма в Румынии. М., 1983, с. 338, 390, 398, 402; Мюллер-Гиллебранд Б. Сухопутная армия Германии. Т. 3: Война на два фронта. М., 1958, с. 183.

²⁴ Hlihor C. Ocuparea României de către Armata Roșie. Premise, etape, consecințe. În: Revista istorică. Academia Română, 1994, nr. 9-10, p. 860.

²⁵ Ibid.

BIBLIOTECA SPECIALIZATĂ**«СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ МИРОВОЙ ЭНЕРГЕТИКИ»**

Боровский Ю.В. Современные проблемы мировой энергетики. М.: Навона, 2011. 232 с.

Монография посвящена современным проблемам и тенденциям развития глобальной энергетики. В ней рассматриваются различные трактовки понятия энергетической безопасности; освещается деятельность международных энергетических институтов; затрагиваются проблемы политизации и виртуализации мировой системы энергоснабжения. Отдельное внимание уделяется энергетической политике России, ЕС, США, Китая, а также проблематике взаимодействия и соперничества в сфере энергетики на постсоветском пространстве. Книга предназначена для преподавателей и студентов вузов, сотрудников энергетических компаний и всех интересующихся вопросами мировой энергетики.

Borovsky Y.V. Probleme contemporane ale energiei mondiale. M.: Navona, 2011. 232 p.

Monografia este dedicată studierii problemelor și tendințelor actuale ale dezvoltării energiei globale. În lucrare se analizează diverse interpretări a noțiunii de securitate energetică, se studiază activitățile funcționale ale instituțiilor energetice, se abordează problematica referitor la politizarea și virtualizarea sistemului energetic mondial. În mod aparte se analizează politica energetică a Rusiei, SUA, UE, Chinei, cât și problematica privind cooperarea și concurența în domeniul energetic în spațiul postsovietic. Cartea este destinată lectorilor universitari, studenților, cât și tuturor celor ce se interesează de problematica energiei mondiale.

Borovsky Y.V. Contemporary problems of world energy. M.: Navona, 2011. 232 p.

The monograph is devoted to contemporary issues and trends in the global energy industry. It discusses the various interpretations of the concept of energy security, highlights the activity of the international energy institutions, and addresses the problems of politicization and virtualization of the world energy system. Special attention is paid to energy policy of Russia, EU, U.S., China, as well as issues of interaction and competition in the energy sector in post-Soviet space. The book is destined for teachers and students, employees of energy companies and all interested in world energy.

«АСИММЕТРИЯ МИРОВОЙ СИСТЕМЫ СУВЕРЕНИТЕТА: ЗОНЫ ПРОБЛЕМНОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ»

Асимметрия мировой системы суверенитета: зоны проблемной государственности / под ред. М.В. Ильина, И.В. Кудряшовой. М.: МГИМО-Университет, 2011. 248 с.

Предлагаемая вниманию читателей книга посвящена формированию зон проблемной государственности в системе мирового суверенитета. Исследуя образование и функционирование «проблемных» государств («слабых», непризнанных, частично признанных, несостоявшихся, «изгоев» и т.п.), авторы показывают причины сбоев в реализации государствами своих суверенных полномочий, выделяют основные типы «болезней» суверенитета и оценивают пути их преодоления с учетом современных тенденций мирового политического развития.

Asimetria sistemului global de suveranitate: zonele statalității problematice / Red. coord. M.V. Ilyin, I.V. Kudryashov. M: ISRI-Universitate, 2011. 248 p.

Prezenta lucrare este dedicată studiului privind formării zonei statalității problematice în cadrul sistemului global de suveranitate. Analizând formarea și funcționarea ”statelor problematice” (”slabe”, nerecunoscute, parțial recunoscute, ”state-fantome”), autorii indică greșelile comise de către state în procesul de realizare a atribuțiilor sale suverane, determină tipurile de ”boală” a suveranității și apreciază căile de depășire a acestora reieșind din realitățile și tendințele dezvoltării globale la etapa contemporană.

The asymmetry of the global system of sovereignty: zone of problematic statehood / ed. by M.V Ilyin, I.V Kudryashov. Moscow: Moscow State Institute-University, 2011. 248 p.

The present book is devoted to the formation of problematic statehood in the system of world sovereignty. Investigating the formation and functioning of the “problem” states (“weak”, unrecognized, partly recognized, failed, “rogue states”, etc.), authors show the reasons of failures in realization by states their sovereign powers, emphasize basic types of “illnesses” of the sovereignty and estimate ways of their overcoming taking into account the current trends of world political development.

«ЛИЧНОСТЬ В ДИПЛОМАТИИ (НА ИСТОРИЧЕСКИХ ПАРАЛЛЕЛЯХ)»

Мелихов И.А. Личность в дипломатии (на исторических параллелях). М.: Восток/Запад, 2011. 367с.

Монография И.А.Мелихова, известного российского дипломата, трижды работавшего чрезвычайным и полномочным послом, доктора исторических наук, заведующего кафедрой дипломатии, профессора МГИМО (У) МИД РФ, впервые рассматривает индивидуально-личностные качества дипломатического работника в их конкретной привязке к отечественным и зарубежным дипломатам. Такой подход создает живое восприятие того, как проявляются эти характеристики в практической деятельности. Эта книга представляет интерес для студентов, изучающих историю дипломатии, практику дипломатической службы, роль фактора личности в международных отношениях и дипломатии, а также для широкой аудитории, интересующейся отечественной историей, международной проблематикой, профессией дипломата как непосредственного участника внешнеполитического процесса.

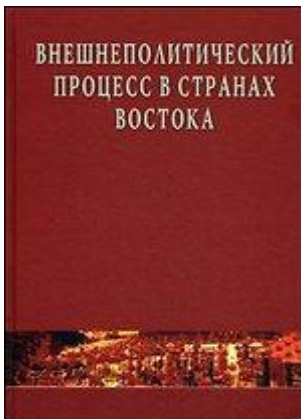
Melihov I.A. Personalitatea în diplomație (paralele istorice). M: East / West, 2011. 367 p.

Monografia cunoscutului diplomat rus I.A. Melihov, de trei ori fost ambasador, doctor habilitat în istorie, șef catedră Diplomație la Institutul (Universitate) de Relații Internaționale din Moscova, pentru prima dată evidențiază calitățile individual-personale ale agentului diplomatic în context direct cu diplomației ruși și străini. Asemenea abordare a problemei permite sesizarea ”pe viu” a reflectării caracteristicilor în activitatea practică. Această carte prezintă interes pentru studenții ce studiază istoria diplomației, practica serviciului diplomatic, rolul personalității în relațiile internaționale și diplomație, cât și pentru cei ce se interesează de problematica istorică, relațiile internaționale, calitățile diplomatului în calitate de participant nemijlocit al relațiilor internaționale.

Melikhov I.A Personality in Diplomacy (at historical parallels). M.: East / West, 2011. 367

p.

Monograph of I. A Melikhov known Russian diplomat, thrice worked as Extraordinary and Plenipotentiary Ambassador, Doctor of History, Head of Department of Diplomacy, professor at MGIMO (U) Foreign Ministry of Russian Federation, firstly considers individual-personal qualities of Diplomatic Service in their specific binding with native and foreign diplomats. This approach creates a vivid perception how these characteristics are manifested in practice. This book represents interest among students who study diplomatic history, practice of diplomatic service, role of personality factors in international relations and diplomacy, as well as for a broad audience, interested in domestic history, international issues, profession of diplomacy as a direct party to the foreign process.

«ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКИЙ ПРОЦЕСС В СТРАНАХ ВОСТОКА»

Внешнеполитический процесс в странах Востока / Ред. Д.В. Стрельцов. М.: Аспект пресс, 2011. 336 с.

В коллективной монографии, подготовленной на кафедре востоковедения МГИМО (У) МИД РФ, рассматриваются внутренние факторы формирования внешнеполитического процесса в странах Востока. Особое внимание уделяется анализу определяющих внешнюю политику концептуальных документов, институциональных и кадровых основ внешнеполитического процесса, роли государственных и негосударственных субъектов принятия внешнеполитических решений. Отдельно анализируется роль и место России во внешнеполитическом процессе стран Востока.

Politica externă (procesul de formare) în statele Orientului / Red. Streltsov D.V . M: Aspekt Press, 2011. 336 p.

În monografia colectivă, pregătită la Catedra de orientologică a Institutului (Universitate) de Relații Internaționale din Moscova, se analizează factorii interni care influențează procesul de formare a politicii externe în statele Orientului. În mod aparte se studiază sursele (documentele) conceptuale care determină politica externă, bazelor instituționale și influenței cadrelor de personal asupra proceselor de determinare a politicii externe, rolului subiectelor statale și non-statale în aprobarea hotărârilor vizând politica externă. În mod aparte se analizează rolul și locul Rusiei în evoluția proceselor politice în statele Orientului.

Foreign policy process in the countries of East. Ed. by D.V Streltsov. Moscow: Aspekt Press, 2011. 336 p.

In the collective monograph prepared by the Department of Oriental Studies, Moscow State Institute (U) Foreign Ministry of Russian Federation, internal factors of formation of foreign policy process in the East countries are considered. Special attention is given to the analysis of conceptual documents defining foreign policy, institutional and personnel bases of foreign policy process, a role of state and non-state subjects making foreign policy decisions. The role and place of Russia in foreign policy process in the countries of East is separately analyzed.

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ: СОБЫТИЯ И ДОКУМЕНТЫ»

Международные отношения в Центральной Азии: события и документы: учеб. пособие для студентов вузов / А.Д. Богатуров, А.С. Дундич, В.Г. Коргун и др.; отв. ред. А.Д. Богатуров. М.: Аспект Пресс, 2011. 549 с.

Книга - первая в российской науке версия комплексной истории формирования подсистемы международных отношений в Центральной Азии после распада Советского Союза. В работе дана краткая предыстория современных международных отношений в регионе и представлена их эволюция в последние два десятилетия. Основное внимание уделено периоду 1991-2008 годов, когда развитие международных отношений в Центральной Азии приобрело новые логику, стимулы и траектории. Издание адресовано российским и зарубежным специалистам по Центральной Азии, преподавателям, научным сотрудникам, аспирантам, магистрантам и студентам университетов, а также всем, кто интересуется международной политикой и дипломатией.

Relațiile internațional în Asia Centrală: evenimente și documente: manual pentru universități / A.D Bogaturov, A.S Dundich, V.G Korgun etc. Ed. by A. D Bogaturov. Moscow: Aspekt Press, 2011. 549 p.

Această carte este prima versiune în știința rusă privind istoria formării subsistemului relațiilor internaționale în Asia Centrală după destrămarea Uniunii Sovietice. În lucrare este studiată istoria relațiilor internaționale contemporane în zonă și se analizează evoluția acestora pe parcursul ultimelor două decenii. O atenție deosebită este dedicată perioadei 1991-2008, când relațiile internaționale în Asia Centrală au conturat o nouă logică, noi stimulente și traectorii. Ediția este destinată atât specialiștilor ruși, cât și celor străini, care se preocupă de problematica Asiei Centrale, cercetătorilor științifici, doctoranzilor, masteranzilor și studenților, cât și tuturor celor ce se interesează de politica internațională și diplomație.

International relations in Central Asia: Developments and documents. Textbook for university students / A.D Bogaturov, A.S Dundich, V.G Korgun etc. Ed. by A. D Bogaturov. Moscow: Aspekt Press, 2011. 549 p.

The book is the first in the Russian science version of complex history of formation of a subsystem of international relations in Central Asia after the collapse of the Soviet Union. The work summarizes background of contemporary international relations in the region and presents their evolution over the past two decades. The basic attention is given to the period of 1991-2008 when the development of international relations in the Central Asia has got a new logic, stimulus and trajectories.

The publication is addressed to Russian and foreign specialists on Central Asia, teachers, researchers, graduate students, undergraduates and university students, as well as anyone interested in international politics and diplomacy.

NOUTĂȚI ȘTIINȚIFICE**CONDIȚIILE DE PREZENTARE A MANUSCRISELOR PENTRU PUBLICARE ÎN "REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE"**

Revista teoretico-științifică „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale” acceptă pentru publicare articole în limbile moldovenească (română), rusă, engleză, spaniolă, franceză (la discreția autorului), care conțin rezultate inedite ale cercetărilor efectuate și care sunt ajustate la „Cerințele privind conținutul manuscriselor articolelor”.

În revistă vor fi publicate doar articolele cu conținut original și inedit. Materialele publicate anterior în alte reviste nu se acceptă, indiferent de formatul lor, atât tradițional, cât și electronic.

Articolul prezentat pentru publicare trebuie să conțină rezultatele unei cercetări științifice individuale efectuată de autor (autori) sau cu ajutorul autorului. Inovația științifică a cercetării și propria contribuție a autorului trebuie să derive din conținutul articolului (trebuie clar să rezulte).

Colegiul de redacție al revistei roagă insistent autorii să se ghideze în procesul pregătirii articolelor pentru publicare de regulile inserate mai jos. Recomandările propuse vor servi drept suport pentru ajustarea conținutului la cerințele privind publicarea articolelor în revista respectivă:

1. Manuscrisul, care urmează a fi publicat, trebuie să fie însoțit de o scrisoare de motivare.
2. Manuscrisul se prezintă în două exemplare, împreună cu o copie (variantă în format electronic Win Word).

3. Numărul autorilor să nu depășească 2 persoane.

4. Manuscrisele sunt publicate gratis. Atenționăm, că pentru autori nu este prevăzut onorariu.

5. Autorul poartă răspunderea deplină pentru conținutul articolului și publicarea sa. În cazul încălcării dreptului de autor sau a eticii științifice general-acceptate, redacția revistei nu poartă răspundere.

6. Ordinea cu privire la publicarea materialelor în revistă stipulează procedura obligatorie de recenzare. În calitate de recenzent poate fi, cel puțin, un specialist care deține grad științific în domeniul ce corespunde direcției de cercetare a articolului. Publicarea articolului poate fi refuzată în baza următoarelor obiecții: necorespunderea conținutului articolului la tematica revistei, lipsa de concordanță a materialului cu cerințele prevăzute; recenzia negativă la materialul prezentat; încălcarea de către autor a legislației în vigoare cu privire la drepturile de autor și drepturile conexe.

7. Datele despre autor se plasează pe o pagină aparte (variantă în format electronic): Numele, Prenumele, Patronimicul, titlul științific și gradul științifico-didactic, locul de muncă (culese în limba în care a fost prezentat articolul pentru a fi expuse în rubrica/secțiunea „Date despre autori”); adresa poștală completă, numerele telefoanelor de la serviciu și domiciliu, e-mail-ul (adresa electronică) cele expuse sunt necesare redacției pentru relații cu autorii și nu se vor publica. Lista cu numele autorilor manuscriselor se inseră mai jos de titlul articolului peste un alineat și se aliniază pe dreapta paginii. După indicarea numelor autorului/autorilor, mai jos, în următorul rând, se inseră gradul științific cu *font cursiv*.

Regulile cu privire la redactarea manuscriselor:

- 1) Volumul recomandat pentru manuscris – ≈ o coală de autor (40 000 semne sau 16-20 pagini de text). Textul se culege cu respectarea intervalului 1,5 în editorul de texte Word/Windows cu extensia DOC. Garnitura de font – Times New Roman, mărimea - 12 în textul de bază , pentru trimiteri – mărimea 10. Mărimea caracterelor pentru titlul articolului – 16, garnitura de font – Times New Roman. Titlul articolului se inseră pe centrul paginii și se culege cu majuscule, iar subtitlurile și numele autorilor se evidențiază cu **bold**.

- 2) Formatul paginii – A4. Câmpul paginii: pe stânga și dreapta – 2,5 cm, de sus și jos – 3 cm. Alineatele vor începe de la distanța de un Tab (1,27 cm) față de setarea din stânga paginii.

3) Numerotarea trimiterilor se inseră la sfârșitul fiecărei pagini. Numele și inițialele autorilor, denumirea articolului, revistei, volumului, paginii, anul ediției trebuie indicate în fiecare trimitere. Numele și inițialele autorilor se culeg cu font obișnuit, iar denumirea lucrării – cu *font cursiv*. Abrevierile și prescurtările trebuie să fie descifrate la prima utilizare în textul articolului.

4) Fiecare articol trebuie să include adnotare, introducere (actualitatea problemei, scopul cercetării), cuprins (metodele și rezultatele cercetării, tratarea și examinarea lor), încheiere (concluzii).

5) Adnotarea la fiecare articol necesită a fi prezentată în trei limbi: moldovenească (română), rusă și engleză. Ea trebuie să fie adresată unui auditoriu destul de larg și, în același timp, să reflecte esența studiului.

6) Sursele bibliografice utilizate trebuie indicate sub formă de listă comună la sfârșitul articolului. Lista bibliografică se plasează în ordine alfabetică cu indicarea numelor primilor autori. Trimiterile la lucrările indicate în lista bibliografică se efectuează și se cer în mod obligatoriu. Nu se permite indicarea trimiterilor la lucrările care încă nu au fost publicate. Sursele necesită a fi enumerate în mod consecvent, în conformitate cu utilizarea lor în text.

7) Manuscrisul trebuie să fie însoțit de 2 recenzii (în original), semnate de un doctor habilitat sau doctor pentru autorii care nu au titlu științific, în caz contrar, articolul nu va fi publicat.

8) Redactarea manuscriselor se efectuează în conformitate cu planul de editare. După procedura de redactare, redactorul tehnic expediază autorului manuscrisul pentru a introduce corectările. În procesul redactării tehnice se elaborează machetul original al publicației/revistei. Varianta finală a machetării originale se verifică și ajustează de autor.

9) Manuscrisele redactate cu încălcarea cerințelor despre publicare nu se acceptă, nu se recenzează și nu se restituie autorilor.

10) Articolele se expediază prin poștă (nu prin poșta rapidă) pe adresa redacției: str. 31 August 1989, nr. 82, mun. Chișinău, Republica Moldova, MD 2012 sau la următoarele adrese electronice: alexandruburian@mail.md; alexandruburian@mail.ru; alexandruburian@yahoo.com; buriana@km.ru. Tema: pentru Domnul profesor Alexandru Burian. Relații la telefon: + 373 22 23 44 17, Fax: + 373 22 23 44 17

УСЛОВИЯ ОПУБЛИКОВАНИЯ И ТРЕБОВАНИЯ К ПРЕДОСТАВЛЯЕМЫМ МАТЕРИАЛАМ В «МОЛДАВСКИЙ ЖУРНАЛ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ»

Научно-теоретический журнал «Молдавский журнал Международного права и международных отношений» принимает к публикации статьи на молдавском (румынском), русском, английском, испанском, французском (по выбору автора) языках, содержащие результаты оригинальных исследований, оформленные в соответствии с «Требованиями к оформлению рукописей статей».

Публикации в журнале подлежат только оригинальные статьи. Опубликованные материалы (ровно как в традиционных, так и в электронных изданиях), а также материалы, представленные для публикации в другие журналы, к публикации не принимаются.

Представляемая для публикации статья должна описывать результаты самостоятельного научного исследования, проведенного автором (авторами) или с участием автора. Научная новизна работы и собственный авторский вклад должны быть ясно видны из содержания статьи.

Редколлегия журнала просит авторов при подготовке статей к публикации руководствоваться приведенными ниже правилами. Нижеизложенные рекомендации помогут Вам подготовить рукопись к публикации в данном журнале:

1. Рукопись, направляемую на публикацию, необходимо сопроводить пояснительным письмом.

2. Рукопись представляется в двух экземплярах вместе с ее электронной копией (программный редактор WinWord).

3. Число авторов статьи не должно быть более двух человек.

4. Рукописи публикуются бесплатно. Авторский гонорар не выплачивается.

5. Автор статьи несёт всю полноту ответственности за содержание статьи и за сам факт ее публикации. В случае нарушения автором авторских прав или общепринятых норм научной этики редакция журнала не несет никакой ответственности.

6. Порядок публикации в журнале предусматривает обязательное рецензирование. В качестве рецензента может выступать, как минимум, один специалист, имеющий ученую степень по специальности соответствующей статьи. Основаниями к отказу в опубликовании статьи могут служить: несоответствие представляемого материала тематике журнала; несоответствие представляемого материала требованиям, предъявляемым к публикуемым материалам; отрицательная рецензия на представляемый материал; несоблюдение автором материала действующего законодательства об авторском праве и смежных правах.

7. На отдельной странице (в электронном варианте) приводятся сведения об авторе: Ф.И.О. автора (авторов) полностью, ученая степень и ученое звание, место работы, набранные на языке статьи (для публикации в разделе «Сведения об авторах»); полные почтовые адреса, номера служебного и домашнего телефонов, E-mail (для связи редакции с авторами, не публикуются). Перечень фамилий авторов рукописи ставится после заголовка (через пробел) и выравнивается по правому краю. После перечня фамилий авторов в следующей строке *курсивом* указывается научная степень.

Правила оформления рукописей:

1) Рекомендуемый объем рукописи – не более одного авторского листа (40 тыс. знаков, или 16-20 страниц текста). Текст статьи набирается через 1,5 интервала в текстовом редакторе Word для Windows с расширением DOC. **Гарнитура** шрифта – Times New Roman шрифт 12 в основном тексте, для сносок - 10 шрифт. Шрифт заголовка 16 Times New Roman. Заголовок статьи центрируется и набирается строчными (заглавными) буквами. Подзаголовки и фамилии авторов - жирный.

2) Формат листа: А 4. Поля страниц: слева, справа - по 2,5 см, сверху и снизу - 3 см. Абзацы разделяются красной строкой, отступ - 1,27 см.

3) Нумерация сносок постраничная, сквозная. Фамилии и инициалы авторов, название статьи, журнала, тома, страниц, года должны быть даны к каждой сноске. Фамилии и инициалы авторов набираются обычным шрифтом, название работы курсивом. Сокращения и аббревиатуры должны расшифровываться по месту первого упоминания (вхождения) в тексте статьи.

4) Каждая статья должна включать аннотацию, введение (состояние проблемы, задачи исследования), основную часть (методы и результаты исследования, их обсуждение), заключение (выводы).

5) Аннотация к каждой статье должна быть представлена на трех языках: молдавском (румынском), русском и английском. Она должна быть рассчитана на самый широкий круг читателей и, вместе с тем, точно отражать существо статьи.

6) Литературные источники, использованные в статье, должны быть представлены общим списком в конце. Список литературы дается в алфавитном порядке по фамилиям первых авторов. Ссылки на упомянутую литературу в тексте обязательны. Ссылки на неопубликованные работы не допускаются. Нумерация источников идет в последовательности упоминания в тексте.

7) Рукописи должны сопровождаться 2-мя рецензиями (**подлинниками**), доктора или кандидата наук для авторов, не имеющих ученой степени, в противном случае, они не будут опубликованы.

8) Редактирование рукописей осуществляется в соответствии с планом издания. После редактирования автор получает от литературного редактора рукопись для внесения исправлений. В процессе технического редактирования создается оригинал-макет издания. Окончательный вариант оригинал-макета выверяется автором.

9) Рукописи, оформленные с нарушением требований, к публикации не принимаются, не рецензируются и не возвращаются авторам.

10) Статьи направляются **по почте** (не заказной) на адрес: МД 2012, Республика Молдова, Кишинев, ул. 31 августа 1989 года, № 82 или по электронной почте: alexandruburian@mail.md; alexandruburian@mail.ru; alexandruburian@yahoo.com; buriana@km.ru. **В теме письма:** для Буриана Александра Дмитриевича. Телефон: (+37322) 23-44-17; Fax: (+37322) 23-44-17.

CONDITIONS AND REQUIREMENTS FOR PUBLICATION MATERIALS AND THEIR DESIGN SUBMITTED TO THE “MOLDAVIAN JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW AND INTERNATIONAL RELATIONS”

The scientific-theoretical journal «Moldavian Journal of International Law and International Relations» welcomes to public original research papers in Moldavian (Romanian), Russian, English, Spanish, French (for author's choice) languages, containing the results of original researches issued according to the «Conditions and requirements for publication materials».

Merely original articles are published. Published materials (both in traditional and electronic editions), also the materials presented for the publication in other journals, are not accepted for the publication.

Article presented for publication should describe the results of separate scientific research carried out by the corresponding author (authors) or with author participation. Scientific novelty of work and own author's contribution should be clearly visible from article content.

Journal editorial board members ask authors, preparing articles for publication being guided by the rules resulted more low. Underwritten recommendations will help you to prepare the manuscript for publication in the given journal:

1. The Manuscript submitted to the publication, should be accompanied by a cover letter.
2. The Manuscript is represented in duplicate together with its electronic copy (program editor WinWord).
3. The number of authors is limit of two.
4. Manuscripts are published free of charge. The fees are not paid.
5. The author bears complete and sole responsibility for article content and for the fact of its publication. In case involving infringement copyrights or standard norms of journal scientific ethics by the author, edition does not bear any responsibility.
6. The article reviewing is obligatory. The reviewer can be, at least, one expert having scientific degree in the field of corresponding article. Reasons in refusing article publication are following: discrepancy of represented material specific to journal's subject; discrepancy of represented material to the requirements presented in materials represented for publication; the negative review of represented material; non-observance by corresponding author norms of the current legislation about the copyright and adjacent rights.
7. Author's data (in electronic version) are placed on the separate page of the manuscript, including: author(s) last name(s), first name(s) and patronymic(s) (middle) name(s) (no abbreviations), scientific degree and academic status, name of the company/organization of his/their employment, strongly typed in language of the article (for the publication in section “Data of authors”); the postal and E-mail address(es), phone and fax numbers (namely for Journal editorial board members in order to communicate with author(s); they are not published in the Journal). The list of authors' surnames of the manuscript is put after the title of the article (one line of space) and is levelled at the right hand edge of the text. The author's scientific degree is included (meaning to be printed in italics) below the list of authors' surnames.

Manuscript formatting rules:

1) The maximum manuscript length is no more than one typographical units (40 thousand signs, or 16-20 pages of the text). All line spacing should be 1, 5 MS Word (.doc) text editor. **Font set** – Times New Roman a font 12 pts of the body text, 10 pts for footnotes. Title should be 16 pts/ Times New Roman. Article title is aligned and typed in uppercase letters (capitals). Subtitles and surnames of authors are typed using bold.

2) The volume should be published on A4-size stock. The left and right margins should be 2.5 cm, with top and bottom margins at 3 cm. Paragraphs should begin with indented line, available space is normally 1,27 cm.

3) Raised footnote numbers should be placed after the last work of the passage. Surname(s) and author(s) initials, the title of the article, journal, volume, pages, and year should be given to each footnote. The initials and surnames of authors are printed by a font in the usual italics, the name of work in the italics. The abridgments and abbreviations should be deciphered by the first their mentioning (occurrence) in the text of the article.

4) Each article should include an abstract, introduction (reflecting the research problem, main scopes), the basic part (methods and results of research, their discussion), and the conclusion (inferences).

5) The abstract to each article should be presented in three languages: Moldavian (Romanian), Russian and English. It should be aimed at a wide range of readers and, at the same time, precisely reflect article essence.

6) The References used in article, should be presented in general list at the end of the article. The literature list is given in the alphabetic order on surnames of original authors. References to the mentioned literature in the article are obligatory. References to the non-published works are not supposed. References in the text should be numbered consecutively in the order they appear in the text.

7) The Manuscripts should be accompanied by two reviews (**originals**), reviewed by Doctor or the PhD candidate of science for the authors who do not have scientific degree; otherwise, they will not be published.

8) Manuscripts editing is carried out according to the edition plan. After editing, the author receives the manuscript for entering corrections from the literary editor. In the course of technical editing the edition dummy is created. The author verifies the definitive variant of dummy.

9) The Manuscripts formatting with infringement of requirements, are not accepted for publication, are not reviewed and are not sent back to authors.

10) Articles should be sent by **post letter** (not custom-made) to the address: MD-2012, Republic of Moldova, Chisinau, nr. 82, 31 August 1989 str., or via e-mail: alexandruburian@mail.md; alexandruburian@mail.ru; alexandruburian@yahoo.com; buriana@km.ru.

By including following **letter subject**: for Alexander Dmitrievich Burian.
Phone: (+37322) 23-44-17; Fax: (+37322) 23-44-17.

DATE DESPRE AUTORI:

- **ALBU Natalia.** Doctor în drept, Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei.
- **ANDONE Raluca-Oana.** Lector universitar, doctorand, Universitatea „Petre Andrei”, Iași, România.
- **BEREGOI Natalia.** Doctorand, cercetător științific, Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei.
- **BORSHCEVSCHI Andrei.** Doctor în istorie, conferențiar universitar, cercetător științific superior, Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a Moldovei.
- **BURIAN Alexandru.** Doctor habilitat în drept, profesor universitar, consultant științific principal, Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei; președinte al Asociației de Drept Internațional din Republica Moldova.
- **CAUIA Alexandr.** Magistru în drept, doctorand, Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei; lector universitar, Facultatea Drept, Universitatea Liberă Internațională din Moldova.
- **CHINDÎBALIUC Oleana.** Magistru în relații internaționale, doctorand, cercetător științific, Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei.
- **CHIRTOACĂ Natalia.** Doctor în drept, conferențiar universitar, Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei.
- **COJOCARU VIOLETA.** Doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova.
- **GAMURARI Vitalie.** Doctor în drept, conferențiar universitar. Director Departament Drept, Universitatea Liberă Internațională din Moldova.
- **GLADARENCO-STOIAN Maia.** Doctorand, Universitatea „Petru Andrei”, Iași, România.
- **GRIMAILO Nelea.** Doctorand, Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei.
- **KORINEVICH Anton.** Doctorand, Institutul de Relații Internaționale a Universității Naționale „Taras Șevcenco”, Kiev, Ucraina.
- **MOISEENCO Evghenii.** Doctor în economie, conferențiar universitar, profesor la catedra de economie a Universității de Economie, Statistică și Finanțe din Moscova (Filiala Minsk, Belarus).
- **NAZARIA Sergiu.** Doctor habilitat în științe politice, doctor în științe istorice, conferențiar universitar, Institutul de Stat de Relații Internaționale din Moldova.
- **SOSNA Boris.** Doctor în drept, conferențiar universitar, Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei.
- **STOIAN Ion-Ciprian.** Doctorand, Universitatea „Petru Andrei”, Iași, România.
- **POLIVȚEV Vladimir.** Doctor în științe istorice, conferențiar universitar, Institutul de Stat de Relații Internaționale din Moldova.
- **UNGUREAN Ivan.** Magistru în drept, jurist, Ministerul Justiției al Republicii Moldova.

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ:

- **АЛБУ Наталья.** Кандидат политических наук, Институт истории, государства и права Академии наук Молдовы.
- **АНДОНЕ Ралука-Оана.** Преподаватель, аспирантка, Университет «Петру Андрей», Яссы, Румыния.
- **БЕРЕГОЙ Наталья.** Научный сотрудник, аспирант, Институт истории, государства и права Академии наук Молдовы.

- **БОРШЕВСКИЙ Андрей.** Кандидат исторических наук, старший научный сотрудник сектора национальных меньшинств Института культурного наследия Академии наук Молдовы.
- **БУРИАН Александр.** Доктор юридических наук, профессор, главный научный консультант Института истории, государства и права Академии наук Молдовы, президент Молдавской Ассоциации международного права.
- **ГАМУРАРЬ Виталие.** Кандидат юридических наук, доцент, директор Департамента права Международного независимого университета Молдовы
- **ГЛАДАРЕНКО-СТОЯН Майя.** Аспирант, Университет «Петру Андрей», Яссы, Румыния.
- **ГРИМАЙЛО Неля.** Аспирант, Институт истории, государства и права Академии наук Молдовы.
- **КАУЯ Александр.** Магистр права, факультет права Международного независимого университета Молдовы, аспирант, Институт истории, государства и права АН Молдовы.
- **КИНДЫБАЛЮК Оляна.** Магистр международных отношений, научный сотрудник, аспирант, Институт истории, государства и права Академии наук Молдовы.
- **КИРТОАКЭ Наталия.** Кандидат юридических наук, доцент, Институт истории, государства и права Академии наук Молдовы.
- **КОЖОКАРУ Виолета.** Доктор юридических наук, доцент, Молдавский государственный университет.
- **КОРИНЕВИЧ. Антон.** Соискатель кафедры международного права Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.
- **МОИСЕЕНКО Евгений.** Кандидат экономических наук, доцент, профессор кафедры экономики Московского государственного университета экономики, статистики и информатики (Минский филиал, г. Минск).
- **НАЗАРИЯ Сергей.** Кандидат исторических наук, доктор политических наук, доцент Государственного Института Международных Отношений Молдовы.
- **ПОЛИВЦЕВ Владимир.** Кандидат исторических наук, доцент Государственного Института Международных Отношений Молдовы.
- **СОСНА Борис.** Кандидат юридических наук, доцент, старший научный сотрудник Института истории, государства и права Академии наук Молдовы.
- **СТОЯН Ион-Чиприан.** Аспирант, Университет «Петру Андрей», Яссы, Румыния.
- **УНГУРЯН Иван.** Магистр права, сотрудник Министерства Юстиции Республики Молдова.

DATES OF AUTHORS:

- **ALBU Natalia.** Candidate of Political Sciences, Institute of History, State and Law, Academy of Sciences of Moldova.
- **ANDONE Raluca-Oana.** PhD student, University Petru Andrei”, Iași, România.
- **BEREGOI Natalia.** PhD student, scientific researcher, Institute of History, State and Law, Academy of Sciences of Moldova.
- **BORSHCEVSCHI Andrei.** Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Academy of Sciences of Moldova.
- **BURIAN Alexander.** Doctor Habilitat of law (International Law), full professor, Chief scientific adviser, Institute of History, State and Law, Academy of Sciences of Moldova, president of the Moldavian Association of International Law.
- **CAUYA Alexander.** Master of Law, Faculty of Law of the Free International University of Moldova, PhD student, Institute of History, State and Law, Academy of Sciences of Moldova.

- **CHIRTOACĂ Natalia.** Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor, Institute of History, State and Law, Academy of Sciences of Moldova.
- **COJOCARU VIOLETA.** Doctor Habilitat of law, Associate Professor, The Moldova State University.
- **GAMURARI Vitalie.** Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor, Faculty of Law of the Free International University of Moldova,
- **GLADARENCO-STOIAN Maia.** PhD student, University Petru Andrei”, Iași, România.
- **GRIMAILO Nelea.** PhD student, Institute of History, State and Law, Academy of Sciences of Moldova.
- **KINDIBALYK Olyana.** Master of international relations, PhD student, scientific researcher, Institute of History, State and Law, Academy of Sciences of Moldova.
- **KORINEVICH Anton.** PhD student, Institute of International Relations of the National University ”Taras Șevcenko”, Kiev, Ucraina.
- **MOISEENKO Evghenii.** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, The Moscow State University of Economy, Statistics and Computer Science (the Minsk branch, Minsk).
- **NAZARYA Sergey.** Candidate of Historical Sciences, Doctor of Political Sciences, Associate Professor of the Moldavian State Institute of International Relations.
- **SOSNA Boris.** Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor, Institute of History, State and Law, Academy of Sciences of Moldova.
- **STOIAN Ion-Ciprian.** PhD student, University Petru Andrei”, Iași, România.
- **POLIVȚEV Vladimir.** Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Moldavian State Institute of International Relations.
- **UNGUREAN Ivan.** Master of law, lawyer, Ministry of Justice of the Republic of Moldova.

REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale a fost lansată în anul 2006 ca proiecție a unui forum ce promovează valorificarea diferitelor opinii, uneori diametral opuse, cu privire la starea actuală a dreptului internațional și a relațiilor internaționale. Într-o perioadă relativ scurtă, grație revistei, arta dezbaterilor axate pe diverse probleme științifico-practice, purtate pe paginile sale, a cunoscut o ascensiune substanțială. De asemenea, publicația a reușit să creeze și să dezvolte un profil propriu, să devină mai bogată și variată, abordând o arie tematică științifico-analitică complexă.

Aceste calificative reflectă un grad înalt de profesionalism și erudiție, diferite abordări inovatoare în elucidarea temelor dificile, prin care atrage atenția practicienilor cu experiență, precum și a tinerilor cercetători.

Actualmente, publicația este o revistă de concept despre diferite domenii ale dreptului internațional, ultimul devenind un centru de atracție pentru forțele de creație, care a obținut recunoașterea publicului și a creat un colectiv larg de autori. Unul din avantajele importante ale revistei îl constituie faptul că oferă tinerilor cercetători oportunitatea de a se manifesta. Doctoranzii și magiștrii, care abia acumulează experiență în domeniul cercetărilor științifice, dar care doresc să se afirme, își pot face publice opiniile cu privire la diferite probleme actuale din domeniul relațiilor internaționale contemporane și al dreptului internațional.

Publicația conține articole ale specialiștilor de vază din republică și de peste hotare, doctori habilitați și doctori – adepți ai diferitelor viziuni, care tratează și se expun activ pe marginea proceselor ce au loc în viața politică, economică și socială a țării. Spectrul problemelor examinate a devenit extrem de larg. O atenție sporită este acordată elucidării problemelor teoretico-practice din domeniul dreptului internațional și a relațiilor internaționale.

**МОЛДАВСКИЙ ЖУРНАЛ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА
И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ**

Издание «Молдавского журнала международного права и международных отношений» стартовало в 2006 г. как открытая трибуна для различных, подчас диаметрально противоположных точек зрения на современное состояние международного права и международных отношений. За относительно короткий срок своей жизни журнал поднял на большую высоту искусство научно-практических дискуссий, выработал свой профиль, стал более насыщенным и разнообразным, оформил научно-аналитическую тематику, в связи с чем и отличается высоким профессионализмом, эрудицией, инновационными подходами к раскрытию сложных тем, чем привлекает к себе как опытных практиков, так и молодых исследователей.

Сегодня это концептуальный журнал о самых различных сферах международного права, который стал центром притяжения творческих сил и сумел найти своего читателя, сформировав вокруг себя широкий авторский коллектив. Одним из важных достоинств издания является то, что он предоставляет возможность молодым авторам – аспирантам и магистрантам, пока не обладающим большим опытом исследовательской работы, но желающих заявить о себе, высказать свою точку зрения по актуальным вопросам современных международных отношений и международного права.

На страницах нашего журнала публикуются статьи известных молдавских и иностранных специалистов, докторов и кандидатов наук – сторонников разных взглядов, которые активно освещают процессы, происходящие в политической, экономической и социальной жизни страны. Спектр рассматриваемых проблем стал максимально широким. Особое внимание уделяется освещению теоретических и практических вопросов международного права и международных отношений.

MOLDAVIAN JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW AND INTERNATIONAL RELATIONS

The publication of the “Moldavian Journal of International Law and International Relations” was launched in 2006 as an open forum for different, sometimes diametrically opposite points of view on the current state of international law and international relations. In a relatively short period of his life the journal raised an art of scientific and practical discussions to a higher altitude developed its profile, become richer and more varied, designed scientific-analytical subject. In this connection, it differs from high professionalism, erudition, new approaches to disclosing the difficult themes. Consequently, journal attracts both skilled experts, and young researchers.

Today it is a conceptual journal about various fields of international law, which became the centre of attraction of creative forces and managed to find its readers, forming around a wide group of authors. One of the important advantages of the publication is that it provides an opportunity for young authors as – post-graduate students and master’s students, yet not possessing a wide experience of researching, but willing to assert themselves, express their views on topical issues about contemporary international relations and international law.

The journal contains articles of known Moldavian and foreign experts, doctors and candidates of sciences – advocates of different views, who actively illuminate the processes occurring in the political, economic and social life. Spectrum of the issues was as broad as possible. Particular attention is given to coverage of theoretical and practical issues of international law and international relations.

**REVISTA MOLDOVENEASCĂ
DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE**

**Publicație periodică științifico-teoretică și informațional-practică
fondată de Asociația de Drept Internațional din Republica Moldova**

Asociați:

**Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei,
Universitatea de Studii Europene din Moldova,
Institutul de Stat de Relații Internaționale din Moldova și
Asociația pentru Politică Externă și Cooperare Internațională din Republica Moldova**

**Acreditată prin Hotărârea CSSDT al AȘM și C.N.A.A.
în calitate de publicație științifică de profil la specialitățile:
12.00.10 – drept internațional public (*profilul drept*)**

și 23.00.04 – teoria și istoria relațiilor internaționale și dezvoltării globale (*profilul științe politice*)

ISSN 1857-1999

Indexul: RM 32028

Apare de 4 ori pe an

Nr. 1 (19), 2011

© „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”, 2011.

**REVISTA MOLDOVENEASCĂ
DE DREPT INTERNAȚIONAL
ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE**

Bun de tipar 25.01.2011.

Format A4

Coli de tipar 18,55. Coli editoriale 18,60.

Tipar Riso. Hârtie ofset. Garnitura Times New Roman

Comanda 154/11 Tirajul 200 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM

MD 2009, Chișinău, str. A. Mateevici, 60

